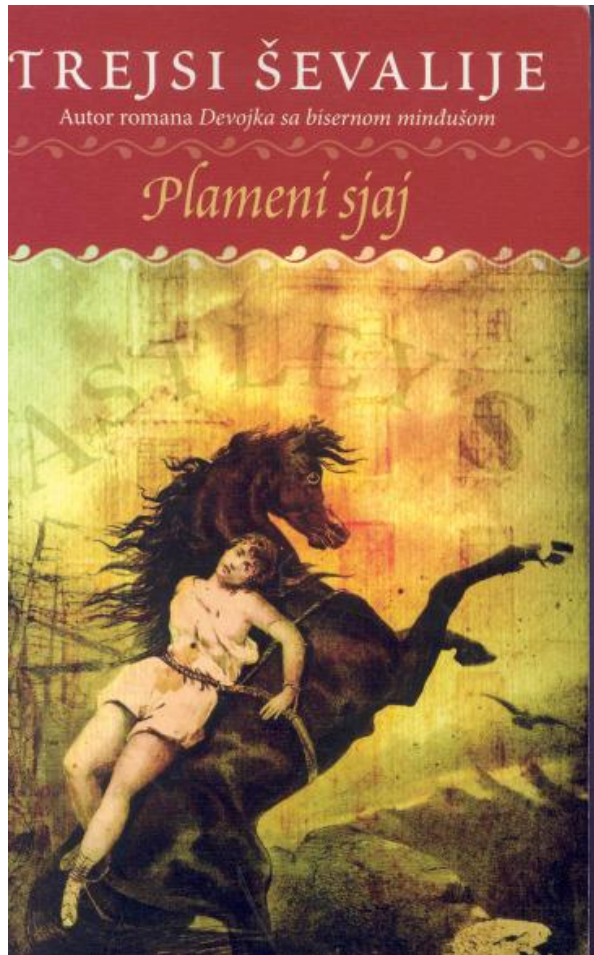

PLAMENI SJAJ

Trejsi Ševalije

W&N

*Tigre, tigre, sjaš kô plam
usred noćnih gora sam!
Ko to večan, čiji rad
tvoj jezivi stvori sklad?*

Požari i pogrebi, cirkuske predstave i zavođenje, susedi i nagost: novi roman Trejsi Ševalije vrvi dramatikom.

London, godina 1792. Porodica Kelavej seli se iz dobroćudnog dorsetskog sela u metež pretrpanog, nemilosrdnog grada. Dolaze progonjeni užasnim gubitkom, satrvani udarcem koji samo potpuno novi život može da ublaži. Usred grada napetog zbog sve krvavije Francuske revolucije stvara se neobična veza između Džema, najmlađeg sina Kelavejovih, i iskusne Londonke Megi Baterfild. Njihovo prijateljstvo dobija dramatičan tok kada se upetljaju u život svog suseda, štampara, pesnika i revolucionara Vilijema Blejka. On sprovodi Džema i Megi kroz nepredvidivi, burni prelaz od nevinosti do iskustva. Njihovo putovanje nadahnuće Blejka da stvori svoje najčarobnije delo.

London džordžijanske epohe na stranicama ovog romana oživljava slikovito i verno, baš kao što je Delft sedamnaestog veka vaskrsnuo u remek-delu Trejsi Ševalije, romanu Devojka sa bisernom mindušom.

Preveo Nenad Dropulić

Tracy Chevalier ***BURNING BRIGHT***

Copyright © Tracy Chevalier 2007

Translation Copyright © 2007 za srpsko izdanje, LAGUNA

Mojim roditeljima

MART 1792.

I

JEDAN

Bilo je pomalo ponižavajuće sedeti u kolima usred londonske ulične gužve, okružen svom svojom imovinom, na zabavu radoznalih posmatrača. Džem Kelavej je sedeo pored tornja vindzorskih stolica koje je njegov otac davno napravio za porodicu, i zabezeknuto gledao kako prolaznici bez ustručavanja razgledaju stvari u kolima. Džem nije navikao da odjednom vidi toliko nepoznatih ljudi – pojava samo jednog stranca u njegovom selu u Dorsetširu bila bi događaj o kom bi se razgovaralo danima – niti da bude predmet njihove pažnje i ispitivačkih pogleda. Zgurio se dublje među porodični imetak kako bi bio manje upadljiv. Žilav momak uskog lica, duboko usađenih plavih očiju i kose boje peska ukovrdžane oko ušiju, Džem nije na sebe privlačio mnogo pažnje; ljudi su češće zagledali stvari njegove porodice nego njega samog. Jedan par je čak zastao i počeo da prebira po stvarima, kao da steže kruške iz bureta da vidi koje su najzrelije – žena je opipavala porub spavačice koja je izvirila iz pocepane torbe, muškarac je uzeo jednu testeru Tomasa Kelaveja i isprobavao oštrinu zubaca. Bez žurbe ju je vratio kad je Džem viknuo: „Hej!“

Osim stolica, u kolima su uglavnom bili alati Tomasovog zanata: drveni koturovi na kojima se savija drvo za naslone vindzorskih stolica, za koje je Tomas bio stručnjak, rasklopljeni strug za izradu nogu i razne testere, sekire, dleta i svrdla. Alat Tomasa

Kelaveja zapravo je zauzimaio toliko mesta da su članovi porodice morali naizmenično da pešače pored kola čitave sedmice, koliko je trajalo putovanje od Pidltrenthajda do Londona.

Kolima je, neočekivano pustolovno, upravljao gospodin Smart, zemljak Kelavejovih iz doline Pidl; sada ih je zaustavio ispred *Astlijevog amfiteatra*. Tomas Kelavej je imao sasvim neodređenu predstavu o tome kako da pronađe Filipa Astlija, a nikakvu o tome koliki je London – mislio je da može da stane nasred Londona i vidi amfiteatar u kom nastupa Astlijev cirkus, onako kako bi to mogao kod kuće u Dorčesteru. Srećom po njih, Astlijev cirkus je bio dobro poznat u gradu, pa su brzo dobili uputstva kako da stignu do velike zgrade s okruglim šiljastim drvenim krovom i ulazom ukrašenim s četiri stuba,

na kraju Vestminsterskog mosta. Ogromna bela zastava lepršala je na krovu; s jedne strane je crvenim slovima pisalo ASTLIJEV, a s druge je stajalo crno AMFITEATAR.

Trudeći se da se ne obazire na radoznalce na ulici, Džem je upro pogled u obližnju reku, duž koje je gospodin Smart odlučio da malo prošeta „da bi vido mrvu Londona“, i u Vestminsterski most izvijen nad vodom i zaboden u udaljenu masu četvrtastih kula i tornjeva Vestminsterske opatije. Nijedna reka koju je Džem znao u Dorsetširu – From, veličine seoske staze; Pidl, običan potočić koji je lako preskakao – nije ni izbliza ličila na Temzu, taj široki kanal nemirne talasave smeđezelene vode koju je tamo-amo cimala daleka morska plima i oseka. I reka i most su bili zagušeni saobraćajem – čamcima na Temzi, kočijama, kolima i pešacima na mostu. Džem nikad nije video toliko sveta na jednom mestu, čak ni za pijačnih dana u Dorčesteru, i prizor ovog neobuzdanog meteža toliko ga je obuzeo da je opažao tek pokoju pojedinost.

Iako je žudeo da siđe s kola i pridruži se gospodinu Smartu pored vode, nije se usudio da ostavi Mejsi i majku. Mejsi Kelavej je preneraženo gledala oko sebe i mahala maramicom ispred lica. „Gospode, tako je vruće za mart“, rekla je. „Kod kuće nije bilo ovoliko toplo, zar ne, Džeme?“

„Sutra će biti svežije“, obeća joj Džem. Iako je Mejsi bila dve godine starija od njega, Džemu se često činilo da mu je ona mlađa sestra kojoj treba zaštita od nepredvidivosti sveta – iako je toga bilo malo u dolini Pidl. Ovde će mu posao biti teži.

En Kelavej je, kao i Džem, gledala reku; pogled joj je bio prikovan za dečaka u čamcu koji je s mukom povlačio vesla. Preko puta dečaka sedeo je pas i na vrućini dahtao; pas je bio jedini dečakov teret. Džem je znao na koga misli njegova majka dok gleda dečaka kako plovi: na Tomija, Džemovog brata. On je voleo pse i za njim je po selu uvek išao makar jedan.

Tomi Kelavej je bio zgodan momak, sklon sanjarenju, što je zbunjivalo njegove roditelje. Vrlo rano je bilo očigledno da nikad neće postati stolar; nije ga privlačilo ni samo drvo ni ono što se s njim može učiniti, niti su ga zanimali alati čijoj upotrebi ga je otac podučavao. Puštao je da mu se svrdlo zaustavi u pola pokreta, ili da strug uspori

dok sasvim ne stane, dok on zuri u vatru ili u prazno – tu crtu je nasledio od oca, ali bez njegove sposobnosti da se vrati poslu.

Uprkos tome što je u suštini bio beskoristan – a to je En inače prezirala – majka ga je volela više od ostale dece, mada ne bi umela da kaže zašto. Možda je osećala da je bespomoćniji od drugih, i da mu je zato potrebija. Tomi je svakako bio prijatno društvo, i umeo je kao niko drugi da nasmeje majku. Ali njen smeh zamro je onog jutra pre šest nedelja kada ga je pronašla ispod kruške u dnu porodičnog vrta. Sigurno se popeo da ubere poslednju preostalu krušku, koja se uporno držala za granu i čitave zime ostala van domašaja izazivajući čitavu porodicu, iako su znali da joj je hladnoća upropastila ukus. Grana je pukla, Tomi je pao i slomio vrat. Oštar bol probadao je grudi En Kelavej kad god pomisli na sina; osećala je to i sada, posmatrajući dečaka i psa u čamcu. Prvi utisci u Londonu nisu mogli da izbrišu taj bol.

DVA

Dok je prolazio između visokih stubova ispred amfiteatra, Tomas Kelavej se osećao vrlo malim i bojažljivim. On je bio nizak, mršav muškarac sa sitnim, čvrstim, vrlo kratko podšišanim kovrdžama sličnim krznu kratkodlakog terijera. Pred tako veličanstvenim ulazom njegovo prisustvo je bilo gotovo neprimetno. Ostavivši porodicu napolju na ulici, zakoračio je unutra i našao se u praznom i mračnom predvorju, mada je kroz vrata čuo topot kopita i pucanje biča. Prateći zvuke, ušao je u samo pozorište. Stao je između redova klupa i zagledao se otvorenih usta u arenu, gde je nekoliko konja kaskalo, a jahači su na njima stajali umesto da sede u sedlima. Iako ih je već video kako izvedu to isto u Dorčesteru pre mesec dana, Tomas Kelavej se zablenuo. Najviše ga je prenerazilo to što su jahači uspeli da ponovo izvedu isti trik. Prvi put su možda imali sreće; ponavljanje trika ukazivalo je na instinsku veštinu.

Oko pozornice su bile podignute drvene lože i galerija sa sedištima i mestima za stajanje. Iznad arene visio je ogroman luster s tri reda sveća na koturovima sličnim kolskim točkovima, a svetio je prodiralo i kroz otvorene kapke na okruglom krovu.

Tomas Kelavej nije dugo posmatrao jahače, jer mu je uskoro prišao neki čovek i upitao ga šta traži.

„Teo bi da vidim gospodina Astlija, ako će da me primi“, odgovorio je Tomas Kelavej.

Čovek koji ga je oslovio bio je zamenik Filipa Astlija. Džon Foks je imao duge brkove, a teški očni kapci su mu obično bili napola spušteni; širom je otvarao oči samo pred katastrofom, čega je bilo i biće za vreme Astlijeve duge karijere cirkuskog impresarija. Džon Foks nije smatrao katastrofom iznenadni dolazak Tomasa Kelaveja u amfiteatar, pa je posmatrao došljaka iz Dorsetšira nimalo uznemireno, kroz poluspuštene kapke. Navikao je da ljudi traže da vide njegovog gazdu. Osim toga, imao je izuzetno pamćenje, što je uvek korisno kod zamenika, pa se setio da je prethodnog meseca video Tomasa Kelaveja u Dorčesteru. „Izadište“, rekao je. „Očekujem da će, kad završi, izaći da vas vidi.“

Tomas Kelavej se vratio u kola svojoj porodici, zbunjen pospanim očima i beživotnim odgovorima Džona Foksa. Bilo je dovoljno od njega što je doveo porodicu u London; nije imao mogućnosti da ostvari više.

Niko ne bi rekao – a ponajmanje on sam – da će Tomas Kelavej, majstor za izradu stolica iz Dorsetšira, potomak porodice koja je stolicima živela u dolini Pidl, završiti u Londonu. Njegov život je do susreta s Filipom Astlijem bio sasvim običan. Naučio je zanat od svog oca, i posle njegove smrti nasledio radionicu. Oženio se kćerkom očevog najboljeg prijatelja, drvoseče, i – osim valjuškanja po krevetu – živeli su kao brat i sestra. Živeli su u Pidltrenhajdu, selu u kom su oboje odrasli, i imali su tri sina – Sema, Tomija i Džema – i kćer Mejsi. Tomas je dvaput sedmično odlazio uveče na piće u *Pet zvona*, svake nedelje u crkvu, i jednom mesečno u Dorčester. Nikad nije bio na obali mora, udaljenoj svega dvadeset kilometara, niti pokazao zanimanje, kakvo su ponekad izražavali ljudi u krčmi, da vidi katedrale na dva dana puta od njegovog sela – u Velsu, Solzberiju ili Vinčesteru – ili da ode u Pul, Bristol ili London. U Dorčesteru bi obavio poslove – uzeo porudžbine za stolice i kupio drvo – pa se vraćao pravo kući. Više je voleo da stigne kući kasno nego da zanoći u nekoj krčmi za trgovce i propije novac. To mu se činilo opasnijim od mračnih puteva. Tomas je bio druželjubiv čovek, nikad najglasniji u krčmi, a spoljni svet ga uopšte nije zanimao. Dok bi vrteo noge stolica na strugu, usredsređen

na mali urez ili oblinu, pokatkad čak zaboravljajući da pravi stolicu, i prosto se diveći šarama, boji i građi drveta, bio je naj srećniji.

Tako je Tomas Kelavej živeo, i tako je očekivao da će živeti, sve dok februara 1792. *Putujuća konjička predstava Filipa Astlija* nije došla na nekoliko dana u Dorčester, tačno dve nedelje pošto je Tomi Kelavej pao s kruškovog stabla. Deo Astlijevog cirkusa svratio je u zapadne krajeve Engleske vraćajući se u London posle zime provedene u Dablinu i Liverpulu. Iako je predstava bila naširoko oglašavana plakatima, lecima i objavama u *Vestern flajingpostu*, Tomas Kelavej nije znao za nju sve dok nije stigao u grad. Trebalo je da isporuči garnituru od osam vindzorskih stolica s visokim naslonom i dovezao ih je kolima sa svojim sinom Džemom, koji je učio zanat upravo kao što je Tomas Kelavej šegrtovao kod svog oca.

Džem je pomogao da se stolice istovare i posmatrao oca kako razgovara s kupcem uz onu za posao neophodnu osetljivu mešavinu poštovanja i samouverenosti. „Tata“, rekao je kad je primopredaja obavljena i Tomas Kelavej stavio u džep srebrnjak kojim ga je zadovoljni kupac častio, „možemo li da odemo i vidimo more?“ S jednog brda južno od Dorčestera lepo se videlo osam kilometara udaljeno more. Džem je nekoliko puta bio na tom vidikovcu i nadao se da će jednog dana doći i na samu obalu. Šetajući po poljima iznad doline Pidl, često je gledao ka jugu u nadi da će se zbijena brda nekako razdvojiti i otvoriti mu pogled na plavu liniju vode koja vodi ka ostatku sveta.

„Ne, sine, bolje da krenemo kući“, odgovorio je nagoni Tomas Kelavej, a onda zažalio zbog svojih reči opazivši kako se Džemovo lice zatvorilo kao kad se na prozor navuče zavesa. To ga je podsetilo na ono vreme kada je i sam žudeo da vidi nešto novo, da se otkine od utvrđene kolotečine, sve dok ga godine i odgovornosti nisu ponovo uvukle u pomirenost sa sudbinom, neophodnu za tihi život u dolini Pidl. Džemom će, bez sumnje, takođe prirodno ovladati ta pomirenost. To se zove odrastanje. Ipak, Tomasu je bilo žao sina.

Nije rekao više ništa, ali prolazeći pored livade uz reku From, na ivici grada, gde je bila podignuta drvena građevina s platnenim krovom, on i Džem su stali da gledaju ljude koji su pored puta žonglirali bakljama kako bi namamili posetioce. Tomas Kelavej je opipao srebrnjak u džepu i skrenuo kola u polje. Nikada u životu nije učinio

ništa tako nepredvidivo; učinilo mu se, na trenutak, da se nešto u njemu otkočilo, kao kada u rano proleće puca led na jezeru.

Kada su kasno te večeri stigli kući, Tomasu Kelaveju je bilo mnogo lakše da se, naoružan pričama o čudesima koje su videli i o susretu sa samim Filipom Astlijem, suoči s ogorčenim ženinim pogledom, koji ga je osuđivao što se zabavlja kad je grob njihovog sina još svež. „Ponudio mi je posao, En“, rekao joj je. „U Londonu. Novi život, daleko od...“ Nije dovršio rečenicu. Nije morao – oboma je u mislima bila humka na pidltrenthajdskom groblju.

Prenerazio se – jer sam nije preterano ozbiljno shvatio ponudu – kad ga je En Kelavej pogledala pravo u oči i rekla: „U redu. Idemo u London.“

TRI

Pošto su pola sata čekali u kolima, porodicu Kelavej posetio je glavom Filip Astli – vlasnik cirkusa, tvorac nevidenih čuda, izvor nezamislivih ogovaranja, magnet za akrobate i čudake, zemljoposjednik, pokrovitelj mnogih gradskih poduhvata, ogromna i živopisna osoba. Na sebi je imao crveni mundir iz davnih dana službovanja u konjici, sa zlatnim opšivom i dugmetima, pričvršćen samo ispod grla tako da je otkrivao veliki stomak, utegnuto u zakopčan beli prsluk. Bio je u belim pantalonama i čizmama sa sarom do kolena, a jedini njegov ustupak građanskom položaju bio je crni cilindar kojim je često pozdravljao dame koje je poznavao i one koje bi voleo da upozna. U pratnji stalno prisutnog Džona Foksa strčao je niz stepenište amfiteatra, prišao kolima, pozdravio En Kelavej podigavši cilindar, rukovao se s Tomasom Kelavejom i klimnuo glavom Džemu i Mejsi. „Dobro došli, dobro došli!“, povikao je, u isto vreme strogo i vedro. „Neobično se radujem što vas ponovo vidim, gospodine! Nadam se da ste uživali u obilasku Londona nakon putovanja iz Devonšira?“

„Iz Dorsetšira, gospodine“, ispravi ga Tomas Kelavej. „Živeli smo blizu Dorčestera.“

„A da, Dorčester – lep grad. Tamo ste pravili burad, zar ne?“

„Stolice", ispravi ga tiho Džon Foks. Zbog toga je uvek i išao sa svojim poslodavcem – da ga lagano mune i ispravi kada se ukaže potreba.

„Stolice, tako je, naravno. Pa šta mogu da učinim za vas, gospodine, gospodo?" S malom nelagodom je klimnuo glavom En Kelavej, pošto je sedela prava kao šipka, napućenih usana sličnih otvoru vreće vezanom uzicom, pogleda uprtog u gospodina Smarta koji se sada šetao mostom. Čitavom pojavom je govorila da ne želi da bude ovde niti da ima bilo šta s Filipom Astlijem, a vlasnik cirkusa nije bio naviknut na takve poruke. Slava ga je učinila traženim, mnogo je ljudi želelo njegovu pažnju. Otpor ga je pomeo, pa se smesta iz petnih žila potrudio da ponovo osvoji njenu pažnju. „Recite mi šta vam treba i ja ću vam to dati!", dodao je uz širok pokret ruke koji En Kelavej nije ni videla jer joj je pogled i dalje bio prikovan za gospodina Smarta.

En Kelavej je zbog odluke da se presele iz Dorsetšira zažalila gotovo istog trenutka kad su kola krenula iz dvorišta njihove kuće, a to žaljenje se pojačavalo čitave sedmice, ispunjene zaobilaženjem ranog prolećnog blata na putu za London. Sedeći ispred amfiteatra, ne gledajući Filipa Astlija, shvatila je da joj London neće skrenuti misli s mrtvog sina, da je čak nagoni da više misli na njega jer je podseća na ono od čega beži. Ali radije će za svoju nesreću okriviti svog muža, kao i Filipa Astlija, nego Tomija što je bio budala.

„Pa, gospodine", započe Tomas Kelavej, „pozvali ste me u London i ja sam vrlo rado prihvatio vaš ljubazni poziv."

„Jesam li?" Astli se okrenu Džonu Foksu. „Jesam li ga pozvao, Džone?"

Džon Foks klimnu glavom. „Pozvali ste ga, gospodine."

„O, zar se ne sećate, gospodine Astli?", povika Mejsi i nagnu se napred. „Tata nam je sve ispričao. On i Džem su bili na vašoj predstavi, i neko je izvodio vratolomiju na stolici na konju, i stolica se slomila i tata vam ju je popravio na licu mesta. Onda ste počeli da pričate o drvetu i nameštaju zato što ste vi učili za stolara, je l' tako, gospodine?"

„Ćuti, Mejsi", umeša se En Kelavej i za trenutak skrenu pogled s mosta. „Sigurna sam da gospodin ne želi to da sluša."

Filip Astli se zagleda u krhku seljančicu što tako živahno priča s prečke kola i zakikota se. „Pa, gospođice, mislim da se polako prisećam tog susreta. Ali kako vas je naš razgovor doveo ovamo?"

„Rekli ste tati da dođe u London ako poželi i da ćete mu pomoći da se smesti. Eto, odlučili smo i evo nas.“

„Evo vas, Mejsi, zaista, svih vas.“ Okrenuo se Džemu; procenio je da mu je dvanaestak godina i da bi cirkusu mogao biti od koristi tako što će pomagati i trčati po gradu. „A kako se ti zoveš, momče?“

„Džem, gospodine.“

„Kakve su to stolice pored tebe, Džeme?“

„To su vindzorske stolice, gospodine. Tata ih je napravio.“

„Lepe stolice, Džeme, vrlo lepe. Da li biste mogli i meni da napravite nekoliko takvih?“

„Naravno, gospodine“, reče Tomas Kelavej.

Pogled Filipa Astlija kliznu do En Kelavej. „Uzeću tuce.“

En Kelavej se ukrutila, ali još nije pogledala čoveka iz cirkusa.

„Dakle, Fokse, koje odaje su nam slobodne?“ upitao je Astli. Posedovao je brojne kuće u Lambetu, oblasti oko amfiteatra s ove strane mosta, preko puta centra Londona.

Džon Foks progovori tako da su mu se brkovi trznuli. „Samo nešto malo kod gospođice Pelam u naselju Herkul – ali ona sama bira stanare.“

„Pa, odabraće porodicu Kelavej – lepo će se slagati. Odvedi ih odmah tamo, Fokse, i povedi nekoliko dečaka za istovar.“ Filip Astli još jednom podiže šešir, rukova se s Tomasom Kelavej om i reče: „Ako vam nešto treba, Foks će se postarati za to. Dobro došli u Lambet!“

ČETIRI

Megi Baterfild je odmah primetila novopridošle. Malo šta je u susedstvu moglo da promakne njenoj pažnji – ako se neko useljavao ili iseljavao, Megi je bila tu, njuškala im po stvarima, zapitkivala i sve pamtela kako bi kasnije prepričala ocu. Bilo je prirodno što su je privukla kola gospodina Smarta, zaustavljena pred kućom broj 12, i što je posmatrala porodicu koja je istovarala stvari.

Naselje Herkul činio je niz od dvadeset dve kuće, ograničen s oba kraja sa po jednom krčmom – *Ananas* i *Herkul*. Sve kuće su bile jednospratne, sa suterenom, malim vrtom ispred i mnogo dužim dvorištem sa zadnje strane. Samu ulicu su mnogi stanovnici Lambeta

koristili kao prečicu do Vestminsterskog mosta jer uglavnom nisu hteli da se izlažu opasnosti po nesigurnim puteljcima duž reke između mosta i palate Lambet.

Kuća broj 12 se razmetala do ramena visokom, u crno obojenom šiljatom gvozdenom ogradom. Zemlju u prednjoj bašti prekrivao je izgrabuljani šljunak rasečen krugom žive ograde, a na sredini je rastao veliki grm strogo potkresan u loptu. Prednji prozor je bio ukrašen napola navučenim narandžastim zavesama. Dok je Megi prilazila kući, muškarac, žena, dečak njenih godina i nešto starija devojčica nosili su stolice u kuću, a sitna ženica u izbledelej žutoj domaćoj haljini vrmala se oko njih.

„Ovo je neumesno!“, vikala je žena. „Vrlo neumesno! Gospodin Astli vrlo dobro zna da ja sama biram stanare, i da je tako bilo oduvek. Nema pravo da mi nameće ljude. Čujete li me, gospodine Fokse? Nema pravo na to!“ Isprečila se na putu Džonu Foksu, koji je zasukanih rukava izašao iz kuće u pratnji nekolicine dečaka iz cirkusa.

„Izvinite, gospođice Pelam“, reče obilazeći je. „Ja samo radim ono što mi je rečeno. Siguran sam da će gazda lično doći da vam sve objasni.“

„Ovo je *moja* kuća!“, vikala je gospođica Pelam. „Ja sam domaćica, on je samo vlasnik i ništa ga se ne tiče šta se u kući dešava.“

Džon Foks podiže sanduk s testerama; po licu mu se videlo da žali što je išta rekao. Glas gospođice Pelam uznemirio je i konja na kog niko nije pazio jer je vlasnik kola, gospodin Smart, takođe pomagao porodici da unese stvari. Konj je mirno stajao, omamljen sedmicu dugim putovanjem od kog su mu se izranjavila kopita, ali kako se glas gospođice Pelam povisivao i zaoštravao, počeo je da se pomera i udara nogama.

„Ti, mala“, Džon Foks doviknu Megi, „dobićeš peni ako pridržiš konja da se smiri.“ Pohitao je kroz kapiju i ušao u kuću, praćen gospođicom Pelam i njenim prigovorima.

Megi je radosno prišla i uhvatila uzde, veseleći se što će biti plaćena da zauzme mesto u prvom redu. Pomilovala je konja po njušci. „Dobro je, dečko, dobro je, stara seoska rago“, mrmrljala je. „Odakle si? Iz Jorkšira? Iz Linkolnšira?“ Navela je dve engleske pokrajine o kojima je nešto znala – vro malo, samo da su joj roditelji poreklom odatle, iako u Londonu žive već dvadeset godina. Megi nikad nije bila izvan Londona;

zapravo, retko je odlazila preko reke u centar, i nikad nije provela noć van kuće.

„Iz Dorsetšira“, začuo se neki glas.

Megi se okrenula smešeći se pevuckavim samoglasnicima i kotrljavom r devojčice koja je unela stolicu u kuću, vratila se i stala pored kola. Nije bila ružna, onako rumena i plavooka, ali je nosila smešnu našušurenu belu kapicu koju je sigurno smatrala sasvim prikladnom za grad. Megi se podrugljivo namršti. Jedan pogled joj je ispričao porodičnu priču; došli su sa sela u London, iz uobičajenih razloga – da nađu bolji život od onog kod kuće. Zaista, ponekad su ljudi sa sela zaista napredovali u gradu. Ponekad pak... „Iz kog mesta?“

„Iz Pidltrenthajda“, odgovori devojčica razvukavši pretposlednji slog.

„Gospode – šta si rekla?“

„Iz Pidltrenthajda.“

Megi frknu. „Pidl-di-di, kakvo ime! Nikad čula.“

„To znači trideset kuća pored reke Pidl. To je u dolini Pidl, pored Dorčestera. Divno mesto.“ Devojčica se osmehnu nečemu preko puta, kao da je tamo upravo ugledala Dorsetšir.

„Kako se zoveš, gospođice Pidl?“

„Mejsi. Mejsi Kelavej.“

Vrata kuće su se otvorila i Mejsina majka se ponovo pojavila. En Kelavej je bila visoka i koščata, a izbledelu smeđu kosu skupila je u punđu nisko na vratu. Sumnjičavo je pogledala Megi, kao seoski voskar kad mu se učini da mu je neko ukrao nešto iz radnje. Megi je dobro poznavala takve poglede.

„Ne razgovaraj s nepoznatima, Mejsi“, En Kelavej je prekorila kćer. „Zar ti nisam rekla da se paziš u Londonu?“

Megi zatrese uzde. „Nemojte tako, gospođo. Mejsi je savršeno sigurna sa mnom. Sigurnija nego s nekima.“

En Kelavej prodorno pogleda Megi i klimnu glavom. „Čuješ li, Mejsi? Čak i meštani kažu da ovde ima rđavog sveta.“

„Tako je, London je opasno mesto, nego šta“, nije odolela Megi.

„Šta? Kako opasno?“, upita oštro En Kelavej.

Megi slegnu ramenima, na trenutak zbunjena. Nije znala šta da kaže. Bilo je nešto, naravno, što bi svakako prenerazilo En Kelavej, ali Megi

joj to nikad ne bi rekla. „Znate onu stazu preko Lambet Grina što vodi od reke do Rojal Roua?”

Mejsi i En Kelavej je belo pogledaše. „Nije daleko odavde”, nastavi Megi. „Eno tamo.” Pokazala je na drugu stranu puta, odakle su se polja gotovo neprekinuta pružala ka Temzi. U daljini se nazirala crvena cigla tornjeva palate Lambet.

„Tek smo stigli”, reče En Kelavej. „Jedva da smo šta videli.”

Megi uzdahnu; šala joj je bila upropašćena. „To je uska stazica, vrlo korisna prečica. Jedno vreme su je zvali Staza ljubavnika pošto...” Zaćutala je kad je En Kelavej žestoko zatresla glavom pokazujući očima Mejsi.

„Pa, tako su je zvali”, nastavi Megi, „ali znate kako je sada zovu?” Zastala je. „Staza ukoljica!”

Majka i kći zadrhtaše, a Megi se turbobno osmehnu.

„Ništa naročito”, umeša se jedan glas. „Mi kod kuće u dolini Pidl imamo Stazu mrtve mačke.” Dečak koji je unosio stolicu sad je stajao na vratima kuće.

Megi zakoluta očima. „Mrtva mačka, a? Pretpostavljam da si je ti našao, je l’ da?”

On klimnu glavom.

„Pa, ja sam našla mrtvog čoveka!” objavi Megi pobednički, ali još dok je to govorila osetila je da joj se stomak skuplja i steže. Požalila je što nije ćutala, posebno zato što ju je dečak pažljivo posmatrao, kao da joj čita misli. Ali nije mogao da zna šta joj se mota po glavi.

Daljih reči poštedela ju je En Kelavej, koja se uhvatila za kapiju i povikala: „Znala sam da ne treba da dolazimo u London!”

„Smiri se, mama”, promrmlja Mejsi kao da teši dete. „Hajde da unesemo nešto u kuću. Mogu li ovi lonci?”

Džem pusti Mejsi da smiri majku. Često je u putu čuo koliko je London zabrinjava. U Dorsetširu nikad nije pokazivala slabost, i preobražaj sposobne seoske domaćice u uplašenu putnicu iznenadio je dečaka. Znao je da će i njega samog obuzeti strepnje ako bude poklanjao previše pažnje majčinim brigama, pa se okrenuo da posmatra devojčicu koja je držala konja. Bila je živahna, zamršene crne kose i smeđih očiju s dugim trepavicama, a osmeh joj je bio oblika slova V, od čega bi joj se brada ušiljila kao u mačke. Ipak, najviše su ga zainteresovali užas i žaljenje koji su joj preleteli licem kad je spomenula

mrtvaca; kad je progutala knedlu, bio je siguran da joj je u ustima ukus žuči. Uprkos njenoj razmetljivosti, Džem ju je sažaljevao. Na kraju krajeva, svakako je daleko gore naći mrtvog čoveka nego mrtvu mačku – iako je mačka bila njegova i voleo ju je. On nije, na primer, pronašao svog brata Tomija; taj turobni zadatak pripao je njegovoj majci, koja je utrčala iz vrta u radionicu s užasom na licu. Možda to objašnjava zašto se od tada plaši svega i svačega.

„A otkud vi u naselju Herkul?“, upita Megi.

„Poslao nas je gospodin Astli“, odgovori Džem.

„On nas je pozvao da dođemo u London!“, umeša se Mejsi. „Tata mu je popravio stolicu i sada je došao da pravi stolice u Londonu.“

„Ne izgovaraj njegovo ime!“ En Kelavej je gotovo ispljunula ove reči.

Megi se zagleda u nju. Malo ko je imao nešto loše da kaže o Filipu Astliju. Bio je krupan, preglasan i tvrdoglav, naravno, ali i velikodušan i ljubazan prema svakome. Kad bi se posvađao s nekim, za trenutak bi zaboravio svađu. Megi je bezbroj puta dobila peni od njega, obično za jednostavne poslove kao što je pridržavanje konjskih uzda, a darežljivim pokretom ruke ju je puštao da besplatno gleda predstave. „Šta fali gospodinu Astliju?“, upitala je, spremna da ga brani.

En Kelavej zavrte glavom, uze lonce s kola i krupnim koracima uđe u kuću, kao da ju je samo Astlijevo ime uteralo unutra. „Teško ćete upoznati u Lambetu boljeg čoveka od njega!“ viknu Megi za njom. „Ako ga ne podnosite, nećete imati s kim da popijete čašicu!“ Ali En Kelavej se već izgubila na spratu.

„Je li sve ovo vaše?“ Megi glavom pokaza kola.

„Uglavnom“, odgovori Mejsi. Nešto smo ostavili kod Sema – to je naš stariji brat. On je ostao u selu. I... pa... imali smo još jednog brata, ali on je nedavno umro. Eto, imam samo braću, mada sam oduvek želela sestru. Imaš li ti sestara?“

„Ne, samo brata.“

„Naš brat se uskoro ženi, čini nam se, je l' da, Džeme? Nevesta mu se zove Lizi Miler – zajedno su već godinama.“

„Hajdemo, Mejsi“, prekide je Džem; nije želeo da iznosi u javnost porodične teme. „Treba ovo da unesemo u kuću.“ Uhvatio je drveni kotur.

„A šta je to?“, upita Megi.

„Kalup za stolice. Savijaš drvo oko njega da dobije oblik naslona za leđa."

„Pomažeš tati da pravi stolice?"

„Pomažem", odgovori Džem ponosno.

„Ti si onda lovac na zadnjice!"

Džem se namršti. „Kako to misliš?"

„Lakeje zovu lovcima na prdeže, zar ne? Ali ti svojim stolicama loviš zadnjice!" Megi se glasno smejala, a Džem je pocrveneo kao rak. Mejsi mu nimalo nije pomogla pridruživši se Megi svojim zvonkim smehom.

Njegova sestra je, zapravo, gotovo pozivala Megi da ostane u blizini; kad su stigli do vrata noseći koturove na rukama, Mejsi se okrenula. „Kako se zoveš?" doviknula je.

„Megi Baterfield."

„O, pa i ti si Margaret! Zar to nije čudno, Džeme? Prva devojčica koju sam upoznala u Londonu zove se isto kao ja."

Džem se pitao kako dve tako različite devojčice mogu da nose isto ime. Za razliku od Mejsi, Megi još nije nosila steznik; bila je punija i oblija, pojastučena slojem mesa koji je Džema podsećao na valjuške, dok je Mejsi bila mršava, koščatih zglavaka i gležnjeva. Iako ga je devojčica iz Lambeta zanimala, nije joj verovao. Možda će čak pokušati nešto da ukrade, pomislio je. Valja je držati na oku.

Odmah se postideo te misli, mada ga to nije sprečilo da minut-dva kasnije kroz otvoren prednji prozor njihovog novog stana kradomice pogleda kola i uveri se da Megi ne kopa po stvarima.

Nije ništa dirala. Držala je uzde konja gospodina Smarta i potapšala ga po vratu kad su prošle jedne kočije. Onda se nacerila gospođici Pelam kad je domoupraviteljka izašla i naglas se raspričala o svojim novim stanarima. Činilo se da Megi nikako ne može da stoji s mirom; skakutala je s noge na nogu, a svaki prolaznik joj je privlačio pažnju: starica koja je u prolazu vikala: „Staro gvožđe i razbijeno staklo! Iznesite, donesite!" devojka koja je išla u suprotnom pravcu s korpom punom jagorčevine, muškarac koji je prevlačio oštrice dva noža jednu preko druge i izvikivao preko ulične galame: „Naoštrite noževe, naoštrite noževe! Šeći ćete šta 'oćete kad završim s vama!" Približio je svoje noževe Meginom licu, ona se trgnula i odskočila unazad, a on se

nasmejao. Stajala je i gledala ga kako odlazi; toliko se tresla da je dorsetširski konj sagnuo glavu ka njoj i zanjištao.

„Džeme, otvori šire taj prozor“, čuo je dečak majčin glas iza sebe. „Ne sviđa mi se miris poslednjih stanara.“

Džem gurnu nagore klizeći prozor, a Megi podiže pogled i vide ga. Zurili su jedno u drugo kao da se čekaju ko će prvi da skrene pogled. Najzad je Džem naterao sebe da se povuče jedan korak.

Kad su stvari Kelavej ovih bile bezbedno smeštene na sprat, svi su izašli na ulicu da se oproste s gospodinom Smartom; on nije hteo da prenoći kod njih, žurio je da što pre krene nazad u Dorsetšir. Već je video dovoljno Londona da nedeljama prepričava anegdote u krčmi, i nije nikako hteo da ga u gradu zatekne mrak kada će, bio je siguran, davno nasnuti na stanovnike – mada to Kelavej ovima nije rekao. Svima je bilo teško da se rastanu od poslednje veze s dolinom Pidl, pa su zadržavali gospodina Smarta pitanjima i predlozima. Džem se držao za stranicu kola dok je njegov otac raspravljao u koju putničku krčmu treba svratiti. En Kelavej je poslala Mejsi na sprat da donese neku jabuku za konja.

Najzad je gospodin Smart krenuo dovikujući: „Srećno i bog vas blagoslovio“ dok se udaljavao od kuće broj 12 naselja Herkul. Ispod glasa je promrmljao: „I nek vam je bog na pomoći.“ Mejsi mu je mahala maramicom iako se nije osvrtao. Kad su kola na kraju ulice skrenula desno i zavukla se među druga vozila, Džem je osetio čvor u stomaku. Šutnuo je komad balege koji je konj ostavio za sobom i, mada je na sebi osećao Megin pogled, nije podigao glavu.

Trenutak-dva kasnije osetio je da su se ulični zvuci neprimetno izmenili. Iako su se i dalje čuli konji, kočije i kola, kao i česti povici prodavača ribe, metli i šibica, čistača obuće i kotlokrpa, činilo se da je nešto privuklo svačiju pažnju, da je kratka tišina prošla unaokolo i zavijugala kroz naselje Herkul. Stigla je čak i do gospođice Pelam koja je začutala, i do Megi, koja je skrenula pogled s Džema. Džem je podigao glavu i ispratio njen pogled, sada uprt u jednog prolaznika. Bio je to čovek srednje visine, zdepast, okruglog širokog lica, gustih obrva, prodornih sivih očiju i blede kože kao u ljudi koji dosta vremena provode između četiri zida. Obučen jednostavno, u belu košulju, crne pantalone do kolena, crne čarape i pomalo staromodan crni kaput, upadao je u oči zbog crvene kape kakvu Džem nikada nije video –

imala je oboren vrh, podignut obod i crveno-beloplavu rozetu sa strane. Kapa je bila vunena, pa je na neobičnoj martovskoj vrućini prolazniku znoj tekao niz čelo. Držao je glavu pomalo oprezno, kao da je kapa nova ili vrlo skupocena pa mora da je pazi, i kao da zna da će sve oči biti uprte u nju – kako je i bilo, shvatio je Džem.

Čovek je skrenuo u kapiju do njihove, hitro prešao stazu do kuće i zatvorio za sobom vrata ne osvrćući se. Kad je nestao ulica kao da se stresla, poput psa kad se prene iz dremeža, i metež ponovo ožive.

„Vidite – zato moram odmah da razgovaram s gospodinom Astlijem“, rekla je gospođica Pelam Džonu Foksu. „Dovoljno je rdavo što živim vrata do vrata sa... sa revolucionarom, ali da me natera da primim nepoznate ljude iz Dorsetšira – to je stvarno previše!“

Megi progovori. „Dorsetšir nije Pariz, gospođo. Kladam se da ovi ljudi ne znaju šta je to *bonnet rouge* – znate li, Džeme, Mejsi?“

Oboje odmahnuše glavom. Iako je Džem bio zahvalan Megi što ih brani, nije mu se dopalo što mu nabija neznanje na nos.

„Ti, ti, mangupče jedno!“, povika gospođica Pelam, tek tada primetivši Megi. „Neću da mi se muvaš ovuda. Ništa ne valjaš, kao ni tvoj otac. Ostavi moje stanare na miru!“

Megin otac je jednom gospođici Pelam prodao čipku za koju je tvrdio da je flamanska, ali čipka se oparala posle nekoliko dana, a ispostavilo se da ju je načinila neka starica iz Keningtona. Iako ga nije prijavila policiji – suviše se stidela da susedi doznaju kako ju je Dik Baterfild namagarčio – gospođica Pelam je govorila loše o njemu kad god je stigla.

Megi se nasmeja; navikla je da ljudi grde njenog oca. „Kazaću tati da ste ga pozdravili“, podsmehnula se i okrenula Džemu i Mejsi. „Zdravo za sada.“

„Zdravo“, odvratio je Džem i gledao je kako trči niz ulicu i nestaje u prolazu između dveju kuća. Sada kad je otišla, želeo je da se vrati.

„Gospodine, molim vas“, reče Mejsi Džonu Foksu koji se s dečacima spremao da se vrati u cirkus. „Šta je to *bonnet rouge*?“

Džon Foks zastade. „To je crvena kapa, upravo onakva kakvu nosi vaš sused, gospođice. Oni koji je nose podržavaju revoluciju u Francuskoj.“

„O! Čuli smo za to, zar ne, Džeme? To je bilo kad su pustili one silne ljude iz Bastilje, je li tako?“

„Tako je, gospođice. To s nama ovde nema mnogo veze, ali neki ljudi vole da pokažu šta misle o tome.“

„Ko je onda ovaj naš sused? Neki Francuz?“

„Nije, gospođice. To je Vilijem Blejk, rođen i odrastao u Londonu.“

„Ostavite se vi njega, deco“, umeša se gospođica Pelam. „Ne treba da se petljate s njim.“

„Zašto?“, upita Mejsi.

„On štampa letke sa svakojakim naprednim besmislicama. On je buntovnik, eto šta je. Dakle, ja u svojoj kući neću da vidim nikakve *bonnet rouge*, je li jasno?“

PET

Megi je došla da vidi Kelavejove tek nedelju dana kasnije; sačekala je dok nije procenila da su se smestili u novi stan. Nekoliko puta je prošla naseljem Herkul, i svaki put je podigla pogled prema njihovom prednjem prozoru, koji su brzo naučili da drže zatvoren kako im u kuću ne bi ulazila prašina s ulice. Dva puta je videla En Kelavej kako stoji na prozoru, ruku skrštenih na grudima, i gleda na ulicu. Kad je opazila Megi, ustuknula je korak unazad i namrštila se.

Ovog puta niko nije gledao kroz prozor. Megi je taman htela da baci kamenčić u staklo kako bi nekog dozvala kad su se ulazna vrata otvorila i izašla je Mejsi noseći metlicu i lopaticu za smeće. Otvorila je prednju kapiju i izvrnula lopaticu punu drvenih šuški na ulicu osvrnuvši se nalevo i nadesno. Kad je opazila Megi skamenila se, a onda se zakikotala. „Dobar dan, Megi! Je l’ u redu da ovo prosto bacim na ulicu? Vidim da drugi rade i gore.“

Megi frknu. „U slivnik možeš da bacaš šta hoćeš. Ali što bacate šuške? Svi ih guraju u peć.“

„O, imamo ih mnogo – zapravo i previše. Uglavnom bacam ono što pometem. Neke su zelene i ne gore dobro.“

„Zar ne prodajete višak?“

Mejsi se zbunila. „Mislim da ne.“

„Trebalo bi da prodajete, znaš. Mnogima bi šuške dobro došle za potpalu. Zaradili biste koji peni. Slušaj – ja ću ih prodavati, i daću ti šest penija od svakog šilinga.“

Mejsi se još više zbunila, kao da Megi govori prebrzo. „Ne znaš kako se prodaje?“, reče Megi. „Znaš, ovako.“ Pokazala je prodavca krompira koji je vikao: „Kompirići, fini kompirići, kupite kompire!“ nadmećući se s čovekom koji je izvikivao: „Ko je pravi momak, neka kupi lonac.“

„Vidiš? Svako nešto prodaje.“

Mejsi zatrese glavom, a riševi s kape zalepršase joj oko lica. „Nismo to radili kod kuće.“

„A, pa dobro. Jeste se sredili ovde?“

„Uglavnom. Trebaće nam ipak vremena da se priviknemo. Ali gospodin Astli je vodio tatu i Džema do strugare dole pored reke, pa mogu početi da prave stolice koje je tražio.“

„Mogu li da dođem gore da vidim?“

„Naravno!“

Mejsi je povede na sprat; Megi je bila tiha za slučaj da je gospođica Pelam negde u blizini. Na vrhu stepenica Mejsi je otvorila jedna od dvoja vrata i doviknula: „Imamo goste.“

Ušle su u zadnju sobu, pretvorenu u radionicu; Tomas Kelavej je okretao nogu stolice na strugu, a Džem je stajao pored njega i posmatrao ga kako radi. Na sebi je imao belu košulju i pantalone boje senfa, do kolena, a preko svega izgrebanu kožnu kecelju. Tomas Kelavej se nije mrštio, kao što obično ljudi čine kad su usredsređeni, nego se smešio sitnim, gotovo luckastim osmehom. Kad je najzad podigao pogled, osmeh mu se raširio, iako Megi nije bila sigurna čemu se smeši. Svetloplave oči su bile okrenute u njenom pravcu, ali pogled kao da se zadržao na nečemu tik iza nje, kao da mu je nešto u hodniku privuklo pažnju. Zbog bora oko očiju delovao je zamišljeno, uprkos osmehu.

Džem je pak gledao pravo u Megi, s izrazom napola zamišljenim, napola sumnjičavim.

Tomas Kelavej je zavrteo nogu stolice među dlanovima. „Šta si rekla, Mejsi?“

„Sećaš se Megi, tata? Držala je konja gospodina Smarta dok smo istovarali stvari. Ona živi... O, gde ti živiš, Megi?“

Megi zastruga nogama po podu prekrivenom šušcima, malo posramljena zbog pažnje. „S one strane polja“, promrmljala je i pokazala rukom kroz zadnji prozor. „U Bastilji.“

„Bastilja? Čudno ime.“

„Naselje se zapravo zove Jork Plejs“, objasni Megi, „ali mi ga zovemo Bastilja. Gospodin Astli je prošle godine sagradio kuće od novca zarađenog na predstavi o padu Bastilje.“

Pogledala je oko sebe, preneražena neredom koji su Kelavejovi uspeli da načine za samo nekoliko dana. Kao da je čitava strugara, sa sve panjevima, daskama, iverima i šušcima, unesena u kuću. Među drvetom su ležale razbacane alatke – testere, dleta, keseri, svrdla, i još neke koje Megi nije prepoznala. U uglu je videla limene šerpe i korita pune neke tečnosti. Osećao se miris smole i laka. Ponegde se video niz brestovih dasaka naslonjenih na zid, desetak dovršenih nogu za stolice poredanih kao drva za potpalu na polici, drveni koturovi na zidu, poslagani od većeg ka manjem.

„Nije vam trebalo dugo da se smestite kao u svojoj kući! Zna li gospođica Pelam šta ovde radite?“, upitala je.

„Kod kuće je tata radionica bila u dvorištu“, reče Džem kao da time objašnjava nered.

Megi se zakikota. „Izgleda da on misli da je i dalje napolju!“ „Ostale sobe su uredne“, odgovori joj En Kelavej koja se pojavila na vratima iza njih. „Mejsi, dođi da mi pomogneš nešto, molim te.“ Očigledno nije verovala Megi i želela je da drži kćer na oku.

„Gledaj, ovo je sedište za stolicu koju tata pravi naročito za gospodina Astlija“, reče Mejsi pokušavajući da još malo zadrži novu drugaricu. „Šire je, da mu odgovara.“ Pokazala je Megi veliko sedlasto sedište naslonjeno na daske. „Mora još malo da se suši, a onda će tata uglaviti noge i naslon.“

Megi se malo divila sedištu, a onda se okrenula i pogledala kroz prednji prozor, okrenut prema zadnjim dvorištima kuća gospođice Pelam i njenih suseda. Bašte kuća u naselju Herkul bile su široke svega dva i po metra, ali su taj nedostatak nadoknađivale dužinom. Vrt gospođice Pelam bio je dugačak trideset metara. Dobro je iskoristila prostor podelivši ga na tri pravougaonika, i svaki je ukrasila nečim u sredini – onaj najbliži kući belim jorgovanom, srednji kamenom kadmom za ptice, a zadnji stablom zanoveta. Patuljasta živica, pošljunčane staze i izdignute leje s ružama stvarale su šaru koja nije odudarala od prirode, ali je izgledala uredno.

Gospođica Pelam je jasno stavila do znanja Kelavejevima da ne želi da joj se motaju po bašti osim kad odlaze u klozet. Ujutru je, ako ne pada kiša, volela da iznese čajnu šolju punu čorbe – miris mesa penjao se do Kelavejevih na sprat – i sedne na jednu od dve kamene klupe postavljene sučelice na sredini vrta. Pre nego što se vrati u kuću, izlila bi ostatak čorbe u lozu koja je rasla uza zid pored klupe. Verovala je da od čorbe njena loza raste brže i da je bolja nego kod njenog suseda, gospodina Blejka. „On nikada ne orezuje svoju lozu, a to je greška, jer lozu valja dobro orezivati da grožđe ne bi bilo sitno i kiselo“, poverila je gospođica Pelam Džemovoj majci u kratkotrajnom pokušaju da se zbliži s novim susedima. No, uskoro je otkrila da se En Kelavej ne poverava.

Osim što je gospođica Pelam svakog jutra pila čorbu, i što je baštovan dva puta nedeljno dolazio da grabulja i plevi, bašta je uglavnom bila prazna, pa je Džem odlazio tamo kad god je mogao, mada nije video čemu ovakva bašta služi. Bila je stroga, geometrijski jednostavna, klupe su bile tvrde i nije bilo travnjaka da se na njega legne. Nije bilo mesta za gajenje povrća, niti bilo kakvih voćki osim vinove loze. Od svega što je Džem očekivao napolju – plodna zemlja, prostrani živi zasadi, svakodnevne promene koje ipak nagoveštavaju stalnost – u vrtu gospođice Pelam bilo je samo raznolikog zelenila za kojim je žudeo. Zato je i odlazio u vrt – da napaja oči bojom koju najviše voli. Ostajao je koliko god je mogao, sve dok se gospođica Pelam ne pojavi na prozoru i ne otera ga rukom.

Sada je prišao Megi da kroz prozor pogleda baštu.

„Čudno mi je što je gledam odozgo“, reče ona. „Videla sam je samo odande.“ Pokazala je zid od cigle u dnu bašte.

„Šta, popela si se preko zida?“

„Ne preko zida, nisam se penjala. Virnem ponekad preko zida da vidim šta Pelamova radi. Mada i nema bogzna šta da se vidi. Nije kao u drugim vrtovima.“

„Kakva je ono kuća u polju iza zida?“ Džem pokaza veliku dvospratnicu s tri četvrtasta tornja, usamljenu usred polja iza vrtova naselja Herkul. Upravno na kuću protezala se dugačka štala s prašnjavim dvorištem ispred.

Megi se iznenadila. „To je vila Herkul. Nisi znao? Tu živi gospodin Astli, on i njegova žena i neke nećake o kojima se staraju. Njegova žena

je sada bogalj, mada je nekada jahala s njim. Retko se viđa. Gospodin Astli tamo drži i neke konje iz cirkusa – najbolje, kao što su njegov belac i kulaš Džona Astlija. To je njegov sin. Video si ga kako jaše u Dorsetširu, zar ne?"

„Mislim da jesam. Jedan čovek je jahao smeđu kobilu."

„On živi samo dvoja vrata od tebe, s druge strane Blejka. Vidiš? Ono je njegova bašta – ona što ima samo travnjak i ništa više."

Iz vile su doplovili zvuci muzike, i Džem opazi nekog čoveka naslonjenog na zid štale; njihao se svirajući poznatu pesmu na instrumentu zvanom hardi-gardi. Megi tiho zapeva:

*Kad sam jednom lutao po gradu
Upozno sam jednu gospu mladu;
Rumen-lice, koža kao svila,
A rupa joj mog Robina skrila!*

Čovek odsvira pogrešnu notu i stade. Megi se zacereka. „Neće dobiti posao – gospodin Astli traži mnogo više.“

„Kako to misliš?"

„Ljudi stalno dolaze da nastupaju pred njim, nadajući se da će ih unajmiti. Retko koga uzme, mada svakome da šest penija za trud.“

Čovek ponovo zasniva; Megi je pevušila gledajući susedne vrtove. „Odavde se mnogo bolje vidi nego otpozadi!", izjavila je.

Džem kasnije nije mogao da se seti da li mu je pažnju prvo privukao zvuk ili pokret. Zvuk je bilo tiho „ohhh“ koje je ipak uspelo nekako da doleti do prozora Kelavejovih. Pokret je bio blesak nagog ramena u vrtu Blejkovih.

Odmah uz Blejkovu kuću pružao se pažljivo uređen, dobro okopan, delimično zasađen kuhinjski vrt; na kraju jedne leje stajale su, zabodene u zemlju, baštenske vile. En Kelavej je protekle sedmice pratila nastanak vrta, sa zavišću gledajući čvrstu ženu s kapom kako prekopava leje i baca seme, kao što bi i sama radila da je u Dorsetširu ili da ima makar malo mesta za baštu. Kad su odlučili da se presele u London, na pamet joj nije palo da možda neće imati ni pedlja zemlje. Ipak, imala je dovoljno pameti da ne moli gospođicu Pelam, čija je bašta očigledno služila za ukras, a ne za uzgajanje voća i povrća. Ipak, En Kelavej se

osećala čudno i lenjo bez sopstvenog vrta da ga u rano proleće prekopava.

Zadnji deo Blejkovog vrta bio je neobrađen, zarastao u kupine i koprive. Usred vrta, između reda i nereda, dizala se drvena letnja kućica, podignuta za sedenje po toplom vremenu. Francuska vrata kućice bila su otvorena, i tu je Džem opazio blesak ramena, a zatim i naga leđa, noge, zadnjice. Užasnut, odupro se iskušenju da se odmakne od prozora, plašeći se da će Megi pomisliti kako tamo ima nečega što on ne želi da ona vidi. Zato je samo okrenuo glavu i pokušao da joj skrene pažnju na nešto drugo. „A gde je tvoja kuća?“

„Bastilja? S one strane polja – eno, ne vidi se dobro odavde od ovog drveta što ga je gospođica Pelam – kako se zove ono drvo što smeta?“

„Zanovet. Bolje se prepoznaje u maju, kad procveta.“

Džemov pokušaj je propao s drugim „oh“ koje je potvrdilo da zvuk dolazi s istog mesta odakle i pokret. Ovog puta je i Megi čula, i odmah utvrdila izvor. Džem se bezuspešno trudio da ne pogleda letnju kućicu; Megi se zakikotala. „Gospode, kakav prizor!“

Onda je Džem ipak ustuknuo, usplamtelog lica. „Moram da pomognem tati“, promućao je, okrenuo se od prozora i prišao ocu koji je i dalje obrađivao nogu stolice i nije ih ni čuo.

Megi se nasmejala Džemovoj nelagodi. Ostala je još malo kod prozora, pa se okrenula. „Predstava je završena.“ Polako je prišla strugu da gleda Džemovog oca kao radi; teški drveni okvir s napola gotovim nogama bio je pričvršćen za strug u visini grudi. Oko jedne noge bila je omotana kožna traka krajeva pričvršćenih za papučicu na podu i za motku savijenu iznad Tomasove glave. Kad pritisne papučicu, traka je okretala nogu i sečivo je skidalo slojeve drveta.

„Umeš li ti ovo?“, Megi upita Džema pokušavajući da mu ublaži nelagodnost, iako je želela da ga još zadirkuje.

„Ne tako dobro kao tata“, odgovori dečak, i dalje crvenog lica. „Vežbam, i ako ispadnu dobro, tata će ih upotrebiti.“

„Dobro radiš, sine“, promrmlja Tomas Kelavej ne podižući pogled.

„Šta tvoj tata pravi?“, upita je Džem. Ljudi u Pidltrenthajdu su bili uglavnom majstori – pravili su hleb, pivo, ječam, obuću, sveće ili brašno.

Megi frknu. „Novac, ako može. Svašta pomalo. Treba sada da ga pronađem. Od ovog mirisa me ionako boli glava. Šta to miriše?“

„Lak i boja za drvo. Navići ćeš se.“

„Nemam nameru. Ne brini, sama ću izaći. Onda do viđenja za sada.“

„Đenja.“

„Dođi ponovo!“, doviknu Mejsi iz druge sobe dok je Megi kloparala niz stepenice.

En Kelavej zacokta. „Šta će gospođica Pelam pomisliti od ove galame? Džeme, idi vidi da mala izađe tiho.“

ŠEST

Kad je gospođica Pelam stigla do kapije, nakon prijatnog dana provedenog kod prijatelja u Čelsiju, opazila je šuške koje je Mejsi razbacala ispred kuće i namrštila se. U početku je Mejsi bacala šuške po pažljivo potkresanoj okrugloj živici u prednjem vrtu gospođice Pelam. Domoupraviteljka je morala da je oduči od tog prestupa. Naravno, bilo je bolje da šuške leže po ulici nego po stepeništu. A najbolje bi bilo da šuški uopšte nema, što bi značilo da nema Kelavejevih da ih stvaraju. Gospođica Pelam je protekle nedelje često žalila što je bila onako stroga prema porodici koja je stanovala kod nje pre Kelavejevih. Dizali su galamu noću, i beba je u poslednje vreme neprestano plakala, ali makar nisu razbacivali šuške na sve strane. Znala je i da na spratu ima mnogo drveta, jer je gledala kako ga nose kroz predvorje. Bili su tu i mirisi, kao i povremena lupa koja se gospođici Pelam nije nimalo dopadala.

A ko je sada ovaj tamnokosi razbojnik što istrčava iz kuće, a šuške mu otpadaju s donova? Izgledao je podmuklo, toliko da je gospođica Pelam čvršće stegnula torbicu uz grudi. Onda je prepoznala Megi. „Hej, mala!“, viknula je. „Šta ćeš ti u mojoj kući? Šta si ukrala?“

Pre nego što je Megi stigla da odgovori, pojavilo se dvoje ljudi: Džem se stvorio iza Megi, a vrata na kući broj trinaest su se otvorila i izašao je gospodin Blejk. Gospođica Pelam ustuknu.

Gospodin Blejk je uvek bio učtiv prema njoj – i sada joj je klimnuo glavom – pa ipak joj je ulivao nemir. Njegove staklaste sive oči uvek su je podsećale na pticu, koja zuri u nju, spremna da je ključne.

„Koliko ja znam, ovo je kuća gospodina Astlija, a ne vaša“, drsko reče Megi.

Gospođica Pelam se okrenu Džemu. „Džeme, zašto je ova devojčica dolazila? Nadam se da ti nije drugarica.“

„Ona... Došla je da nešto isporuči.“ Džem čak ni u dolini Pidl nije bio vešt lažljivac.

„Šta da isporuči? Ribu staru četiri dana? Rublje koje nije ni prošlo pored ceđi?“

„Eksere“, umeša se Megi. „Stalno im donosim eksere, je l' da, Džeme? Stalno se viđamo.“ Zakoračila je postrance na stazu pred kućom, stupila u prednju baštu i krenula duž patuljaste živice vukući rukom po besmislenom krugu.

„Napolje iz moje bašte, mala! “viknu gospođica Pelam. „Džeme, isteraj je odande! “

Megi se nasmeja i potrča oko živice, sve brže, a onda uskoči u sredinu i poče da igra oko potkresanog žbuna i udara ga pesnicama dok je gospođica Pelam vikala: „Oh! Oh!“, kao da udarci pogađaju nju samu.

Džem je posmatrao Megi kako tuče lisnatu loptu dok listići pljušte po tlu i, na svoje iznenađenje, osmehnu se. I on je bio u iskušenju da šutne tu besmislenu živicu, tako stranu živim ogradama kakve je poznao. Živice u Dorsetširu sadile su se sa svrhom, da zadrže životinje u polju ili ih spreče da gaze po stazama, i bile su pune trnja – sadila se glogovina, česmin, zova, leska i oskoruša i preplitala s kupinom, bršljanom i pavetinom.

Kucanje po prozoru prizvalo je Džema nazad iz Dorsetšira. Majka ga je besno gledala sa sprata i pokazivala mu rukom da otera Megi. „Ovaj, Megi... Htela si nešto da mi pokažeš?“, reče Džem. „Svog... svog oca, da. Moj tata hoće da... da se dogovorim o ceni.“

„Tako je. Idemo.“ Ne osvrćući se na gospođicu Pelam, koja je i dalje vikala i bezuspešno zamahivala na nju, progurala se kroz prsten živice, ovog puta ne trudeći se da ga preskoči, i za sobom ostavila rupu i slomljene grančice.

„Oh!“, po deseti put povika gospođica Pelam.

Izlazeći za Megi na ulicu, Džem je krajičkom oka pogledao gospodina Blejka, koji je stajao nepomičan i nem, ruku skrštenih na grudima, dok se Megi zabavljala sa živicom. Činilo se da mu metež i galama ne smetaju. Svi su zapravo i zaboravili da je tu, inače gospođica Pelam ne bi deset puta viknula: „Oh!“, niti bi Megi udarala grm.

Posmatrao ih je jasnim pogledom. Nije to bio pogled kao u Džemovog oca, koji je često zurio u prazno. Gospodin Blejk je posmatrao njih, prolaznike na ulici, palatu Lambet u daljini i oblake iza nje. Video je sve, a nije sudio ničemu.

„Bar dan, gospodine“, reče Džem.

„Zdravo, dečko“, odgovori gospodin Blejk.

„Zdravo, gospodine Blejk“, doviknu s ulice Megi nadmećući se sa Džemom. „Kako vam je gospođa?“

Njen povik je obodrio gospođicu Pelam, koja se pred gospodinom Blejkom povukla u sebe. „Gubi mi se s očiju, mala!“, prodrala se. „Išibaću te! Džeme, nemoj da je više došla. I isprati je do kraja ulice – ne verujem joj ni trunke. Ukrašće i kapiju ako ne pripazimo.“

„Hoću, gospođo.“ Džem podiže obrve izvinjavajući se gospodinu Blejku, ali njegov sused je već otvorio kapiju i iskoračio na ulicu. Džem je stigao Megi, pa su gledali gospodina Blejka kako kroz naselje ide prema reci.

„Vidi kako razmetljivo hoda“, reče Megi. „A jesi mu video boju u obrazima? I raščupanu kosu? Znamo šta je radio.“

Džem ne bi nazvao hod gospodina Blejka razmetljivim. Pre je vukao noge, mada nije išao sporo. Koračao je ravnomerno i pažljivo, kao da nije samo izašao u šetnju, nego se kreće ka nekom cilju.

„Hajdemo za njim“, predloži Megi.

„Neću. Pusti ga na miru.“ Džema je iznenadila sopstvena odlučnost. Voleo bi i on da prati gospodina Blejka, ali ne kao Megi, radi igre i zadirkivanja, nego s poštovanjem, iz daljine.

Gospođica Pelam i En Kelavej su i dalje besno gledale za decom, svaka sa svog mesta. „Idemo“, reče Džem i krenu duž niza kuća u pravcu suprotnom od gospodina Blejka.

Megi zakaska za njim. „Stvarno ideš sa mnom?“

„Gospođica Pelam mi je rekla da te otpratim do kraja ulice.“

„A ti radiš sve što ti naredi ta stara metla u haljini?“

Džem slegnu ramenima. „Ona je domoupraviteljka. Ne smemo je ljutiti.“

„Pa, ja idem da nađem tatu. Hoćeš li sa mnom?“

Džem pomisli na svoju majku punu strepnje, na sestru ispunjenu nadom, na poslom obuzetog oca i na gospođicu Pelam koja ga čeka na stepeništu da ga zgrabi. Zatim pomisli na ulice koje još ne poznaje u

Lambetu, i u Londonu, i na to da ima vodiča. „Idem s tobom“, reče i uspori da ga Megi stigne, pa su išli u korak, jedno uz drugo.

SEDAM

Dik Baterfild je mogao biti u bilo kojoj od nekoliko krčmi. Dok je većina ljudi najčešće odlazila u jednu krčmu u kraju, on je voleo da se kreće naokolo i da pristupa mnogim klubovima i udruženjima u kojima su se ljudi sličnih stavova susretali i raspravljali o temama od zajedničkog interesa. Te večeri nisu se mnogo razlikovale od ostalih, osim što je pivo bilo jeftinije, a pesme raskalašnije. Kako su mu se zanimanja menjala, Dik Baterfild je stalno stupao u nove klubove i ostavljao stare. Sada je bio član kluba jedriličara (između mnogih svojih poslova bio je i čamdžija na Temzi, mada je odavno izgubio čamac), kluba stolica, u kom su svi članovi redom vatreno govorili ostalima o politici sedeći na stolici u čelu stola, lutrijskog kluba, u kom su ulagali male sume u opklade koje su retko donosile dovoljno da se plati piće, i gde je Dik Baterfild stalno hrabrio članove da povećaju ulog, a njegov daleko najomiljeniji klub bio je klub punča, u kom su svake nedelje isprobavali nove mešavine s rumom.

Klupski i javni život Dika Baterfilda bio je toliko zamršen da je njegova porodica retko kada znala gde je on uveče. Obično je pio u krugu od kilometra oko svoje kuće, ali ipak je mogao da ode u još petnaestak krčmi. Megi i Džem su već obišli *Konja i konjušara*, *Krunu i jastuk*, *Kenterberijski grb* i *Crvenog lava* pre nego što su ga našli ušuškanog u uglu najbučnije krčme, *Artičoke*, u donjem delu Lambet Marša.

Džem je ušao s Megi samo u prve dve krčme, a onda ju je ispred ostalih čekao. Otkako su stigli u Lambet, bio je samo u jednoj krčmi; nekoliko dana posle preseljenja gospodin Astli ih je posetio da vidi kako se snalaze, pa je poveo Tomasa Kelaveja i Džema u *Ananas*. Džem je shvatio da je *Ananas* mirno mesto u poređenju s drugim lambetskim krčmama, ali tada gaje očarala živost gostiju – mnogi su bili iz cirkusa – i gromoglasni razgovor Filipa Astlija.

Lambet Marš je bila trgovačka ulica, prepuna radnji, tezgi, kola i ljudi koji su išli između Lambeta i mosta Blekfrajers prema gradu.

Vrata *Artičoke* su bila otvorena i galama je kuljala na ulicu, zbog čega je Džem zastao dok se Megi gurala pored ljudi naslonjenih na vrata, i zapitao se zašto je krenuo s njom.

Ipak, znao je odgovor: Megi je bila prva osoba u Lambetu koja se iole zanimala za njega, a njemu bi dobro došao prijatelj. Većina Džemovih vršnjaka već je šegrtovala ili radila; Džem je viđao mlađu decu u kraju, ali još ni s kim nije uspeo da zapodene razgovor. Za početak, s mukom ih je razumeo; londonski naglasak, kao i mnogi govori iz unutrašnjosti koji su se mogli čuti u gradu, bio mu je ponekad sasvim nerazumljiv.

Lambetska deca razlikovala su se po još nečemu – bila su budnija i sumnjičavija. Podsećala su ga na mačke kad se došunjaju da sednu uz vatru, svesne da ih jedva trpe, srećne što su pod krovom, ali načuljenih ušiju i očiju skupljenih u proreze, spremne da na vreme opaze nogu koja će ih šutnuti napolje. Deca su često bila drska prema odraslima, kao što je Megi bila prema gospođici Pelam, i prolazila su bez kazne, što se u Džemovom selu ne bi desilo. Podrugivali su se ljudima koje ne vole i gađali ih kamenjem, krali su hranu s kolica i iz korpi, pevali su bezobrazne pesme, vikali su, zadirkivali, izazivali. Džem je vrlo retko video lambetsku decu kako rade nešto u čemu bi im se rado pridružio – kako veslaju na reci, pevajući vrve iz dobrotvorne škole na Lambet Grinu, jure psa koji je nekome oteo kapu. Kad ga je Megi pozvala rukom s vrata *Artičoke*, ušao je za njom, smelo se suočivši sa zidom buke i gustim dimom iz lampi. Želeo je da postane deo ovog novog lambetskog života, a ne da ga posmatra kroz prozor, kroz kapiju ili preko baštenskog zida.

Iako je bilo tek kasno popodne, krčma je bila nakrcana ljudima. Galama je bila nezamisliva, iako je posle nekog vremena Džem uhvatio pravilnu liniju pesme; nije je prepoznao, ali to je svakako bila neka melodija. Megi se kroz zid od ljudi probila do ugla u kom je sedeo njen otac.

Dik Baterfield je bio sitan i smeđ – smeđe oči, smeđa oštra kosa, smeđa koža, smeđa odeća. Mrežica bora mu se širila iz spoljnih uglova očiju preko čela, stvarajući duboke useke. Uprkos borama, delovao je mladalački i energično. Danas je prosto pio, ovo nije bio klupski sastanak. Povukao je kćer na krilo i zapevao s ostalima u krčmi kad je Džem stigao do njih:

*I zbog toga će, siguran sam, u paklu da visi,
Jer me tera daje krešem kad je vreme misi!*

S poslednjim stihom razlegao se zaglušujući urlik od kog je Džem pokrio uši rukama. Megi se pridružila pesmi i iscerila se Džemu, koji je pocrveneo i zagledao se u svoje cipele. Mnoge pesme pevale su se u *Pet zvona* u Pidltrenthajdu, ali ne ovakve.

Posle povika krčma se smirila, onako kako grom iznad glave rasteruje oluju. „Šta radiš, Megs?“, upitao je Dik Baterfild kćer u kakvoj-takvoj tišini.

„Svašta pomalo. Bila sam kod njega“, pokazala je Džema, „Ovo je Džem, tata, i gledala sam kako njegov tata pravi stolice. Tek su došli iz Dorsetšira, žive kod gospođice Pelam u Herkulu, odmah pored gospodina Blejka.“

„Kod gospođice Pelam, a?“, zacereka se Dik Baterfild. „Milo mi je, Džeme. Sedi i odmori noge.“ Mahnuo je ka drugom kraju stola. Tamo nije bilo stolice ni klupe. Džem pogleda naokolo; sve stolice u blizini bile su zauzete. Dik i Megi Baterfild gledali su ga s istim izrazom, čekali su da vide šta će učiniti. Džem je pomislio da klekne za sto, ali je znao da to neće naići na odobravanje Baterfildovih. Moraće da potraži slobodnu stolicu po krčmi. To se očekuje od njega, to je mala proba sposobnosti – njegov prvi ispit iz pravog londonskog života.

Nije lako naći praznu stolicu u prepunoj krčmi, i Džem nije našao nijednu. Pokušao je da pita, ali niko na njega nije obratio pažnju. Pokušao je da uzme jednu na koju je neki čovek oslonio noge pa su ga oterali. Upitao je služavku, a ona mu se podrugljivo iskezila. Dok se probijao kroz masu tela, Džem se pitao kako to da ovoliki ljudi piju umesto da rade. U dolini Pidl malo ko je odlazio u *Pet zvona*, u *Krunu* ili u *Novu krčmu* pre večeri.

Vratio se za sto praznih šaka. Na mestu koje je Dik Baterfild pokazao stajala je prazna šamlica, a on i Megi su se kezili.

„Seljače“, promrmlja mladić koji je sedeo do njih i posmatrao čitav obred, uključujući i služavkin podsmeh.

„Začepi labrnju, Čarli“, odvrati Megi. Džem je odmah pogodio da joj je to brat.

Čarli Baterfild je ličio na oca, ali nije bio ni izboran ni privlačan; bio je grubijanski zgodan, pepeljaste kose i s rupicom na bradi, ali preko čela mu se pružao ožiljak zbog kog je izgledao strogo. Mučio je sestru kad god je mogao da prođe nekažnjeno, uvrtao joj je kožu na podlakticama sve dok Megi nije dovoljno porasla da ga šutne tamo gde najviše boli. I dan-danas je tražio načina da joj naudi – izmakao bi stolicu ispod nje, presolio joj jelo, krao joj noću pokrivače. Džem ovo nije znao, ali je osetio nešto što ga je navelo da izbegava Čarlijev pogled, kao što ljudi izbegavaju pogled psa koji reži.

Dik Baterfild baci novčić na sto. „Donesi Džemu piće, Čarli“, naredio je.

„Nisam ja...“, zamucaše uglas Čarli i Džem: „Ne treba...“ Obojica začutaše videvši strog izraz Dikovog lica. Čarli donese Džemu kriglu piva koju Džem nije želeo – jeftinog razvodnjenog piva kakvo bi ljudi u *Pet zvona* pre prosuli na pod nego pili.

Dik Baterfild se zavalj. „Pa, šta imaš da mi ispričaš, Megs? Ima li neki novi skandal u starom Lambetu?“

„Videli smo nešta u bašti gospodina Blejka, je l’ da, Džeme? U letnjoj kućici, vrata su bila otvorena i Megi pogleda Džema ispod oka. On ponovo pocrvene i slegnu ramenima.

„Svaka čast, devojko“, reče Dik Baterfild. „Stalno se šunjaš i gledaš šta se zbiva.“

Čarli se nagnu napred. „I šta ste to videli?“

Megi se takođe nagnu napred. „Videli smo njega i njegovu ženu kako rade ono!“

Čarli se zacereka, ali na Dika Baterfilda ovo kao da nije ostavilo naročit utisak. „Parenje, i to je sve? To se viđa svaki dan po prolazima između kuća. Izađi sada napolje i videćeš to odmah iza ugla. A, Džeme? Ti si se toga svakako nagledao u Dorsetširu, a, dečko?“

Džem je zurio u svoju kriglu. Po pivu se batrgala muva, boreći se da se ne udavi. „Video sam dosta“, promrmljao je. Naravno da je to video i ranije. Ne samo životinje kojima je bio okružen – pse, mačke, ovce, konje, krave, koze, zečeve, kokoši, fazane – nego i ljude zavučene u šumarke, uz živice, čak i nasred livada kada misle da niko neće proći u blizini. Video je svoje susede kako to rade u štali, i Sema i njegovu devojku u leskaru u Netlkomb Tautu. Video je toliko toga da se više nije iznenađivao, iako se i dalje stideo. Nije tu ni bilo bogzna šta da se

vidi – uglavnom samo odeća i uporni pokreti, ponekad bleđa muškarčeva zadnjica koja skakuće gore-dole ili žene dojke kako se tresu. Džem se crveneo zato što je to viđao neočekivano, zato što je upadao u nečiju pretpostavljenu privatnost. Isto se osećao kad bi čuo retke svađe svojih roditelja – kao kad je majka zahtevala od oca da poseče krušku u dnu vrta, s koje je Tomi pao, a otac je odbio. En Kelavej je kasnije uzela sekiru i sama to obavila.

Džem umoči prst u pivo da se muva uspuže uz njega i pobegne. Čarli ga je gledao zapanjen i zgađen; Dik Baterfild se samo osmehnuo i pogledao ostale goste kao da traži nekoga s kim bi mogao da porazgovara.

„Ne samo da su radili ono“, nije odustajala Megi. „Oni su... oni su... Skroz su se skinuli, je l' da, Džeme? Videli smo sve, bili su kao *Adamieva*.”

Dik Baterfild je posmatrao kćer istim procenjivačkim pogledom kakvim je gledao Džema dok je tražio za stolicom. Iako je delovao opuštено onako zavaljen u stolici, plaćajući pića naokolo, smešeći se i klimajući glavom, zahtevao je mnogo od društva oko sebe.

„I znaš šta su još radili dok su radili ono?“

„Šta, Megs?“

Megi brzo razmisli šta bi bilo najverovatnije da dvoje ljudi rade dok bi trebalo da se pare. „Čitali su jedno drugom!“

Čarli se zacereka „Šta, novine?“

„Ja nisam...“, zausti Džem.

„Iz knjige“, prekide ga Megi nadglasavši žamor. „Neku poeziju, rekla bih.“ Pojednosti uvek čine priču uverljivijom.

„Poeziju, a?“, ponovi Dik Baterfild i ispi gutljaj piva. „Očekujem da su čitali *Izgnubljeni raj*, ako su već izigrali *Adamievu* u bašti.“ Dik Baterfild je nekada imao primerak speva, u kolicima punim knjiga do kojih je nekako došao i koje je pokušavao da proda, pa je ponešto i pročitao. Niko nije očekivao od Dika Baterfilda da ume tako dobro da čita, ali otac ga je naučio, smatrajući da je korisno znati koliko i oni koje pokušavaš da prevariš.

„Da, tako je. *Izlomljeni kraj*“, saglasi se Megi. „Znam da sam čula te reči.“

Džem iskolači oči, ne verujući u ono što čuje. „Jesi li rekla 'izlomljeni kraj'?“

Dik prostreli kćer pogledom. „*Izgubljeni raj*, Megs. Pazi šta govoriš. Čekaj malo." Zažmurio je, malo se zamislio, pa izgovorio:

*Svet bese sav pred njima, u kom će odabrati
Mesto za počin svoj, i Proviđenje vodič im bje;
Ruku pod ruku, krokom klecavim i laganim.
Kroz Eden preduzeše svoj samotni put*

Susedi su zurili u njega; ovakve reci se obično nisu čule u krčmi. „Šta to govoriš, tata?“, upita ga Megi.

„To je sve čega se sećam iz *Izgubljenog raja* – poslednji stihovi, kada *Adamieva* izlaze iz raja. Bilo mi ih je žao.“

„Nisam čuo da Blejk govori išta slično“, reče Džem i oseti kako ga Megi šutira ispod stola.

„To je bilo kad si se okrenuo“, reče ona uporno.

Džem zausti da nastavi raspravu, pa zatvori usta. Baterfildovi su očigledno voleli da doteruju priče; zapravo su te ukrase i želeli, i uskoro će sve prepričati ostalima, još doteranije, sve dok čitava krčma ne počne da priča o Blejkovima koji se igraju Adama i Eve u bašti, mada to uopšte nije bilo ono što je Džem video. Ko je on da im pokvari zabavu – mada je Džem pomislio na budne oči gospodina Blejka, na njegov čvrsti pozdrav i odlučni korak, i bi mu žao što se o takvom čoveku šire takve glasine. On sam više je voleo istinu. „Šta radi gospodin Blejk?“, upitao je trudeći se da skrene razgovor s onoga što su videli u bašti.

„Misliš, kad ne tuca ženu u vrtu?“, zakikota se Dik Baterfild. „Ōnje štampar i graver. Video si štamparsku presu kroz njegov prednji prozor, zar ne?“

„Ono s drškom u obliku zvezde?“ Džem je zaista video tu drvenu napravu, veću i glomazniju čak i od struga njegovog oca, i pitao se šta je to.

„Tako je. Viđaćeš ga povremeno kako radi, i njega i njegovu ženu. Na tome se štampaju knjige. Leci, slike, takvo šta. Mada, ja ne znam kako živi od toga. Video sam ih nekoliko kad sam otišao da mu prodam malo bakra za ploče, to je bilo kad se preselio s one strane reke pre godinu-dve.“ Dik zavrte glavom. „Čudne slike. Mnogo golih ljudi što viču razrogačenih očiju.“

„Misliš kao u paklu, tata?“, pomože mu Megi.

„Možda. Nije mi se dopalo. Ja volim vesele slike. Ne bih rekao da se njegove slike mnogo kupuju. Mora da više zarađuje gravirajući za druge.”

„Je li kupio bakar?”

„Ne. Čim sam ga video, znao sam da on ne kupuje tek tako. On je svoj čovek, taj gospodin Blejk. On sam bira sebi papir i bakar, pažljivo." Dik Baterfild je ovo rekao bez gorčine; zaista je poštovao one koji ne nasednu na njegovu slatkorečivost.

„Prošle nedelje smo ga videli kako nosi *bonnet rouge*, je l’da, Džeme?”, reče Megi. „Baš je bio smešan.”

„Hrabriji je taj od mnogih", izjavi Dik Baterfild. „Retki bi u Londonu tako otvoreno pokazali podršku Francuzima, šta god pričali u krčmama. Pe-emu se to ne dopada, a ni kralju.”

„Ko je pe-em?“, upita Džem.

„Prvi ministar, dečko. Premijer, gospodin Pit", dodade Dik Baterfild oštrije, za slučaj da dečak iz Dorsetšira ne zna ni to.

Džem spusti glavu i ponovo se zagleda u pivo. Megi je gledala Džema kako se muči s one strane stola, i sad žalila što ga je povela da upozna njenog oca. On nije shvatao šta Dik Baterfild želi od ljudi – ono dovitljivo ćaskanje neophodno da bi ljudi mogli da sednu na šamlicu koju je nogom držao zakačenu ispod stola. Dik Baterfild je voleo da istovremeno dobije i obaveštenja i zabavu. Uvek je tražio način da nešto zaradi – živeo je od malih nesigurnih zamisli koje su mu padale na pamet za vreme razgovora u krčmama – i želeo je da se istovremeno i zabavlja. Na kraju krajeva, život je težak, a šta ga drugo olakšava nego malo smeha i poslići kojima se ponešto stavi u džep?

Dik Baterfild je umeo da vidi kad se ljudi smrknu. Nije to zamerio Džemu – osetio je nežnost prema zbunjenoj dečakovoj nevinosti, i bes prema sopstvenoj deci zamorenoj uličnim iskustvom. Naglo je odgurnuo Megi s kolena; pala je na pod i povređeno ga pogledala. „Gospode, mala, vrlo si teška“, reče Dik i mrdnu kolenom gore-dole. „Utrnula mi je noga. Skoro si odrasla, treba ti sopstvena stolica.“

„Niko joj ne da, i ne samo stolicu", podrugnu se Čarli. „Krava pilećih grudi.”

„Ostavi je na miru", reče Džem.

Sve troje se zabljuje u njega, Dik i Čarli nalakćeni na sto, Megi i dalje s poda. Onda Čarli suknu preko stola na Džema, a Dik Baterfeld ga zaustavi pokretom ruke. „Daj Megi svoju stolicu i nađi sebi drugu.“

Čarli besno pogleda Džema, ali ustade oborivši stolicu unazad i ode. Džem se nije usudio da se okrene i pogleda ga, nego je prikovao pogled za sto. Popio je gutljaj piva. Pokušao je da odbrani Megi nagoni, kao što bi branio rođenu sestru.

Megi ustade, podiže Čarlijevu stolicu i sede. „Hvala“, promrmljala je Džemu, mada to nije zvučalo naročito zahvalno.

„Pa, Džeme, tvoj otac je drvodelja, je li?“ reče Dik Baterfeld otvarajući temu posla, pošto mu se činilo da ga Džem više ničim neće zabaviti.

„Nije baš drvodelja, gospodine“, odgovori Džem. „On ne putuje od grada do grada, i pravi dobre stolice, ne one klimave kakve drvodelje prave.“

„Naravno, dečko, naravno. Odakle uzima drvo?“

„Iz jedne strugare pored Vestminsterskog mosta.“

„Čija je to strugara? Kladim se da mu mogu naći jeftinije drvo.“

„Gospodina Herisa. Gospodin Astli je tatu upoznao s njim.“

Dik Baterfeld se trgnu na spomen Astlijevog imena. Megin otac je umeo često da sklopi dobru pogodbu, ali ne tamo gde se gospodin Astli pojavio pre njega. On i njegov kućevlasnik su jedan drugog zaobilazili u širokom luku, iako je među njima vladalo nevoljno poštovanje. Kad bi Dik Baterfeld bio bogati vlasnik cirkusa, a Filip Astli sitni prevarant, bili bi iznenađujuće slični.

„Pa, ako čujem za neko jeftino drvo, javiću ti. Ostavi to meni, dečko“, dodao je kao daje Džem od njega zatražio pomoć Videću šta mogu da učinim. Svratiću jednom do vas i popričaću s tvojim tatom. Volim da pomognem novim susedima. Sigurno te očekuju kod kuće, pitaju se gde si se zadržao.“

Džem klimnu glavom i ustade. „Hvala za pivo, gospodine.“

„Nema na čemu, dečko.“ Dik Baterfeld uhvati nogom Džemovu stolicu i povuče je pod sto. Megi uze Džemovu polupraznu kriglu i otpi gutljaj. „Zdravo“, reče.

„Zdravo.“

Na izlasku je Džem prošao pored Čarlija koji je stajao s grupom mladića. Čarli ga ljutito pogleda i gurnu jednog druga pravo u Džema.

Momci se nasmejaše, a Džem se žurno udalji, srećan što ostavlja Baterfildove. Ipak, bio je siguran da će ponovo videti Megi, iako ovog puta nije rekla „Zdravo zasad“. Uprkos njenom bratu, uprkos njenom ocu, želeo je ponovo da je vidi.

APRIL 1792.

II

JEDAN

En Kelavej se ponekad činilo da joj je ručni zglob vezan konopcem za prozor u prednjoj sobi. U najnezgodnijim trenucima – dok ljušti krompire, pere rublje ili čisti pepeo iz ognjišta, prljavih ruku, napola iscedenih čaršava, sobe pune pepela, nešto bi je povuklo da pogleda kroz prozor. Često nije bilo ničeg neobičnog da se vidi, ali ponekad bi bila nagrađena nečim vrednim: prizorom žene sa šešikom ukrasnim dugačkim paunovim perjem, muškarca koji nosi ananas kao novorođenče, dečaka kako nosi lovorovo stablo s korenom, krošnje potkresane u obliku golubice. Megi i Džem bi pozvali ukućane da i oni vide ove neobične prizore, ali En Kelavej je više volela da ova sitna zadovoljstva zadrži za sebe.

Danas nije bilo krompira, pepela ni rublja da je odvuku od prozora; bio je drugi dan Uskrsa, dan odmora. Mejsi i Džem su raspremili sto posle ručka, ostavivši En Kelavej da zuri u ljude što su šetali tamo-amo duž naselja; mnoge žene su bile u novim uskršnjim haljinama i šeširima. Nikad nije videla takvo šarenilo, tkanine tako jarkih boja, tako smele krojeve i zapanjujuće ukrase na šeširima. Bilo je uobičajenih narcisa i jagorčevine, što se viđalo i na šeširima pred pidltrenthajdskom crkvom, ali i neobičnog perja, buketa raznobojnih traka, čak i voća. Ona sama nikad ne bi ponela limun na šeširu, ali se divila prolaznicama koje jesu. Više je volela nešto tradicionalno i jednostavno: stručak belih rada, kitu ljubičica, ili jednu traku kakva je jednoj devojci visila sa šešira gotovo do kolena. En Kelavej bi je rado ponela, mada ne toliko dugačku. Londonke kao da su nosile duže trake, ili nameštale šešire smelije nego što bi se En Kelavej usudila.

Jedan prolaznik je nosio na glavi poslužavnik s belim krstovima i vikao: „Vruće pogačice! Četiri za peni, jeftinije za Uskrs! Kupite vruće krstaste pogačice, traju do sledeće godine!" Našavši kupca, zastao je ispred kuće, tačno ispod En. S druge strane je naišla gospođica Pelam, šešira ukrasnog sitnim žutim trakama. En Kelavej frknu, pokušavajući da suspregne smeh koji ju je obuzimao.

„Šta je, mama?“, upita je Mejsi podigavši pogled sa stola koji je ribala.

„Ništa, samo gospođica Pelam u luckastom šeširu.“

„Daj da vidim.“ Mejsi priđe prozoru, pogleda dole i zakikota se. „Kao da je stavila naramak slame na glavu!“

„Čuti, Mejsi, čuće te“, odgovori En Kelavej, ali ne oštro. Dok su gledale, ulicom je prokaskao sivi konj upregnut u neobične dvokolice, rasterujući dame sa šeširima i buduće kupce pogačica. Kola ogromnih točkova bila su krajnje čudna – kratka i uzana, ali vrlo visokog krova. Sa strane su nosila visoku uspravnu tablu s natpisom ispisanim crnim slovima: „ASTLIJEV KRALJEVSKI SALON I NOVI AMFITEATAR ponosno obaveštavaju da NOVA SEZONA počinje VEČERAS! Zapanjujuće Veštine, Uzbuđenje i Podsticaj! Kapije se otvaraju u 5.30, početak predstave u 6.30 po podne“.

En i Mejsi su otvorenih usta zurile kad su dvokolice stale ispred kuće gospođice Pelam. Jedan dečak je skočio iz kola i rekao nešto gospođici Pelam; ona se namrštila i pokazala prozor Kelavejovih. En Kelavej je ustuknula, ali nije dovoljno brzo povukla Mejsi s prozora.

„Čekaj, mama, ona nas zove!“ Mejsi ponovo povuče majku na prozor. „Vidi!“

Gospođica Pelam se i dalje mrštila – kao i uvek kad nabasa na nešto vezano za njene stanare – ali ih je zaista dozivala rukom.

„Idem dole“, reče Mejsi i krenu ka vratima.

„Ne, nećeš.“ En Kelavej čeličnim tonom, s rukom na njenom ramenu, zaustavi kćer. „Džeme, idi vidi šta hoće.“

Džem ostavi lonac koji je ribao i strča niz stepenice. Mejsi i En su ga gledale kako priča s dečakom koji mu je pružio nešto belo. Džem se zagledao u to, a dečak je uskočio u dvokolice. Kočijaš je bičem lako kucnuo konja po vratu i kola su odjurila kroz naselje prema Vestminsterskom putu.

Trenutak kasnije Džem se vratio na sprat, zbunjenog lica.

„Šta je bilo, Džeme?“ upita ga Mejsi. „Šta ti je to?“

Džem spusti pogled na papiriće u ruci. „Gospodin Astli nas je pozdravio i poslao nam četiri ulaznice za večerašnju predstavu.“

Tomas Kelavej podiže pogled s komada bukovine koji je deljao.

„Ne idemo“, izjavi En Kelavej. „Nemamo para.“

„Ne, ne, ne treba da platimo. Poklanja nam ulaznice.“

„Ne treba nam njegova milostinja. Kupićemo sebi karte ako budemo hteli.“

„Ali upravo si rekla...“, zausti Mejsi.

„Ne idemo.“ En Kelavej se osećala kao miš kog mačka juri od zida do zida.

Džem i Mejsi pogledaše oca. Tomas Kelavej ih je gledao, ali nije rekao ništa. Voleo je svoju ženu i želeo je da i ona njega voli. Neće joj se usprotiviti.

„Jesi li oribao lonac, Džeme?“, upita En Kelavej. „Kad završiš, možeš u šetnju.“ Okrenula se prozoru, a ruke su joj drhtale.

Mejsi i Džem su se zgedali. Džem se ponovo prihvati ribanja lonca.

DVA

Za dve sedmice boravka u Lambetu, Kelavejovi nisu videli mnogo više od ulica najbližih kući. Nisu morali – sve potrebne radnje i tezge bile su na Lambet Terasu, pored Labmet Grina, na Vestminsterskom putu ili u Ulici Lambet Marš. Džem je bio s ocem u strugarama na obali pored Vestminsterskog mosta; Mejsi i njena majka išle su do Polja svetog Đorđa da vide mogu li tamo da rasprostru rublje da se suši. Kad je Džem predložio da na Uskršnji ponedeljak prošetaju preko Vestminsterskog mosta da obiđu Vestminstersku opatiju, svi su rado prihvatili. U dolini Pidl navikli su da dosta šetaju i bilo im je neobično što se u Lambetu kreću mnogo manje.

Krenuli su u jedan sat, dok je ostali svet ručao, spavao ili sedeo po krčmama. „Kuda ćemo?“, upitala je Mejsi Džema, znajući da je bolje da ne pita roditelje. En Kelavej je stezala muža ispod ruke kao da se plaši da je ne oduva neki jak vetar. Tomas Kelavej se smešio kao i obično i gledao oko sebe, kao idiot koji čeka da krene tamo gde mu je rečeno.

„Idemo prečicom do reke, pa uz obalu do mosta“, reče Džem, svestan da će morati da bude vođa puta kao jedini član porodice koji je počeo da se upozna s ulicama.

„Ne onom prečicom o kojoj je govorila ona mala, je li?“, reče En Kelavej. „Neću da idem stazom koja se zove Staza ukoljica.“

„Nećemo tom stazom, mama“, slagao ju je Džem, računajući da će joj trebati dosta vremena da utvrdi da je to zaista Staza ukoljica. Džem ju je pronašao nedugo pošto im je Megi ispričala za nju. Znao je da će se njegovima staza dopasti jer je vodila kroz pusta polja; kad bi čovek

okrenuo leđa kućama i ne bi gledao predaleko prema palati Lambet ili skladištima na obali, manje-više bi mu se činilo da je na selu. Jednog dana, mislio je Džem, pronaći ću kuda se zaista može izaći van grada. Možda Megi zna put.

Za sada je poveo porodicu pored palate Karlajl, obližnje vlastelinske kuće, na Rojal Rou, kuda se izlazilo na Stazu ukoljica. Staza je bila veoma tiha i pusta, a pošto je bio praznik, vrlo malo ljudi radilo je u okolnim povrtnjacima. Džemu je bilo drago što je dan vedar i sunčan. U Lambetu nebo često nije bilo plavo, čak ni za sunčanih dana, nego tmurno i žućkasto od dima iz vatri loženih ugljem, iz priobalnih pivnica, fabrika sirćeta, sapuna i tkanina. Ali juče i danas fabrike nisu radile, a zbog toplog vremena mnogi nisu založili ognjišta. Džem je zurio u pravo duboko plavetnilo koje je dobro poznavao iz Dorsetšira, spojeno sa živim zelenilom trave i žbunja pored puta; uhvatio je sebe kako se smeši ovim bojama, tako prirodnim, a ipak daleko grlatijim od svih londonskih traka i haljina. Usporio je, išao je hodom šetača umesto brzim uznemirenim korakom kakav je prihvatio otkako je došao u Lambet. Mejsi je zastala da nabere malo jagorčevine za buket. Čak je i En Kelavej pustila supruga i slobodno mahala rukama. Tomas Kelavej počeo je da zviždi *Preko brda u daljinu*, pesmu koju je često pevužio dok radi.

Staza je uskoro, prebrzo, oštro skrenula udesno i zavijugala duž bašta oko palate Lambet. Kad su izašli na obalu, njihova kratkotrajna idila se okončala. Pred sobom su videli niz oveštalih skladišta okruženih nizovima radničkih kućica. Skladišta su bila zatvorena, zbog čega su izgledala preteče; obično bi ih metež radnika činio druželjubivijima. En Kelavej ponovo uhvati muža pod ruku.

Džem i Tomas Kelavej bili su na Temzi da kupe drvo i iseku ga u strugari, ali Mejsi i En opazile su reku samo na trenutak, kad su tek stigli pred Astlijev Amfiteatar, i zapravo je nisu valjano ni videle. Sada su slučajno odabrale loš trenutak da prvi put dobro pogledaju veliku londonsku reku. Bila je oseka, pa se reka smanjila u usku mutnu traku što teče širokim ravnim kanalom od sivog blata koje je En Kelavej podsećalo na razmešten krevet. Ipak, čak i ovako umanjena, Temza je bila dvadeset puta veća od reke Pidl koja je tekla uz baštu Kelavejovih u Pidltrenthajdu. No, uprkos veličini, Pidl je ipak imala sve ono što je En

Kelavej tražila od reke – bila je svrhovita, nemilosrdna, vesela i čista, a njen žubor stalno je podsećao na kretanje sveta.

Temza uopšte nije bila takva. En Kelavej se činilo da to i nije reka, nego dugačko crevo koje se u krivinama gubi iz vida. Nije imala ni jasne obale. Ivice su se šunjale ka putu, prevučene šljunkom i sluzi, i bilo je lako s puta zagaziti pravo u njih. Uprkos blatu, deca su upravo to i činila – trčala su po koritu, igrala se ili sakupljala predmete koje je oseka izložila: cipele, boce, limenke, komadiće naplavljenog drveta i krpa, lutkinu glavu, razbijenu činiju.

Kelavejovi su stali i posmatrali. „Vidi kako su se uprljali!“, rekla je Mejsi kao da im zavidi.

„Odvratno mesto“, izjavi En Kelavej.

„Bolje izgleda kad je plima, kao ono kad smo tek došli.“ Džem je osetio potrebu da brani reku, kao daje Temza otelotvorenje Londona i odluke njegove porodice da se ovamo doseli.

„Čudno je da reka ima plimu i oseku“, reče Mejsi. „Znam da naša Pidl negde utiče u more, ali uvek teče u istom smeru. Zavrtelo bi mi se u glavi kad bi promenila tok!“

„Hajdemo na most“, predloži Džem. Pošli su bržim korakom pored skladišta i radničkog naselja. Neki radnici su sa ženama i decom sedeli pred kućama, pričali, pušili i pevali. Gotovo svi su začutali kad su Kelavejovi prošli, osim čoveka s harmonikom, koji je zasvirao brže. Džem je želeo još da ubrza, ali Mejsi je usporila. „Svira *Toma Boulinga*“, rekla je. „Slušajte!“ Osmehnula se harmonikašu; on prekide svirku i uzvрати joj osmeh.

En Kelavej se ukruti, pa povuče kćer za ruku. „Hajdemo, Mejsi.“

Mejsi se otrgnu; stajala je nepomično nasred puta i pridružila se poslednjoj strofi visokim, jasnim glasom.

*Naći će Tom mirnije vreme
Kad On koji život daje
Olakša posadi nenasnosno breme
Rečju što večno traje.
Smrt koju kralj i mornari slaše
Uzalud Toma odnese,
Jer telo mu grede i jarboli kaše
Al' duša mu se uznese*

Al' duša mu se uznese.

Mejsi i harmonikaš su završili zajedno; usledila je kratka tišina. En Kelavej suspregnu jecaj. Tomi i Mejsi su nekada u predivnom skladu pevali ovu pesmu.

„Sve je u redu, mama“, reče Mejsi. „Moramo i dalje da pevamo, jer ne želimo da zaboravimo Toma, zar ne?“ Klimnula je glavom harmonikašu i rekla: „Hvala vam, gospodine. Prijatan dan.“

TRI

Put je pred mostom nakratko skretao od reke i prolazio pored amfiteatra, ulaza ukrašenog veličanstvenim stubovima i zidova izlepljenih plakatima koji su objavljivali „VEČERAS PREDSTAVA“. Bilo je tek rano popodne, ali ljudi su se već šetali u blizini. Džem opipa džepove i stegnu u pesnicu ulaznice koje im je poslao Filip Astli.

Čovek koji je trčao naokolo tutnuo je En Kelavej letak u ruku, vičući: „Samo šiling i peni za stajanje, dva šilinga *dvapenija* za sedenje!“ Zurila je u zgužvani papir, ne znajući šta treba s njim da učini. Poravnala je letak o suknu i okretala ga po rukama dok najzad nije razaznala reči. Kad je prepoznala „Astli“, shvatila je šta je to i gurnula letak mužu u šaku. „O, uzmi, uzmi. Neću to.“ Tomas Kelavej se zbunio i ispustio letak. Mejsi ga je podigla i obrisala, a zatim ga gurnula u steznik. „Predstava večeras“, rekla je tužno gledajući Džema.

On slegnu ramenima.

„Jesu li ti tu one karte, Džeme?“, upita ga majka.

Džem izvuče ruku iz džepa kao daje uhvaćen u nečem nepristojnom. „Jesu, mama.“

„Hoću da ih odneseš u pozorište i da ih vratiš.“

„Ko to vraća karte?“, začuli su glas iza sebe. Džem se osvrnu. Megi Baterfild iskoči iza zida. „Kakve karte? Nećete da vraćate karte. Ako su dobre možete da ih prodate skuplje nego što ste ih platili. Daj da vidim.“

„Koliko nas već pratiš?“, upita je Džem, srećan što je vidi, ali zabrinut da nije čula ili videla nešto što ne treba.

Megi se široko osmehnu i odzvižda delić *Toma Boulinga*. „Ne pevate loše, gospođice Pidl“, rekla je Mejsi, a ova se osmehnula i porumenela.

„Odlazi, mala“, naredi En Kelavej. „Neću da se muvaš oko nas.“ Pogledala je naokolo da proveri je li Megi sama. Nekoliko dana ranije posetio ih je Megin otac. Pokušao je da proda Tomasu Kelaveju tovar ebanovine, a stolar je odmah video da je to hrastovina obojena u crno, ali je bio dovoljno ljubazan da kaže kako je Dika Baterfilda neko teško prevario, umesto da ga optuži kako je pokušao da ga izigra, a En Kelavej se Dik Baterfield dopao još manje od njegove kćeri.

Megi se nije obazirala na Džemovu majku. „Znači, imate karte za večeras?“, spokojno je upitala Džema. „Kakve? Valjda ne za galeriju. Ne mogu nju da zamislim“ – pokazala je glavom na En Kelavej – „da stoji s onim razbojnicima. Daj, pokaži mi.“

Džem se i sam to zapitao, pa nije odoleo nego je izvukao karte iz džepa i pogledao. „Parter“, reče dok mu je Megi virila preko ramena.

Klimnula je glavom Tomasu Kelaveju. „Mora da ste napravili mnogo stolica kad možete da kupite karte za parter, a tek ste stigli u London.“ U glasu joj se, kao retko kada, osetio tračak poštovanja.

„O, nismo ih kupili“, reče Mejsi. „Poklonio nam je gospodin Astli.“

Megi iskolači oči. „Gospode bože.“

„Nećemo da gledamo to smeće“, reče En Kelavej.

„Ne možete da ih vratite“, reče Megi. „Gospodin Astli bi se uvredio. Možda bi vas čak izbacio iz kuće.“

Sada je En Kelavej razrogačila oči. Očigledno nije razmislila o posledicama vraćanja ulaznica.

„Naravno, ako baš nećete da idete, možete meni dati karte da uđem umesto vas.“

En Kelavej zaškilji, ali pre nego što je stigla da kaže kako nikad ne bi dozvolila tako nevaspitanjoj devojčici da zauzme njeno mesto, odnekud od reke začulo se potmulo bubnjanje.

„Parada!“, uskliknu Megi. „Počinje. Idemo!“ Potrčala je povukavši Džema sa sobom. Mejsi je krenula za njima, a En Kelavej, uplašivši se da će ostati sama, uhvati muža pod ruku i pođe za decom.

Megi protrča pored amfiteatra prema Vestminsterskom mostu, već punom ljudi nakrcanih po ivicama. Čuli su zvuke marša s druge strane, ali još nisu ništa videli. Megi ih je povelala sredinom puta i uvukla se na

zgodno mesto na trećini mosta. Kelavejovi su se sjatili oko nje, trudeći se da ne slušaju gundanje onih kojima su zaprečili vidik. Bilo je dosta gurkanja, ali na kraju su svi lepo videli, sve dok nova grupa ljudi nije stala ispred, pa su ponovo morali da se ispomeraju.

„Šta čekamo?“, Džem upita Megi.

Megi frknu. „Voliš da stojiš u gužvi a da nemaš pojma zašto si došao, dorsetširsko momče?“

Džem porumene. „Zaboravi“, promrmlja.

„Ne, kaži nam“, navali Mejsi. „Ja hoću da znam.“

„Gospodin Astli uvek pravi paradu prvog dana sezone“, objasni im Megi, „kako bi ljudi videli kakva je predstava. Ponekad pravi i vatromet, čak i usred dana, mada je lepše noću.“

„Čuješ li ovo, mama?“, upita Mejsi. „Možemo večeras da vidimo vatromet!“

„Ako odete na predstavu.“ Megi pogleda iskosa En Kelavej.

„Ne idemo na predstavu večeras i ne ostajemo na paradi sada“, reče čvrsto En Kelavej. „Džeme, Mejsi, idemo.“ Počela je da gura ljude ispred sebe. Srećom po Džema i Mejsi, niko nije hteo da se pomeri i izgubi mesto, pa je En Kelavej ostala zarobljena u zbijenoj masi. Nikad nije bila usred ovoliko sveta. Sasvim je drugačije bilo kad je bezbedno stajala na prozoru i gledala

London kako prolazi ispod nje. Sada su se uz nju tiskali svakojaki ljudi – muškarci, žene, deca, ljudi smrdljive odeće, smrdljivog daha, zamršene kose, grubih glasova. Jedan krupan čovek pored nje jeo je pitu s mesom, a mrvice testa padale su mu po grudima, kao i po kosi žene ispred njega. Nijedno od njih kao da to nije primetilo, niti je marilo koliko En Kelavej. Došlo joj je da pruži ruku i otrese te mrvice.

Muzika se primicala i pojavile su se dve prilike na konj ima. Masa se gurala i talasala, i En Kelavej oseti da u noj poput mučnine raste panika. Trenutak-dva je toliko očajnički želela da se izvuče da je spustila ruku na rame čoveku ispred sebe. On se osvrnuo i otesao je.

Tomas Kelavej ju je uzeo za ruku i obavio je sebi oko mišice. „Polako, En, smiri se, curo moja“, rekao je kao da umiruje konje koje su ostavili kod Sema u Dorsetširu. En su nedostajali konji. Zažmurila je opirući se iskušenju da izvuče ruku iz muževljeve. Duboko je udahnula. Kad je otvorila oči, jahači su bili sasvim blizu. Konj bliži njima bio je

trkački belac; polako je koračao pod svojim teretom. Jahač je bio Filip Astli.

„Zima je bila duga, zar ne, prijatelji moji?“, povikao je. „Niste imali nikakvu zabavu za dugih meseci od oktobra. Jeste li iščekivali ovaj dan? Pa, čekanje je gotovo – post je gotov, Uskrs je došao, i Astlijeva predstava počinje! Dođite da vidite *Opsadu Bangalora*, predstavu u isti mah tragičnu, komičnu i orijentalnu! Napajajte oči veličanstvenim operskim baletom *La Fete de' Amour!* Divite se nadarenim konjima iz manježa koji umeju da hvataju, nose, penju se uz lestve, čak i da spremaju čaj!“

Prolazeći pored Kelavejovih opazio je En i zaustavio konja kako bi je pozdravio dizanjem cilindra. „Svi su dobrodošli u Astlijev *Kraljevski salon* u novom amfiteatri! – a posebno vi, gospođo.“

Ljudi oko nje okrenuše se daje dobro pogledaju. Čovek s pitom zinu toliko da mu je videla kašu od mesa i preliva u ustima.

Smučilo joj se od tog prizora i od svačije pažnje, naročito Astlijeve, pa je ponovo zažmurila.

Filip Astli vide da je pobleдела i sklopila oči. Izvadio je pljosku iz džepa i pozvao jednog od cirkuskih dečaka koji su trčali pored njega da joj doda piće. Ipak, nije mogao da ostane i vidi da li je popila gutljaj brendija jer ga je povorka otpozadi gurala. Udahnuo je i počeo ponovo: „Dođite da vidite predstavu – novi podvizi smelosti i mašte pod upravom mog sina Džona Astlija, najboljeg jahača Evrope! Za malo više od cene čaše vina uživajte u celovečernjoj zabavi koju ćete godinama pamtit!“

Pored njega je jahao sin kog je spomenuo. Džon Astli je pojavom privlačio pažnju kao i njegov otac. Ako je stariji Astli bio hrast, krupan i neposredan, širokog snažnog stabla, mlađi Astli bio je bor – visok, vitak i pažljivo doteran, jasnog tamnog obrisa, privlačnih, pravilnih crta lica i jasnih proračunatih očiju. Za razliku od oca bio je obrazovan, i držao se zvaničnije i samouverenije. Filip Astli je jahao svog belca kao konjički oficir, što je nekada bio i čime je sebe i dalje smatrao; koristio je konja da stigne kuda želi i terao ga na poslušnost. Džon Astli je jahao vitku smeđu kobilu, dugonogu, hitrih kopita, kao da je zauvek spojen s njom i izložen pogledima. Polako i glatko je kasao preko Vestminsterskog mosta, a kobila je skakutala postrance u nizu zamršenih koraka menueta koji su muzičari izvodili na trubi,

francuskom rogu, harmonici i bubnju. Svako drugi poskakivao bi u sedlu i ispustio rukavice, šešir i bič, ali Džon Astli je ostao elegantan i spokojan.

Masa ga je nemo posmatrala diveći se njegovoj veštini, ali bez ljubavi koju su osećali prema njegovom ocu. Svi osim jedne gledateljke: Mejsi Kelavej je otvorenih usta zurila u njega. Nikad nije videla tako zgodnog muškarca, a u četrnaestoj godini bila je spremna da se zaljubi u nekog takvog. On je nije primetio, naravno; činilo se da ne vidi nikoga, pogled mu je ostao prikovan za amfiteatar.

En Kelavej se pribrala bez pomoći Astlijevog brendija. Odbila ga je, prenerazivši sve: Megi, čoveka s pitom, ženu s mrvicama testa u kosi, čoveka kome je dodirnula rame, dečaka koji joj je doneo pljosku – zapravo svakog živog osim svoje porodice. En Kelavej nije to primetila; pogled joj je bio uprt u izvođače u povorci iza Džona Astlija. Prvo je naišla grupa prevrtača; išli su normalno, a onda se istovremeno bacali u niz kolutova unapred iz kojih su prelazili u zvezdu i kolut unazad. Zatim je naišla grupa pasa; na znak su se uspravili na zadnje noge i tako prešli dobra tri metra, a onda su počeli da preskaču jedni druge u zamršenim figurama.

Ove tačke su bile zapanjujuće, ali En Kelavej je potpuno očarao ples na labavom užetu. Dva mišićava muškarca nosila su motke između kojih je bilo razapeto uže nalik na debeli konopac za rublje. Na sredini užeta sedela je tamnokosa žena okruglog lica u crveno-beloj prugastoj satenskoj haljini pripijenog gornjeg dela i široke suknje. Njihala se na užetu kao daje ljuljaška, a onda ga je nehajno obmotala oko noge.

Megi gurnu Džema i Mejsi. „To je gospođica Lora Devin“, propašutala je. „Škotkinja, najbolja igračica na opuštenom užetu u Evropi.“

Muškarci su se na znak odmakli jedan od drugog; uže se zateglo i gospođica Devin se graciozno prevrnula preko glave, otkrivši nekoliko slojeva crvenih i belih podsuknji. Masa zaurla, i ona ponovi podvig; prevrnula se dvaput, pa triput, a onda poče bez prekida da se prevrće preko glave, da se vrti oko užeta u oblaku crvenih i belih podsuknji.

„To se zove 'prase na ražnju'“, objavi Megi.

Onda se muškarci primakoše jedan drugom, a gospođica Devin načini poslednji kolut odbacivši se visoko, nasmešena.

En Kelavej je zurila u gospođicu Devin, očekujući da udari o tlo kao njen sin Tomi kad je pao s drveta posežući za kruškom koja je stalno – a sada i zauvek – ostajala van domašaja. Ali gospođica Devin nije pala; zapravo se činilo da nije moguće da padne. Prvi put od sinovljeve smrti En Kelavej je osetila kako krhotina bola u srcu prestaje da je bode. Izvijala je vrat da vidi gospođicu Devin čak i kad se ova udaljila do kraja mosta, čak i kad su se pred njom stvorila nova čudesa – majmun na poniju, čovek koji jaše konja unatraske i skuplja ispuštene maramice ne napuštajući sedlo, grupa igrača u orijentalnim kostimima, koja pravi piruete.

„Džeme, šta si uradio s onim kartama?“, upita En Kelavej iznenada.

„Evo ih, mama.“ Džem izvadi ulaznice iz džepa.

„Čuvaj ih.“

Mejsi zapljeska rukama i poče da skače gore-dole.

Megi prosikta: „Skloni to!“ Ljudi oko njih već su počinjali da se osvrću.

„Za parter?“, upitao je muškarac s pitom naginjući se preko En Kelavej da vidi.

Džem poče da gura ulaznice u džep.

„Ne tu!“ kriknu Megi. „Maznuće ti ih dok si reko britva!“

„Ko?“

„Ovi razbojnici.“ Megi pokaza glavom dva momčića koji su se kao nekim čudom progurali kroz svetinu i stvorili se pored njih. „Brži su od tebe, ali ne i od mene. Vidiš?“ Uzela je ulaznice Džemu iz ruke i sa širokim osmehom počela da ih gura u haljinu.

„Ja ću ih čuvati“, reče Mejsi. „Ti nemaš steznik.“

Megi osmeh nestade s lica.

„Ja ću ih čuvati“, izjavi En Kelavej i pruži ruku. Megi se iskreljivi, ali joj dade ulaznice. En Kelavej ih pažljivo gurnu u steznik, a onda čvrsto umota šal preko grudi. Strogi pobeđnički izraz njenog lica bio je dovoljan oklop da odbije sve lepljive prste.

Sada su pored njih prolazili muzičari, a iza njih su tri čoveka završavala povorku mašući crvenim, žutim i belim zastavama s natpisom ASTLJEV CIRKUS.

„Šta ćemo sada?“, upita Džem kad je povorka prošla. „Idemo u opatiju?“

Kao da je govorio gluvima, nesvesnim meteža oko sebe. Mejsi je zurila za Džonom Astlijem, sada samo mrljom crvenog kaputa na skakutavim konjskim sapima. En Kelavej je posmatrala amfiteatar u daljini, razmišljajući unapred o neočekivanoj večeri. Tomas Kelavej je zurio preko ograde mosta u brod natovaren drvetom koji je uskom trakom vode plovio teran veslima ka mostu.

„Hajdmo. Krenuće za nama.“ Megi uhvati Džema za mišicu i povuče ga prema vrhu mosta, obilazeći kočije i kola koja su ponovo krenula na drugu stranu prema opatiji.

ČETIRI

Vestminsterska opatija bila je najviša i najveća građevina u tom delu Londona. Kelavejovi su očekivali da će u gradu videti mnoštvo takvih zgrada – dobro sagrađenih, ukrašenih, važnih. Zaista, razočarao ih je otrcani Lambet, iako još nisu videli ostatak grada. Prljavština, gužva, buka, jednolične, nemarno podignute, zapuštene zgrade – ništa od toga nije odgovaralo slici Londona kakvu su zamišljali u Dorsetširu. Makar je opatija, s dve ogromne četvrtaste kule, ukrašenim lukovima, isturenim kruništima i sitnim tornjićima, zadovoljila njihova očekivanja. Drugi put od dolaska u Lambet En Kelavej je pomislila: „*Postoji* razlog što smo došli u London.“* Prvi put je to pomislila pre svega pola sata, kad je videla gospođicu Devin kako izvodi „prase na ražnju“.

Tik iza lučnog ulaza, između dve kule, Kelavejovi su zastali izazvavši gundanje i guranje iza sebe. Megi, koja je produžila u opatiju, okrenula se i dunula kroz napućene usne. „Vidi ove seoske budale“, promrmljala je dok su četvoro Kelavejovih stajali u povorci, podignutih očiju, glava zabačenih pod jednakim uglom. Ipak, nije mogla da ih krivi. Iako je mnogo puta bila u opatiji, i nju bi prizor s ulaza svaki put zapanjio, kao i obilazak čitave crkve. U svakoj niši, u svakoj kapeli, na svakoj grobnici bilo je mermera kome se valjalo diviti, duboreza koje je trebalo opipati, zaslepljujuće elegancije i raskoši.

Kelavejove je u mestu zaustavila sama veličina crkve. Niko od njih nikad nije bio pod tako visokim krovom. Nisu mogli da otrgnu pogled od tavanice.

Megi je najzad izgubila strpljenje. „Ima u opatiji svašta da se vidi, ne samo tavanica”, rekla je Džemu. „A ima i lepših tavanica od ove. Čekajte da vidite Bogorodičinu kapelu!”

Osecajući se zaduženom da im prvi put pokaže ono što London zaista ima da ponudi, povelala ih je ispod lukova u male kapele sa strane, nehajno dobacujući imena ljudi tu sahranjenih koja je upamtila iz očeve priče: lord Hansdon, grofica od Saseksa, lord Baučer, Edvard I, Henri III. Taj niz imena ništa nije značio Džemu, niti ga je, kada se privikao na veličinu i ukrase, kamen istinski privlačio. On i njegov otac su obrađivali drvo, pa mu se kamen činio hladnim i nemilosrdnim. Ipak, nije mogao da se ne divi fino izrezbarenim grobnicama, kipovima pokojnika od svetlog mramora, metalnim reljefima likova na ostalim pločama, crno-belim stubovima koji su krasili nadgrobne ploče.

Kad su stigli do kapele Henrija VII, posvećene Bogorodici, na drugom kraju opatije, i kad je Megi pobednički objavila: „Elizabeta Prva”, Džem je prestao da je sluša i neskriveno zinuo. Nije mogao ni da zamisli tako ukrašenu grobnicu.

„O, Džeme, pogledaj tavanicu”, šapnula je Mejsi zureći u lepezaste lukove isklesane u kamenu tako fino da su ličili na čipkastu paukovu mrežu gde-gde poprskanu zlatom.

Ali Džem nije gledao tavanicu, nego redove isklesanih sedišta za dvorane duž obe strane kapele. Iznad svakog sedišta dizao se dva i po metra visok ukrasni tornjić od stare izrezbarene hrastovine. Tornjići su se tako zamršeno preplitali da ne bi bilo čudo da su neki rezbari sišli s uma radeći na njima. Ovde su najzad Kelavejovi videli drvo obrađeno kao nigde u Dorsetširu, Viltširu, Hempširu niti bilo gde drugde u Engleskoj osim u Vestminsterskoj opatiji. Džem i Tomas Kelavej su sa strahopoštovanjem zurili u ovo drvo, kao ljudi koji prave sunčane časovnike i prvi put vide mehanički sat.

Džem nije imao predstavu gde je Megi sve dok mu nije pritrčala. „Dodi!“, prošištalala je i odvušla ga iz kapele do središta opatije i kapele Edvarda Isповедnika. „Vidi!“, šapnula je i pokazala mu glavom prema jednom grobu pored Edvardove masivne grobnice.

Pored groba je stajao gospodin Blejk i zurio u bronzanu statuu žene položenu preko ploče. Crtao je u maloj beležnici boje peska, ne gledajući papir i olovku, pogleda prikovanog za ravnodušno bronzano lice.

Megi prinese prst usnama i nečujno zakorači ka gospodinu Blejku. Džem nevoljko pođe za njom. Polako su mu se prišunjali otpozadi. Bio je toliko usredsređen na crtanje da ništa nije opazio. Kad su mu se približila, deca su čula da pevuši, vrlo tiho i visoko, više nalik na zujanje komarca nego na ljudski glas. S vremena na vreme usne su mu oblikovale reči, ali je bilo teško razaznati šta govori.

Megi se zakikota. Džem zavrte glavom. Bili su toliko blizu da su lako virnuli mimo gospodina Blejka u crtež. Kad su videli šta crta, Džem se trgnuo, a Megi je otvoreno uzdahnula. Iako je statua na grobu bila obučena u obrednu odeću, gospodin Blejk ju je crtao nagu.

Nije se okrenuo, nego je nastavio da crta i pevuši, mada je sigurno znao da su Džem i Megi tik iza njega.

Džem zgrabi Megi za lakat i povuče je u stranu. Kad su izašli iz kapele, van domašaja njegovog uha, Megi prsnu u smeh. „Zamisli, skida kip!“

Džemova ljutina nadjačala je poriv za smehom. Odjednom se umorio od Megi – od njenog grubog lajavog smeha, oštrih primedaba, glumljenog iskustva. Zudeo je za nekim tihim i jednostavnim, za nekim ko neće prosuđivati ni njega ni gospodina Blejka.

„Zar ne treba da budeš sa svojimima?“, upita je naglo.

Megi slegnu ramenima. „Svi su u krčmi. Naći ću ih kasnije.“

„Ja idem kod mojih.“ Zažalio je zbog svog tona čim je video blesak bola u njenim očima, pre nego što ga je prekrila tvrdim ravnodušjem.

„Kako hoćeš.“ Slegnula je ramenima i okrenula se.

„Čekaj, Megi“, doviknu Džem kad se izvukla kroz sporedna vrata koja do tada nije primetio. Kao i kad ju je prvi put video, čim je otišla poželeo je da se vrati. Onda je na sebi osetio pogled, okrenuo se i preko središnjeg prolaza pogledao vrata Edvardove kapele. Gospodin Blejk je zurio u njega, držeći olovku nad beležnicom.

PET

En Kelavej je zahtevala da dođu rano, pa su našli mesta tačno u pola šest i čekali čitav sat da se amfiteatar napuni i predstava počne. S ulaznicama za parter makar su mogli da sednu na klupe, iako su neki posetioци u parteru stajali zbijeni blizu arene po kojoj će konji

galopirati, igrači igrati, a vojnici se boriti. Imali su šta da gledaju čekajući. Džem i njegov otac proučavali su sastav drvenih loža i galerije s izlivenim ukrasima i biljnim motivima. U ogromnom okruglom lusteru s tri reda, koji je Tomas Kelavej video prvog dana, sada su gorele stotine sveća, zajedno s bakljama oko loža i galerije; kroz otvorene kapke na visokom okruglom krovu takođe je prodirala večernja svetlost. S jedne strane arene bila je podignuta mala pozornica; na zadnjem platnu bile su naslikane planine, kamile, slonovi i tigrovi – orijentalni motiv koji je Filip Astli spomenuo opisujući pantomimu *Opsada Bangalora*.

Kelavejovi su posmatrali i gledaoce. Oko njih su u parteru bili zanatlije i trgovci – voskari, krojači, stolari, kovači, stampari, mesari. U ložama je sedeo raznovrstan svet – trgovci, bankari, advokati, uglavnom s druge strane obale, iz Vestminstera. Na galerijama je stajala prostija svetina: vojnici i mornari, ljudi s dokova i iz skladišta duž Temze, ugljari, kočijaši, štalski momci, ciglari i zidari, sakupljači đubriva, baštovani, ulični prodavci svega i svačega. Bilo je takođe dosta slugu, šegrti i dece.

Tomas Kelavej je nestao dok su čekali; vratio se i stidljivo se smešeći pružio svojim četiri narandže. Džem nikada nije okusio narandžu; i u Londonu su bile retke, a u Pidltrenthajd nisu ni stizale. Džem se malo zamislio gledajući koru, a onda je zagrizao narandžu kao jabuku i shvatio da kora nije jestiva. Mejsi mu se nasmejala kad je ispljunuo koru. „Glupane“, promrmljala je. „Gledaj.“ Pokazala je glavom ljude u blizini koji su vešto ljuštili pomorandže i bacali komadiće kore na pod. Kako su te večeri gazili po otpacima, kora je u talasima ispuštala oštar kiseo miris koji se probijao kroz vonj konjske balege, znoja i dima buktinja.

Muzika je zasvirala i Filip Astli je izašao na pozornicu da se obrati publici; zastao je za trenutak i osmotrio parter. Našavši En Kelavej, osmehnuo se, zadovoljan što je svojim šarmom preobratio neprijatelja u prijatelja. „Dobro došli, dobro došli u Kraljevski salon i Novi amfiteatar Astlijevog cirkusa, na otvaranje sezone hiljadu sedamsto devedeset druge! Jeste li spremni da budete zaslepljeni i omađijani?“

Gledaoći zaurlaše.

„Zapanjeni i zabezeknuti?“

Još vike.

„Iznenadena i očarani? Onda neka predstava počne!"

Džem je bio veseo pre početka, ali kad je predstava počela, otkrio je da se vrpolti. Za razliku od njegove majke, nije osećao da su mu cirkuske tačke dobrodošla rasonoda. Za razliku od njegove sestre, nije bio opčinjen nijednim od izvođača. Za razliku od svog oca, nije bio zadovoljan jer su ostali oko njega srećni. Džem je znao da treba da se zapanji nad veštinama izvođača. Žongleri su bacali baklje ne opekavši se, učena svinja je sabirala i oduzimala, konj je pristavljao vodu i spravljao čaj, podsuknje gospođice Lore Devin su se vrtele, hodači na užetu sedeli su za stolom i obedovali deset metara iznad tla, jahač je ispijao čašu vina stojeći na dva konja koji galopiraju duž arene – svi ovi prizori prkosili su nekim pravilima života. Ljudi treba da padnu kad stanu na konopac zategnut na visini ili na dva konja u galopu, svinje ne treba da znaju sabiranje, konji ne mogu da prave čaj, gospođici Devin treba da pripadne muka od tolikog okretanja.

Džem je sve ovo znao. Ipak, umesto da sa strahopoštovanjem gleda ove podvige, iskolačenih očiju i otvorenih usta, uz povike iznenađenja ljudi oko sebe – uključujući i njegove roditelje i sestru – bilo mu je dosadno upravo zato što tačke nisu nalikovale životu. Bile su toliko daleko od njegovih iskustava s ovog sveta da su ga se malo doticale. Kad bi jahač stajao jednom konju na leđima i prosto jahao, ili kad bi žongleri bacali loptice umesto buktinja, možda bi i on razrogačio oči i uzvikivao.

Pažnju mu nije privukla ni drama s orijentalnim plesačima, odglumljenim bitkama, kućama opsednutim duhovima i raspevanim ljubavnicima, da se ne spominju promene scena, kada su kulise sa slikama planina, životinja, uzburkanih okeana i bitaka punih vojnika i konja odjednom uklanjane da otkriju zvezdano noćno nebo, ruševine zamka ili sam London. Nije shvatao zašto ljudi žele da vide slike obrisa Londona kad mogu da izađu napolje, stanu na Vestminsterski most i vide pravi grad.

Džem se razvedri tek kada je, sat pošto je predstava počela, opazio Megino lice gore na galeriji kako proviruje između dvojice vojnika. Ako ga je videla, nije to ničim pokazala – bila je obuzeta čudesima u areni, smejala se lakrdijašu koji je jahao konja unatraške dok ga juri majmun na drugom konju. Voleo je da je posmatra kada ona to ne zna, tako srećnu i očaranu, najzad bez one tvrde maske iskustva koju je

pažljivo stvarala, drhtave strepnje koja ju je gonila zamenjene nevinošću, makar privremeno.

„Idem u nužnik“, šapnuo je Mejsi. Ona klimnu glavom, pogleda prikovanog za majmuna koji je skočio sa svog konja na lakrdijaševog. Dok se Džem probijao između zbijenih tela, njegova sestra se smejala i pljeskala rukama.

Napolju je iza ugla našao ulaz na galeriju; tako se prostija publika odvajala od otmenijih gledalaca u parteru. U dnu stepeništa stajala su dva čoveka. „Šest penija da vidiš ostatak predstave“, reče Džemu jedan od njih.

„Ali sad sam bio u parteru“, objasni Džem. „Idem gore da vidim jednog prijatelja.“

„Ti si bio u parteru?“ ponovi čovek. „Onda mi pokaži ulaznicu.“

„Karta mi je kod mame.“ En Kelavej je vratila kupone karata nazad u stezник da ih sačuva i kasnije im se divi.

„Onda šest penija da vidiš ostatak predstave.“

„Ali ja nemam para.“

„Onda idi.“ Čovek se okrenu.

„Ali...“

„Idi ili ću te šutnuti pa ćeš odleteti do Njugejta“, reče drugi čuvar i obojica se nasmejaše.

Džem se vratio na glavni ulaz, ali ni tu ga nisu pustili da uđe bez ulaznice. Stajao je tu nekoliko trenutaka i slušao smeh iz amfiteatra. Onda se okrenuo i otišao do prednjeg stepeništa između dva ogromna stuba na ulazu. S obe strane ulice ispred amfiteatra, blizu mesta gde je s porodicom čekao u kolima gospodina Smarta onog dana kad su stigli u London, dvadesetak kočija je čekalo da poveze gledaoce posle predstave kući ili u Zabavne vrtove Vokshola, kilometar i po južno, u nastavak večernjeg provoda. Kočijaši su spavali na svojim sedištima ili u grupama pušili, razgovarali ili dobacivali ženama koje su prolazile pored njih.

Osim povremene galame gledalaca, bilo je vrlo tiho. Iako je ulica pred cirkusom bila dobro osvetljena bakljama i lampama, putevi su vodili u mrak. Vestminsterski most je bio tamna grba s dva niza svetiljki. Iza mosta, London se nazirao kao teški crni plašt.

Džema su ponovo privukli most i reka. Krenuo je preko mosta prateći svetiljke od jedne barice svetla do druge. Na vrhu mosta je

zastao i nagnuo se preko ograde. Bilo je previsoko da vidi nešto pod sobom, i tako mračno da bi ionako slabo šta razaznao. Ipak, osetio je da Temza nije onakva reka kakvu su je Kelavejovi videli ranije toga dana. Sada je narasla; Džem je čuo pljuskanje, klokotanje i usisavanje oko kamenih nosećih stubova mosta. Činilo mu se kao da krdo govoda u tami teško diše i šljapka kopitima. Duboko je udahnuo – kao i krave, reka je mirisala na mešavinu sveže trave i balege, svega što ulazi i izlazi iz grada.

Odjednom ga je obavio drugačiji miris, sličan kori pomorandže s njegovih prstiju, ali daleko jači i slađi. Presladak – Džemu se stegnu grlo u isto vreme kad ga je jedna ruka uhvatila za mišicu, a druga mu posegnula u džep. „Zdravo, mili, tražiš svoju sudbinu dole? Pa, našao si je.“

Džem pokuša da se otrgne, ali žena je bila snažna. Nije bila mnogo viša od njega, a lice ispod šminke bilo joj je staro. Kosa joj je bila jarkožuta, čak i na mutnom svetlu, haljina prljavoplava i duboko izrezana. Gurnula mu je grudi u rame. „Samo šiling za tebe, mili.“

Džem se zagledao u njene otkrivene izborane grudi; prožeo ga je talas žudnje i gađenja.

„Ostavi ga na miru!“, povika glas iz tame. Megi dolete k njima i hitrim pokretom skloni ženinu ruku s Džemovog ramena. „On te neće! Osim toga, matora si i smrdiš, kravo boginjava – i tražiš mu previše!“

„Kujo mala!“, viknu kurva i zamahnu na Megi; devojčica se lako izmakla, kurva je izgubila ravnotežu i posrnula, a Džem je prepoznao miris džina pomešan s gnjilim pomorandžama. Teturala se, i on pruži ruku da joj pomogne. Megi ga zaustavi. „Nemoj – ponovo će te zgrabiti! I opljačkati do gole kože. Verovatno te je već pokrala. Jesi imao nešto?“

Džem odmahnu glavom.

„Dobro je – ne bi mogao da joj uzmeš natrag. Sve bi gurnula u ribu.“ Megi pogleda naokolo. „Biće ih još kad se predstava završi. To im je najbolje vreme za posao – kad su svi radosni posle cirkusa.“

Džem je gledao ženu kako se tetura u mrak mosta. U sledećem krugu svetla uhvatila je drugog muškarca, a on ju je odgurnuo i ne pogledavši je. Džem se stresao i okrenuo ka reci. „To najviše mrzim u Londonu.“

Megi se nasloni na ogradu. „Ali sigurno i u onom vašem Pidldidiju ima kurvi, a?“

„U Dorčesteru ima. Ali to mi se ne sviđa.“

Stajali su nepomično i gledali u vodu. „Zašto si izašao s predstave?“, upita ga Megi.

Džem je oklevao. „Bilo mi je loše pa sam izašao na vazduh. Unutra je zagušljivo.“

Njeno lice mu je reklo da mu ona ne veruje, ali nije kazala ništa, samo je podigla kamen s tla i ispustila ga preko ograde. Oboje su iščekivali pljusak, ali upravo tada su pored njih protandrakale kočije i prigušile zvuk.

„Zašto si ti izašla?“, upita je Džem kad su kočije prošle.

Mejsi se nakrevelji. „Ostali su samo Tejlor iz Bredforda i finale. Videla sam Tejlora sto puta, a finale je lepše napolju, s vatrometom na reci.“

Iz amfiteatra su čuli talas smeha. „To se sada smeju Tejloru“, reče ona.

Kad je smeh zamro, zavladao je tišina. Nije bilo kočija. Džem je nelagodno stajao pored Megi uz ogradu. Iako se u opatiji očigledno uvredila, sada to nije pokazivala. Želeo je nešto da kaže, ali nije hteo da naruši krhko primirje koje kao da se uspostavilo među njima.

„Hoćeš da ti pokažem čaroliju?“, reče Megi iznenada.

„Kakvu?“

„Uđi tamo.“ Pokazala mu je kamenu nišu kakve su stajale iznad stubova duž mosta. Niša je bila polukružna, visoka oko dva metra, načinjena da bi prolaznici mogli da se sklone od kiše. Za tavanicu je bila pričvršćena svetiljka; obasjavala je nišu spolja, tako da je unutra bilo mračno. Džem je želeo da učini Megi, pa je zakoračio unutra i okrenuo se ka njoj.

„Ne, okreni mi leđa i gledaj pravo u kamen.“

Poslušao ju je; osećao se glupo i ranjivo leđima okrenut svetlu, noseći gotovo dodirujući hladni kamen. U niši je bilo vlažno, mirisalo je na mokraću i snošaj.

Pitao se da li Megi želi da ga namagarči. Možda će dovesti neku kurvu i gurnuti je u nišu, odakle ne može da se izbavi. Taman je hteo da se okrene i optuži je kad je začuo njen zavodljivi glas tik pored uha. „Pogodi odakle govorim.“

Naglo se okrenuo. Megi nije bilo. Izašao je iz niše i pogledao okolo, pitajući se da li mu se glas samo pričinio. Megi izađe iz niše preko puta njegove, s druge strane mosta. „Uđi!“, viknula je.

Džem ponovo uđe u nišu i okrenu se zidu, potpuno zbunjen. Kako mu je šaputala u uho i tako brzo pretrčala most? Čekao je da Megi to ponovo učini, misleći da će je ovog puta uhvatiti. Kočija je prošla. Kad se ponovo sve utišalo ponovo ju je čuo, tik uz uho: „Zdravo, Džeme. Kaži mi nešto lepo.“

Ponovo se okrenuo, ali Megi nije bilo. Oklevao je malo, pa se okrenuo zidu.

„Ajde, Džeme, nećeš ništa da kažeš?“ Glas joj je šaputao oko kamena.

„Čuješ li me?“, upita Džem.

„Aha! Pravo čudo, zar ne? Ja čujem tebe i ti čuješ mene!“

Džem se okrenu i pogleda nišu preko puta. Megi se pomerila pa je video blesak belog šala koji je ogrnula oko ramena.

„Kako to izvodiš?“, upitao ju je, ali nije bilo odgovora. „Megi?“ Pošto i dalje nije dobio odgovor, Džem se okrenuo zidu. „Čuješ li me?“

„Sada te čujem. Moraš da gledaš u zid, znaš. Drukčije ne radi.“

Prošla su dvojica kola i prigušila ostatak.

„Kako ovo može?“, upita Džem.

„Nemam pojma, ali radi. Jedna kurva mi je pokazala. Najbolje je kad pevaš.“

„Kad pevaš?“

„Ajde, otpevaj nam nešto.“

Džem se zamisli i zapeva:

*Ljubice sitne i jaglike snene
Ispod trnovog žbuna skrivene
Boje im žive tek otkrivene
I mirisi slatki se šire.*

*Tu leje majčine dušice leže
I majska ruža lati proteže
Vitka se perunika u struku steže
Na močvarnoj zemlji se mire.*

Glas mu je još bio visok, mada će se uskoro produbiti. Megi je, licem okrenutoj svom kružnom zidu, bilo drago što je sama u tami i može da sluša Džema kako peva bez obaveze da se podrugne. Umesto toga, mogla je da se smeši jednostavno slušajući pesmu i njegov jasni glas.

Kad je završio oboje su ćutali. Ponovo su prošle kočije. Megi je mogla da kaže nešto duhovito – da ga zadirkuje što peva o cveću, ili da ga nabedi da mu nedostaje dolina Pidl. Da je bilo još nekog, to bi se od nje očekivalo. No bili su sami, obgrljeni kamenom, zaklonjeni od sveta na mostu, ali povezani zvucima što lete tamo-amo i upliću se u uže koje ih spaja.

Zato nije izgovorila ništa mudrijaško, nego je otpevala svoj odgovor:

*Pajac sam seoski, pa šta hoćete
Čemu ta gužva sva?
Ne moraš biti iz grada dete
Da sabereš dva i dva.*

*Obuzdaj ponos od svoje volje
Veselo živećeš duže.
Grad ili selo, šta može bit bolje
Kad oba za život služe?*

Čula je Džemovkikot. „Nisam kazao daje selo lepše od grada“, reče. „Ne znam ni da li su toliko različiti.“

„Naravno da jesu.“

„Ne znam“, ponovi Džem. „U Lambetu ima staza duž kojih raste isto cveće kao u dolini Pidl – jagorčevina, rosopas i ljutić. A opet, nikad nisam ni razumeo suprotnosti.“

„To je prosto“, doplovio je Megin glas do njega. „To je kad je jedno potpuno različito od drugog. Znači, suprotno od potpuno mračne sobe je jarko osvetljena soba.“

„Ali soba je soba. I jedno i drugo je soba.“

„Ne misli onda na sobu. Misli na crno i belo. Dakle, ako nisi moker, kakav si onda?“

„Suv“, reče Džem posle trenutak-dva.

„Tako je. Ako nisi dečak, onda si...?“

„Devojčica. Ja...“

„A ako nisi dobar, onda si...”

„Loš. Znam, ali...”

„I nećeš otići u raj nego u...”

„Pakao. Prestani! Znam sve to. Samo mislim...” Projurile su kočije i ugušile njegove reči. „Teško je o tome ovako razgovarati”, reče Džem kad se sve utišalo.

„Kako, na *suprotnim* stranama ulice?” Njen smeh je zazvonio po Džemovoj kamenoj sobici. „Onda dođi kod mene.”

Džem potrča preko ulice kad je Megi izašla iz svoje niše. „Eto”, reče ona. „Sada smo dečak i devojčica s iste strane puta.”

Džem se namršti. „Ali to nije suprotno od nas”, reče pokazujući rukom odakle je došao. „To je samo s druge strane. To ne znači da je različito. Ova strana puta, ona strana puta – obe su deo puta.”

„Pa, dečko moj, one čine put“, reče jedna od dve tamne prilike koje su im prišle s vestminsterske strane mosta. Kad su stupile na svetio, Džem je prepoznao visoko čelo gospodina Blejka i krupne oči koje su prodirale čak i kroz mrak.

„Zdravo, gospodine Blejk, gospođo Blejk“, reče Megi.

„Zdravo, mila moja“, odvrati gospođa Blejk. Ketrin Blejk je bila nešto niža od svog muža, slične zdepaste građe. Imala je sitne, duboko usađene oči, krupan nos i široke rumene obraze. Njen stari šešir imao je širok, malo zgužvan obod, kao da je neko seo na njega mokrog od kiše. Strpljivo se smešila; delovala je umorno, kao da je u večernju šetnju izašla kako bi učinila mužu, a ne zato što je želela. Džem je viđao takav izraz – obično na licima žena, ponekad bez osmeha, dok čekaju da im muževi popiju piće u krčmi ili porazgovaraju na putu s poznanicima o cenama semena.

„Vidiš“, nastavio je gospodin Blejk bez pozdrava, usredsređen na izlaganje, „ova strana – svetla strana, i ona strana – mračna strana...”

„Tako je, to je suprotnost”, prekide ga Megi. „Svetio i mrak.

O tome smo Džem i ja razgovarali, je l’ da, Džeme?”

Gospodin Blejk se ozari. „Aha, suprotnosti. Šta ste rekli o tome, mila moja?”

„Pa, Džem nije shvatao, pa sam pokušala da mu objasnim...”

„Shvatam ja suprotnosti!”, umeša se Džem. „Naravno, loše je suprotno od dobrog, a devojčica je suprotno od dečaka. Ali...” Začutao je. Bilo mu je neobično da o nečem takvom razgovara s odraslima.

Takav razgovor nikad ne bi vodio sa svojim roditeljima, u krčmi ili na ulici u Pidltrenthajdu. Tamo se razgovara

lo o tome hoće li noćas biti mraza, ko putuje u Dorčester i čije polje ječma je spremno za žetvu. Nešto se u njemu promenilo otkako je došao u London.

„Šta, dečko moj?“ Gospodin Blejk ga je čekao da nastavi. I to je za Džema bilo novo – odrasla osoba zainteresovana za njegove misli.

„Pa, evo ovako“, počeo je polako i pažljivo kao da se penje kamenitom stazom. „Čudno je kod suprotnosti to što i mokro i suvo ima veze s vodom, što su i dečak i devojčica ljudi, a raj i pakao mesta kuda odlazimo kad umremo. Sve ima nešto zajedničko. Znači, ne razlikuju se potpuno kao što ljudi misle. Kad imaš jedno ne znači da je ono drugo nestalo.“ Džem oseti da ga glava boli od napora da objasni.

Gospodin Blejk lako klimnu glavom, kao da razume, kao da zapravo sve vreme i razmišlja o tome. „U pravu si, dečko moj. Evo primera. Šta je suprotno od nevinosti?“

„To je lako“, umeša se Megi. „Znanje.“

„Upravo tako, mila moja. Znanje, iskustvo.“ Megi sinu. „Reci mi, da li bi za sebe rekla da si nevinna ili iskusna?“

Osmeh joj nestade s lica naglo kao da ju je pitanje gospodina Blejka telesno pogodilo. Licem joj pređe divlji podmukli izraz koji je Džem video kad su se upoznali, kad je govorila o Stazi ukoljica. Namrštila se na jednog prolaznika i nije odgovorila.

„Vidiš, to je teško pitanje, zar ne, mila moja? Evo još jednog: ako je nevinost ova obala reke“ – gospodin Blejk pokaza prema Vestminsterskoj opatiji – „a iskustvo ova obala“ – pokazao je Astlijev amfiteatar – „šta je na sredini reke?“

Megi je zinula, ali nije uspela da smisli brz odgovor.

„Razmisli o tome, dete moje, i odgovori mi drugi put.“

„A da vi odgovorite na nešto drugo, gospodine Blejk?“ reče Megi brzo se pribavši. „Zašto crtate gole kipove? Znaite, u opatiji.“

„Megi!“, prosikta Džem, postidjen što je otkrila njihovo uhodenje. Gospođa Blejk ih je sve zbunjeno pogledala jedno po jedno.

Gospodina Blejka ovo otkriće nije pogodilo, ali je o pitanju ozbiljno razmislio. „Ah. Vidiš, mila moja, nisam crtao statuu. Ne podnosim da oponašam prirodu, mada sam to radio nekoliko godina kad sam bio šegrt u opatiji. Ta vežba me je naučila mnogo čemu, između ostalog da,

kad jednom upoznaš površinu, više ne treba da se zadržavaš na njoj, nego da gledaš dublje. Zato ne crtam život – suviše je ograničen i umrtvljuje maštu. Ne, danas sam crtao ono što mi je rečeno."

„Ko vam je rekao?"

„Moj brat Robert."

„Bio je tamo?" Megi se nije sećala da je videla ikoga s gospodinom Blejkom.

„O, jeste, bio je. Ketii, ako si spremna, da krenemo?"

„Samo izvolite, gospodine Blejk."

„O, ali..." Megi je tragala za nečim čime bi zadržala Blejkove. „Znate li za odjek u nišama, gospodine?", umeša se Džem. I on je želeo da gospodin Blejk ostane. Bio je to neobičan čovek – dalek, ali pažljiv, odrastao, pa ipak detinjast.

„Kakav je to odjek, dečko moj?"

„Kad stanete u niše s dve strane puta i okrenete se zidu, možete da se čujete", objasni Megi.

„Stvarno?" Gospodin Blejk se okrenu svojoj ženi. „Jesi li to znala, Ketii?"

„Nisam, gospodine Blejk."

„Hoćete da probate?", nije odustajala Megi.

„Hoćemo li, Ketii?"

„Ako želite, gospodine Blejk."

Megi je susprezala smeh dok je vodila gospodina Blejka u jednu nišu, a Džem gospođu Blejk u onu preko puta. Gospodin Blejk je tiho progovorio u zid, i trenutak kasnije gospođa Blejk se nasmejala. Džem i Megi su to čuli, ali ne i ostatak razgovora – govorio je uglavnom gospodin Blejk, a njegova žena se povremeno saglašavala s njim. Njihova izdvojenost je ostavila decu da stoje svako s jedne strane mosta i osećaju se pomalo budalasto. Najzad je Džem prišao Megi. „Šta misliš, o čemu pričaju?"

„Nemam pojma. Svakako ne o ceni ribe na pijaci. Volela bih da nas puste unutra."

Da li je gospođa Blejk ovo čula? Istog trenutka je izašla iz niše i rekla: „Deco, dođite kod mene. Gospodin Blejk će pevati."

Džem i Megi se zgledaše, a zatim se uvukoše u nišu pored gospođe Blejk. Izbliža je mirisala na prženu ribu i prašinu.

Ponovo su se okrenuli zidu; Džem i Megi su se kikotali što su tako stisnuti, ali nisu pokušali da se odmaknu.

„Spremni smo, gospodine Blejk“, reče gospođa Blejk tiho.

„Odlično“, čuli su njegov bestelesni glas. Posle nekoliko trenutaka je zapevao slabašnim visokim glasom, vrlo različitim od glasa kojim je govorio.

*Kad se šume smeju glasom radosti
I skakuće potok, sve se smejući;
Kad se vetar smeje s nama veselima,
A zeleno brdo smeje se sa svima.*

*Kad se lug živahni smeje s livadom
I kad se smeje skakavac u prizoru tom;
Kad i Meri i Suzan i Emili
Slatkim usnama pevaju Ha, Ha, Hi;*

*Kad se smeju u hladu šarene ptice,
Gde su nama na stolu razne poslastice;
Veselo tad živi i budi sa mnom ti,
Dapevamo tu slatku pesmu Ha, Ha, Hi.*

Kad je začutao, svi su ostali nemi.

„Ha, ha, hi“, ponovi Megi i razbi čaroliju. „Ne znam tu pesmu.“

„To je njegova pesma“, objasni gospođa Blejk. Džem je čuo ponos u njenom glasu.

„On pravi pesme?“ upitao je. Nikad nije upoznao nikoga ko piše pesme koje ljudi pevaju. Nije ni razmišljao o tome kako pesme nastaju; prosto su bile tu, da se slušaju i nauče.

„Pesme, poeme i sve“, odgovori gospođa Blejk.

„Je li ti se dopalo, dečko moj?“, upita bestelesni glas gospodina Blejka.

„O, jeste.“

„Ta pesma je u knjizi koju sam napisao.“

„Kako se zove knjiga?“ upita Džem.

Posle kratkog ćutanja, gospodin Blejk reče: „*Pesme nevinosti.*“

„O!“, uzviknu Megi. Onda se nasmejala; iz svoje niše joj se pridružio gospodin Blejk, zatim gospođa Blejk, i na kraju Džem. Smejali su se sve dok kameni zidovi nisu odzvanjali smehom, a prve rakete finala uzletele uvis i eksplodirale, blistajući jarko na noćnom nebu.

MAJ 1792.

III

JEDAN

Iako je trebalo da pegla čaršave i maramice – majka joj je samo to dozvoljavala da pegla – Megi je ostavila zadnja vrata otvorena i motrila na Astlijevo polje, odmah iza kuće u kojoj su Baterfildovi stanovali. Drvena ograda između bašta trebalo bi da sprečava pogled, ali bila je stara i trošna, a Megi se toliko puta provukla kroz nju kako bi skratila put da ju je razvalila i načinila rupu. Svaki put kad joj se pegla ohladi gurnula bi je u žeravicu i istrčala napolje da proviri kroz rupu i gleda probu u Astlijevom dvorištu. Gledala je i hoće li naići Džem, s kojim je trebalo da se sastane u polju.

Kad se treći put vratila u kuhinju, zatekla je majku, bosonogu i u spavaćici, kako stoji nad daskom za peglanje i namršteno gleda čaršav koji je Megi napola dovršila. Megi pohita do ognjišta, uze peglu, obrisa pepeo s nje, stade uz čaršav i munu majku nadajući se da će se ova pomeriti.

Ali Bet Baterfild se nije obazirala na kćer. Ostala je da stoji, oslanjajući se punom težinom na malo raširene noge, ruku prekrštenih preko bujnih grudi koje su, privremeno oslobođene steznika, nisko visile i drhturile ispod spavaćice. Pružila je ruku i kucnula čaršav. „Vidi, izgorela si ga!“

„Bilo je tako“, lagala je Megi.

„Onda ga savij tako da se ne vidi“, reče njena majka, zevnu i zatrese glavom.

Bet Baterfild je često govorila kako njenim žilama teče ceđ, pošto su joj majka, baka i prababa bile pralje u Linkolnširu. Nije ni pomislila da u životu radi nešto drugo, čak ni kada je Dik Baterfild – tada dovoljno mlad da mu bore još nisu izrezbarile čelo – prošao kroz njeno selo na putu iz Jorkšira u London, očarao je i ubedio da pođe s njim. Sautvark, gde su u početku živeli, na nju nije ostavio nikakav utisak. Zatražila je odmah – čak i pre venčanja – da kupi novu kadu umesto one kod kuće za kojom je i dalje žalila. Nisu joj smetali slaba plata ni beskrajn posao – mesečno pranje rublja redovnih mušterija započinjala je u četiri ujutru i često nije završavala pre ponoći – čak ni upropašćene ruke, do dvadesete godine pretvorene u svinjske papke. S rubljem je znala.

Predložiti joj da promeni posao bilo bi isto kao reći joj da promeni lice. Stalno se čudila što Megi ne samo da nije vešta s rubljem, nego ne želi ništa o rublju ni da nauči.

„Gde si bila?“, upita Bet Baterfild naglo, kao da se tek probudila.

„Nigde“, reče Megi. „Tu sam bila, peglala sam.“

„Nisi, sad si se vratila, dok se pegla grejala.“ Bet Baterfild je zapažala iznenađujuće dobro, iako se činilo da ni na šta ne obraća pažnju.

„O, izašla sam na minut u baštu da vidim Astlijeve.“

Bet Baterfild pogleda hrpu čaršava koji su čekali: pristala je da ih za dodatni šiling ponese kući i opegla. „Pa, prestani da njuškaš i prihvati se pegle – završila si tek dva.“

„Dva i po.“ Megi bučno pređe peglom po čaršavu. Treba da izdrži samo još malo ispitivanja pre nego što njena majka izgubi zanimanje i prestane da zapitkuje.

I zaista, kapci Bet Baterfild iznenada su se spustili, a lice joj je omlitavelo kao pesnica kad se otvori. Posegnula je da uzme peglu. Megi je spusti a njena majka poče da pegla, prirodno kao da hoda, češlja se ili češe mišicu. „Donesi mi malo piva, dušo, očeš?“

„Nema piva“ reče Megi, srećna što će izaći, i to baš sada – jer Džem je upravo provirio kroz rupu na ogradi. „Skoknuću do *Ananasa*.“ Uzela je metalni vrč s police i krenula na zadnja vrata.

„Ne guraj se kroz tu ogradu! Idi okolo!“, doviknu joj Bet Baterfild. Ali Megi se već provukla kroz rupu.

DVA

Gde si bio?", pozdravila je Džema. „Čekam te već satima!“

„Savijali smo naslon za ruke. Lakše je udvoje. Ali, sada sam tu.“

Od one noći na Vestminsterskom mostu Džem i Megi su provodili mnogo slobodnog vremena zajedno. Megi ga je vodila na svoja omiljena mesta duž reke i učila ga da se snalazi po ulicama. Iako ga je ponekad ljutilo njeno nadmoćno znanje, bio je svestan da mu ona uliva samopouzdanje da istražuje i širi granice svog sveta. Odrastajući u dolini Pidl igrao se s devojkicama, ali prema njima nije osećao ono što je, mada to nikad ne bi priznao, počinjao da oseća prema Megi.

„Znaš li da smo propustili gospođicu Devin?“, reče Megi dok su išli preko Astlijevog polja.

„Ja sam nešto video. Mama je gledala s prozora.“

„Nije pala, zar ne?“

„Nije, i to je dobro, pošto nije bilo ni mreže ni jastuka. Kako to ona uopšte izvodi? Kako se penje uz taj konopac, i to tako lako?“

Tačka gospođice Lore Devin, osim njenih slavni kolutova i ljuljanja, uključivala je i hodanje po labavom užetu. Ona je to izvodila kao da šeta po bašti zastajkujući da se divi cveću.

„Znaš, ona nikad nije pala“, reče Megi. „Nijednom. Svi ostali greše u svojim tačkama – čak sam jednom videla Džona Astlija da je pao s konja! Ali ne gospođica Devin.“

Stigli su do zida u dnu vrta gospođice Pelam; bilo je to sunčano mestašće gde su često sedeli i gledali šta se događa kod Astlijevih. Megi je spustila vrč pa su čučnuli i naslonili se leđima na tople cigle. Odatle su imali savršen pogled na cirkusante.

Povremeno, kad je lepo vreme, izvođači Filipa Astlija vežbali su u dvorištu ispred vile Herkul. To mu je omogućavalo ne samo da isprazni amfiteatar radi čišćenja i osveži stare tačke vežbajući ih u novom prostoru, nego i da se zahvali susedima što trpe neizbežne neprijatnosti zbog prisustva cirkusa u kraju. Nikad nije objavljivao kada će to učiniti, ali čim žongleri izađu u polje i počnu da bacaju zapaljene buktinje, ili se majmun popne konju na leđa i krene galopom po dvorištu, ili kad se, kao danas, zategne uže između dve motke i gospođica Lora Devin se popne na njega, to bi se pročulo i polje bi ubrzo ispunili posmatrači.

Dok su se Megi i Džem smeštali, akrobate su već pravile kolutove unazad i piramidu od svojih tela prvo klečeći, a onda i stojeći jedni drugima na ramenima. U isto vreme konji su izvedeni na livadu, i nekoliko jahača – ali ne i Džon Astli – počelo je da vežba zamršene tačke skakanja napred i nazad od sedla do sedla. Džem je gledajući tačke u nezvaničnom okruženju uživao mnogo više nego u amfiteatru, jer se izvođači nisu toliko trudili; zastajali su, prerađivali pokrete i tako razbijali privid koji je tako teško prihvatao na predstavi. Pravili su i greške, što bi ga raznežilo – dečak na vrhu piramide od ljudi se okliznuo i uhvatio šakama za nečiju kosu da ne padne, a vlasnik kose je zajaukao; majmun je skočio sa svog konja, uspenrao se na krov vile i odbio da siđe.

Džem je posmatrajući odgovarao na pitanja o Pidltrenthajdu, mestu koje kao da je opčinjavalo Megi. Kao pravu gradsku devojčicu, posebno ju je zabavljala ograničenost izbora u selu – jedan pekar, jedan krojač, jedan mlinar, jedan kovač, jedan sveštenik. „Šta ako ti se ne sviđaju sveštenikove propovedi?“, pitala je. „Ili je pđcarov hleb pretvrd? Ili ako ne plaćaš krčmaru na vreme, pa ti ne da pivo?“ BATERFILDovi su bili iskusni dužnici, vlasnici radnji često su im lupali na vrata tražeći svoj novac. U nekoliko lambetskih prodavnica pita, krčmi, voskarskih radnji više nisu mogli da odlaze.

„O, krčmi ima više. *Pet zvona*, gde je tata odlazio, i *Nova krčma* – to je u Pidlhintonu, susednom selu. A ako želiš drugačiju propoved, i u Pidlhintonu ima crkva.“

„Još jedan Pidl? Koliko Pidlova ima tamo?“

„Nekoliko.“

Ali pre nego što je Džem stigao da ih nabroji, razgovor im je prekinuo nekakav metež. Među raznim izvođačima u dvorištu vile Herkul šetao je dečak s velikom cepanicom pričvršćenom za nogu, onakvom kakvima se sapinju konji. Oko njega se digla vika, a kad su Džem i Megi pogledali, videli su gospodina Blejka kako stoji uz dečaka. „Ko ti je vezao to brvno za nogu, dečko?“, vikao je gospodin Blejk na prestravljenog dečaka; u svom gnevu – iako nije bio uperen na dečaka – gospodin Blejk je bio strašan, natuštenih gustih obrva, prodornih očiju sjajnih kao u sokola, isturenog zdepastog trupa.

Dečak nije mogao da odgovori, pa je jedan žongler istupio napred i rekao: „Gospodin Astli je to učinio, gospodine, ali...“

„Odmah ga oslobodite!“, uzviknu gospodin Blejk. „Nijedan Englez ne sme da se podvrgne takvom poniženju. Ja ne bih ni prema robu tako postupio, ne, čak ni prema ubici, a kamoli prema nevinom detetu!“

Žongler se, jednako preplašen nastupom gospodina Blejka, izgubi u okupljenoj masi, gde su došli i Megi i Džem. Kad niko drugi nije istupio da pomogne, gospodin Blejk kleknu pored dečaka i uze da petlja s čvorovima konopca kojima mu je cepanica bila privezana za gležanj. „Eto, dečko moj“, reče najzad razvezavši užu. „Onaj koji ti je to učinio nije prikladan da ti bude gospodar, i kukavica je ako ne bude odgovarao za ovo!“

„Je li me to neko nazvao kukavicom?“, zagrme jedinstveni cirkuski glas Filipa Astlija. „Ustanite i recite mi to u lice, gospodine!“ S tim

rečima Astli se progurao kroz svetinu i prišao gospodinu Blejku koji je ustao i primakao mu se tako blizu da su im se stomaci gotovo dodirnuti.

„Vi ste kukavica, gospodine, i nasilnik!" povikao je Blejk sevajući očima. „Tako nešto uraditi detetu! Ne, Kejt“, zarežao je na gospođu Blejk koja se našla u krugu posmtrača i povukla ga za rukav. „Ne, neću da ustuknem pred pretnjama. Odgovorite mi, gospodine. Zašto ste okovali ovo nevinašce?"

Filip Astli pogleda odozgo dečaka koji je lio suze zbog neželjene pažnje i zapravo se držao za konopac kao da ne želi da ga pusti. Laki osmejak zaigra na usnama Filipa Astlija, i on načini korak unazad; plamen njegovog besa iznenada je zgasnuo. „Ah, gospodine, protivite se cepanici, zar ne?"

„Naravno da se protivim – svaki civilizovan čovek bi se zgranuo! Niko ne zaslužuje takav postupak. Morate prestati s tim, gospodine, i popraviti to. Tako je, izvinićete se dečaku, i svima nama, jer smo bili svedoci ovakvog poniženja!"

Umesto da na isti način odgovori, Filip Astli se zakikotao, na šta je gospodin Blejk stegnuo pesnice i krenuo napred. „Vama je ovo šala, gospodine? Uveravam vas da nije!"

Filip Astli podiže ruku da ga umiri. „Recite mi – gospodine Blejk, je li tako? Susedi smo, verujem, iako se još nismo upoznali, jer stanarinu plaćate Foksu, je li tako, Fokse?" Džon Foks, gledajući sukob iz mase, škrto klimnu glavom. „Pa, gospodine Blejk, zanima me sledeće: jeste li, upitali dečaka zašto nosi cepanicu?"

„Ne treba da pitam", odvrati gospodin Blejk. „Jasno je kao dan da je dete na ovaj varvarski način kažnjeno."

„Ipak, možda treba da čujemo dečaka. Dejvi!", Filip Astli zagrmе na dečaka koji se nije uplašio kao što se prepao natmurenog čela i vatrenih očiju gospodina Blejka, jer je bio navikao na Astlijev snažni duboki glas. „Zašto nosiš tu cepanicu, dečko?"

„Zato jer ste mi je vi stavili, gospodine", odgovorio je dečak.

„Vidite!" Gospodin Blejk se okrenu okupljenima tražeći podršku.

Filip Astli ponovo podiže ruku. „A zašto sam ti vezao cepanicu za nogu, Dejvi?"

„Da se naviknem na nju. Za predstavu."

„Koja je to predstava?"

„Pantomima, gospodine. *Arlekinove ludorije*."

„A koju ulogu ćeš ti igrati u pantomimi – koja će, usput budi rečeno, biti središnji deo nove predstave, s Džonom Astlijem u ulozi Arlekina!" Filip Astli nije odoleo prilici da najavi predstavu; poslednju primedbu uputio je posmatračima.

„Zatvorenika, gospodine."

„A šta si sada radio, Dejvi?"

„Vežbo sam, gospodine."

„Vežbao si", ponovi Filip Astli i dramatično se okrenu gospodinu Blejku, koji ga je i dalje besno probadao pogledom. „Vidite, Dejvi je uvežbavao ulogu, gospodine. Pretvarao se. Vi biste, gospodine, od svih ljudi, morali to da shvatite. Vi ste graver, zar ne, gospodine? Umetnik. Video sam vaš rad, i vrlo je dobar, vrlo dobar. Umete da uhvatite suštinu, gospodine. O, da."

Gospodin Blejk je delovao kao da pohvale ne utiču na njega, ali jesu.

„Vi stvarate, zar ne, gospodine?", nastavi Filip Astli. „Vi crtate postojeće stvari, ali vaši crteži, vaše gravire, nisu stvari, zar ne? One su privid, gospodine. Uprkos našim razlikama" – kradomice je pogledao jednostavni crni kaput gospodina Blejka, pa svoj crveni sa sjajnom mesinganom dugmadi koju su mu nećake svakodnevno glačale – „mi se bavimo istim poslom, gospodine; obojica trgujemo iluzijama. Vi ih stvarate perom, mastilom i šilom, dok ja" – mahnuo je rukom prema okupljenim ljudima – „ja svake noći u amfiteatru stvaram svet od ljudi i rekvizita. Izvodim gledaoce iz ovog sveta briga i vapaja i pružam im maštariju, tako da misle da su negde drugde. A kako bi sve izgledalo stvarno, ponekad moram da *uradim* nešto stvarno. Ako ovaj ovde Dejvi treba da igra zatvorenika, dajemo mu da vuče zatvoreničke okove.

Niko mu ne bi poverovao da je robijaš kad bi skakutao naokolo, je li tako? Upravo kao što vi crtate stvarne ljude..."

„Moji crteži ne potiču otuda", prekide ga gospodin Blejk. Slušao je Astlija s velikim zanimanjem i sada je govorio normalnije, bez žaoke besa. „Ali vas shvatam, gospodine. Ipak, ja sve to vidim drugačije. Vi pravite razliku između stvarnosti i privida. Posmatrate ih kao suprotnosti, zar ne?"

„Naravno", odgovori Filip Astli.

„Za mene to nisu suprotnosti, nego jedno isto. Mladi Dejvi, kada glumi zatvorenika, *jeste* zatvorenik. Još jedan primer: moj brat Robert, koji stoji tamo" – pokazao je prazno osunčano mesto, i svi su se

zagledali tamo – „za mene je isti kao neko koga mogu da dodirnem." Posegao je i dotakao rukav Astlijevog crvenog kaputa.

Megi i Džem su zurili u prazan komad tla iznad kog se kovitlala prašina iz dvorišta. „On i njegove suprotnosti", promrmlja Megi. I posle mesec dana ju je peklo pitanje koje joj je na Vestminsterskom mostu postavio gospodin Blejk i sopstvena nesposobnost da odgovori. Ona i Džem nisu raspravljali o svojim razgovorima s gospodinom Blejkom; još su se trudili da ih shvate.

Ni Filip Astli nije bio sklon tako dubokoumnim temama. Ovlašno je pogledao prašnjavo mesto, iako je bilo jasno da Roberta Blejka tamo nema, a onda se okrenuo gospodinu Blejku i upitno ga pogledao, kao da smišlja kako da odogovori na tako neobičnu opasku. Na kraju je odlučio da oćuti kako ne bi bio uvućen dublje u nepoznatu teritoriju, kroz koju bi probijanje zahtevalo daleko više vremena i strpljenja nego što je on imao. „Vidite, gospodine", nastavi kao da nisu skretali s teme, „Dejvi nije bio kaŕnjen ovim brvnom. Shvatam vašu zabrinutost, gospodine, i razumem kako vam je to moglo izgledati. To je vrlo humano od vas. Ali ja vas uveravam, gospodine, da je Dejvi dobro paŕen, je li tako, dećko? Idi sada." Pruŕio je dećaku peni.

Ali gospodin Blejk još nije završio. „Vi svake večeri stvarate svet u svom amfiteatru", izjavio je, „ali kada gledaoci odu kućama, kad se baklje ugase i vrata zakljućavaju, šta ostaje osim uspomena?"

Filip Astli se namršti. „To su veoma lepe uspomene, gospodine, i nema nićeg lošeg u tome – one teše ljude za mnogih hladnih samotnih noći."

„U to nema sumnje. Ali u tome se razlikujemo, gospodine. Moje pesme i slike ne postaju uspomene – uvek se mogu gledati i ćitati. I nisu privid, nego opipljiv postojeći prikaz sveta."

Filip Astli se teatralno okrenu oko sebe, kao da pokušava da vidi skute svog kaputa. „Gde postoje, gospodine? Ja ne vidim te reći."

Gospodin Blejk se kucnu po ćelu.

Filip Astli frknu. „Onda vam glava vrvi od ŕivota, gospodine! Vrvi! Sigurno teško zaspate od tog silnog ŕagora."

Gospodin Blejk se osmehnu pravo Dŕemu, koji mu se slućajno našao u liniji pogleda. „Taćno je da mi nikada nije trebalo mnogo sna."

Filip Astli nabra ćelo i zamišljeno se umiri, što je za njega bilo krajnje neobićno. Okupljeni poćeše da se meškolje. „Hoćete da kaŕete,

gospodine, ako sam vas dobro razumeo", reče Astli najzad, „da vam se u glavi rađaju ideje koje pretvarate u nešto što se može pročitati i uzeti u ruku, dok ja od pravih stvari – konja, akrobata i igrača – stvaram uspomene."

Gospodin Blejk nagnu glavu u stranu, pogleda prikovanog za protivnika. „Može se i tako reći."

Na to Filip Astli prsnu u glasan smeh, očigledno zadovoljan što je izrodio takvu misao. „Pa, gospodine, rekao bih da smo obojica potrebni svetu, zar nije tako, Fokse?"

Brkovi Džona Foksa mrdnuše. „Moguće je, gospodine."

Filip Astli zakorači napred i pruži ruku. „Hoćemo li se onda rukovati, a, gospodine Blejk?"

Gospodin Blejk prihvati ruku vlasnika cirkusa. „Naravno da hoćemo."

TRI

Kad su se gospodin Blejk i Filip Astli oprostili, gospođa Blejk je uhvatila muža pod ruku pa su krenuli ka svojoj kući ne rekavši ni reći Džemu ili Megi; nisu ih zapravo ni pogledali. Megi ih je razočarano posmatrala kako odlaze. „Mogli su da kažu zdravo, ili makar do viđenja."

I Džem je tako mislio, mada to nije rekao. Krenuo je s Megi da sedne uza zid gde su bili pre dolaska gospodina Blejka. No, više nije bilo mnogo šta da se vidi – rasprava između Filipa Astlija i gospodina Blejka kao da je bila znak izvođačima da se razidu. Prevrtači i jahači su prestali s vežbama, i samo je grupa igrača isprobavala prizor iz nove pantomime. Deca su ih gledala nekoliko minuta, a onda se Megi protegnula kao mačka kad se udobnije smešta za dremež. „Ajde da radimo nešta drugo."

„Šta?"

„Idemo kod Blejkovih."

Džem se namršti.

„Što da ne?", bila je uporna Megi.

„I sama si rekla da nam se nisu ni javili."

„Možda nas nije video."

„A šta ćemo mu mi? Nismo mu zanimljivi.“

„Dopali smo mu se na mostu. Osim toga, zar ne želiš da im vidiš kuću iznutra? Kladim se da imaju svašta neobično. Znaš da stanuju sami u čitavoj kući? U čitavoj kući! Osim soba za njega i njegovu ženu. Nemaju dece, ne drže čak ni služavku. Čula sam da su imali jednu, ali ga se plašila. Ume on da zuri s onim svojim očurdama, je 1' da?“

„Voleo bih da vidim štamparsku presu“, priznade Džem. „Mislim da sam je čuo pre neki dan. Strašno škripi, kao krovne grede kad se slamar pentra po nj ima.“

„Šta je to slamar?“

„Zar ne znaš...“ Džem začuta. Iako ga je stalno zapanjivalo šta sve Megi ne zna, pazio je da ništa ne govori. Jednom, kad ju je zadirkivao zbog toga što je mislila da se od jagorčevine pravi gorčica, nije htela da razgovara s njim čitavu sedmicu. Osim toga, u Londonu krovovi nisu od slame; kako bi onda mogla da zna? „Kuće u Dorsetširu imaju slamne krovove“, objasnio joj je. „Suva slama se čvrsto uveže i položi preko greda.“

Megi ga belo pogleda.

„Uzmeš naramak slame, lepo ga jednako složiš i uvežeš, i staviš ga na krov umesto dasaka ili crepa“, nastavio je Džem.

„Slameni krov?“

„Da.“

„A kako ne prokišnjava?“

„Ne prokišnjava ako je slama dobra i čvrsta. Zar nikad nisi bila van Londona?“ Neodređeno je mahnuo rukom ka jugu. „Do pravih sela nema mnogo. Slamnih krovova ima tik izvan Londona – sećam se da sam ih video kad smo dolazili. Mogla bi da odeš jednog dana da vidiš.“

Megi skoči na noge. „Ne znam put iz grada.“

„Ali možeš da saznaš.“ Džem krenu za njom duž zida. „Možeš da pitaš.“

„Ne volim da idem sama onim stazicama bez ikoga u blizini.“ Stresla se.

„Ja ću poći s tobom“, reče Džem, iznenađen svojom potrebom da je štiti. Nije to osećao ni prema kome osim prema Mejsi – mada ovo osećanje nije bilo sasvim bratsko. „Nema čega da se plašiš“, dodao je.

„Ne plašim se, ali ne volim. Biće mi dosadno." Megi pogleda naokolo i ozari se. Zastala je pored dela zida okrenutog bašti Blejkovih, skinula kapu s tamne talasaste kose i bacila je preko zida.

„Šta to radiš?", uzviknu Džem.

„Trebam nam izgovor da odemo kod njih. Sada ga imamo. Ajde!" Potrčala je duž zadnjeg zida i kroz prolaz do vile Herkul. Kad ju je Džem sustigao, već je kucala na vrata Blejkovih.

„Čekaj!", viknuo je, ali bilo je prekasno.

„Zdravo, gospođo Blejk", reče Megi kad je domaćica otvorila vrata. „Izvinite što vas uznemiravam, ali Džem mi je bacio kapu preko zida u vašu baštu. Mogu li da je uzmem?"

Gospođa Blejk joj se osmehnu. „Naravno, mila moja, ako ti ne smeta trnje. Tamo pozadi je malo zapušteno. Uđi." Otvorila je šire vrata i Megi je šmugnula u kuću. Zagledala se u Džema, koji je oklevao na stepenicama. „Hoćeš li i ti da uđeš, mili? Trebaće joj pomoć da nađe kapu."

Džem je želeo da objasni kako joj nije on bacio kapu, ali nije mogao da nađe reči. Samo je klimnuo glavom i zakoračio unutra. Gospođa Blejk je žustro zatvorila vrata.

Džem se našao u hodniku koji je prolazio ispod luka i vodio do stepeništa. Imao je čudnovat osećaj da je ranije već bio u tom hodniku, mada je bio mračniji. Vrata s leve strane bila su otvorena i kroz njih je prodiralo svetlo. Ne treba da su otvorena, pomislio je, mada ne znajući zašto. Onda je čuo šuštanje sukanja gospođe Blejk iza sebe; taj zvuk ga je podsetio na drugo mesto, i shvatio je – ova kuća je odraz u ogledalu kuće gospođice Pelam, ovo su hodnik i stepenice kojima prolazi svakog dana. Njen hodnik je mračniji zato što su vrata prednje sobe stalno zatvorena.

Megi je već nestala. Iako je znao kako da stigne u vrt – kao i kod gospođice Pelam, treba da prođe ispod luka, da obiđe stepenice i sیده – činilo mu se da ne treba prvi da krene kroz tuđu kuću. Zakoračio je u okvir vrata da gospođa Blejk prođe, i zavirio u sobu.

Svakako se razlikovala od prednje sobe gospođice Pelam, i od svih soba koje je video u Dorsetširu. Doselivši se u London, Kelavejovi su morali da se priviknu na drugačije sobe: bile su četvrtaste, s više pravih uglova od nepravilnih dorsetširskih soba, zidovi im nisu bili debeli kao podlaktica, nego širine cigle, imale su veće prozore, više tavanice i male

rešetke s mermernim kaminima umesto otvorenih ognjišta. Miris uglja takođe je bio nov – u Dorsetširu su imali besplatnog drveta napretek – a od stalne magle od dima njegovoj majci crvenele su oči.

Ali prednja soba Blejkovih razlikovala se i od ušuškane krivudave kuhinje iz doline Pidl i od salona gospođice Pelam, s kanarincem u kavezu, vazama punim suvog cveća, neudobnom sofom ispunjenom konjskom dlakom i niskim, suviše razmaknutim naslonjačima. U ovoj sobi uopšte nije bilo mesta da se sedne. Najveći prostor je zauzimala velika štamparska presa s velikom ručicom u obliku zvezde koju je Džem video s ulice. Presa je bila nešto viša od Džema, i ličila je na veliki sto s malom policom na vrhu. Iznad glatke daske u visini struka visio je veliki drveni valjak, a ispod njega još jedan. Valjci se sigurno pokreću okretanjem ručice, dokućio je Džem. Presa je bila načinjena od uglačanog jasena, osim valjaka, napravljenih od tvrdog drveta, dobro izlizanog, naročito na drškama.

Ostatak sobe bio je potčinjen presi. Stolovi su ili pretrpani metalnim pločama, bokalima i raznim alatom nepoznatim Džemu, a po policama su stajale boce, papir, kutije i dugačke uske fioke kakve je video u štampariji u Dorčesteru. Preko sobe su bili razapeti komadi tankog kanapa, mada s njih nije visilo ništa. Čitava soba je bila pažljivo uređena i vrlo čista. Ali gospodin Blejk nije bio unutra.

Džem je izašao iz sobe i pošao za gospođom Blejk. Zadnja soba je bila zatvorena, a Džem je osetio u njoj nešto mišićavo, kao prisustvo konja u štalskom odeljku.

Megi je bila u dnu bašte i tražila kroz zapletenu masu trnja, koprive, čička i trave. Kapa joj se zakačila za trnovu granu dosta iznad tla i mahala joj je kao zastava predaje. Skinula ju je, potrčala prema kući, saplela se i ogrebala nogu. Kad je pružila ruku da se pridrži, ožarila se na koprivu. „Đavo da nosi ovo šiblje“, promrmljala je, udarila koprivu kapom i ožarila se još jače.

„Do đavola do đavola do đavola.“ Šišajući ruku iskoračila je iz trnjaka na komadić bašte pored kuće s urednim lejama posejanih biljaka – zelene salate, graška, praziluka, šargarepe, krompira – koje je Džem pažljivo osmotrio.

Podigao je pogled. „Šta ti je s rukom?“

„Prokleta kopriva me opekla.“

„Ne sisaj, to ne pomaže. Ima li ovde štavelja?" Nije sačekao odgovor, nego je prošao pored nje do koprivnjaka pored letnje kućice ispred čijih otvorenih vrata su stajale dve stolice. „Vidi, to je ova biljka širokih listova – uvek raste uz koprivu. Iscediš malo soka i namažeš ranu." Namazao je Meginu ruku. „Je li ti bolje?"

„Jeste", reče Megi, u isti mah iznenađena što štavelj zaista pomaže i zadovoljna što ju je Džem uzeo za ruku. „Otkud ti ovo znaš?"

„U Dorsetširu ima mnogo koprive."

Kao da ga kažnjava zbog znanja, Megi se okrenu letnjoj kućici. „Sećaš se ovoga?", upita ga tiho. „Sećaš se šta smo videli da rade?"

„Šta ćemo sada?", odvrati Džem, očigledno postidjen razgovorom o onom danu kad su videli Blejkove u bašti. Kradomice je pogledao gospođu Blejk; stajala je u travi pored zadnjih vrata, s rukama u džepovima kecelje, i čekala ih.

Megi se zagleda u njega i on pocrvene. Zastala je, uživajući u svojoj moći nad njim, mada nije bila sigurna kakva je to moć, niti zašto je ima nad njim i ni nad kim drugim. U stomaku joj je zatreperilo.

Gospođa Blejk se premesti s noge na nogu, a Megi potraži nešto što bi odložilo njihov odlazak. No, u vrtu nije bilo ničeg

neobičnog. Osim letnje kućice, tu su bili nužnik pored vrata, i jama za pepeo iz ognjišta. Vinova loza s kojom se gospođica Pelam nadmetala bujala je uza zid. Pored nje je raslo malo stablo smokve sa širokim listovima nalik na šake.

„Da li vaša smokva rađa?“, upita Megi.

„Ne još, mlada je. Nadamo se da će sledeće godine roditi“, odgovori gospođa Blejk. Okrenula se i krenula u kuću, a deca su nevoljko pošla za njom.

Prošli su pored zatvorenih vrata zadnje sobe, i Džem opet požali što ne može da uđe. Ipak, otvorena vrata prednje sobe bila su primamljivija, pa je usporio da još jednom proviri i vidi štamparsku presu. Sakupljao je hrabrost da pita gospođu Blejk za presu kad Megi reče: „Gospođo Blejk, možemo li da vidimo tu knjigu pesama o kojoj nam je gospodin Blejk pričao na mostu? Voleli bismo da je vidimo, je l' da, Džeme?“

Džem htede da odmahne glavom, ali ispalo je klimanje.

Gospođa Blejk zastade u hodniku. „Voleli biste, mili moji? Pa, samo da pitam gospodina Blejka. Sačekajte ovde, odmah se vraćam.“ Prišla je

zatvorenim vratima i pokucala; sačekala je da čuje mrmljanje iznutra, otvorila vrata i ušla.

ČETIRI

Kad su se vrata ponovo otvorila, pojavio se sam gospodin Blejk. „Zdravo, dečice“, rekao je. „Kejt kaže da želite da vidite moje pesme.“

„Tako je, gospodine“, odgovoriše oboje uglas.

„Pa, to je lepo – deca bi trebalo da ih razumeju bolje od svih drugih. 'Ja vesele pesme pevam, da ih dete rado sluša.' Dođite.“ Poveo ih je u prednju sobu, sa štamparskom presom; prišao je polici, otvorio jednu kutiju i izvadio knjigu ne mnogo veću od njegovog dlana, ušivenu u korice boje pečurke. „Evo“, rekao je i spustio knjigu na sto ispod prozora. „Pogledajte.“

Džem i Megi su stali jedno pored drugog uz sto, ali nijedno nije posegnulo da uzme knjigu – čak ni Megi, i pored svoje odvažnosti. Nijedno nije imalo iskustva u baratnju knjigama. En Kelavej je dobila od roditelja molitvenik kad se udala, ali jedino ona ga je iz čitave porodice koristila u crkvi. Megini roditelji nikad nisu imali nijednu knjigu, osim onih koje je Dik Baterfild kupovao i preprodavao, a Bet Baterfild nije umela da čita, mada je volela da joj muž čita stare novine kad ih donese iz krčme.

„Zar nećete da pogledate knjigu?“, upita ih gospodin Blejk. „Hajde, dečko moj, otvori je. Bilo gde.“

Džem uze knjigu i nespretno je otvori blizu početka. Na levoj strani je bila slika velikog tamnocrvenog i ljubičastog cveta, a u zagrljaju njegovih uvijenih latica sedela je žena u žutoj haljini, s bebom na krilu. Pored njih je stajala devojka u plavoj haljini i, kako se Megi činilo, sa leptirovim krilima na ramenima. Ispod cveta su bile reči smeđe boje, uokvirene isprepletenim zelenim stabljikama i puzavicama. Desna stranica je bila gotovo ispunjena rečima, lisnato drvo raslo je po desnoj ivici, puzavice su se uvijale po levoj, a ponegde su letele ptice. Megi se divila slikama, iako nije umela da pročita nijednu reč. Pitala se da li Džem ume. „Šta piše?“, upitala ga je.

„Zar ne umeš da pročitaš, dete?“

Megi odmahnu glavom. „Išla sam u školu samo jednu godinu, i sve sam zaboravila.“

Gospodin Blejk se zakikota. „Ja nisam uopšte išao u školu! Otac me je naučio da čitam. Zar tebe tvoj otac nije poučavao?“

„Nema on vremena za to.“

„Čuješ li ovo, Kejt? Čuješ li?“

„Čula sam, gospodine Blejk.“ Gospođa Blejk stajala je na vratima, naslonjena na kvaku.

„Vidiš, ja sam naučio Kejt da čita. Ni njen otac nije imao vremena. U redu, dečko, a ti? Umeš li da pročitaš pesmu?“

Džem se nakašlja. „Pokušaću. I ja sam kratko išao u školu.“ Stavio je prst na stranicu i polako počeo da čita:

*„Ja još nemam ime,
Rodih se tek pre dva dana. “*

Ja ću ti ime dati.

*„Ja sam srećna mladost,
Radost moje ime. “*

Nek radost svud te prati!

Toliko je zastajkivao da se gospodin Blejk sažalio i pridružio mu se, jakim glasom, ubrzavajući tako da je Džem kasnio za njim i ponavljao reči skoro kao igr:

Radosti lepa

Što rodi se pre dva dana,

Ja ću te radost zvati:

Tvoj smeh slatki čujem

Dok te uspavljujem,

Nek radost svud te prati!

Po slici je Megi zaključila da pesma govori o bebi, a gospodin Blejk je zvučao kao razgugutani otac pun ljubavi; ponavljao je reči i zvučao pomalo luckasto. Pitala se kako zna, pošto nema dece, da li očevi upravo tako zvuče. S druge strane, očigledno ne zna ništa o deci, inače ne bi govorio da se beba stara dva dana smeši. Megi je pomagala oko beba dovoljno da zna da se osmeh pojavljuje tek posle nekoliko

sedmica, kad majke već počnu da očajavaju. Ipak, ništa mu od svega ovoga nije rekla.

„Evo jedne koje se sećate.“ Gospodin Blejk okrenu nekoliko stranica i počeo da recituje *Kad se šume smeju glasom radosti*, pesmu koju im je pevao na mostu. Ovog puta nije pevao, nego je brzo deklamovao. Džem je pokušavao da prati reči po stranici, ubacivao je ponegde poneku koju je umeo da pročita ili je se setio. Megi se mrštila, ozlojeđena što Džem i gospodin Blejk dele pesmu onako kako ona ne može. Pogledala je sliku uz pesmu. Grupa ljudi s čašama vina sedela je za stolom – žene u plavom i žutom i ljubičasti muškarac okrenut leđima koji nazdravlja. Setila se jednog dela pesme, pa se, kad su gospodin Blejk i Džem stigli do tog stiha, priključila poviku: „Ha, ha, hi!“, kao da u krčmi peva s ostalim gostima.

„Jeste li vi napravili ovu knjigu, gospodine?“, upita Džem kad su završili.

„Od početka do kraja, dečko moj. Napisao sam je, izradio gravire, odštampao, obojio, prošio, povezao i izneo na prodaju. Uz Kejtinu pomoć, naravno. Ne bih uspeo bez Kejt.“ Pogledao je ženu i ona mu je uzvratila pogled. Džemu se činilo da drže krajeve konopca i čvrsto ga zatežu.

„Koristili ste presu?“ , nastavio je s pitanjima.

Gospodin Blejk spusti ruku na jednu ručicu. „Jesam. Ali ne u ovoj sobi. Tada smo živeli u Ulici Poland. S druge strane reke.“ Uhvatio je ručicu i povukao je, pa se malo pomerila. Deo drvenog okvira je zaškripao i zapucketao. „Kad smo se doseljavali u Lambet, najteže je bilo preneti presu. Morali smo da je rastavimo, a nosilo ju je nekoliko ljudi.“

„Kako ona radi?“

Lice gospodina Blejka ozari se izrazom čoveka koji je našao zagriženog sledbenika. „Ah, to je divan prizor, dečko moj. Vrlo prijatan. Uzmeš pripremljenu ploču – jesi li nekad video izgraviranu ploču? Nisi? Evo jedne.“ Poveo je Džema do police i uzeo ravan četvrtast komad metala. „Pređi prstom preko ploče.“ Džem je osetio ispučene linije i krivine na glatkom hladnom bakru. „Dakle. Prvo mastilom namažemo ploču, pomoću ovoga“ – pokazao je kratki komad drveta okruglog vrha – „a onda je obrišemo tako da mastilo ostane samo na delovima koje želimo da šampamo. Onda stavimo ploču na

dasku prese – ovde.“ Gospodin Blejk je spustio ploču na tablu pored valjaka. „Onda uzmemo pripremljen list papira i položimo ga preko ploče, a odozgo stavimo pokrivač. Onda povučemo ručicu prema sebi“ – gospodin Blejk povuče ručicu i valjci se pokrenuše – „pa se ploča i papir uhvate i prođu između valjaka. To otisne mastilo na papir. Kad prođe kroz valjke, uzmemo papir – vrlo pažljivo – i okačimo ga da se suši na ove kanape iznad glave. Kad se osuši, obojimo ga.“

Dok je Džem pažljivo slušao žudno dodirujući delove prese, i postavljao gospodinu Blejku pitanja, Megi se dosađivala, pa se okrenula da ponovo prelista knjigu. Nije često gledala knjige – pošto nije umela da čita, nisu joj ni trebale. Megi je mrzela školu. Kad je imala osam godina, pošla je u dobrotvornu školu u Sautvarku, odmah iza Lambeta, gde su BATERFILDovi ranije živeli. Škola joj se činila bednom; devojčice su se gurale u učionici, razmenjivale vaške i kašalj i svakodnevno nasumično dobijale batine. Naviknutoj da luta ulicama, Megi je teško padalo da po ceo dan mirno sedi u učionici, i nije shvatala šta učiteljica priča o slovima i brojevima. Bilo je mnogo dosadnije nego po Sautvarku da se Megi ili vrpeljila ili je spavala, a onda je dobijala batine štapom koji se usecao u kožu. Jedini veseo prizor u školi odigrao se kada je Dik BATERFILD doveo kćer pošto je na njenim leđima otkrio masnice koje nisu bile njegovih ruku delo, pa je izlupao učiteljicu. Megi posle toga više nije išla u školu, a sve dok Džem i gospodin Blejk nisu zajedno odrecitovali pesmu, nikad nije zažalila što ne ume da čita.

Knjiga pesama gospodina Blejka ju je iznenadila, jer nije ličila ni na jednu knjigu koju je do tada videla. U većini knjiga bile su samo reči s tek pokojom slikom. Ovde su se reči i slike preplitale; ponekad je bilo teško odrediti gde jedno završava, a drugo počinje. Megi je okretala stranice. Na većini slika bila su deca kako se igraju, sama ili s odraslima, i sve se naizgled dešavalo na selu – što, prema gospodinu Blejku, nije veliki otvoren prazan prostor, kako je Megi oduvek zamišljala, nego je ograničen živim ogradama, s drvećem ispod kog ljudi mogu da se sklone.

Nekoliko slika prikazivalo je decu s majkama – žene su im čitale, pružale im ruku da ustanu s tla ili ih posmatrale kako spavaju. Njihova detinjstva nisu ličila na Megino. Bet BATERFILD joj, naravno, nikad nije čitala, i pre je vikala na Megi da ustane nego što joj je pružala ruku. I sumnjala je da se ikad probudila i zatekla majku pored kreveta. Podigla

je pogled brzo trepćući da se oslobodi suza. Gospođa Blejk je i dalje stajala naslonjena na vrata, s rukama u keclji. „Sigurno ste prodali mnogo knjiga da zadržite ovu kuću, gospođo“, reče joj Megi da prikrije suze.

Megina izjava kao daje prenula gospođu Blejk iz sanjarija. Odgurnula se od vrata i poravnala suknju. „Ne baš, mila moja. Ne mnogo. Vidiš, malo ko razume gospodina Blejka. I ove pesme.“ Zastala je. „Sada je vreme da se on lati posla. Danas su ga dosta prekidali, zar nije tako, gospodine Blejk?“ Rekla je ovo oprezno, gotovo plašljivo, kao da strepi od muževljevog odgovora.

„Naravno, Kejt“, reče on i okrenu se od štamparske prese. „U pravu si, kao i uvek. Stalno mi nešto odvlači pažnju, pa Kejt mora da me dovuče natrag.“ Klimnuo im je glavom i izašao iz sobe.

„Do đavola“, reče Megi odjednom. „Zaboravila sam mamino pivo!“ Ostavila je *Pesme nevinosti* na sto i pohitala na vrata. „Izvirite, gospođo Blejk, moramo da idemo. Hvala vam što ste nam sve ovo pokazali!“

PET

Megi je uzela vrč koji je ostavila kod zida ispred Astlijevog polja i potrčala s Džemom u *Ananas*, na kraju naselja Herkul. Džem se pred vratima osvrnuo i, zaprepašćen, opazio svoju sestru kako stoji naslonjena na živicu preko puta i premešta se s noge na nogu. „Mejsi!“, povikao je.

Mejsi se trgnu. „O! 'Bar dan, Džeme, Megi.“

„Šta ti ovde radiš, gospojice Pidl?“, upita je Megi kad su prešli ulicu. „Nisi 'tela ni da se javiš, a?“

„Ja...?“ Mejsi začuta kad su se vrata *Ananasa* otvorila i kad je izašao Čarli Baterfild. Njeno vedro lice klonu.

„Do đavola“, prormmlja Megi kad ih je Čarli primetio i prišao im. Namrštio se kad je prepoznao Džema. „Šta se ti vucaraš ovuda, seljačiću?“

Megi stade između njih. „Nosimo mami pivo. Džeme, uđi da uzmeš, 'oćeš? Reci da je za Baterfildove i da će tata platiti krajem sedmice.“ Megi je želela da razdvoji Džema i Čarlija ako ikako može; mrzeli su se od prvog susreta.

Džem je oklevao – nije želeo sam da ulazi u londonske krčme – ali je znao zašto ga Megi moli. Uzeo je vrč, otrčao i nestao u krčmi.

Kad je on otišao, Čarli se okrenuo Mejsi i osmotrio njeno bezazleno lice, luckastu nabranu kapicu, vitki obrisi i male grudi uzdignute steznikom. „Ko je ovo?“, upitao je. „Nećeš da nas upoznaš?”

Mejsi mu podari osmeh iz doline Pidl. „Ja sam Mejsi – Margaret, kao Megi. Ja sam Džemova sestra. Jesi li ti Megin brat? Ličite, samo je ona tamnokosa, a ti si plav.”

Čarli joj uzvratu osmehom kom Megi nije verovala. Videla je kako upija Mejsinu nevinost. „Šta radiš na ulici, Mejsi?“, reče on. „Čekaš mene?”

Mejsi se zakikota. „Kako da te čekam kad te nikad pre nisam videla? Ne, čekam... čekam nekog drugog.”

Njene reči kao da su otvorile vrata krčme; pojavio se Džon Astli, u društvu jedne devojke, cirkuske krojačice. Smejali su se, a on ju je lako gurao rukom u krsta. Ne gledajući trojku, skrenuli su i pošli stazom oko *Ananasa* prema štalama Astlijevih. Megi je znala da tamo ima jedan prazan pregradak u koji Džon Astli često odvodi žene.

„O!“, zagrcnu se Mejsi i krenu za njim.

Megi je uhvati za lakat. „Nemoj, gospojice Pidl.”

„Zašto?“, upita Mejsi bezazleno pokušavajući da izvuče lakat. Megi pogleda Čarlija, a on podiže obrve.

„Daj, Mejsi. Imaju posla i ne žele da se muvaš u blizini.”

„Sigurno će joj pokazati konje, zar ne?“, reče Mejsi.

Čarli frknu. „Nešto će joj svakako pokazati.”

„Ostavi ih“, posavetova je Megi. „Ne treba da ga uhodiš – to mu se ne bi dopalo.”

Mejsi pogleda Megi krupnim plavim očima. „Nisam na to pomislila. Misliš da bi se naljutio na mene?”

„Da. Idi sada kući.” Megi je lako gurnu. Posle trenutak-dva Mejsi krenu kroz naselje. „Drago mi je što smo se upoznali“, dobacila je Čarliju preko ramena.

Čarli se zacereka. „Gospode bože sveti, gde si je našla?”

„Ostavi je na miru, Čarli.”

Još je posmatrao Mejsi, ali je pogledom ošinuo sestru. „Što misliš da ću je dirati, gospojice Ukoljice?”

Megi se skamenila. Nikad je tako nije nazvao. Trudila se da ne pokaže paniku, čvrsto ga je gledala u oči, u čekinje na bradi i začetke retkih žućkastih brkova. Ipak, bio joj je brat i dobro ju je poznavao; uočio je blesak u njenim očima i video da zadržava dah.

„O, ne brini.“ Osmehnuo se onim sumnjivim osmehom. „Tvoja tajna je kod mene bezbedna. Zapravo, nisam mislio da imaš petlju za to.“

Džem se pojavio na vratima krčme i pošao ka njima, pažljivo da ne prospe pivo iz punog vrča. Namrštio se videvši Megino napeto ojađeno lice. „Šta je bilo?“ Okrenuo se Čarliju. „Šta si joj uradio?“

„Ideš kući?“, upita Čarli sestru, ne obazirući se na Džema.

Megi se namršti. „Šta te briga.“

„Mama i tata imaju iznenađenje za tebe, eto zato.“ Jednim pokretom je uzeo Džemu vrč iz ruke i povukao dobar gutljaj; ispraznio je trećinu, vratio ga i otrčao, a smeh je lebdeo oko njega.

ŠEST

Kad se Megi vratila, Bet Baterfild je bila pored vatre i ubacivala pune šake isečenih krompira u lonac s vodom. Ispruženih dugih nogu, Čarli je već sedeo za stolom. „Iseci luk, dušo, oćeš?“, reče Bet Baterfild uzimajući vrč od Megi, ne spominjući kašnjenje ni pivo koje nedostaje. „Plačeš manje od mene.“

„Čarli uopšte ne plače“, odvrati Megi. Čarli nije shvatio mig, nego je ostao da sedi za stolom. Megi ga besno pogleda i uze da čisti luk. Bet Baterfild odseče malo sala s mesa i ubaci ga u tiganj da se zagreje. Onda stade iznad kćeri da je gleda kako radi.

„Ne na krugove“, reče. „Na kockice.“

Mejsi zastade, noža zabodenog u glavicu. „Prestani, mama. Ako već plačeš od luka, onda se skloni.“

„Kako da se sklonim kad ne seckaš kako treba?“

„Kakve ima veze kako seckam? Krugovi ili kockice, istog je ukusa. Luk je luk.“

„Daj, ja ću.“ Bet Baterfild uhvati nož. Megi ga nije puštala.

Čarli se prenu iz misli ni o čemu i pogleda majku i sestru kako natežu nož. „Pazi, mama“, rastegao je. „Megi je vešta s nožem, je l' da, Megi?“

Megi pusti nož. „Zaveži, Čarli!"

Bet Baterfild pogleda sina, pa kćer. „O čemu vi to pričate?"

„Ništa, mama", odgovoriše uglas.

Bet Baterfild je čekala, ali niko više ništa nije rekao, mada se Čarli cerio u vatru. Njihova majka stade da secka luk kao što je i peglala – nagonski, ravnomerno, izvodila je radnju tako dobro poznatu da na nju nije trebalo trošiti misli.

„Mama, mast se dimi“, objavi Megi.

„Onda stavi meso“, naredi Bet Baterfild. „Nemoj da izgori. Tvoj tata ne voli nagorelo meso.“

Meso je nagorelo. Megi nije volela kvanje ništa više od peglanja. Bet Baterfild je iseckala luk, sakupila ga, ubacila u tiganj i uzela varjaču od kćeri. „Megi!“, uzviknula je kad je okrenula meso i videla crne tragove.

Čarli se zacereka.

„Šta je sad uradila?", upita Dik Baterfild s vrata. Bet Baterfild okrenu meso i žustro promeša luk. „Ništa, ništa – vraća se da pegla, je l' tako, dušo?"

„Pazi da ne nagori", reče Dik Baterfild. „Šta, šta?“, nastavio je kad se Čarli nasmejao, a sestra ga šutnula u nogu. „Slušaj, devojko, pokaži malo više poštovanja prema svojoj porodici. Idi pomoz majci." Uhvatio je stolicu nogom i povukao je pod sebe – taj pokret je usavršio sedeći godinama u krčmama.

Megi se natmuri, ali uze peglu s vatre i vrati se hrpi čaršava. Osećala je očev pogled na sebi dok je vukla peglu tamo-amo, i kao retko kada usredsredila se da ravna tkaninu jednako, a ne kako bilo.

Baterfildovi su se retko okupljali u istoj prostoriji. Po prirodi različitih poslova, Dik i Bet često su izbivali iz kuće u neobično vreme, a Čarli i Megi su odrasli odlazeći i dolazeći kako im se prohte, nalazeći hranu u radnjama s pitama, u krčmama ili kod uličnih prodavača. Kuhinja im je bila pretesna, naročito zato što su Čarlijeve duge noge zauzimale mnogo mesta.

„Dakle, Megs", reče Dik Baterfild iznenada, „Čarli kaže da si bila s onim Kelavejovim malim umesto da nosiš pivo majci."

Megi prostreli Čarlija pogledom, a on se osmehnu.

„Po čitav dan jurčaš s tim dečacima iz Dorsetšira“, nastavi otac. „Tvoja majka i ja radimo da bismo imali hrane na stolu. Vreme je da počneš da zarađuješ.“

„Ne vidim da Čarli nešto radi“, promrmlja Megi u peglu.

„Šta?“, zareža Čarli.

„Čarli ne radi“, ponovi Megi glasnije. „Stariji je od mene, ali njega ne šalješ na posao.“

Dik Baterfild je bacao komad uglja tamo-amo po stolu, a Bet Baterfild je držala tiganj nad vatrom i sipala meso i luk u lonac s krompirom. Oboje zastadoše i pogledaše kćer. „Kako to misliš, mala? Naravno da radi – radi sa mnom!“, pobuni se Dik Baterfild, iskreno zbunjen.

„Mislim, nisi ga poslao da šegrtuje.“

Čarlijevog samozadovoljnog osmeha nestade.

„On jeste šegrt, kod *mene*“, reče brzo Dik Baterfild i pogleda sina krajičkom oka. „I naučio je mnogo o kupovini i prodaji, zar ne, sine?“

To je bila Čarlijeva bolna tačka. Kad mu je bilo trinaest godina, porodica nije imala novca da plati za njegovo šegrtovanje, jer je Dik Baterfild bio u zatvoru – odležao je dve godine jer je prodavao kalaj kao daje srebro – a dok je izašao i ponovo uspostavio poslove, Čarli je izrastao u petnaestogodišnjaka koji spava do podne i stalno gundā. Ono malo trgovaca koji bi možda i primili starijeg šegrta, posle minuta provedenog s njim zahvalili su se na ponudi. Dik Baterfild je uspeo da se pozove na samo jednu uslugu; Čarli je kod kovača ostao dva dana, dok nije opekao konja igrajući se usijanim žaračem. Konj gaje ritnuo i izbacio iz kovačnice tako da se Čarli onesvestio. Za uspomenu mu je ostao ožiljak preko obrve.

„Osim toga, Megs, ne govorimo sada o Čarliju“, reče Dik Baterfild. „Pričamo o tebi. Dakle, tvoja majka kaže da nisi vešta s rubljem, da nemaš smisla za to, je l' tako? Zato sam se raspitao i našao ti mesto kod jednog mog prijatelja u Sautvarku. On pravi užad. Počinješ sutra u šest ujutru. Zato se noćas dobro ispravaj.“

„Užad!“, kriknu Megi. „Molim te, tata, ne to!“ Setila se žene koju je videla u krčmi; ruke su joj bile crvene i oguljene od oštre konoplje kojom je svakodnevno baratala.

„Iznenadjenje“, oblikova Čarli usnama iza nje.

„Skote!“, odvrati mu Megi na isti način.

„Nema rasprave, mala“, reče Dik Baterfild. „Vreme je da odrasteš.“

„Megs, trkni do suseda i zamoli da ti daju malo repe“, naredi joj Bet Baterfild, pokušavajući da stiša bes u kuhinji. „Reci im da ću im sutra doneti s pijace.“

Megi tresnu peglu na mesto i krenu. Daje samo izašla, donela repu i vratila se, ovaj trenutak bi prošao bez posledica. Ali dok je išla ka vratima, Čarli je ispružio nogu da je saplete, i Megi je pala napred, udarila cevanicama o sto i oborila ruku Diku Baterfildu, pa je komad uglja s kojim se igrao poleteo i pao u varivo. „Do đavola, Megs, šta to radiš?“, povikao je Dik.

Čak i tada je sve moglo da se spase da je njena majka prekorila Čarlija što ju je spotakao. Ali Bet Baterfild je viknula: „Šta je tebi, kravo trapava? 'Oćeš da uništiš večeru? Ne umeš ništa da uradiš kako valja?“

Megi je s mukom ustala i našla se pravo pred iscerenim Čarlijem. Od tog prizora nešto u njoj se prelomilo, pa je pljunula bratu u lice. On urliknu i skoči, stolica mu pade unazad. Trčeći ka vratima, Megi doviknu preko ramena: „Jebite se svi! Uzmite repu i nabijte je sebi u dupe!“

Čarli ju je pojurio kroz kuću i niz ulicu, čitavim putem vičući: „Kučko!“; uhvatio bije da niz Bastilju nisu protandrkala jedna kola na koja je naleteo pa je morao da stane. Ovo je Megi dalo nekoliko ključnih sekundi da ga se otrese; pojurila je niz Mid Rou, proletela prolazom do zadnjih bašti i izašla preko puta *Psa i patke*. Megi je daleko bolje nego njen brat poznavala sva skrovišta i prolaze u kraju. Čarli je više nije sledio. On se nikada nije trudio da juri nekoga ako nije bio siguran da će ga i uhvatiti, jer je mrzeo da ga vide kako gubi.

Megi se neko vreme krila iza *Psa i patke*, slušajući galamu iz krčme i motreći hoće li joj se brat pojaviti. Kad se uverila da je Čarli više ne traži, iskrala se i pošla ulicama u širokom krugu oko Bastilje. Bilo je tiho; ljudi su večerali kod kuća ili sedeli u krčmi. Ulični prodavci spakovali su robu i otišli, a kurve su tek izlazile.

Megi je vremenom stigla do reke pored palate Lambet. Dugo je sedela na obali i posmatrala lađe kako plove tamo-amo po večernjem suncu. Preko vode su do nje plovili zvuci udaljenog Astlijevog cirkusa – muzika, smeh i povremeno klicanje. Srce joj je i dalje snažno udaralo,

i dalje je stezala zube. „Prokleti konopci“, mrmljala je. „Serem ti se na konopce.“

Iako je bila gladna i morala da nađe prenoćište, nije se usudila da se vrati kući i suoči se s roditeljima, Čarlijem i konopcima. Stresla se, iako je veče još bilo toplo. Navikla je da provodi dosta vremena van kuće, ali nikad nije nigde drugde prenoćila. Možda će mi Džem dozvoliti da prespavam kod njih, pomislila je. Nije uspjela da smisli ništa drugo, pa je skočila na noge i potrčala Ulicom Čerč pored Lambet Grina do naselja Herkul. Sumnje su je obuzele tek kad je stala preko puta kuće gospođice Pelam. Nikoga nije bilo na prozorima odaja Kelavejevih, mada su bili otvoreni. Mogla je da vikne ili baci kamen da privuče nečiju pažnju, ali nije. Samo je stajala i gledala, nadajući se da će joj Džem ili Mejsi pomoći kad je vide i pozovu da se popne kod njih.

Stajala je nekoliko minuta osećajući se glupo, a zatim je ponovo zakoračila na ulicu. Spuštao se mrak. Megi je krenula prolazom između dveju kuća prema Astlijevom polju. Preko puta je bio vrt njenih roditelja; videla je slabu svetlost kroz razmak na ogradi. Sada jedu. Pitala se je li joj majka ostavila nešto. Otac je sigurno otišao u krčmu da donese još piva i koje stare novine da ih pročita Bet i Čarliju, ako i Čarli nije već otišao u krčmu.

Možda su svratili susedi da razmene glasine ili popričaju o tome kako su kćeri nemoguće. Jedan sused svira violinu – možda ju je poneo, a Dik Baterfild se dovoljno napio da zapeva *Jutarnju zvečku*, svoju omiljenu bezobraznu pesmu. Megi se naprezala, ali nije čula pevanje. Želela je da se vrati, ali samo ako može da se ušunja i sedne s porodicom bez mnogo galame, ako ne mora da se izvinjava, ako može samo da dobije batine koje je svakako čekaju i da ujutru ode i pravi konopce da kraja života. Ali to se neće dogoditi, pa mora da ostane i gleda iz daljine.

Pogled joj je pao na zid u dnu bašte Blejkovih, levo od nje. Razmislila je, procenila visinu zida i šta je iza, i da li uopšte želi da se popne preko ili ne.

Nedaleko od zida bila su kolica koje je jedna Astlijeva nećaka koristila u svom kuhinjskom vrtu. Megi pogleda oko sebe. Dvorište je bilo pusto, iako su se po vili kretale prilike – možda sluge služe kasnu večeru svojim gospodarima. Malo je oklevala, a zatim potrčala; čučnula je iza kolica i odgurala ih do kraja zida, trгнуvši se kad su škripnula.

Proverila je gleda li je ko, pa se popela na kolica, ispela se na vrh zida i skočila dole u mrak.

JUN 1792

IV

JEDAN

Za En i Mejsi Kelavej bio je pravi praznik da sede u bašti gospođice Pelam i prave dugmad. Dan ranije gospođica Pelam je sa služavkom otišla u Hampsted, da provede sedmicu u gostima kod prijatelja, na čistom vazduhu – u Lambetu je bilo neobično vruće, a u brdima severno od Londona je svežije. Njeno odsustvo majka i kći su iskoristile da uživaju u suncu i praznom vrtu. Iznele su stolice i sele u kvadrat u sredini ukrašen belim jorgovanom. Jorgovan je bio Mejsino omiljeno cveće; žudela je da ga pomiriše, ali mogla je samo čežnjivo da gleda s prozora kako beli cvetovi pupe. Kad god je išla u nužnik, pitala se da li bi stigla da pojuri šljunkovitom stazom, zagnjuri nos u cveće i otrči natrag u kuću pre nego što je gospođica Pelam opazi. Ali njena kućepaziteljka kao da je stalno bila na zadnjem prozoru, ili u samom vrtu sa šoljom mesne supe, pa se Mejsi nikad nije usudila. Sada je mogla čitavo jutro da prosedi uz jorgovane i udiše njihov miris toliko da ga oseća do sledeće godine.

Mejsi se zavalila u stolici i uzdahnula, izvila vrat i pomerala glavu levo-desno.

„Šta je?“, upita je majka, još sagnuta nad dugmetom koje je pravila – bio je to model zvani blandfordski točak. „Već si se umorila? Jedva da smo počele. Napravila si samo dva.“

„Nije to. Znaš da volim da pravim dugmad.“ Zaista, Mejsi je jednom napravila pedeset četiri blandfordska točka za dan; niko u dolini Pidl nije načinio više, mada se za jednu devojkicu istočno od Vitčerča znalo da pravi stotinak dugmadi na dan, na šta je gospodin Kejs, trgovac, često podsećao žene kad mu donesu gotovu dugmad. Mejsi je bila uverena da ta devojkica pravi jednostavniju dugmad koja se brže radi – samac, ptičje oko ili dorsetski točak – a ne ovako zamršenu kakav je blandfordski točak.

„Znaš – nedostaje mi naš jorgovan.“

En Kelavej je ćutala neko vreme, gledajući dovršeno dugme i palcem raspoređujući redove konca ravnomernije, tako da dugme liči na sićušnu paukovu mrežu. Zadovoljna, spustila je dugme u krilo s ostalima, uzela novi metalni prsten i počela da ga obmotava koncem.

Onda se vratila na Mejsinu primedbu. „Jorgovan isto miriše i ovde, zar ne?“

„Ne, ne miriše. Naš je manji i ima manje cvetova, nema ovako težak miris, a žbun je zagrnut zemljom.“

„Žbun je možda drugačiji, ali cvet miriše isto.“

„Ne, ne miriše.“

En Kelavej nije se dalje raspravljala; iako se, uz pomoć redovnih odlazaka u cirkus, donekle privikla na njihov novi život u Londonu, shvatala je šta njena kći želi da kaže. „Pitam se je li Lizi Miler već brala cvet zove“, reče. „Ovde nisam još videla zovu. Ne znam da li ovde cveta ranije ili kasnije nego u Dorsetširu. Nadam se da će joj Sem pokazati onaj grm uz Stazu mrtve mačke što cveta ranije.“

„Gde, tamo ispod vrha?“

„Da.“ En Kelavej zastade, misleći na to mesto. „Tvoj otac mi je u mladosti izrezbario sviralu od drveta s tog stabla.“

„To je tako slatko. Ali te svirale više nema, zar ne? Nikad je nisam videla.“

„Izgubila sam je malo kasnije u leskaru pored Netlkom Trauta.“

„Kakva nesreća!“ uzviknu njena kći. Mejsi je u poslednje vreme postala osetljivija na priče o ljubavnim parovima; slušala ih je ispunjena dubokim osećanjima s kojima En Kelavej, znala je, nije mogla da se takmiči.

Pogledala je kćer krajičkom oka. „Nije to bila tolika nesreća“, rekla je. Nikada to neće kazati Mejsi, ali sviralu je izgubila u svađi s Tomasom Kelavejom – „raspaljujući vatru za bračnu postelju“, kako je on to rekao. Ne mnogo kasnije bilo joj je teško i da zamisli da su zaista radili tako nešto. Iako je znala da sigurno još voli svog muža, osećala se starom i umrtvljenom.

„Šta misliš, da li se Sem već oženio s Lizi?“, upita je Mejsi. „Prošle godine za praznik svetog Mihaila u piti je našla prsten, zar ne? Vreme joj je da se uda.“

En Kelavej frknu. „Stare priče. Osim toga, Sem je rekao da će nam javiti kad se oženi.“

„Volela bih da smo tamo i da odemo na venčanje. Lizi će biti ljupka sa cvećem u kosi. Šta misliš, šta će staviti? Ja bih uzela beli jorgovan, naravno.“

En Kelavej se namršti brzo motajući konac oko prstena. Ona i Mejsi su već godinama u slobodno vreme pravile dugmad, i uvek je uživala da sedi s kćeri, da ćaskaju o svemu i svačemu ili da prosto zajedno ćute. Ali u poslednje vreme malo šta je imala da kaže na Mejsine primedbe o ljubavi, lepoti, muškarcima i ženama. Takve misli sada su joj bile daleke – ako su joj ikada i bile bliske. Nije se sećala da ju je to zanimalo kad je imala četrnaest godina. Bila je iznenađena čak i kad je, u devetnaestoj, Tomas Kelavej počeo da joj se udvara. Ponekad, kad je šetala s njim stazama ili preko polja, ili ležala u šumi, gde je izgubila sviralu, činilo joj se da je na njenom mestu neko drugi, da neka druga devojka mehanički koketira, rumeni ili miluje leđa njenog ljubavnika, dok ona sama stoji sa strane i gleda prastare brazde i jarkove oko obližnjih brda. Od Mejsinog dubokog zanimanja bilo joj je neprijatno.

Ipak, i sama je želela da vidi najstarijeg sina oženjenog. Od Sema su dobili samo jedno pismo, početkom maja, iako je Mejsi, koja je umela da čita i piše bolje od svih ostalih, odlučila da mu piše svake sedmice. Započinjala je pisma odeljkom punim pitanja i pretpostavki o svemu što se možda događa u dolini – ko im napasa ovce, ko pravi najviše dugmadi, ko je išao u Dorčester, Vejmut ili Blandford, ko je dobio bebu. No, iako je pomalo znao da čita i piše – sva deca Kelavejovih išla su makar malo u seosku školu – Sem je nerado pisao pisma, a bio je i veoma ćutljiv. Njegovo pismo bilo je kratko i rđavo napisano, i u njemu nije odgovorio na sestrina pitanja. Javio im je samo daje dobro, da je izradio naslone za nove klupe za pidltrenthajdsku crkvu, i da kiša pada toliko da je potok potekao kroz Plaš i poplavio neke kuće. Kelavejovi su gutali ove krpice vesti, ali nije ih bilo dovoljno, pa su i dalje gladovali.

Pošto su od kuće dobile malo vesti, En i Mejsi Kelavej su mogle samo da iznose pretpostavke praveći dugmad. Da li je krčmar prodao *Pet zvona*, kao što je oduvek pretio da će učiniti? Da li je držač za bas zvono u crkvi popravljen na vreme za zvonjavu na Uskrs? A sada, nagnute nad dugmetima: hoće li Lizi Miler nabrati zovu za sirup i nositi beli jorgovan na venčanju koje će Kelavejovi propustiti? Oči En Kelavej zamagliše se od suza zato što ne zna odgovore na ova pitanja. Odmahnula je glavom i usredsredila se na dugme. Obmotala je konac oko prstena i počela da pravi paoke kako bi dugme ličilo na kolski točak.

„Kakav je to zvuk?“, upita Mejsi.

En Kelavej je čula kuckanje iz susedstva. „To gospođa Blejk okopava baštu“, reče tiho.

„Ne, ne to. Eno opet – neko kuca na vrata gospođice Pelam.“

„Idi vidi ko je“, reče En Kelavej. „Možda su nam doneli karte za cirkus.“ Čula je da se program uskoro menja, a gospodin Astli im je slao ulaznice za svaku novu predstavu. Već je počela da iščekuje da glasnik pokuca na vrata i gurne joj ulaznice u šaku. En Kelavej je znala da je postala pohlepna za cirkusom, i možda se suviše oslanjala na spremnost gospodina Astlija da im velikodišno daje besplatne ulaznice. „Sedišta za sedišta!“, rekao je jednom, oduševljen stolicama koje mu je napravio Tomas Kelavej.

Dok je išla da otvori, Mejsi je zagladila kosu, ujela se za usne, i povukla haljinu da se lepo zategne preko steznika. Iako im je ulaznice obično donosio neki dečak iz cirkusa, Mejsi je maštala da će ih jednom doneti lično Džon Astli. Bila je izuzetno uzbuđena kad su poslednji put bili u cirkusu, kad je Džon Astli igrao *Arlekinove ludorije* pa je mogla punih pola sata da uživa zureći u njega dok je pevao, udvarao se Kolombini – igrala ju je nova glumica, Hana Smit – i plesao na svojoj smeđoj kobili. Mejsi ga je gledala s knedlom u grlu – ta knedla se stvorila kada je u jednom trenutku, bila je ubeđena, pogledao pravo u nju.

Kad je razumno razmišljala, Mejsi je dobro znala da nikako ne može očekivati da će završiti s čovekom kakav je Džon Astli. On je bio privlačan, obrazovan, bogat gradski čovek – sušta suprotnost muškarcu za kakvog bi se Mejsi udala u dolini Pidl. Iako je volela oca i braću – naročito Džema – u poređenju s Džonom Astlijem bili su dosadni i nezgrapni. Osim toga, odvlačio joj je misli od Londona, kog se i dalje plašila, i od smrti brata Tomija, koja ju je četiri meseca kasnije pekla daleko jače. Trebalo joj je dugo da shvati da on više nije u Pidltrenthajdu, i da se neće pojaviti na vratima gospođice Pelam zviždućući i hvaleći se pustolovinama koje su ga zadesile na putu do Londona.

Trenutak-dva Mejsi je stajala pred vratima kuće broj 12 naselja Herkul, slušala kucanje, sve nestrpljivije i upornije, i pitala se da li je to možda zaista Džon Astli.

Nije bio on, nego žena koju nikada pre nije videla. Bila je srednje visine, ali je onako krupna delovala viša; nije bila debela, ali ipak vrlo

bujna, a mišice su joj ličile na jagnjeće butove. Imala je okruglo lice rumenih obraza koji kao da su trpeli previše vrućine. Smeđu kosu ututkala je pod kapu, a nekoliko pramenova je naizgled neprimećeno ispalo. Oči su joj bile u isti mah živahne i umorne; zaista, zevnula je pred Mejsi ne potrudivši se da pokrije razjapljena usta.

„Zdravo, dušo“, rekla je. „Baš si ljupka, znaš.“

„Ja... Izvinite, gospođica Pelam nije tu“, promuća Mejsi rumeneći zbog pohvale, ali razočarana što ova žena nije Džon Astli. „Vraća se sledeće nedelje.“

„Nisam ja došla kod nikakve gospođice Pelam. Tražim kćer – Megi – i 'tela sam da vas pitam za nju. Mogu li da uđem?“

DVA

„Mama, ovo je gospođa Baterfild“, objavi Mejsi vrativši se u vrt. „Megina majka.“

„Zovite me Bet“, reče žena. „Došla sam zbog Megi.“

„Zbog Megi?“, ponovi En Kelavej, napola ustajući sa stolice i hvatajući napravljenu dugmad. Onda je shvatila na koga Bet misli i ponovo sela. „Megi nije ovde.“

Bet Baterfild kao da je nije čula. Zurila je u krilo En Kelavej. „Je l' to dugmad?“

En Kelavej je suzbila poriv da ih pokrije dlanovima. „Jeste.“

„Mi pravimo dugmad“, objasni Mejsi. „Pravili smo ih i u Dorsetširu, a mama je ponela malo materijala kad smo došli ovamo. Misli da možda možemo da ih prodajemo u Londonu.“

Bet Baterfild pruži ruku. „Da vidim.“

En Kelavej nevoljko spusti u Betinu grubu crvenu ruku finu dugmad koju je tog jutra načinila. „Ova se zovu blandfordski točkovi“, nije odolela da ne objasni.

„Gospode, tako su lepa“, promrmlja Bet Baterfild gurkajući ih prstom. „Viđam ih na damskim spavaćicama i uvek pazim na njih kad ih perem. Je li ovo po rubu konac za ćebad?“

„Jeste.“ En Kelavej podiže dugme koje je upravo pravila. „Omotam konac oko prstena da načinim paoke, pa sve popunim dvostrukim bodom. Na kraju sve uhvatim u sredini i dugme je gotovo.“

„Tako su lepa“, ponovi Bet Baterfild škiljeći u dugmad. „Volela bih da i ja umem tako nešto da napravim. Umem ja dobro da krpim i to, ali ne znam da F bi’ umela nešto ovako malo i fino. Bolje umem da operem ono što je već napravljeno nego da sama pravim. Radite samo ovu vrstu?“

„O, pravimo razne“, umeša se Mejsi. „Pljosnate kao ove – dorsetski točkovi – sa šarom kolskog točka, ukrštenog točka i saća. Zatim radimo cilindre i čvorove – oni su za prsluke – samce i ptičje oči. Šta još radimo, mama?“

„Korpice, stari dorset, sitni sjaj, džem, janel, samac“, izrecitova En Kelavej.

„Gde ćete ih prodavati?“, upita Bet Baterfild.

„Još ne znamo.“

„Mogu da vam pomognem. Ili moj Dik. On zna svakoga, ume taj da proda kokoši jaje, nego šta. On će vam prodati dugmad. Kol’ko imate gotovih?“

„O, najmanje četiri puta po dvanaest tuceta“, odgovori Mejsi.

„A koliko tražite za tucete?“

„Zavisi koje su vrste i koliko su dobra.“ Mejsi zastade. „Sedite, gospođo Baterfild.“ Pokazala je svoju stolicu.

„Hoću, dušo, hvala ti.“ Bet Baterfild se spusti na vindzorsku stolicu s naslonom u vidu obruča koja, iako punih deset godina stara, nije zaškripala kad je njena velika masa pritisnula sedište od brestovine. „Vrlo lepa stolica“, reče Bet naslonivši se na vretenasti naslon i prešavši prstom po glatkom oblom naslonu za ruke. „Jednostavna, nije nakinđurena, i dobro izrađena – mada nikad do sada nisam videla stolicu obojenu u plavo.“

„O, u Dorsetširu se sve stolice boje“, reče Mejsi. „Ljudi tako vole.“

„Megs mi je rekla da je gospodin Kelavej drvodelja. Je li on napravio ovu stolicu, gospođo...“

„En Kelavej. Jeste. Dakle, gospođo Baterfild...“

„Bet, mila moja. Svi me zovu Bet.“

„Kao Skakutava Bet!“, uzviknu Mejsi i sede na jednu hladnu kamenu klupu gospođice Pelam. „Upravo mije palo na pamet. O, vrlo smešno.“

„Šta je smešno, dušo?“

„Skakutava Bet – tako mi zovemo sapuniku. Makar kod kuće u Dorsetširu. A vi koristite sapuniku za pranje, zar ne?“

„Koristim. Skakutava Bet, a?“ Bet Baterfild se zakikota. „To još nisam čula. U mom kraju zovemo je vranin sapun. AT ovo mi se sviđa – skakutava Bet. Gospodin Dik će me tako zvati ako mu kažem.“

„Zbog čega ste došli?“, prekide ih En Kelavej. „Rekli ste da to ima neke veze s vašom kćeri.“

Bet Baterfild joj se ozbiljno okrenu. „Da, da. Pa vidite, tražim je. Nema je već neko vreme, pa počinjem da se brinem.“

„Koliko dugo je nema?“

„Dve nedelje.“

„Dve nedelje! I tek sad je tražite?“ En Kelavej nije mogla da zamisli da joj se Mejsi na jednu noć izgubi u gradu, a kamoli na dve sedmice.

Bet Baterfild se promeškolji. Ovog puta stolica je škripnula. „Pa, nije toliko. Možda nedelju. Tako je, nedelju dana je nema.“ Pošto je En Kelavej i dalje užasnuto zurila u nju, ona produži: „A možda ni toliko. Ja često nisam kod kuće, znate; ponekad perem kod ljudi čitavu noć, i onda spavam preko dana. Desi se da po nekoliko dana ne vidim ni Dika ni Čarlija ni nikoga jer me nema.“

„Da li ju je neko drugi video?“

„Nije.“ Bet Baterfild se ponovo pomeri, i stolica ponovo škripnu. „Da vam kažem pravo, posvađali smo se i ona je pobjegla. Takve je naravi naša Megs, na oca: sporo gori, ali kad plane – pazi se!“

En i Mejsi Kelavej su ćutale.

„O, znam ja da je ona negde blizu“, dodade Bet Baterfild. „Ostavljam joj hranu i ona nestaje, nego šta. Ali hoću da se vrati.“

Nije lepo da je van kuće tako dugo. Susedi počinju da zapitkuju i da me gledaju čudno – upravo kao vas dve.“

En i Mejsi Kelavej pognuše glave i prihvatiše se dugmadi.

Bet Baterfild se nagnu da im posmatra prste kako rade. „Megs je provodila dosta vremena s vašim momčićem – Džem, je l’ tako?“

„Da, Džem. Pomaže ocu.“ En Kelavej pokaza glavom na sprat.

„Pa, došla sam da pitam da lije on – ili bilo ko od vas – skoro video Megi. Na ulici, ili pored reke, ili ovde ako je dolazila.“

En Kelavej pogleda kćer. „Jesi li je videla, Mejsi?“

Mejsi podiže dugme i pusti konac c iglom na kraju da padne. Od prošivanja se konac toliko uvijao da je ponekad morala da stane i pusti

ga da se odmota. Sve tri su gledale kako se igla brzo vrti, zatim usporava i najzad staje lagano se njišući na kraju niti.

TRI

S druge strane zida Megi je ležala na stepenicama letnje kućice Blejkovih i listala *Pesme nevinosti*; kad je čula majku u susedstvu, uspravila se kao da je pukao bič. Kao da ju je grom pogodio kad je čula gromki glas Bet Baterfild pošto su je uljuljkali dorsetski naglasak i dosadan razgovor o dolini Pidl majke i kćeri Kelavej.

Bilo joj je neobično da prisluškuje razgovor o samoj sebi. Bet Baterfild kao daje govorila o cenama jabuka na pijaci, i Megi je trebalo nekoliko minuta da shvati da En i Mejsi Kelavej i njena majka razgovaraju o *njoj*. Obujmila je kolena i privukla ih do grudi, oslonila bradu i lako se njihala napred-nazad pred vratima letnje kućice.

Megi se i dalje čudila što je Blejkovi nisu izbacili iz bašte kao što bi, bila je sigurna, njeni roditelji učinili da su našli odbeglu devojčicu u svom vrtu. Megi se prvih dan-dva svojski trudila da se skrije. Ti dani su bili jadni. One prve noći kad je preskočila zid uopšte nije spavala; drhtala je u trnjaku u koji je upala iako je noć bila topla, i skakala na svaki zvuk dok su pacovi, lisice i mačke šuškali i krčkali oko nje baveći se svojim poslom. Megi se nije plašila životinja, ali od zvukova je mislila da u blizini ima i ljudi, iako je bašta Blejkovih bila dosta udaljena od vike iz krčme, meteža u vili Herkul, pijanih prepirki i parenja uza zadnji zid. Nimalo joj se nije dopadalo što je ne štite četiri zida i krov, pa se negde pred zoru ušunjala u letnju kućicu i tu nemirno spavala do svitanja. Probudila se s krikom kad joj se učinilo da neko sedi u vratima. Bila je to samo susedova mačka koja ju je radoznalo posmatrala.

Sutradan je prešla Vestminsterski most i dremala na suncu u parku Sent Džems, znajući da niko iz njene porodice tu ne dolazi. Te noći se zavukla u letnju kućicu, ovog puta s prekrivačem koji je ukrala iz kuće kad nije bilo nikoga, i spavala daleko bolje – zapravo, tako dobro da su je vrlo kasno probudili sunce u očima i gospodin Blejk koji je sedeo na stepeništu letnje kućice s činijom trešanja pored sebe.

„O!“ uzviknula je i sklonila zamršenu kosu s očiju. „Izvinite, gospodine Blejk! Ja...“

Jedan pogled njegovih svetlosivih očiju umirio ju je. „Hoćeš li malo trešanja, mila moja? Prve ove godine.“ Spustio je činiju do nje, pa se okrenuo natrag ka bašti.

„Hvala.“ Megi se trudila da ne bude halapljiva, mada je u posljednja dva dana malo šta pojela. Kad je četvrti put posegnula u činiju, primetila je beležnicu na kolenu gospodina Blejka. „Jeste hteli da me nacrtate?“, upitala ga je, trudeći se da se pokaže vedrijom pod ovim neobičnim okolnostima.

„O, ne, mala moja. Nikad ne crtam po životu ako ne moram.“

„Zašto? Zar nije lakše tako nego izmišljati?“

Gospodin Blejk se napola okrenu ka njoj. „Ali ja ne izmišljam. Sve je već u mojoj glavi, i prosto crtam ono što je tamo.“

Megi ispljunu košticu među ostale u šaku, trudeći se da tim pokretom prikrije razočaranje. Volela bi da je gospodin Blejk nacрта. „I šta vidite u svojoj glavi? Decu kakvu ste nacrtali u knjizi?“

Gospodin Blejk klimnu glavom. „Decu, anđele, ljude i žene koji razgovaraju sa mnom i jedni s drugima.“

„Crtate ih tu?“ Pokazala je beležnicu glavom.

„Ponekad.“

„Mogu da vidim?“

„Naravno.“ Gospodin Blejk joj pruži beležnicu. Megi baci košticu trešanja u vrt i obrisa ruke o suknju pre nego što je uzela beležnicu; nije joj trebalo govoriti koliko mu je ta beležnica važna. Potvrdio je to rekavši: „To je beležnica moga brata Roberta. Dozvoljava mi da je koristim.“

Megi je listala stranice, obraćajući više pažnje na crteže nego na reči. Čak i da je znala da čita, bilo bi joj teško da rastumači njegove žvrljotine, pune precrtanih reči i redova, stihova ispisanih naglavce, ponekad napisanih tako brzo da su više ličili na crne tačke nego na nizove slova. „Gospode, kakav nered“, mrmljala je pokušavajući da raspetlja čvorove reči i slika na stranicama. „Vidi samo ovo preškrabano.“

Gospodin Blejk se nasmeja. „Ono što nastane prvo nije uvek i najbolje“, objasnio je. „Treba ga doterati da zablista.“

Mnogi crteži su bili samo grube skice, jedva prepoznatljive. Drugi su pak bili pažljivije izvedeni. Na jednoj je stranici čudovišno lice nosilo mlitavo telo u ustima. Preko druge se pružao nag čovek i očajnički dozivao. Bradati muškarac u halji, tužnog lica, pognute glave, govorio je s drugim čovekom. Muškarac i žena stajali su jedno uz drugo, nagi, a ostala naga tela bila su izuvijana i izobličena. Megi se zakikotala crtežu muškarca koji mokri uza zid, i jedino se tada nasmejala; većina crteža ju je uznemirila.

Zastala je na stranici ispunjenoj sićušnim crtežima anđela sklopljenih krila, muškarca s bebom na glavi, lica iskolačenih očiju i razjapljenih usta. Na vrhu stranice bio je zapanjujući portret okruglih očiju, dugog nosa, iskrivljenog osmeha i čupave kovrdžave kose. Mnogo se razlikovao od ostalih prilika – bio je određeniji i jedinstveniji – a crtež je bio izveden tako brižljivo i prefinjeno da je Megi odmah pogodila da je to neko stvaran. „A koje ovo?“

Gospodin Blejk pogleda stranicu. „Ah, to je Tomas Pejn. Jesi li čula za njega, dete moje?“

Megi procedi sećanja na poluprospavane večeri s porodicom u *Artičoki*. „Mislim da jesam. Moj tata govori o njemu u krčmi. Napisao je nešto pa se uvalio u nevolju, zar ne?“

„Prava čoveka.“

„Čekajte – on podržava Francuze, zar ne? Upravo kao...“ Zaćutala je setivši se *bonnet rouge* gospodina Blejka. Odavno nije nosio tu kapu. „Znači, poznajete Toma Pejna?“

Gospodin Blejk nakrivi glavu i zažmirka u lozu na zidu. „Upoznao sam ga.“

„Znači ipak crtate prave ljude. Ovo nije iz vaše glave, zar ne?“

Gospodin Blejk nasloni lakat na koleno i sasvim se okrenu Megi. „U pravu si, mila moja. Kako se zoveš?“

„Megi“, odgovori ona, ponosna što je neko kao što je on pita za ime.

„U pravu si, Megi. Nacrtao sam ga dok je sedeo preko puta mene. To je zaista bila jedna prilika kada sam crtao prema životu. Gospodin Pejn je to tražio od mene. Takav je on čovek, rekao bih. Ali to ne radim stalno.“

„Znači...“ Megi zastade, ne znajući da li i dalje da navaljuje na čoveka kakav je gospodin Blejk. Ali on ju je upitno posmatrao, podignutih obrva, otvorenog lica, i Megi oseti da ovde, u ovoj bašti,

može da pita sve ono što nigde drugde ne bi. Bio je to početak njenog obrazovanja. „U opatiji“, rekla je, „crtali ste nešta što ste videli. Onu statuu – samo bez odeće.“

Gospodin Blejk ju je uporno gledao; sitni pokreti lica pratili su njegove misli, od zbunjenosti, preko iznenađenja, do oduševljenja. „Da, mila moja, crtao sam statuu. Ali nisam crtao ono što je tamo, zar ne?“

„Niste, to je tačno.“ Megi se zakikota setivši se skice nage statue.

Završivši predavanje, gospodin Blejk uze beležnicu, ustade i protrese utrnule noge.

Šuštava škripa otvaranja prozora naterala je Megi da podigne pogled. Džem je podizao zadnji prozor susedne kuće. Video je Megi i gospodina Blejka i skamenio se, razrogačenih očiju. Megi podiže prst na usne.

Gospodin Blejk nije podigao pogled prema zvuku, kao što bi učinila većina ljudi, nego je krenuo ka vratima. Megi se činilo da se on zanima za svet oko sebe samo kad to sam odluči; sada kao da je izgubio zanimanje za vrt, i za nju. „Hvala za trešnje, gospodine Blejk!“, doviknula mu je Megi. U odgovor je podigao ruku, ali se nije okrenuo.

Kad je gospodin Blejk otišao, Megi je pokretom pozvala Džema da joj se pridruži. On se namrštio, a onda je nestao s prozora. Minut-dva kasnije pojavio se iznad zida – popeo se na klupu gospođice Pelam. „Šta radiš ovde?“, prošaputao je.

„Dođi – Blejkovi se ne ljute.“

„Ne mogu – tata me zove. Šta radiš ovde?“, ponovio je.

„Pobegla sam od kuće. Nemoj nikome da kažeš – obećaj mi.“

„Mama i tata i Mejsi će te videti s prozora.“

„Možeš da kažeš Mejsi, ali nikom drugom. Obećavaš?“

„U redu“, reče Džem malo razmislivši.

„Vidimo se kasnije, dole kod palate Lambet.“

„Važi.“ Džem krenu da siđe.

„Džeme?“

Stao je. „Šta je?“

„Ponesi nešto za jelo, važi?“

I tako je Megi ostala u bašti Blejkovih. Blejkovi nisu ništa rekli – čak ni kad je produžila boravak. U početku je veći deo dana lutala po Lambetu, izbegavajući mesta na kojima bi mogla da sretne roditelje ili brata, a s Džemom i Mejsi se viđala kad god je mogla. Posle nekog

vremena, kad je postalo jasno da Blejkovi nemaju ništa protiv da ona ostane u njihovoj bašti, počela je duže da se zadržava, ponekad pomažući gospođi Blejk u povrtnjaku, jednom oko pranja rublja, a jednom je čak nešto i krpila, što nikad ne bi učinila svojoj majci. Danas joj je gospođa Blejk donela *Pesme nevinosti*; sedela je malo s njom pomažući joj da protumači reči, a onda je predložila Megi da malo sama razgleda dok ona poradi po bašti. Megi se ponudila da joj pomogne, ali gospođa Blejk se nasmešila i odmahнула glavom. „Nauči to da pročitaš, mila moja“, rekla je, „i gospodin Blejk biće zadovoljniji tobom nego mojom zelenom salatom. On kaže da deca bolje shvataju njegov rad nego odrasli.“

Sada, kad je čula da Bet Baterfield pita En i Mejsi Kelavej da li su videli njenu kćer, Megi je zadržala dah čekajući Mejsin odgovor. Nije verovala u Mejsinu veštinu laganja – tu nije bila ništa bolja od Džema. Kad je Mejsi posle kratkog ćutanja rekla: „Pitaću Džema“, Megi je ispustila vazduh i osmehnula se. „Hvala ti, gospojice Pidl“, šapnula je. „Ipak si nešto naučila u Londonu.“

ČETIRI

Kad se Mejsi popela na sprat, Džem i Tomas Kelavej savijali su dugačku motku od jasena da načine kolut za naslon vindzorske stolice. Džem još nije imao ni snage ni veštine da to obavi sam, ali mogao je da učvrsti gvozdene klinove za držanje jasenovine koju je njegov otac savijao preko kotura. Tomas Kelavej je stenjao i gurao motku, ranije naparenu da bi bila savitljivija; ako je savije previše, motka će pući.

Mejsi je znala da ne treba ništa da im govori u ovom ključnom trenutku. Našla je sebi posla u prednjoj sobi; preturala je po majčinoj kutiji s materijalima za dugmad, punoj prstenova raznih veličina, komadićima ovnujskog roga za samce, klupkom lana za oblikovanje okruglih dugmeta, oštrim i tupim iglama i predivom raznih boja i debljina.

„Još jedan klin, momče“, promrmlja Tomas Kelavej. „Tako – odlično.“ Poneli su okvir s omotanom i pričvršćenom motkom do zida i tu ga naslonili da se osuši i učvrsti na kalupu.

Mejsi ispusti kutiju s komadićima roga; kad je pala na pod, poklopac se otvorio uz prasak i razbacao komadiće svuda po podu. „O!“, uzvihnula je i kleknula da ih pokupi.

„Pomozi joj, Džeme, završili smo“, reče Tomas Kelavej.

„Megina majka je došla da pita jesmo li je videli“, šapnula je Mejsi bratu kad je čučnuo pored nje. „Šta da kažemo?“

Džem protrlja palcem i kažiprstom sivi krug ovnujskog roga. „Dosta joj je trebalo da krene da je traži, a?“

„To je i mama rekla. Ne znam, Džeme. Čini se da je Megi srećna tamo gde je sada, ali trebalo bi da živi s porodicom, zar ne?“

Džem ne reče ništa, nego ustade da pogleda kroz zadnji prozor. Mejsi mu se pridruži. S prozora su jasno videli letnju kućicu Blejkovih gde je Megi sedela, odvojena samo zidom od En Kelavej i Bet Baterfild.

„Slušala nas je!“, povika Mejsi. „Sve je čula!“

„Možda će se vratiti sada kada zna da je majka traži.“

„Ne znam – mnogo je tvrdoglava.“ Mejsi i Džem su pokušali da ubede Megi da se vrati kući, ali ona je uporno tvrdila da će čitavog leta ostati kod Blejkovih.

„Trebalo bi da se vrati“, reče Džem. „Ne može daveka tu da ostane. Nije pošteno prema Blejkovima što je tamo. Trebalo bi da kažemo gospođi Baterfild.“

„I ja mislim.“ Mejsi pljesnu rukama. „Vidi, Džeme! Mama pokazuje gospođi Baterfild kako se prave dugmeta!“

Zaista, dok je Mejsi bila na spratu, Bet Baterfild se nagnula i sa zavišću posmatrala vešte prste En Kelavej kako motaju tanku pređu oko sićušnog prstena. Prizor tako finog rada podsticao ju je da se pobuni, da pokaže svima kako odrane ruke Bet Baterfild mogu da urade još nešto osim da cede vodu iz čaršava. „Dajte meni te mrvice da probam“, rekla je. „Da me odvuku od nestašluka.“

En Kelavej je zurila u svoj pravilni blandfordski točak, trudeći se da se ne nasmeje nespretnim praljinim prstima. Bet Baterfild je uspela nekako da umota nit oko prstena, ali njen čas izrade dugmadi prekinuo je neočekivan zvuk – iznenadna eksplozija odjeknula je kroz Bastilju, preko Astlijevog polja i kroz zadnji zid. Bet Baterfild oseti tutnjanje u grudima, kao da ju je neko udario jastukom. Ispustila je dugme, koje se odmah razmotalo, i ustala. „Dik!“, povikala je.

Od udara su En Kelavej zacvokotali zubi, kao da je u jakoj groznici. I ona je ustala, ali je bila dovoljno pribrana da pridrži dugmad u krilu.

Ostali su se skamenili gde se ko zatekao u radionici kad su čuli eksploziju koja je zatresla prozorska okna. „Gospode, šta je ovo?“, povika Mejsi. Ona i Džem su pogledali kroz prozor, ali nisu videli ništa neobično osim ponašanja ostalih. Gospođa Blejk je, na primer, zastala s motikom između glavica salate i okrenula glavu prema zvuku.

Megi je smesta skočila, ali je odmah ponovo sela – majka može da je opazi, a Megi nije želela da je otkriju. „Šta je ovo? O, šta li je ovo?“, mrmljala je kriveći vrat u pravcu zvuka. Čula je Bet Baterfild kako ide niz baštu govoreći: „Odakle je ovo došlo? Proklet bio ovaj zanovet – zatvara vidik! Slušajte, ako siđemo u dno bašte možda ćemo videti. Eno! Šta sam rekla? Nisam videla ovol’ko dima otkako se zapalila kuća u Sautvarku gde smo živeli – izgorela je *do temelja*, nije ostalo ni traga. Gospode, nadam se da Dik nema veze s ovim. Bolje da krenem kući.“

Filip Astli je odmah znao kakav je to zvuk. Retko je kasno išao na spavanje, a sinoć je pio neko kiselo vino, pa ga je čitavog jutra boleo stomak. Ležao je isprekidano dremajući, nogu upletenih u čaršave, a stomak mu je ličio na pokriveno bure. Od eksplozije je skočio na noge, potpuno budan. Zapazio je pravac odakle je dopro zvuk i zaurlao: „Fokse! Mog konja!“

Trenutak kasnije jedan cirkuski dečko – dečaci su se uvek muvali oko vile čekajući naređenja – otrčao je do kuće Džona Astlija; sin Filipa Astlija trebalo je da je već uveliko budan i da uvežbava novi program koji će se uskoro prikazivati, ali ga je nešto omelo pa je i dalje bio kod kuće, i to nag.

Filip Astli je izleteo iz kuće oblačeći kaput, nezakopčanih pantalona, a Džon Foks je istrčao za njim. U istom trenutku drugi dečak je priveo Astliju njegovog belog konja i pridržao mu ga da se usigne u sedlo. Nije morao da jaše; bilo bi brže da je obišao vilu i prošao polje do prolaza između kuća u Bastilji.

Džon Foks i cirkuski dečaci tako će učiniti. Ali Filip Astli je bio čovek iz cirkusa, uvek svestan utiska pred gledaocima. Ne bi bilo dobro da vlasnik cirkusa i bivši konjički oficir na mesto nesreće dođe pešice, makar to mesto bilo udaljeno svega sto metara. Od njega se očekivalo da bude vođa, a bolje je da vodi iz sedla nego sa zemlje, zadihan i crvenog lica od trčanja s bolesnim stomakom.

Kao deo Astlijeve predstave, drugi dečak je poveo smeđu kobilu Džona Astlija kroz prolaz do kuće Filipovog sina. Stariji Astli uskoro im se pridružio ispred kuće broj 14 naselja Herkul, a kad se njegov sin nije odmah pojavio, viknuo je u otvorene prozore: „Ustaj, budalo, idiote od mog sina! Zar ne shvataš šta je ovo bilo? Reci mi samo da te je makar malo briga za cirkus koji treba da naslediš! Pokaži mi da ti je makar trunku važniji od lokanja i ženskih!”

Džon Astli se pojavio na vratima svoje kuće, raščupan, ali nimalo užurban. Vika Filipa Astlija kao da ga nimalo nije potresla. Namerno je polako zatvorio vrata, što je još jače raspalilo njegovog oca. „Đavo da te nosi, Džone, zar tako misliš o poslu? Lišiću te nasledstva, svega mi!“

U tom trenutku razlegla se nova, manja eksplozija, a za njom niz prasaka, glasnijih i tiših, šištanje i piskavi krici. Ti zvuci su uticali na Džona Astlija kako nijedna očeva reč nije; dotrčao je do svog konja i skočio u sedlo iako je konj krenuo napred da mu se odazove. Odgalopirao je iz naselja, a njegov otac je mnogo mirnije krenuo za njim kasom.

Nijedan se nije okrenuo, inače bi opazili glavu gospođice Lore Devin, najbolje igračice na labavom konopcu u Evropi, kako proviruje kroz prozor na spratu kuće Džona Astlija i okreće se desno, prema Vestminsterskom putu. Samo jedna starica koja je nosila korpu jagoda videla je okruglo lice gospođice Devin kako lebdi nad ulicom. Podigla je jagodu. „Lepe sočne jagodice za tebe mila? Već si jednom podlegla iskušenju. Ajde, zagrizi.“

Gospođica Devin se osmehnu i zatrese glavom; zatim pogleda levo-desno i povuče se s prozora.

U Bastilji, u kući broj 6, Dik i Čarli Baterfild sedeli su u kuhinji za tiganjem punim slanine, nabadali kriške noževima i umakali hleb u mast. Obojica su poskočili začuvši prvi zaglušujući udar s druge strane Sirotišta za devojčice, okrenutog sučelice kućama u Bastilji. Trenutak kasnije iz čitave ulice se začuo zveket stakla kad su sva okna u nizu kuća popadala na tlo. Pošteđena je bila samo kuća broj 6, pošto nije imala stakla na prozorima; Čarli ih je porazbijao jedne noći gađajući pijan cipelama mačke.

Obojica su bez reči spustili noževe, odgurnuli stolice i izašli na ulicu; Čarli je usput rukavom obrisao masnu bradu. Stali su jedan pored drugog ispred vrata svoje kuće.

„Odakle je ovo došlo?“, upitao je Dik Baterfild.

„Odande.“ Čarli pokaza na jugoistok, prema Poljima svetog Đorđa.

„Nije nego odande, siguran sam.“ Dik Baterfild pokaza ka istoku.

„Što onda pitaš kad znaš?“

„Pazi na jezik, momče. Pokaži malo poštovanja prema svom ocu i njegovom sluhu.“

„Pa, ja sam siguran da je došlo odande.“ Čarli grozničavo zamaha prema Poljima svetog Đorđa.

„Tamo nema šta ovako da eksplodira.“

„A šta ima tamo?“

„*Astlijeva radionica za vatromete.*“

Dalju prepirku im je uštedeo oblak dima koji se podigao u pravcu koji je pokazao Dik Baterfild, dvestotinak metara dalje od njih. „Astli“, potvrdi on. „Pobesneće. Ovo treba videti.“ Pohitao je ka dimu, a Čarli je polako krenuo za njim. Dik Baterfild se osvrnu i pogleda sina. „Hajde, momče!“

„Možemo li prvo da pojedemo slaninu?“

Dik Baterfild se ukopa u mestu. „Slanina! Misliš na slaninu u ovakvom trenutku? Gospode bože, stidim se što se prezivaš

Baterfild! Koliko sam ti puta govorio o važnosti brzine? Nećemo iz ovoga dobiti ništa ako se budemo vukli i mastili usta slaninom i pustili sve druge da stignu pre nas! Šta ti nije jasno u ovome, momče? Reci mi.“ Dik Baterfild se zabuljio u sina, odmerio njegov naizgled stalni cerek, nemirne ruke, loše obrisanu bradu sjajnu od masti i, najgore od svega, oči nalik na pripremljenu, ali neupaljenu vatru, u kojima čak ni eksplozija nije probudila znatiželju. Dik Baterfild, ne prvi put, uhvati sebe kako želi da je Megi tu – ona bi iz ovog nešto naučila – i žali što mu kći nije muško. Eksplozija će je sigurno privući i istrčaće napolje. Onda će da je izudara što je pobegla od kuće – ali možda će je i zagrliti. Okrenuo je Čarliju leđa i krenuo prema dimu. Posle trenutak-dva Čarli je pošao za njim, i dalje misleći na slaninu koja se hladi u tiganju kod kuće.

Grmljavina je zaista izvukla Megi napolje. Kad je čula galamu iz dvorišta vile – cirkuski dečaci trčali su tamo-amo, Filip Astli je vikao, Džon Foks je izdavao uputstva – a zatim praske i krike s mesta eksplozije, više nije mogla da miruje. Neće propustiti dramu u susedstvu, makar je roditelji videli. Otrčala je u dno bašte Blejkovih,

uspela se preko zida, skočila u Astlijevo polje i potrčala zajedno s ostalim radoznalim žiteljima prema dimu i metežu.

Džem ju je gledao kako trči znajući da ni sam ne može da ostane kod kuće. „Idemo, Mejsi!“, povukao je sestru niz stepenice. Na ulici su začuli topot: Džon, pa Filip Astli protutnjali su pred njima na konjima. „O!“, viknula je Mejsi i potrčala za njima. Nabrana kapica joj je sletela s glave, i Džem je morao da stane i podigne je pre nego što pohita da je stigne.

PET

Četvrtog juna svake godine Filip Astli je povodom kraljevog rođendana priređivao vatromet sa splavova na Temzi; vatromet je počinjao u pola jedanaest uveče, posle cirkuske predstave. Niko od njega nije tražio da preuzme na sebe tu odgovornost; on je jednostavno započeo s tim pre dvadeset godina, i vatromet je postao tradicija. A ponekad je priređivao vatromete i u drugim prilikama – na početku i na kraju sezone da bi oglosio svoj cirkus, i za vreme predstava kojima prisustvuje neko važan. Smestio je radionicu za vatromete u kuću na Trgu sirotišta, nedaleko od Ženskog sirotišta.

Sirotište je bilo zastrašujuće glomazna zgrada, ali ne neprijatna oku, smeštena na raskrsnici između naselja Herkul, Bastilje i Vestminsterskog puta. To je bio dom za dve stotine devojčica, i tu su učile malo da čitaju, da čiste, kuvaju, peru i šiju – sve što će ih pripremiti da žive kao služavke kada u petnaestoj napuste sirotište. Možda su bile pogođene gubitkom roditelja, ali sirotište je ipak pružalo olakšanje i predah između tuge i mukotrpane jednoličnosti u šta će se njihovi životi pretvoriti.

Dvorište sirotišta zatvarala je dva metra visoka crna gvozdена ograda. Uz rešetke u uglu tiskale su se brojne devojčice i njihove nadzornice, lica poput suncokretá okrenutih prema radionici vatrometa koja je sada pijuckala, pucketala i gorela blistavim plamenom. Devojčicama se činilo kao daje ova naročita zabava priređena samo za njih, kao i da imaju dobra mesta s kojih mogu da je posmatraju.

Stanovnici okolnih kuća takođe su gledali vatru, ali nisu bili naročito oduševljeni prizorom. Oni čije su kuće bile sasvim uz radionicu plašili

su se da se požar ne proširi. Muškarci su vikali; žene su plakale. Sve vreme je još sveta dolazilo iz okoline da vidi šta se dešava, ali niko nije preduzimao ništa; čekali su da prava osoba preuzme sve u svoje ruke.

Taj čovek je stigao na konju u pratnji svoga sina. Do tada su već počele da eksplodiraju rakete – većina je letela u stranu i udarala u zidove radionice, ali jedna je pobegla kroz plamenove, koji su do tada već izjeli deo krova, i suknula u nebo. Vatromet je čaroban čak i usred bela dana, naročito onima koji ga nikada nisu videli, kao brojne male sirotanke, jer su ih uveče zaključavali mnogo pre početka Astlijevih vatrometa na reci. Uzdah se digao iz grupe kad je raketa rasula zelene iskre.

Za Astlijeve su te iskre pak bile zelene suze. Sjahali su istovremeno, upravo kad je Džon Foks, za ovu priliku sasvim podignutih teških kapaka, stigao do njih. „Fokse!“, zaurlao je Filip Astli. „Jesu li svi ljudi izašli?“

„Jesu, gospodine“, izvestio je pomoćnik, „i svi su nepovređeni osim Džona Honora, koji se povredio bežeći kroz prozor.“

„Je li teško ranjen?“

Džon Foks slegnu ramenima.

„Pošalji nekog dečaka da pozove Honorovu ženu i lekara.“

Filip Astli pogleda oko sebe i brzo proceni situaciju. Kao vojnik i vlasnik cirkusa bio je naviknut na krize i na zapovedanje velikom broju ljudi, od kojih su mnogi nepredvidivi ili napeti. Masa muškaraca razjapljenih usta i histeričnih žena za njega nije predstavljala izazov. Sasvim prirodno je preuzeo komandu. „Prijatelji!“ povikao je preko praskanja petardi i siktanja vatrenih zmija. „Trebam vaša pomoć, i to brzo! Žene i deco, trčite kući i donesite sve kofe koje imate! Što brže možete, odmah!“

Pljesnuo je rukama i žene i deca su se raspršili kao prašina oduvana s kamina.

„Muškarci! Poredajte se u lanac od vatre do najbližeg bunara. Gde je najbliži bunar?“ Pogledao je oko sebe i oslovio jednog iznenađenog čoveka koji je besposleno stajao preko puta kuće u plamenu. „Gospodine, gde je najbliži bunar? Kao što vidite, treba nam mnogo vode, gospodine – mnogo vode.“

Čovek malo razmisli. „Ima jedan pored Šildovog obdaništa“, reče, ne žureći onoliko koliko bi Filip Astli želeo. Ponovo je razmislio. „Ali

najbliži je tamo.“ Pokazao je ogradu duž koje su se naredale devojčice u masi tamnosmeđeg sukna.

„Otvorite kapiju, moje dame, i ne plašite se – učinićete nam veliku uslugu!“, viknuo je Filip Astli, pozorišni čovek od glave do pete.

Kad se kapija otvorila, niz muškaraca – a uskoro i žena i dece, čak i nekoliko hrabrijih devojčica iz sirotišta – rastegao se preko dvorišta do bunara pored zgrade i počeo da šalje kofe vode prema požaru. Filip i Džon Astli stali su u vrh lanca i baca li vodu u plamenove, a zatim dodavali prazne kante deci koja su ih trčeći nosila na početak.

Sve je bilo organizovano tako brzo i delotvorno kad je Filip Astli preuzeo uzde da nije bilo nikoga u blizini ko nije pozeleo da se priključi. Uskoro je bilo dovoljno ruku za dva lanca i dvostruko više kofa. Duž lanaca su se mogli videti Dik i Čarli Baterfild, Džem i Mejsi Kelavej, Bet i Megi Baterfild, čak i En i Tomas Kelavej kojima je, kao i Džemu, bilo nemoguće da ostanu kod kuće pored tolikog meteža, pa su došli da vide vatru. Svi su dodavali kante dok ih ruke nisu zabile, a niko nije znao da i ostali članovi njihovih porodica rade to isto.

Astlijevi su izručili stotine kanti s vodom u plamen. U početku se činilo da to pomaže, pošto se vatra s jedne strane zgrade ugasila. Ali drugi plameni jezici pronalazili su nove zalihe raketa, palili ih, slali na sve strane i podsticali nove vatre. Osim toga, požar se brzo proširio na sprat, i zapaljeni delovi tavanice i krova stalno su padali u prizemlje i ponovo ga palili. Ništa nije moglo da spreči uništenje kuće. Astlijevi su posle nekog vremena priznali poraz i bacali vodu iz kofa na strane kuće, kako požar ne bi zahvatio i susedna zdanja.

Najzad je Filip Astli naredio onima pored bunara da više ne vade vodu. Poslednja kanta je prošla kroz lanac, a kad su se ljudi okrenuli svojim susedima očekujući sledeću, niko im ništa nije dodao. Osvrnuli su se oko sebe, trepnuli, a onda krenuli prema radionici da vide plodove svog napornog rada. Zahvatila ih je malodušnost kad su videli zgradu u ruševinama, zjapeću rupu među ostalim kućama nalik na polomljen i iščupan pokvaren zub. Iako je vatra zgasnula, taman dim se još vio iz nagorelih ostataka, pa se činilo da je suton, a ne rano prepodne.

ŠEST

Posle oduševljenog zajedničkog gašenja požara usledila je nelagodna tišina. Onda je Filip Astli ponovo preuzeo komandu, ovog puta da popravi raspoloženje. „Prijatelji, pritekli ste u pomoć Astlijevom cirkusu, i zbog toga sam zauvek vaš dužnik“, počeo je, trudeći se da stoji uspravno, iako su se videle posledice telesnog napora. „Ovo je bila tužna i opasna nesreća. Ovde su bile spremljene rakete za vatromet predviđen povodom rođendana Njegovog veličanstva kralja, koji je kroz dva dana. Ali možemo da zahvalimo bogu što niko nije povređen i što, zahvaljujući vašem herojskom trudu, požar nije zahvatio ostale kuće. Ni Astlijev cirkus neće biti oštećen; predstava će se održati večeras s početkom u uobičajeno vreme, u pola sedam, a ulaznice se mogu dobiti na blagajni. Ukoliko niste videli predstavu, propustili ste događaj daleko veličanstveniji od ovog požara. Izuzetno sam vam zahvalan na vašem neumornom trudu, susedi moji, jer ste sprečili da se ovaj nesrećni događaj pretvori u tragediju. Ja sam...“

Nastavio je u istom smislu. Neki su ga slušali, neki nisu. Nekima je bilo potrebno da čuju reči; drugi su želeli samo da sednu, nešto popiju ili pojedu, malo ogovaraju ili odspavaju. Ljudi su krenuli naokolo, tražeći porodicu i prijatelje.

Dik Baterfiled je stajao tik iza Filipa Astlija kako bi saznao šta situacija zahteva. Na primer, kad je čuo Filipa Astlija kako kaže jednom čoveku iz ulice da će odmah ponovo izgraditi radionicu, Dik Baterfiled je pomislio na hrpe cigala za koje je znao da niže u ulici, prema Keningtonu, samo čekaju da budu upotrebljene. Za nekoliko sati otići će do krčme u kojoj ciglar večera i porazgovaraće s njim. Duž reke ima nekoliko trgovaca drvetom kojima se obraćao u zla vremena. Nasmešio se za sebe, ali osmejak mu se brzo ugasio kad je video Čarlija Baterfileda kako šutira žeravicu s nekim momcima. Dik Baterfiled uhvati sina i izvuče ga iz ove igre. „Mućni glavom, idiote! Šta misliš, kako ova tvoja igra izgleda čoveku koji je upravo izgubio imanje?“

Čarli se namršti i odšunja se na manje pretrpano mesto, dalje od oca i momaka s kojima se zabavljao. Iako to nikome ne bi priznao, mrzeo je da pomaže ocu. Posao kojim se Dik Baterfiled bavio zahtevao je izvestan šarm, a Čarli je i sam bio svestan da ga nema i da ga nikad neće steći.

Kad su završili sa vedrima, Mejsi je odvukla Džema u gužvu oko Filipa Astlija kako bi mogla da gleda Džona koji je stajao u blizini, lica crnog od pepela. Neki od prisutnih koji vole da iznose pretpostavke dok

se dim još nije razvejavao, već su govorili kako bi, kao upravnik cirkusa, Džon Astli trebalo da održi vatreni govor umesto svog oca. Stari Astli nikako da se skloni i prepusti sinu vođenje poslova, šaputali su. Dok se zaista ne povuče, njegov sin će piti i ganjati cirkuske žene kao što je gospođica Lora Devin, najbolja evropska igračica na labavom konopcu. Stara prodavačica jagoda prisetila se da ju je videla na prozoru. U Lambetu se glasine brzo šire. One su moneta čiji se novčići kuju iz časa u čas. Prodavačica jagoda držala je taj novčić s utisnutim likom gospođice Devin, i počela je da ga troši još dok je dodavala kofe s vodom.

Mejsi nije čula ta govorkanja, pa je i dalje strastveno zurila u Džona Astlija zagledanog u daljinu dok njegov otac prosipa reči zahvalnosti. Dobrodušni bi rekli da je iza te maske boje uglja bio preneražen onim što se dogodilo kraljevom vatrometu i radionici Astlijevih; drugi bi kazali da se prosto dosađivao.

Kad je Filip Astli završio, i kad su ljudi počeli da mu prilaze s rečima saosećanja ili iznoseći teorije o tome zašto je požar izbio, Mejsi je duboko udahнула i počela da se probija kroz gužvu prema Džonu Astliju.

„Mejsi, šta to radiš?“, doviknu joj Džem.

„Ostavi je“, reče neki glas. „Ako želi da napravi budalu od sebe, ti tu ne možeš ništa.“

Džem se osvrnu i vide da Megi stoji pored njega. „’Bro jutro“, rekao je smesta zaboravivši svoju budalastu sestru. Još ga je iznenađivalo koliko se obraduje svaki put kad vidi Megi, mada se trudio da prikrije i iznenađenje i zadovoljstvo. „Videli smo kad si izašla iz bašte. Jesi li dobro?“

Megi protrlja ruke. „Boleće me ruke od tih kofa i noćas u snu. Ipak, bilo je uzbuđljivome 1’ da?“

„Žao mi je zbog gospodina Astlija.“

„O, biće s njim sve u redu. Do ponedeljka uveče dodaće u predstavu slike ove eksplozije, zavesu s ovom slikom“ – Megi je pokazala oko sebe – „i vatrometom da sve izgleda stvarnije. A Džon Astli će jahati i igrati na konju.“

Džem se okrenu sestri koja je stajala blizu Džona Astlija, vrlo pravih leđa, kao i uvek kad je nervozna. Od nje nije mogao da vidi Džonovo lice, pa nije imao pojma šta je jahač odgovarao njegovoj sestri. Mogao

je samo da nagađa na osnovu Mejsinog ozarenog lica kad se okrenula i doskakutala natrag do njega i Megi.

„On je tako hrabar!“, izjavila je Mejsi. „I bio je tako učtiv prema meni. Zna li daje opekao ruku kad se suviše približio vatri bacajući vodu, ali nije stao ni da pogleda, nego je to otkrio tek sada? Ja sam...“ Mejsi pocrvene kao bulka setivši se svoje smelosti. „Ponudila sam mu da mu previjem ruku, ali on mi je rekao da ne brinem za njega, nego da potražim svoje da se ne zabrinu za mene. Zar to nije lepo od njega?“

Džem je sada video lice Džona Astlija. Jahač je proučavao Mejsin vitki obris, plave oči su mu gotovo neprirodno sjajile na garavom licu; od tog pogleda Džemu je bilo nelagodno.

Pogledao je iskosa Megi, a ona je slegnula ramenima i uzela Mejsi pod ruku. „Sve je to lepo, gospojice Pidl, ali treba da kreneš kući. Vidi, eno ti roditelja. Nećeš valjda da vide kako merkaš gospodina Astlija, a?“ Povala je Mejsi prema Tomasu i En Kelavej, koji su izašli iz dima, sada gustog kao zimska magla. Kosa En Kelavej letela je na sve strane, a iz očiju su joj lile suze pa ih je stalno brisala maramicom.

„Džeme, Mejsi, i vi ste bili ovde?“, upita Tomas Kelavej.

„Jesmo, tata“, odgovori Džem. „Mejsi je pomagala s vedrima.“

Tomas Kelavej klimnu glavom. „Tako rade dobri susedi. Podsetilo me na ono kad se Vajtmenova štala zapalila prošle godine, a mi im isto ovako pomagali. Sećaš se?“

Džem se setio požara na ivici Pidltrenthajda, ali ta vatra je bila drugačija od ove. Setio se kako su njihova vedra imala malo uticaja na plamen koji je narastao do visine obližnjih hrastova kada je zahvatio seno; posle toga nisu mogli nikako da obuzdaju vatru. Setio se njištanja konja zarobljenih vatrom, smrada njihovog spaljenog mesa, i gospodina Vajtmena koji im je odgovarao kricima; morali su da ga drže kako ne bi kao budala utrčao u vatru da spasava životinje. Setio se kako je gospođa Vajtmen plakala usred pucketanja i krika. Setio se i Rozi Vajtmen, devojčice s kojom su se on i Mejsi ponekad igrali na reci Pidl, hvatali jegulje i brali potočarke. Rozi je razrogačeno, preneraženo gledala vatru, i pobegla je iz doline čim je otkriveno da se to ona igrala sa svećama u štali. Od onda se nije čulo za nju. Džem je ponekad mislio o njoj, pitao se šta se s njom dogodilo. Gospodin Vajtmen je izgubio štalu, seno i konje, i on i njegova žena su završili u sirotinjskom domu u Dorčesteru.

Vatra je gospodinu Astliju uništila samo vatromet, dok je požar Vajtmenovih bio pakao koji je progutao čitavu porodicu. Kralj će imati godinu više bez obzira na to hoće li njegovi londonski podanici videti vatromet ili ne. Zaista, Džem se ponekad pitao kako Filip Astli može da troši toliko snage i vremena na nešto što tako malo doprinosi svetu. Kad bi Tomas Kelavej i ostale zanatlije prestali da prave stolice, klupe i šamlice, niko ne bi imao na šta da sedne, svi bi morali da čuče. Kad ne bi bilo cirkusa Filipa Astlija, da li bi nešto bilo drugačije? Ipak, Džem tako nešto nije mogao da kaže majci. Nikad ne bi ni pomislio da će ona ovoliko zavoleti cirkus. Čak i sada je suznim očima zurila u Astlijeve.

U pauzi razgovora Filip je osetio njen pogled na sebi i okrenuo se. Preko volje se osmehnuo brizi urezanoj na njenom licu – a ta žena pre nekoliko meseci nije htela ni da ga pogleda. „Ah, gospođo, nema potrebe da plaćete'1, rekao je i pružio joj maramicu koju je izvukao iz rukava, mada je bila toliko prljava od gareži da nije bila ni od kakve koristi. „Mi Astlijevi smo pretrpeli i gore.“

En Kelavej nije uzela maramicu, nego je obrisala oči rukavom. „Ne, ne, to je od dima. Londonski dim mi tera suze na oči.“ Načinila je korak unazad, jer se oko njega, gde god stane, odmah okupljala masa sveta.

„Ne bojte se, gospođo Kelavej“, reče Filip Astli kao da ona ništa nije rekla. „Ovo je samo privremeni udarac. I zahvaljujem bogu što je samo moj drvodelja povređen. Siguran sam da će se uskoro oporaviti.“

Tomas Kelavej je stajao pored svoje žene i gledao zadimljene ostatke kuće. Sada je progovorio. „Ako vam treba pomoć u nevolji, gospodine, s drvetom i tako to, ja i moj sin ćemo vam rado pomoći, zar ne, Džeme?“

Njegova nevinna ponuda pomoći postradalom susedu, izgovorena tiho, bez imalo koristoljublja, proizvela je snažniji utisak nego što je mogao i da zamisli. Filip Astli je pogledao Tomasa Kelaveja kao da je neko upravo pojačao svetlost lampe. Odgovorio je s malim zakašnjenjem, ne iz nepristojnosti, nego zato što je razmišljao o ovom novom svetlu. Pogledao je Džona Foksa, koji je, kao i uvek, bio tik uz njega, ponovo poluspuštenih kapaka sada kad je požar savladan. „Pa“, reče, „to je vrlo ljubazno od vas, gospodine. Možda ću se pozvati na vašu ponudu.“

Ovog trenutka, gospođo" – poklonio se En Kelavej – „moram da vas ostavim, pošto ima još mnogo da se uradi. Ali videćemo se uskoro,

očekujem. Vrlo uskoro." Okrenuo se, pa je s Džonom Foksom otišao do sina i počeo da izdaje naređenja onima koji su ga čekali.

Džem je slušao svog oca i Filipa Asdija zapanjen i nem. Nije mogao da zamisli da on i otac rade za bilo koga osim za same sebe. No, Mejsi se sva ozarila, već zamišljajući kako će iznalaziti izgovore da posećuje oca i brata u amfiteatru i viđati Džona Astlija. En Kelavej je takođe mislila o tome hoće li moći još češće da odlazi u cirkus.

Za vreme ovog razgovora Dik Baterfild je opazio Megi kako stoji s Kelavejevima i kradomice krenuo ka njoj. Spremao se da je zgrabi – ako je ne uhvati čvrsto, mala će mu najverovatnije pobeći – kad ga je ponuda Tomasa Kelaveja Filipu Astliju zaustavila u mestu. Dik Baterfild je sebe smatrao majstorom slatkorečivosti i pravovremenih predloga usmerenih da izazovu pravi odgovor i ubace mu novac u džep. Bio je dobar u tome, ali Tomas Kelavej gaje upravo nadigrao. „Đavo da ga nosi“, promrmljao je, a onda jurnuo ka Megi.

Uhvaćena nespremna, vrisnula je i pokušala da se otrgne iz očevih šaka. „U’vatio si je, a?“, doviknu Bet Baterfild gurajući se kroz svetinu ka mužu. „Gde si do đavola bila, bezobraznice mala?“, zauralala je na kćer koja se batrgala, i ošamarila je. „Nemoj da si više ikad pobegla od nas!“

„O, neće“, izjavi Dik Baterfild i jače stegnu Megi. „Imaće suviše posla. Zar ne, Megs? Ne voliš konopce, a? Ne brini, našao sam ti drugi posao. Jedan moj drugar drži fabriku senfa dole na obali. Radićeš tamo od ponedeljka. Lepo se ponašaj tamo. Vreme je da počneš da zarađuješ – dovoljno si odrasla. Do tada će Čarli paziti na tebe. Čarli!“ povikao je i pogledao naokolo.

Čarli je čučao uza zid; dovukao se do njih. Pokušao je istovremeno da besno pogleda Džema i nasmeši se Mejsi, ali ispalo je zbunjeno cerenje. Džem mu oštro uzvratil pogled, a Mejsi spusti pogled.

„Gde si bio, momče?“, viknu Dik Baterfild. „Drži sestru i ne skidaj oka s nje dok je u ponedeljak ujutru ne odvedeš u fabriku senfa.“

Čarli se iskezi i obema rukama uhvati Megi za drugu ruku. „Naravno, tata.“ Kad niko nije gledao, uvrnuo joj je kožu tako da ju je zapeklo.

Tako blizu roditelja Megi nije mogla da ga šutne. „Nosi se, Čarli!“, vrisnula je. „Mama!“

„Ne obraćaj mi se, mala!“, dahtala je Bet Baterfild. „Neću da imam ništa s tobom. Poludeli smo od brige zbog tebe.“

„Ali...“ Megi je učitala kad je Čarli prešao prstom preko grla. Zažmurila je i pomislila na pažnju koju je dobijala od Blejkovih, na spokoj koji je upoznala u njihovom vrtu, gde je mogla da izbaciti iz misli Čarlija i sve što se dogodilo u prošlosti. Zнала je da je sve to predobro da bi potrajalo, da će jednom morati da napusti baštu i vrati se roditeljima; samo je želela priliku da sama odluči kad će to učiniti.

Suze su joj potekle iz uglova očiju; iako ih je brzo obrisala palcem i kažiprstom, Džem i Mejsi su ih opazili. Mejsi ju je saosećajno gledala, a Džem je stisnuo pesnice tako da su mu se nokti zaboli u dlanove. Nikad nikoga nije želeo da udari toliko kao sada Čarlija Baterfilda.

Bet Baterfild pogleda oko sebe, odjednom svesna da njena porodica javno pokazuje neslogu. „Zdravo još jednom“, rekla je kad je spazila En Kelavej, pokušavajući da se vrati u bezbednost susedskog ćaskanja. „Svratiću ovi' dana do vas da završim ona blandfordska kola.“

„Točak“, ispravi je En Kelavej. „Blandfordski točak.“

„Tako je. Videćemo se. Hoćemo li, Dik?“ Uхватила je muža ispod ruke.

„Idemo kod *Psa i patke*, curo moja.“

„Važi.“

Baterfildovi su otišli na jednu stranu, Kelavejovi na drugu. Džem je uhvatio Megin pogled dok ju je Čarli odvlačio, pa su se gledali pravo u oči sve dok je brat nije odvuкао predaleko.

Niko nije primetio gospodina Blejka kako sedi na stepenicama jedne kuće preko puta. Gospođa Blejk je stajala pored njega, naslonjena na zid. Gospodin Blejk je naslonio malu beležnicu na koleno i brzo pisao.

SEDAM

U subotu u pet ujutru je Džon Honor, glavni drvodelja Astlijevog cirkusa, umro od povreda zadobijenih u eksploziji radionice vatrometa. Pošto je udovici izjavio saučešće, Filip Astli je uhvatio Kelavejove na izlasku iz crkve svete Marije i ponudio Tomasu Kelaveju mesto drvodelje u cirkusu.

„Prihvata“, odgovorila je En Kelavej u ime porodice.

SEPTEMBAR 1792

V

JEDAN

„Prijatelji, pridite – želim da govorim s vama. Svi u arenu, molim vas.“ Grmljavina glasa Filipa Astlija čula se u čitavom amfiteatru. Džem i Tomas Kelavej se zглеdaše i ostaviše alat koji su sakupljali – bila je subota po podne i završavali su posao za taj dan. Došli su s ostalim drvodeljama od dna pozornice do arene i tu se pridružili gundavim akrobatama, jahačima, krojačicama kostima, štalskim momcima, cirkuskim dečacima, muzičarima, plesačima i svim ostalim radnicima cirkusa. Filip Astli je s vremena na vreme sazivao sastanak družine, ali ne kada su se spremali da provedu slobodno popodne pre večernje predstave. Izbor ovog trenutka nagoveštavao je da vesti neće biti dobre.

Tomas Kelavej se nije uključio u gundanje. Iako je radio za cirkus već tri meseca, i radovao se redovnoj plati, još se osećao kao nov radnik da bilo šta kaže ukoliko ga neko neposredno ne upita. Čutke je stajao pored pozornice s Džemom i ostalim drvodeljama.

Džon Foks se naslonio na pregradu između partera i arene i žvakao nešto tako da su mu se dugi brci mrdali. Očni kapci su mu bili toliko spuštени da se činilo da spava na nogama; tako je mogao zgodno da izbegne svačiji pogled. Astli je sedeo u parteru s nekim jahačima, noge u jahačim čizmama, koje su mu nećake svakodnevno čistile i glačale, naslonio je na ogradu i mirno čistio nokte.

„Fokse, jesu li svi ovde? Dobro. Pijatelji, slušajte me.“ Filip Astli mahnu rukama gore-dole da utiša zvuke nezadovoljstva. „Momci i devojke, prvo želim da kažem da obavljate zadivljujući posao – vrlo zadivljujući posao. Zaista, verujem da će nam ova sezona biti jedna od najboljih. Po čistom profesionalizmu, kao i po zaslepljujućoj zabavi koju pružamo, niko nam nije ni blizu.

Sada moram, prijatelji moji, da vam saopštим vesti koje se tiču svih nas. Kao što znate, ovo su teška vremena. Opasna vremena, moglo bi se reći. Revolucionarna vremena. Tokom leta nemiri u Francuskoj su narasli, zar ne? Pa, dobri ljudi iz cirkusa, možda će ti nemiri doseći svoj krvavi vrhunac. Neki od vas možda su čuli današnje vesti iz Pariza, izveštaje o dvanaest hiljada ubijenih građana. Dvanaest hiljada kraljevih

pristalica, prijatelji moji – ljudi odanih kralju i porodici! Ljudi kao što smo vi i ja! Ne dvanaest, ne dvanaest desetina, nego dvanaest hiljada! Zna li vi koliko je to? To je dvanaest naših punih predstava, gospodine“, zagledao se u pevača Johanota koji mu je uzvatio pogledom razrogačenih očiju. „Zamislite dvanaest punih amfiteatara natrpanih na ulice oko nas, moje dame.“ Filip Astli se okrenu grupi krojačica koje su se kikitale u sedištima; skamenile su se kad ih je besno pogledao. „Nemilosrdno poklani, muškarci, žene i deca – prerezani grkljani, rasporeni stomaci, krv i utroba im teku u slivnike Vestminsterskog puta i Lambet Marša.“ Jedna devojka brižnu u plač, a za njom još dve.

„I treba da plačete“, nastavi Filip Astli preko njihovih jecaja. „Takva dela tako blizu naših obala ozbiljna su pretnja svima nama. Zatočeništvo francuskog kralja i njegove porodice izazov je našoj kraljevskoj porodici. Gledajte i plačite, prijatelji. Ovo je kraj nevinosti. Engleska ne sme dozvoliti da se ova pretnja našem načinu života ostvari. Za šest meseci biće rata s Francuskom – to mi govori moj osećaj konjičkog oficira. Poljubite sada očeve, braću i sinove za zbogom, jer će možda uskoro otići u rat.“

Za vreme ćutnje koja je usledila, kad je Filip Astli pustio da prisutni shvate šta im govori, ljutita lica i gundanje zamenjeni su ozbiljnim licima i potpunom tišinom, osim jecaja s klupe krojačica. Tomas se u čudu osvrnuo oko sebe. O revoluciji u Francuskoj svakako se daleko više raspravljalo u londonskim krčmama nego u *Pet zvona* u Pidltrenthajdu, ali on nikad nije pomislio da bi ta revolucija mogla lično da ga dotakne. Pogledao je Džema, koji je tek napunio trinaest godina. Iako je bio suviše mlad da postane topovsko meso, njegov sin je bio dovoljno odrastao da oseti opasnost prisilnog odvlačenja u vojsku. Tomas Kelavej je lično video kako grupe za prisilno novačenje u jednoj krčmi u Lambetu mame naivnog momka obećavajući mu nekoliko besplatnih krigli, a onda ga žabljim poskocima odvođe u obližnju kasarnu. Tomi bi bio njihova glavna meta, pomisli Tomas. Sad bi brinuo za Tomija, a ne za Džema. A opet, da je Tomi još živ da se porodica brine za njega, još bi to bila bliska porodica puna ljubavi, bezbedno ušuškana u dolini Pidl, daleko od opasnih grupa za novačenje. Tomas Kelavej nije razmišljao o takvim opasnostima kad je sa svojom ženom odlučio da dođe u London.

„Procenjivao sam naše gledaoce“, nastavi Filip Astli, a Tomas Kelavej se prenu iz misli da bi ga čuo. „Javni zabavljači moraju budno da motre na javno raspoloženje. Budno, prijatelji moji. Svestan sam da gledaoći, iako vole da znaju sve što se događa u svetu, takođe dolaze u cirkus da bi zaboravili – da bi se smejali i radovali vrhunskim čudesima, i da zajedno veče izbace iz glave brige i opasnosti sveta. Ovaj svet“ – pokazao je arenu, pozornicu, sedišta i galerije – „postaje njihov svet.

Čak i pre današnjih strašnih vesti došao sam do neizbežnog zaključka da se tekući program možda previše zasniva na vojničkim predstavama. Veličanstveno i životno prikazivanje podizanja vojnog logora u Begšot Hitu i proslava mira za vreme istočnoindijske vojne igre – to su scene kojima se možemo ponositi. Ali, prijatelji moji, možda su one, s obzirom na sadašnje stanje stvari u Francuskoj, možda su preterane, pogotovo za dame u gledalištu. Moramo da mislimo na njihovu osetljivu prirodu. Video sam mnoge pripadnice nežnijeg pola kako drhte i okreću glave od ovih prizora; zapravo, tri dame su se prošle sedmice onesvestile!“

„To je bilo zbog vrućine“, promrmlja jedan drvodelja pored Tomasa Kelaveja, ali ne dovoljno glasno da ga Filip Astli čuje.

„Zato ćemo, momci i devojke, Begšot Hit zameniti novom pantomimom koju sam sastavio. To će biti nastavak Harlekinovih ludorija koje je moj sin igrao početkom ove sezone, i zvaće se *Arlekin u Irskoj*.“

Okupljeni zaječашe. Astlijev cirkus je imao mnogo gledalaca, i posle nekoliko izmena u programu smirio se u vedru kolotečinu, a mnogi su očekivali da će tako biti sve do kraja sezone, početkom oktobra. Bili su umorni od promena i zadovoljni da se svake večeri ponavljaju, ne učeći nove tačke, što bi zahtevalo mnogo neočekivanog dodatnog posla. Za početak, biće im sigurno ukinuto slobodno subotnje popodne.

Još dok je Filip Astli naglašavao da će *Arlekin u Irskoj* biti umirujući balzam za gledaoce umorne od revolucije, drvodelje su krenule iza pozornice da se pripreme za izradu nove scenografije. Tomas Kelavej je pošao za njima, sporije. I posle tri meseca u cirkusu ponekad mu je bilo prenaporno da radi s toliko ljudi, i žudeo je za mirom svoje radionice u Dorsetširu ili u naselju Herkul, gde su samo on i njegova porodica pravili buku. Ovde su stalno prolazili izvođači, muzičari, konji, snabdevači drvetom, tkaninom, ovsom i senom, dečaci su trčali tamo-

amo na bezbrojnim zadacima koje im je davao Filip Astli, a mnoštvo besposlenih radoznalaca dopunjavalo je metež. Iznad svega je bio sam Filip Astli, izvikivao naredjenja, svađao se sa sinom zbog programa, s gosposdom Konel zbog ulaznica i s Džonom Foksom zbog svega ostalog.

Buka nije bila jedino na šta je Tomas Kelavej morao da se privikava na novom položaju. Posao se nije mogao više razlikovati od pravljenja njegovih stolica, i ponekad je želeo da kaže Filipu Astliju kako on, Tomas Kelavej, nije pogodan za dužnosti koje su mu poverene, i da prizna kako je prihvatio posao samo da bi zadovoljio svoju ženu, opsednutu cirkusom.

Tomas Kelavej je bio majstor za pravljenje stolica; taj zanat iziskivao je strpljenje, čvrstu ruku i osećaj za najbolji oblik koji će drvo poprimiti. Pravljenje stvari potrebnih Astlijevom cirkusu zahtevalo je potpuno drugačiju upotrebu drveta. Očekivati od Tomasa Kelaveja da je vičan tom poslu bilo bi kao tražiti od pivara da preuzme dužnosti pralje, samo zato što oboje koriste vodu. Dobar izbor drveta za svaki deo bio je najvažniji u pravljenju jakih udobnih stolica koje dugo traju. Tomas Kelavej je dobro poznao brest i jasen, tikovinu, kesten i orah. Znao je koje je najlepše i najbolje za sedišta (uvek brest), za noge i prečke (voleo je tikovinu ako može da je nabavi), za naslone za leđa i ruke (jasen). Shvatao je tačno koliko može da savije jasen a da ne popuca; mogao je da oseti koliko snažno treba da udari dletom brestovu dasku kako bi oblikovao sedište. Voleo je drvo jer je radio s njim čitavog života. Ali za scenografiju je Tomas Kelavej koristio najjeftinije, najgore drvo koje je ikad, na svoju nesreću, morao da obrađuje. Čvornovatu hrastovinu, otpatke brezovine, čak i nagorelo drvo spaseno iz požara – jedva je trpeo da ga dodiruje.

Još teže mu je padala zamisao onoga što treba da napravi. Kad je pravio stolice, znao je da su to stolice – njegov proizvod je izgledao kao stolica, i kao stolica će se i koristiti, inače ne bi imao razloga da ih pravi. Scenografija pak nije bila ono na šta je ličila. Pravio je daske oblikovane kao oblaci, obojene u belo i okačene na „nebo“ tako da izgledaju kao oblaci – ali one nisu bile oblaci. Gradio je zamkove koji nisu bili zamkovi, planine koje nisu bile planine, indijske paviljone koji nisu bili indijski paviljoni. Jedina svrha onoga što je sada pravio bila je da liči na nešto, a ne da to i postane, i da izaziva privid. Sve to je

svakako izgledalo dobro, iz daljine. Gledaoci su često zijali od čuda i pljeskali kad se zavesa digne i otkrije na pozornici ruketvorine drvodelja, iako su one izbliza bile samo komadi drveta prikovani i obojeni radi privida. Tomas Kelavej nije navikao da nešto izgleda dobro izdaleka, ali ne i izbliza. To kod stolica ne biva.

Ipak, prve sedmice provedene kod Filipa Astlija nisu bile propast kao što su lako mogle da budu. Ovo je prilično iznenadilo Tomasa Kelaveja, pošto nikad pre u životu nije radio u grupi. Kad se prvi put, dan pošto ga je Filip Astli unajmio, pojavio u amfiteatru noseći vreću s alatom, niko ga prvih sat vremena nije ni primetio. Ostale drvodelje su bile zauzete podižući baraku u dnu za spremanje sitnica spasenih iz požara u radionici vatrometa. Tomas Kelavej ih je posmatrao neko vreme; onda je, primetivši da neki stolari idu po galeriji i učvršćuju rukohvate, našao neke eksere i komad drveta, uzeo svoj alat i pozabavio se popravljanjem loža. Kad je završio i povratio samopouzdanje, vratio se do napola gotove barake i tiho se umešao u grupu ljudi; dodavao je daske odgovarajuće veličine kad mu ih neko zatraži, pronalazio eksere kada niko drugi to nije umeo, hvatao olabavljene daske pre nego što nekoga udare. Kad je i poslednja daska prikucana na kosi krov, Tomas Kelavej je postao prirodan deo grupe. Da proslave njegov dolazak, drvodelje su ga u podne povele u svoju omiljenu krčmu, *Sitničarevgrb*, preko puta stovarišta drveta severno od Vestminsterskog mosta. Osim Tomasa Kelaveja, svi su se napili pijući za dušu pokojnog glavnog stolara, nesrećnog Džona Honora. Tomas ih je ostavio piću i vratio se da sam radi na drvenom vulkanu iz kog će izletati vatromet u predstavi *Jupiterom osveta*.

Tomas Kelavej je proveo leto držeći jezik za zubima i naporno radeći za cirkus. Bilo mu je lakše da čuti, jer su se ljudi, kad otvori usta, smejali njegovom dorsetširskom naglasku.

Sada je počeo da slaže svoj alat. „Džeme, a gde nam je kružna testera?“, doviknuo je.

„Kod kuće.“

„Budi dobar pa trkni da je doneseš.“

DVA

Kada je, kao danas, bilo potrebno, Džem je pomagao ocu u amfiteatru, a inače je s ostalim cirkuskim dečacima čekao naređenja Filipa Astlija ili Džona Foksa. Obično su ga slali u Lambet, ili obližnji Sautvark ono nekoliko puta kad su mu naredili da ode dalje – kod štampara pored crkve svetog Pavla, kod advokata u Tempi ili kod krojača blizu Svetog Džemsa – Džem je tu čast prepustio drugim dečacima, kojima je uvek dobro došao dodatni peni koji se dobijao za odlaske preko reke.

Džem često nije znao kuda treba da ode. „Trkni do Nikolsonovog stovarišta drveta i reci mu da nam treba još jedan tovar bukve, iste veličine kao onaj od juče“, rekao bi mu Džon Foks i okrenuo se pre nego što Džem stigne da ga upita gde je stovarište. Tada mu je Megi najviše nedostajala; ona bi mu u trenutku rekla da je Nikolsonovo stovarište odmah pored mosta Blekfrajers. Morao je tada da pita druge dečake, a oni su ga zadirkivali i zbog neznanja i zbog naglaska.

Džem se nije ljutio što ga otac šalje kući; zapravo se radovao što će izaći iz amfiteatra. Navikao je da u septembru provodi više vremena napolju nego i usred leta, jer je bilo toplo, ali ne zagušljivo. Septembarska svetlost u Dorsetširu bila je veličanstvena, kosi zraci sunca pozlaćivali su zemlju, nisu tukli odozgo kao leti. Posle grozničavog avgustovskog sakupljanja sena u kom su svi učestvovali, septembar je bio mirniji i zamišljeniji. Skoro sve iz majčine bašte bilo je zrelo, a georgine, zvezdan i ruže su bujno cvetali. On se s braćom i Mejsi gostio kupinama dok im se prsti i usne ne oboje jarkim purpustom – ili do Svetog Mihaila, kada, kako se smatralo, đavo pljuje na žbunove i kupine se ukisele.

Ipak, ispod sveg tog zlatnog septembarskog obilja, neizbežna struja vukla je na drugu stranu. Zelenilo je još bilo bogato, ali pojavljivalo se sve više osušenog lišća i uvelih pužavica. Cveće je bilo najjarkije, ali je i bledelelo brzo.

Septembar u Londonu nije bio toliko zlatan kao u Dorsetširu, ali je ipak bio lep. Džem bi se prošetao kad bi mogao, ali je znao da će, ako zakasni s testerom, drvodeljci otići u krčmu i posle neće moći da rade, pa će on i njegov otac imati više posla. Zato je hitao sporednim ulicama između amfiteatra i naselja Herkul ne zastajkujući da uživa na suncu.

Gospođica Pelam se šetkala po prednjem vrtu kuće broj 12 s baštenskim makazama, a sunce joj je obasjavao izbledele žutu haljinu.

Neki čovek je izlazio iz susedne kuće broj 13, kuće Vilijema Blejka; Džem ga nikad nije video, mada mu je delovao poznato onako hodajući nagnut napred, s rukama na leđima, koraka opreznog gotovo kao da ima ravne tabane, natmurenog širokog čela. Tek kad je gospođica Pelam prošaputala: „To je brat gospodina Blejka“, Džem je prepoznao porodičnu sličnost. „Majka im je umrla“, nastavila je da šišti. „Džeme, ti i tvoji ne smete dizati buku, čuješ li me? Gospodin Blejk ne želi da lupate čekićima, udarate i vučete šta ja znam šta. Svakako to reci roditeljima.“

„Hoću, gospođice Pelam.“ Džem je posmatrao brata gospodina Blejka kako ide niz naselje. To je sigurno Robert, pomislio je, onaj kog je gospodin Blejk spomenuo nekoliko puta.

Gospođica Pelam besno štricnu živicu. „Sahrana je sutra po podne, pa nemojte da smetate.“

„Hoće li povorka krenuti odavde?“

„Ne, ne, s one strane reke. Sahraniće je na Banhil Fildsu. Ali vi se ipak klonite gospodina Blejka. Svakako ne želi da se ti i ona mala movate ovuda u danima žalosti.“

Džem zapravo čitavog leta uopšte nije video gospodina Blejka, a i Megi je viđao vrlo retko. Činilo mu se da su prohujale godine otkako se Megi krila u bašti Blejkovih, otkako su im se životi iznenada izmenili.

Džem se iznenadio kada je, nekoliko minuta kasnije, opazio Megi, i to nigde drugde nego u vrtu Blejkovih. Pogledao je kroz zadnji prozor da vidi da li mu je majka u kuhinjskoj bašti Astlijevih. Bila je, pokazivala je Astlijevoj nećaci kako da priveže paradajz za pritku a da ne ošteti stabljiku. Tomas Kelavej je prikupio hrabrost i pitao Filipa Astlija sme li njegova žena da upotrebi komadić zemlje za povrtnjak, a za uzvrat bi pomagala Astlijevoj nećaci, koja nije razlikovala repu od kelj a. En Kelavej se silno obradovala kad je Filip Astli pristao. Iako je bila sredina juna, gotovo prekasno za sadnju bilo čega, uspela je da posadi malo kasne zelene salate i rotkvice, kao i praziluk i kasni kupus.

Džem se okrenuo da pođe ka stepeništu, noseći krivu testeru, kad mu je blesak belog u letnjoj kućici Blejkovih privukao pažnju. U prvi se mah uplašio da će prisustvovati ponavljanju nage predstave koju je video pre nekoliko meseci – i dalje je rumeneo kad se toga seti. Onda je video ruku kako visi iz senke vrata, i cipelu koju je prepoznao. Postepeno je razaznao nepomičnu, možda usnulu Megi.

U vrtu Blejkovih nije bilo nikoga, mada je gospođica Pelam prešla u svoj zadnji vrt da orezuje ruže. Džem je kratko oklevao, a onda se stuštio u prizemlje, potrčao kroz naselje, skrenuo u prolaz prema vili Herkul i na vrhu prolaza skrenuo levo duž zida zadnje bašte. En Kelavej je i dalje vezivala paradajz, pa se Džem prošunjao iza nje. Stigao je do zadnjeg zida Blejkovih, gde je stari sanduk ležao skriven ispod busena visoke trave još od pre dve sedmice, kada je Megi preskakala zid umesto da prolazi kroz kuću. Stao je pored sanduka i pogledao majčina leđa. Zatim se hitro uspentrao na zid i skočio na drugu stranu.

Probijajući se kroz zadivljali zadnji vrt, Džem je kradomice gledao Megi, držeći se tako da letnja kućica ostane između njega

i prozora kuće, kako ga Blejkovi ne bi videli. Kad je stigao do Megi, video je kako joj se grudi i ramena dižu i spuštaju. Džem se osvrnuo oko sebe, i kad se uverio da Blejkovih nema na vidiku, seo je da posmatra Megi kako spava. Obrazi su joj bili rumeni, a na podlaktici je imala žutu prugu.

Megi je posle požara nestala. Džem i njegov otac radili su naporno kod Astlija, ali ne onoliko koliko je Megi dirinčila u fabrici senfa – počinjala je u šest ujutru, a završavala u jedanaest uveče, šest dana nedeljno. Nedeljom, kad Kelavejovi odu u crkvu, Megi je još spavala. Ponekad bi prespavala nedelju od jutra do mraka, a tada je Džem ne bi video po sedam dana.

Ako Megi ustane nedeljom po podne, sastajali su se kod Astlijevog zida i išli zajedno na obalu – ponekad do palate Lambet, ponekad u šetnju preko Vestminsterskog mosta. Letos nisu radili ni to, nego su prosto sedeli uza zid. Džem je posmatrao kako Megi gubi životnu vedrinu; svake nedelje je izgledala sve iscrpljenije, mršavije, a obline koje su ga privlačile stvrdnjavale su se. Žutilo joj se urezalo u linije na dlanovima i prstima i ispod noktiju. Koža obraza, vrata, mišica bila joj je prekrivena finom prašinom koja nije mogla da se ukloni; i posle pranja žuti odsjaj se zadržavao. Kosa joj je poprimila sumornu sivu boju, posuta prahom senfa. U početku je Megi prala kosu svaki dan, ali je uskoro digla ruke – umesto na spavanje, vreme je trošila na pranje, a zašto bi se mučila da opere kosu kad će sutradan ujutru ponovo posiveti od senfa?

Smešila se manje. Govorila je manje. Džem je otkrio da je najzad on počeo da vodi razgovor. Uglavnom ju je zabavljao pričama o

dogadajima u cirkusu – svađa između Filipa Astlija i gospodina Johanota oko raskalašnih reči *Pesme prodavca pita* koja je obarala gledaoce s nogu svake večeri kad ju je gospodin Johanot pevao; nestanak jedne krojačice – kasnije su je pronašli u Voksholu, pijanu i trudnu; predstava na kojoj je Jupiterov vulkan pao od siline raketa koje su upaljene u njemu. Megi je uživala u tim pričama, i tražila je još.

Džema je nešto probadalo dok ju je sada gledao. Želeo je da pređe rukom preko praha od senfa na njenoj mišici.

Najzad je prošaputao njeno ime.

Megi se uspravila s krikom. „Šta? Šta je?“ Izbezumljeno je pogledala oko sebe.

„Ššš“, pokuša Džem da je umiri, proklinjući sebe što ju je preplašio. „Gospođica Pelam je u blizini. Video sam te s prozora i pomislio... Pa, hteo sam da vidim da li si dobro.“

Megi protrlja lice i pribra se. „Naravski da sam dobro. Što ne bih bila?“

„Onako. Samo sam... Zar ne bi trebalo da si u fabrici?“

„A, to.“ Uzahnula je kao odrasli, kako je Džem nikada nije čuo da uzdiše, i prošla prstima kroz zamršene uvojke. „Preumorna sam. Otišla sam jutros i pobegla u vreme ručka. Samo bih da spavam. Imaš nešto za jelo?“

„Nemam. Zar nisi ništa dobila u fabrici?“

Megi preplete prste i protegnu se tako da su joj se ramena povila unazad. „Ne, pobegla sam čim sam mogla. Nema veze, ješću kasnije.“

Sedeli su ćutke neko vreme i slušali štrickanje makaza gospođice Pelam. Džemov pogled je stalno skretao na Megine podlaktice, sada obavijene oko kolena.

„Šta gledaš?“ upitala ga je naglo.

„Ništa.“

„Gledaš, gledaš.“

„Pitao sam se – kakvog je ukusa.“ Pokazao je glavom prašnu mrlju na njenoj ruci.

„Senf? Pa kao senf, budalo. Što – hoćeš da lizneš?“ Megi podruguljivo ispruži ruku.

Džem pocrvene, a Megi nastavi, iskorišćavajući njegovu zbunjenost. „Hajde“, mrmljala je. „Čik ako smeš.“

Džem nije hteo da prizna da upravo to želi. Malo je oklevao, a onda se nagnuo i prešao sredinom jezika preko mrlje od senfa; meke dlačice na njenoj koži zagolicala su mu kvržice za ukus.

Zavrtelo mu se u glavi od ukusa njene tople kože, od njenog mošusnog mirisa, trenutak pre nego što mu je oštri ukus senfa eksplodirao u ustima, zagolicalo mu grlo i naterao ga na kašalj. Megi se nasmejala; taj zvuk je retko čuo u poslednje vreme. Odmakao se, toliko postidešen i uzbuđen da nije opazio kako se Megi naježila koža.

„Jesi li čula? Gospodinu Blejku je umrla mama“, rekao je pokušavajući da se vrati na sigurno tlo.

Megi se stresla i ponovo obujmila kolena rukama. „Stvarno? Siroti gospodin Blejk.“

„Sahrana je sutra. Na Banhil Fildsu, kaže gospođica Pelam.“

„Stvarno? Bila sam tamo jednom s tatom. Hoćemo da idemo? Sutra je nedelja, ne radim.“

Džem pogleda postrance svoju drugaricu. „Ne možemo. Nismo je ni poznavali.“

„To nije važno. Nisi nikad bio tamo, je 1' da?“

„Gde?“

„Iza Svetog Pavla, u Smitfildu. U starom delu Londona.“

„Mislim da nisam.“

„Jesi li nekad bio na drugoj obali?“

„Naravno da jesam. Sećaš se kad smo išli u Vestminstersku opatiju?“

„To je sve? Ovde si već šest meseci, a prešao si reku samo jednom?“

„Tri puta“, ispravi je Džem. „Još jednom sam otišao u opatiju. I jednom sam bio kod mosta Blekfrajers.“ Nije joj rekao da je prešao most, ali da nije sišao na drugu stranu. Stajao je i posmatrao londonski metež i nije mogao sebe da natera da siđe s mosta.

„Hajdemo, dopašće ti se“, navaljivala je Megi.

„Šta – onako kako se tebi dopada selo?“

„Ha! To nije isto.“ Džem je i dalje delovao sumnjičavo, pa je Megi dodala: „Idemo, to će biti prava pustolovina. Pratićemo gospodina Blejka, kao i uvek. Šta je, bojiš se?“

Zvučala je toliko kao ona stara Megi da je Džem rekao: „U redu. Idemo.“

TRI

Džem nije rekao ni roditeljima ni Mejsi kuda ide. En Kelavej bi mu zabranila da ide tako daleko, a Mejsi bi želela da pođe s njim. Džem obično nije imao ništa protiv da njegova sestra pođe s njim i Megi, ali danas je bio nervozan i nije želeo da odgovara i za nju. Zato je samo rekao da ide nekuda. Iako nije pogledao Mejsi u oči, osetio je na sebi njen molećivi pogled.

Možda zbog dodatnog sna od juče, Megi je bila živahnija nego mnogih prethodnih nedelja. Okupala se i oprala kosu, pa joj je, osim u prevojima, koža dobila prirodniju boju. Obukla je čistu kecelju preko haljine i vezala svetloplavu maramu oko vrata; čak je na glavu stavila i malo zgužvan slamni šešir širokog oboda, ukrašen mornarskoplavom trakom. I obris joj je bio drugačiji – struk i grudi oštrije, određenije – i Džem shvati da to ona prvi put nosi steznik.

Uzela je Džema pod ruku i nasmejala se. „Dakle, hoćemo li zakoračiti u grad?“, upitala je, podignutog nosa.

„Lepo izgledaš.“

Megi se osmehnula i zagladila kecelju preko steznika, pokretom koji je Mejsi često izvodila, ali je za Megi očigledno bio nov, pošto nije popravila nabore i linije ispod miški i na struku. Džem se obuzda da joj pređe rukama niz slabine i stegne joj struk

Pogledao je svoje prašnjave zakrpljene pantalone do kolena, grubu košulju i običan smeđi kaput koji je nekada pripadao njegovom bratu Semu. Nije mu palo na pamet da ostane u odeći za crkvu; osim što bi brinuo da je ne ošteti ili ne uprlja u Londonu, morao bi da objasni svojim zašto je tako odeven. „Da obučem lepši kaput?“, upitao je.

„Nema veze. To ja samo volim da se doteram kad imam prilike. Susedi bi mi se rugali kad bih ovo nosila oko kuće. Hajdemo natrag do Blejkovih. Držala sam kuću na oku, ali još niko nije izašao.“

Smestili su se da čekaju preko puta kuće broj 13, iza niske žive ograde između polja i puta. Nije bilo sunčano kao juče; bilo je toplo, ali magličasto i vetrovito. Legli su na travu, pa je jedno od njih povremeno provirivalo da vidi šta se dešava kod Blejkovih. Videli su gospođicu Pelam i njenu prjateljicu kako idu u park Apolo na Vestminsterskom putu, kao što su često činile nedeljom po podne, da tamo piju ječmenu

vodu i gledaju izloženo cveće. Videli su Džona Astlija kako izjahuje. Videli su Tomasa, En i Mejsi Kelavej kako izlaze iz kuće broj 12 i prolaze pored njih u šetnji prema Temzi.

Baš kad su Kelavejovi prošli, vrata kuće broj 13 su se otvorila, i gospodin i gospođa Blejk su izašli i skrenuli na Kraljev put da sporednim ulicama stignu do Vestminsterskog mosta. Bili su obučeni kao i uvek: gospodin Blejk u belu košulju, crne pantalone pričvršćene kopčama na kolenima, crne vunene čarape, crni kaput i crni šešir širokog oboda nalik na kvekerski, a gospođa Blejk je na sebi imala tamnosmeđu haljinu, belu maramu oko vrata, zgužvanu kapu i tamnoplavi šal. Zaista, izgledali su više kao da su krenuli u nedeljnu popodnevnu šetnju nego na pogreb, osim što su hodali malo brže nego obično, kao da tačno znaju kuda idu, i kao da im je cilj mnogo važniji od puta do njega. Nijedno nije izgledalo sumorno niti uznemireno. Lice gospođe Blejk bilo je možda pomalo prazno, a oči gospodina Blejka možda malo čvršće prikovane za horizont. Pošto su delovali tako uobičajeno, niko im ništa nije rekao, niti je ko skinuo šešir kao što bi možda učinio da je znao da su Blejkovi u žalosti.

Megi i Džem su se uspentrili preko živice i krenuli za njima. U početku su se držali podalje iza njih, ali Blejkovi se nijednom nisu osvrnuli, i kad su prešli Vestminsterski most, deca su im se primakla dovoljno da čuju šta govore. No, Blejkovi nisu razgovarali, samo je gospodin Blejk mumlao za sebe i povremeno pevušio deliće pesama visokim glasom.

Megi munu Džema laktom. „To nisu himne, kao što bi se danas očekivalo. Mislim da su to pesme iz one njegove knjige. One *Pesme nevinosti*.“

„Možda.“ Džem je manje pažnje obraćao na Blejkove, a više na predele oko sebe. Prošli su Vestminstersku dvoranu i opatiju – bilo je mnogo ljudi u blizini, jer se jedna služba završila, a druga počinjala – i nastavili pravo putem s mosta. Uskoro ih je put doveo u veliki otvoreni zeleni prostor istačkan drvećem, sa uskim potokom u sredini.

Džem stade i razrogači oči. Ljudi su šetali izgrabuljanim pošljunčanim stazama, odeveni lepše nego iko koga je video u Lambetu. Žene su nosile haljine skrojene tako da su izgledale žive. Široke suknje bile su jarko obojene – žute poput kanarinca, tamnocrvene, nebeski plave, zlatne, a ponekad prugaste, izvezene ili

ukrašene redovima nabora. Fino opšivene podsuknje naglašavale su ženske obline, a kosa, podignuta visoko na temenu i ukrašena ogromnim tvorevinama od tkanine koje je Džem oklevao da nazove šeširima, činila ih je sličnima preopterećenim brodovima koje će svaki povetarac lako prevrnuti. U takvoj odeći se ne može raditi nikakav posao.

Ali muška odeća ga je još više iznenadila, pošto je trebalo da bude sličnija onoj koju on sam nosi; bila je nešto praktičnija, mada niko od ovih muškaraca očigledno ništa nije radio. Dobro je osmotrio jednog muškarca u prolazu: nosio je kaput od smeđe i zlatne svile, peševa elegantno isečenih da otkriju iste takve pantalone do kolena, prsluk od svile zlatne i krem boje i košulju s riševima oko vrata i ruku. Čarape su mu bile bele i čiste, srebrne kopče na cipelama sjajne i uglačane. Kad bi Džem ili njegov otac nosili takvu odeću, klinovi bi zapinjali za svilu, iverke se hvatale u čipku, čarape bi im se urpljale i iscepale, a srebrne kopče bi neko ukrao.

U tako dobro odevenom društvu Džem se još više postideo svojih okrpjenih pantalona i izlizanih rukava. Čak i Megini pokušaji da se dotera – ugnječeni slamni šešir, zgužvana marama – ovde su delovali smešno. I ona je to osetila, pa je ponovo zagladila haljinu kao da čika svakoga da je pogleda. Kad je podigla ruke da popravi šešir, steznik joj je škripnuo.

„Šta je ovo ovde?“, upita Džem.

„Park Sent Džems. Vidiš, ono je palata po kojoj je park dobio ime.“ Pokazala je dugačku građevinu od crvene cigle; tornjevi s kruništima čuvali su ulaz, a između njih je visio časovnik u obliku romba; pokazivao je pola tri. „Požuri, Blejkovi će nam uteći.“

Džem bi voleo da se duže zadrži ovde i sve dobro osmotri – ne samo povorku kostima, nego i nosiljke i paževe odevene u crveno, decu odevenu bogato, gotovo kao njihovi roditelji, koja su hranila patke i terala obruče, mlekarice koje su izvikivale: „Kanticu mleka, gospo! Kanticu mleka, gospodaru!“, i muzle krave privezane nedaleko odatle.

On i Megi su požurili dalje. Blejkovi su išli ka severu, obilazeći istočnu ivicu parka. Na početku široke avenije s četiri drvoreda brestova – „Ovo je Mel“, objasnila je Megi – koja se pružala pored palate, skrenuli su desno u usku uličicu prema ulici načičkanoj prodavnicama i

pozorištima. „Idu gore na Hej market“, reče Megi. „Bolje da te uzmem pod ruku.“

„Zašto?“, upitao je Džem, ali se nije opirao kad ga je uhvatila ispod ruke.

Megi se zakikota. „Nećemo da Londonke iskoriste momčića sa sela.“

Posle minut-dva shvatio je na šta je Megi mislila. Kad su krenuli širokom ulicom, žene su počele da mu klimaju glavom i pozdravljaju ga, a do tada niko na njega nije obraćao pažnju. Ove žene nisu bile obučene kao one u parku Sent Džems; nosile su jeftinije, izlizanije haljine, grudi su im bile otkrivenije, a kosa smotana ispod šešira s perjem. Nisu bile grube kao kurve na Vestminsterskom mostu, možda zato što je bio dan i što se još nisu napile.

„Vidi kako sladak dečko“, rekla je jedna, idući s drugom ruku pod ruku. „Odakle si?“

„Iz Dorsetšira“, odgovorio je Džem.

Megi ga povuče za ruku. „Ne razgovaraj s njom!“, prosiktala je. „Zgrabiće te kandžama i nikad se nećeš izvući.“

Druga kurva je na sebi imala haljinu s naštampanim cvećem i odgovarajući šešir; izgledala bi elegantno da nije onoliko otkrila grudi. „Dorsetšira?“, rekla je. „Znam dve-tri devojke iz Dorsetšira. Hoćeš da ih upoznaš? Ili više voliš rođenu Londonku?“

„Ostavi ga na miru“, promrmlja Megi.

„Šta, već si našao sebi curu?“, reče kurva u cvetnoj haljini i uhvati Megi za bradu. „Neće ti ova dati ono što mogu ja.“

Megi se ote i pusti Džemovu ruku. Kurve se nasmejaše, pa se okrenuše boljim mušterijama, a Megi i Džem oteturaše dalje, posramljeno ćuteći. Izmaglica se zgušnjavala, sunce je gotovo nestalo; pomaljalo se tek s vremena na vreme.

Srećom, Hejmarket je kratka ulica, pa su uskoro stigli u mirnije, uže uličice s mnogo zbijenih zgrada, zbog čega su bile i mračnije. Iako su se kuće dizale tesno jedna uz drugu, bile su u dobrom stanju, a ljudi na ulicama su izgledali imućnije nego susedi Džema i Megi u Lambetu.

„Gde smo sada?“, upita Džem.

Megi obiđe konjsku balegu. „U Sohou.“

„Je li Banhil Filds blizu?“

„Nije, ima još dosta. Prvo idu kući njegove mame daje ponosu odande. Vidi, stali su. Eno." Blejkovi su pokucali na vrata jedne radnje; u izlogu je visila crna tkanina.

„Džems Blejk, muška galanterija", pročita Džem naglas natpis iznad radnje. Vrata su se otvorila i Blejkovi su ušli; gospodin Blejk se okrenuo da zaključa za sobom. Džemu se učinilo da ih je za trenutak opazio, ali ne dovoljno pažljivo da ih prepozna. Ipak su se povukli unazad.

Ispred vrata nisu čekale kočije, niti su se u radnji videli bilo kakvi pokreti pošto su Blejkovi ušli. Megi je neko vreme stajala naslonjena na zid nekih štala, privlačeći oštre poglede prolaznika, a zatim se odmakla i krenula natrag prema radnji. „Šta to radiš?“, upitao ju je Džem tiho kad ju je stigao.

„Ne možemo da stojimo ovde i čekamo – privlačimo suviše pažnje. Idemo s druge strane da sačekamo pogrebnikova kola.“

Prošli su pored izloga radnje i susednim ulicama uskoro stigli na Zlatni trg; naziv im je rekla prodavačica cveća. U poređenju s ostalim londonskim trgovima, ovaj nije bio naročito otmen, ali pročelja kuća bila su šira, i bilo je više svetla nego u okolnim ulicama. Sam trg bio je ograđen gvozdenom ogradom, pa su Džem i Mejsi šetali oko ograde i posmatrali spomenik Džordžu Drugom koji se dizao u sredini.

„Zašto su mi to radile?" upitao je Džem dok su šetali.

„Ko ti je radio šta?"

„One... one žene na Hejmarketu. Zašto su me ono pitale? Zar ne vide da sam premlad – za to?"

Megi se zakikota. „Možda dečaci u Londonu počinju ranije."

Džem pocrvene i zažali što je uopšte progovorio, naročito zato što mu se činilo da Megi uživa da ga zadirkuje. Smešila mu se tako da je od besa šutnuo šljunak pod nogama. „Idemo nazad", promrmljao je.

Kad su stigli, vrata radnje su bila otvorena, a napolju su stajala kola. Susedi su počeli da izlaze iz kuća, pa su se Džem i Megi sakrili među njima. Gospodin Blejk se pojavio s pogrebnikom i dva brata – jedan je bio onaj kog je Džem juče video u naselju Herkul. Gospođa Blejk je izašla s nekom ženom; imala je iste guste obrve i zatupast nos kao braća Blejk, pa im je sigurno bila sestra. Dok su muškarci iznosili kovčeg kroz vrata i spuštali ga na kola, okupljeni su pognuli glave i skinuli šešire.

Kad je kovčeg smešten na kola, dva pogrebnika su se popela na sedište, dodirnula konje uzdama i kola su polako krenula; ožalošćeni su ih pratili pešice, a susedi su išli iza njih. Povorka je išla napred sve dok ulica nije postala preuska; onda su susedi stali i posmatrali kako kola krivudaju u još užu uličicu i nestaju.

Džem je stao. „Možda bi trebalo da se vratimo u Lambet“, predložio je i progutao knedlu koja mu se stvorila u grlu. Prizor kovčega na kolima i suseda kako skidaju šešire podsetio ga je na bratovljevu smrt, kada su njihovi susedi stajali na vratima pognutih glava dok su prolazila kola s kovčegom, a prema pidltrenthajdskom groblju navodio ih zvuk usamljenog crkvenog zvona. Ljudi su otvoreno plakali, jer Tomi je bio vrlo omiljen momak, a Džemu je bilo teško da pred svima pređe tu kratku razdaljinu između kuće i crkve. Iako je sada rede mislio na brata, sećanja su ga ponekad hvatala na prepad. Ni za koga iz porodice London nije potpuno sahranio Tomija. Džem je i dalje noću ponekad čuo majčin plač.

Megi nije stala, nego je potrčala ulicom čim su se susedi okrenuli i vratili u kuće. Na raskrsnici na kojoj je povorka nestala okrenula se Džemu i nestrpljivo mu mahnula rukom. Posle trenutak-dva Džem je krenuo za njom.

ČETIRI

Uskoro su stigli na Trg Soho, malo veći od Zlatnog trga, ali sa sličnom gvozdenom ogradom, travnjacima, pošljunčanim stazama i spomenikom Čarlsu Drugom na postolju u sredini. Za razliku od Zlatnog trga, bio je otvoren za javnost, i dok je pogrebna povorka išla duž severne strane, Džem i Megi su prošli pravo preko trga, pomešavši se s Londoncima koji su izašli na malo svežeg vazduha i sunca – mada je vazduh ovde bio gušći nego u Lambetu, i pun mirisa zbijenih ljudi, mirisa dima vatri loženih ugljem, stare memljive odeće, kuvanog kupusa, ustajale ribe. Trg Soho je bio daleko otvoreniji od okolnih ulica kojima su prošli, ali nebo su potpuno prekrili oblaci, pa više nije bilo zlatnog septembarskog svetla, nego je nastalo neko slabašno mestimično sivilo koje je Džema podsećalo na beskrajna novembarska

popodneva. Činilo mu se da je kasno, da je skoro večer, i da je davno izašao iz Lambeta, pa ipak, još nije bio čuo da zvona otkucavaju četiri.

„Drži.“ Megi mu tutnu komad đumbirovog hleba; kupila ga je od uličnog prodavca koji je prošao noseći poslužavnik na glavi.

„Hvala.“ Džem se osetio krivim grizući tvrdu začinjenu koricu. Nije poneo nimalo novca da nešto kupi, jer se plašio da mu ga ne ukradu.

Priključili su se repu povorke s druge strane trga, a nekoliko skretanja kasnije prošli su pored četvrtaste crkve s visokim zvonikom. Megi se stresla. „Sveti Egidije“, bilo je sve što je rekla, kao da će samo ime dati nagoveštaj Džemu, bez njenog objašnjenja. Džem nije ništa pitao. Znao je da je sveti Egidije zaštitnik otpadnika, a prema okolnim zgradama bilo je jasno da crkva nosi prikladno ime. Iako nije prišao kućama, Džem je opazio smeće na pretrpanim ulicama, izdaleka osetio smrad i video bedu na licima oko sebe. To nije bio njegov prvi susret s londonskim sirotinjskim naseljima. S Megi je obišao neke priobalne ulice u Lambetu, nedaleko od fabrike senfa u kojoj je sada radila, i prenerazio se videvši da ljudi mogu da žive u onakvoj memli i mraku. Tada mu se, kao i sada, srce steglo od čežnje za Dorsetširoom. Hteo je da zaustavi odrpanca koji je prošao pored njih, čoveka omršavelog prljavog lica, i da mu kaže da napusti London, da ide sve dok ne stigne do prelepih zelenih brda usred polja okupanih suncem, do okoline Džemovog detinjstva.

Ipak, nije ga zaustavio. Pratio je Megi, koja je pratila Blejkove. Primitio je da se gospodin Blejk okrenuo i pogledao ove jadne ulice ne zastajući u hodu za majčinim kovčegom.

Gde u Londonu ima sirotinje, tu ima i kurvi; Sveti Egidije je vrveo kurvama. Bile su dovoljno pristojne da ne dozivaju ljude iz pogrebne povorke, ali Džem je išao iza ožalošćenih, i nije bio u crnom, pa su ga smatrale žrtvom. Dovikivale su mu, upravo kao i one na Hejmarketu, iako su bile od sasvim drugačijeg soja. Čak i Džem, koji nije imao iskustva s takvim ženama, video je da su kurve u naselju Sveti Egidije bile daleko očajnije nego njihove bolje odevene i zdravije drugarice s Hejmarketa. Lica su im bila suva i rošava, zubi krnjavi i crni, koža žuta, oči crvene od pića ili iscrpljenosti. Džem nije mogao da ih gleda, pa je požurio izlažući se opasnosti da stigne Blejkove. Ipak, čuo ih je. „Gospodine, gospodine“, nisu prestajale da ga mame, trčeći pored njega i cimajući ga za rukav. „Ajde, gospodine. Daj nam novčić, gospodine.

Izmamićemo ti osmeh, gospodine." Naglasak im je uglavnom bio irski, kao i kod većine stanovnika Svetog Egidija, ali bilo je i drugih – lankeširski, kornvolski, škotski, a čuo je i dorsetširsko kotrljanje.

Pružio je korak, ali čak ni Megine psovke nisu oterale kurve. Džem je prišao tako blizu povorci, uz glasno žensko gakanje pored sebe, da se jedan od braće gospodina Blejka – onaj za kog je Džem mislio da je Robert – okrenuo i namrštio, pa su kurve najzad odustale.

„Idemo na Haj Holborn“, objavila je Megi kad se ulica proširila. Onda je stala.

Džem takođe stade. „Šta je?“

„Ššš. Slušam.“

Njemu se činilo da ne čuje ništa osim uobičajenih zvukova londonskog života – tandrakale su kočije, neki čovek je vikao: „Pamučne vezice, peni komad, dugačke i jake!“, drugi je svirao tužnu melodiju i prekidao je uzvicima: „Dajte meni siromahu peni pa ću zasvirati nešto veselo!“, neki par se svađao oko krigle piva. Posle šest meseci života u Londonu Džem se na sve te zvuke navikao.

Onda je začuo nešto; preko ovog režanja, kotrljanja i povika čuo je glas drugačije boje – dorsetširski glas. „Džeme! Džeme! Vрати se!“

Okrenuo se i zaškiljio između prolaznika. „Tamo“, reče Megi i pohita prema nabranoj beloj kapici.

Mejsi je s nekom devojčicom stajala pored tezge sa školjkama. Iako Mejsinih godina, devojčica je bila mnogo sitnija, talasaste kose boje slame i bledog mršavog lica s dve velike crvene tačke od rumenila na obrazima i mrljom na usnama, kako obično devojčice šminkaju usne. Oči su joj bile žmirkave i crvene, kao da je plakala, a osvrtna se oko sebe kao da strepi od udarca. Nije na sebi imala košulje, nego samo kožni steznik, potamneo i mastan od nošenja, i crvenu satensku suknju preko prljavih podsukanja. S ruba suknje otepile je traku tkanine i njome povezala kosu.

„Džeme! Džeme!“, vikala je Mejsi trčeći ka bratu. „Ovo je Rozi Vajtmen. Zar je nisi prepoznao kad si prošao? Rozi, ovo je Džem.“

Džem ne bi obratio pažnju na devojčicu, ali kad se okrenula da ga pogleda očima obrubljenim crvenilom video je ispod rumenila, prljavštine i jadnog pokušaja zavodljivosti, lice devojčice s kojom je lovio jegulje u reci Pidl, i čiji su roditelji zbog nje izgubili štalu. „Bar

dan, Džeme“, reče ona pokazavši dobro poznati razmak između prednjih zuba.

„Gospode – poznajete ovu curu?“, upita Megi.

„Ona je iz našeg kraja“, odgovori Mejsi.

„A šta, za ime sveta, ti ovde radiš, gospojice Pidl?“

Mejsi je izgledala nesigurno koliko to može biti devojka sa nabranom kopicom. „Ja sam – pratila sam vas. Videla sam da ste pošli za Blejkovima, pa sam rekla mami i tati da me boli glava i krenula za vama. Pratila sam vas čitavim putem“, dodala je ponosno.

„Imaš li peni da mi daš, Džeme?“, upita Rozi.

„Izvini, Rozi, nemam novca kod sebe.“

„Daj joj hleb“, naredi Mejsi.

Džem pruži Rozi polupojedenu krišku, a ona je lakomo gurnu u usta.

„Do đavola, Blejkovi!“, promrmlja Megi i okrenu se za povorkom. Posle sporog probijanja kroz sporedne ulice, kola su sada na širem putu ubrzavala. Gotovo su se izgubila iz vida u metežu Haj Holborna. „Trknuću da vidim kuda su krenuli – čekaj me ovde, vratiću se po tebe.“ Megi nestade u gužvi.

„Šta ti radiš ovde?“, upita Džem Rozi.

Rozi se osvrnu oko sebe, kao da se priseća gde je. „Radim ovde“, rekla je, usta punih sažvakanog đumbirovog hleba.

„Ali zašto si pobegla i došla u London?“

Rozi proguta. „Znaš ti zašto. Nisam ’tela da moji roditelji i svi susedi upiru prstom u mene zbog požara. Zato sam došla ’vamo, je 1’?“

„Ali zašto ne odeš kući?“, upita Megi. „Tvoji roditelji bi...“ Začutala je setivši se da su Vajtmenovi u sirotinjskom domu u Dorčesteru, što nije želela da saopšti Rozi. „U svakom slučaju, sigurno bi ti u Dorsetširu bilo bolje nego ovde!“

Rozi slegnu ramenima i obgrli mišice kao da samu sebe teši zagrljajem.

„Ne možemo daje ostavimo ovde, Džeme“, reče Mejsi. „Hajde da je povedemo sa sobom nazad u Lambet.“

„Ali onda će mama i tata znati da smo bili u gradu“, usprotivi se Džem, trudeći se da prikrije gađenje.

„Neće se ljutiti kad vide da smo doveli Rozi.“

Dok su brat i sestra raspravljali o tome šta da rade, Rozi je krotko stajala i lizala mrvice s prstiju. Očekivalo bi se da će je zanimati šta će

biti s njom, ali nije. Od dolaska u London, pre godinu dana, silovali su je, pljačkali i prebijali; nije imala ništa osim odeće na sebi, i večito je bila gladna. Osim toga, mada to nije znala, dobila je kapavac. Rozi nije više očekivala da će ikako uticati na sopstveni život, pa nije rekla ništa.

Danas je uspela da privuče samo jednog muškarca, ali sada su, možda zbog mrvice pažnje koja joj je poklonjena, muškarci počeli da je primećuju. Uхватила je pogled jednog nešto bolje odevenog čoveka i razvedrila se.

„Jesi zauzeta, ljubavi?“ upitao ju je.

„Nisam, gospodine. Sve za vas, gospodine.“ Obrisala je ruke o haljinu, popravila slamni šešir i uzela ga pod ruku. „Ovuda, gospodine.“

„Šta to radiš?“ povika Mejsi. „Ne možeš da odeš!“

„Milo mi je što sam vas videla“, reče Rozi. „Zdravo.“

„Čekaj!“ Mejsi je uhvati za ruku. „Dođi... dođi kod nas. Možemo da ti pomognemo. Živimo u Lambetu. Znaš li gde je to?“

Rozi odmahnu glavom.

„Znaš gde je Vestminsterski most?“

„Bila sam tamo“, reče Rozi.

Čovek izvuče ruku iz njene. „Ideš li ili da potražim društvo negde drugde?“

„Idem, gospodine, naravno.“⁴ Ponovo ga je zgrabila za mišicu i pošla s njim.

„Dođi na Vestminsterski most, Rozi“, povika Mejsi, „i na kraju mosta videćeš veliku zgradu s belom zastavom i crvenim i crnim slovima. To je Astlijev cirkus. Dođi po danu i pitaj za Tomasa Kelaveja – važi?“

Rozi se nije osvrnula, nego je povelu mušteriju sporednom ulicom i povukla ga s vidika u jedan prolaz.

„O, Džeme, mislim da je klimnula glavom“, reče Mejsi. „Čula me je i klimnula je glavom. Doći će – sigurna sam!“ Oči su joj bile pune suza.

Megi im pritrča. „U redu je“, reče zadihano. „Zadržale su ih dvoje kočije što su se sudarile, kočijači se svađaju. Imamo koji minut.“ Pogledala je naokolo. „Gde je ona druga gospojica Pidl?“

„Otišla je“, reče Džem.

„Doći će sutra u cirkus“, dodade Mejsi.

Megi pogleda sestru i brata i diže obrve.

PET

Dok su pratili pogrebnu povorku ulicom Haj Holborn, Džem je osećao promenu u gradu što su išli više na istok, u stariji deo Londona. Ulice Sohoa ležale su kao rešetka. Ulice koje su vodile iz Haj Holborna pružale su se manje predvidivo, krivudale su i nestajale iz vida, naglo se završavale slepo, sužavale se u prolaze kroz koje su se kola jedva provlačila. Izgledale su kao da su prosto narasle do sadašnjeg oblika i veličine, a ne kao da su isplanirane. Ovaj deo Londona bio je takav kakav jeste, nije se trudio da deluje veličanstveno, elegantno ili uređeno kao Soho i Vestminster. Još je bilo dosta kuća, radnji i krčmi, ali pojavljivale su se i veće građevine – fabrike i skladišta. Džem je njušio pivo, sirće, štirak, katran, lužinu, loj i vunu. A kad su najzad skrenuli iz ulice Haj Holborn, osetio je miris krvi.

„Gospode, ne mogu da verujem da su pošli kroz Smitfild!“, uzviknu Megi i nabra nos. „Zar nisu mogli nekim drugim putem?“

„Šta je Smitfild?“, upita Mejsi.

„Stočna pijaca. Sada smo na Kravljoj stazi.“

Ulica je vodila uzbrdo, prema nizu niskih zgrada; miris balege, mokraće i govedeg znoja mešao se s težim metalnim zadahom krvi i mesa. Iako je pijaca nedeljom zatvorena, bilo je ljudi koji su prali tezge. Dok su prolazili, jedna žena im je izlila vedro vode na put, i ružičasti talas im je šljapnuo oko nogu. Mejsi se skamenila usred lokve i pokrila usta rukom.

„Ajde, gospojice Pidl“, naredi joj Megi, uhvati je za ruku i povuče je kroz krvavu vodu, mada je i sama pobledela od prizora krvi. „Ne zaustavljaj se – nećemo da se isповраćaš po nama, je l’ da? Nego, nisi nam rekla kako si uspela ovol’ko da nas pratiš a da te ne vidimo. Ja je nisam videla pozadi, a ti, Džeme?“ Gutala je vazduh govoreći.

Mejsi se zakikota; oporavila se brže od Megi. „Nije bilo lako – naročito dok ste čekali pogrebnikova kola. Kad ste se ono vratili morala sam da se okrenem i gledam u časovničarev izlog dok ne prođete. Bila sam ubeđena da ste me videli, ali niste. A onda, na onom drugom trgu, kad sam gledala spomenik, pojavili ste se pa sam morala da se sakrijem iza! O, Džeme, misliš da će Rozi doći u cirkus, je li? Mora da dođe. I mi ćemo joj pomoći, zar ne?“

„Ne vidim šta mi možemo da učinimo. Ne možemo da je pošaljemo nazad u Dorsetšir – ne kad su joj roditelji u sirotinjskom domu, i kad je ovakva.'1

„Može da ostane s nama, je li? Mama i tata je neće oterati."

„Gospođica Pelam hoće."

„Neće ako kažemo da nam je sestra i da je došla iz Dorsetšira. Gospođica Pelam ne zna da nemamo sestru."

„Moraće da se presvuče, to je sigurno", umeša se Megi. „Ne možete da kažete da je iz Pidla kad je onako obučena. Čak će i ona matora motka odmah videti ko je i šta je."

„Pozajmiću joj odeću. I može da se zaposli – u fabrici senfa, na primer. Da radi s tobom."

Megi frknu. „To ne bih pozelela ni neprijatelju. Vidi šta ti se desi kad radiš tamo." Skinula je maramu, useknula se u nju i pokazala im. „Znaš kako je kad staviš suviše senfa na meso ili ribu, pa te peče u nosu? Pa, tako je u fabrici svaki dan. U početku sam stalno kijala, tekle su mi suze i curio mi je nos. Rekli su mi da će me otpustiti ako tako nastavim. Kamo sreće da jesu. Najzad sam se navikla, ali više ne osećam mirise, a sve što jedem ima ukus senfa. Čak i đumbirov hleb ima ukus senfa. Zato ne bih savetovala vašoj drugarici da se zaposli tamo.“

„Možda bismo mogli da joj nađemo posao u cirkusu", predloži Mejsi.

„Ili bi je primili u Sirotište za devojčice ako slažemo da su joj roditelji mrtvi", reče Džem. „Što nekako za nju i jesu."

„Ima za nju nešto bolje", reče Megi. „Može da ode u bolnicu Magdalen na Poljima svetog Đorđa. Tamo primaju kurve" – Mejsi se trgnu na ovu reč – „i prave od njih pristojne devojke, uče ih da šiju i to i nalaze im posao po kućama."

Mejsi se umeša: „Rozi ume da šije. Znam da ume. Pravila je dugmad sa mnom. O, sigurna sam da ćemo joj pomoći!"

Dok su razgovarali, hodali su žustro, skrećući tu i tamo za povorkom. Pogrebna kola su iznenada stala pred kapijom iza koje su se videli nizovi nadgrobnih spomenika. Stigli su na groblje Banhil Fields.

ŠEST

Džem nije sasvim razmislio o tome zbog čega je prešao ovoliki put. Očekivao je da Banhil Filds, s obzirom na to da je u Londonu, bude veličanstven – nešto kao Vestminsterska opatija na groblju, nešto zbog čega se prelaze kilometri da bi se videlo. Iznenadio se videvši da se ne razlikuje mnogo od groblja uz pidltrenthajdsku crkvu, osim što je, naravno, daleko veće. Deset pidltrenthajdskih crkvenih dvorišta moglo bi ovde udobno da se smesti. Štaviše, nije bilo ni crkve ni kapele u kojima bi se održavale službe ili pružala duhovna uteha; groblje su činili jednostavni nizovi nadgrobni spomenika, ponegde prekinuti većim spomenicima i malobrojnim drvećem – hrastovima, platanima, dudovima. Ovo groblje nije bilo ni zaklonjeno od spoljnog sveta, kao mesto za tiho razmišljanje, jer se u polje usecala velika pivara, ispunjavajući ga ovosvetskim, reskim mirisom hmelja i sigurno velikim metežom radnim danom.

Ipak, dok je zurio u kamenove kroz gvozdenu ogradu, čekajući s devojkama da majka gospodina Blejka bude položena u večno konačište, i kasnije, dok su izgovarane škrte reči nad grobom a on i devojke besciljno šetali između kamenova, Džem je osetio da ga Banhil Filds navodi na tiha sanjarenja – delom spokojna, delom setna – koja je dobro poznavao iz vremena kad je šetao pidltrenthajdskim crkvenim grobljem. Sada, kad je na seoskom groblju bio i Tomijev grob, Džem je znao da bi se tamo drugačije osećao. „Izlomljeni kraj“, promrmljao je, a Megi se okrenula i zagledala u njega.

Sahrana se brzo završila. „Nije bilo crkvene službe“, šapnuo je Džem Megi dok su se naslanjali na veliki pravougaoni nadgrobni kamen i gledali iz daljine kako gospodin i njegova braća bacaju lopatama zemlju u grob, a onda predaju lopate grobarima.

„Ovde toga nema“, objasni mu Megi. „Ovo je disentersko groblje. Oni nemaju molitvenika ni ništa, i zemlja nije blagoslovena. Gospodin Blejk je pravi naprednjak. Nisi znao?“

„To znači da će otići u pakao?“, upita Mejsi i ubra belu radu pored postolja spomenika.

„Ne znam, možda.“ Megi je prstom prešla po imenu na spomeniku, mada nije umela da ga pročita. „Mislim da ćemo svi otići u pakao. Kladim se da raj i ne postoji.“

„Megi, ne govori tako!“, povika Mejsi.

„Pa, možda ima raja za tebe, gospojice Pidl. Ali bićeš tamo strašno sama.“

„Ne vidim zašto mora da bude jedno ili drugo“, reče Džem. „Zar ne može da postoji nešto što je malo jedno malo drugo?“

„Takav je svet, Džeme“, reče Megi.

„Valjda.“

„Dobro rečeno, mala moja. Dobro rečeno, Megi.“

Deca poskočiše. Gospodin Blejk se odmakao od ožalošćenih i prišao im s leđa. „O, zdravo, gospodine Blejk“, reče Megi pitajući se da li se on ljuti što su ga pratili. Ali gospodin Blejk nije delovao ljutito – na kraju krajeva, pohvalio ju je zbog nečega.

„Odgovorila si na pitanje koje sam ti postavio na Vestminsterskom mostu“, nastavio je gospodin Blejk. „Pitao sam se kad ću dobiti odgovor.“

„Jesam li? Na koje pitanje?“ Megi je kopala po pamćenju, ali nije se dobro sećala razgovora koji su s gospodinom Blejkom vodili na mostu.

„Ja se sećam“, reče Džem. „Pitali ste šta je na sredini reke, između obala.“

„Tako je, dečko moj, i Megi je upravo odgovorila. Razumeš li odgovor?“ Uperio je svoj prodorni pogled u Džema, a on mu je uzvratio pogled, iako je bolelo, kao kad se gleda u sunce, jer svetlucave oči gospodina Blejka su probijale masku koju je Džem navukao da bi ovako duboko ušao u London. Dok su se gledali u oči, Džem se osetio nagim, kao da gospodin Blejk vidi sve u njemu – njegov strah od svega novog i drugačijeg u Londonu, brigu za Mejsi i roditelje, preneraženost pojavom Rozi Vajtmen, nova, iznenađujuća osećanja prema Megi, duboku tugu zbog bratovljeve smrti, zbog smrti mačke, zbog svih kojih više nema i koji će nestati, uključujući i njega samog. Džem je bio zbunjen i oduševljen ovim popodnevom provedenim s Megi, mirisima života i smrti u Smitfildu, prelepom odećom u parku Sent Džems i otrcanim ritama u Svetom Egidiju, Meginim smehom i krvlju iz njenog nosa.

Sve je ovo gospodin Blejk video u njemu. Sve je shvatio, i klimnuo je Džemu glavom, i Džem se osetio drugačije – čvršće i čistije, kao da je kamen izglačan peskom.

„Svet“, rekao je. „Ono što je između dve suprotnosti smo mi.“ Gospodin Blejk se osmehnu. „Tako je, dečko moj; tako je, mala moja.“

Napetost između dveju suprotnosti jeste ono što nas čini onim što jesmo. Nismo samo jedno, nego i drugo, sve je u nama pomešano, suprotstavljeno i iskričavo. Ne samo svetlost, nego i mrak. Ne samo mir, nego i rat. Nismo samo nevini, nego i iskusni." Pogled mu se na trenutak zaustavio na beloj radi u Mejsinoj ruci. „To je lekcija koju bi trebalo svi da naučimo, da vidimo svet u cvetu. Sada moram da porazgovaram s Robertom. Prijatan dan, deco moja.“

„Zbogom, gospodine", reče Džem.

Gledali su ga kako pažljivo gazi između grobova. Nije stao pored ožalošćenih, kao što su očekivali, nego je produžio i kleknuo pored groba.

„Šta ste to pričali?" upita Mejsi.

Džem se namršti. „Ti joj reci, Megi. Odmah se vraćam." Obilazio je nadgrobne kamenove dok nije čučnuo pored jednog iza gospodina Blejka. Ostali su izgledali vrlo živahno, oči su im sijale uprkos slabom svetlu – oblaci su se zgušnjavali i Džem je osetio kap kiše na ruci kad je čučnuo i oslušnuo.

„Osećam da me gura sa svih strana", govorio je gospodin Blejk. „Pritisak. I biće još gore. Znam to, prema vestima iz Francuske. Strah od originalnosti ugušiće one koji progovaraju drugačijim glasovima. Mogu ti reći samo svoje misli – i Kejtine, Bog je blagoslovio." Malo je ćutao, pa nastavio: „Ono što sam video, Roberte, nateralo bi te na plač. Lica na londonskim ulicama obeležena su paklom."

Ponovo je ćutao, ovog puta duže, a onda počeo da recituje:

*Na ulici svakoj pritešnjenom planom,
Tu gde sa svih strana Temza grad opседа,
Ja na svakom licu, neznanom i znanom,
Pečat tuge gledam, pečat ljudskih beda.*

*U svakome kriku čoveka što kuka,
U kriku deteta sluđenog od strave,
U svakome glasu, usred svakog zvuka,
Čujem zveket lanca što okiva glave*

Radio sam na ovoj. Pišem sve novo, jer sve se izmenilo. Razmišljaj o tome do našeg ponovnog susreta, brate moj." Ustao je. Džem je sačekao

da se vrati grupi u crnini, a onda je obišao da pogleda nadgrobni kamen uz koji je gospodin Blejk klečao. Njegove pretpostavke o bratu o kom gospodin Blejk tako često govori potvrdile su se. Na kamenu je pisalo: „Robert Blejk, 1762-1787“.

SEDAM

Pogrebници i njihova kola otišli su na jednu stranu, a Blejkovi su krenuli na drugu, ispod drvoreda što vodi ka ulici. Retke kapi kiše su počele da padaju upornije. „O“, reče Mejsi i čvršće omota šal oko ramena, „nisam mislila da će pasti kiša kad sam izašla. A do kuće ima tako mnogo. Šta ćemo sada?“

Megi i Džem nisu planirali dalje od dolaska na Banhil Fields. To je bilo dovoljno. Sada se smračilo od kiše, a nisu imali drugog cilja osim da se vrate kući.

Megi je iz navike krenula za Blejkovima, a Džem i Mejsi su je sledili. Kad je porodica stigla do ulice, nije skrenula u nju i krenula putem kojim je došla, nego je sela u kočije koje su ih čekale. Kočije su brzo krenule; iako su deca potrčala za njima, brzo su nestale s vidika. Ostali su na ulici, na sve jačoj kiši, i gledali kočije kako se hitro udaljavaju, skreću desno i nestaju. Požurili su niz ulicu do raskršća, ali kočija nigde nije bilo. Megi je gledala oko sebe. Nije znala gde su; kočije su krenule nazad drugim putem.

„Gde smo?“, upita Mejsi. „Da pođemo za njima?“

„Ne treba“, odgovori Megi. „Oni se vraćaju u Soho, a mi želimo u Lambet. Naći ćemo put do kuće. Idemo. Krenula je što je samouverenije mogla, ne rekavši Džemu i Mejsi da ju je u ovaj deo grada uvek dovodio otac ili brat. Ipak, snaći će se, moći će da prepozna mnogo šta što je viđala – Smitfild, katedralu svetog Pavla, Esnafski dom, zatvor Njugejt, most Blekfrajers. Treba samo da nađe nešto od toga.

Na primer, pred njima, s one strane travnjaka, uzdizala se ogromna građevina oblika slova U, trospratna i vrlo dugačka, ukrašena tornjevima po sredini i na uglovima.

„Šta je ovo?“, upitala je Mejsi.

„Nemam pojma“, odvrtila je Megi. „Izgleda mi poznato. Idemo da vidimo šta je s druge strane.“

Krenuli su duž ograde oko travnjaka i zaobišli jedno krilo zgrade. S druge strane videli su visoki trošni kameni zid obrastao bršljanom, i drugi još viši, bliže zgradi, očigledno podignut da spreči ljude da izlaze.

„Na prozorima su rešetke“, objavi Džem žmirkajući uvis kroz kišu. „Je li ovo tamnica?“

Megi zaškilji u pozore visoko na zidovima. „Mislim da nije. Znam da nismo blizu Flita ni Njugejta – išla sam tamo da gledam vešanja i ovo mi ne liči. Nema toliko zločinaca u Londonu, ne po zatvorima.“

„Gledala si kako nekoga vešaju?“, kriknu Mejsi. Izgledala je toliko prestravljeno da se Megi postidela da potvrdi.

„Samo jednom“, rekla je brzo. „To mi je bilo dosta.“

Mejsi se stresla. „Ne bih mogla da gledam da ubijaju nekoga, ma šta da je uradio.“

Megi proguta knedlu, ali pre nego što je stigla išta da kaže, čuli su jecaj s jednog visokog prozora zatvorenog rešetkama. Na početku je bio tih i nizak, a onda je rastao, sve glasniji i viši, dok se nije pretvorio u krik, tako snažan da je svakako pokidao grlo iz kog se oteo. Deca su se skamenila. Megi oseti kako se sva naježila.

Mejsi uhvati Džema za mišicu. „Šta je to? O, šta je to, Džeme?“

Džem zatrese glavom. Zvuk je iznenada prestao, a onda se ponovo javio, dubok, pa sve viši. Podsetio ga je na mačju tuču.

„Možda je ovo bolnica?“, reče. „Kao ona na Vestminsterskom putu. Ponekad se iz nje čuju jauci kad se žene porađaju.“

Megi je namršteno gledala bršljanom obrastao zid. Odjednom joj se lice iskrivilo od prepoznavanja i gađenja. „O, bože“, rekla je i ustuknula jedan korak. „*Bedlam*.“

„Šta je...“ Džem naglo začuta. Setio se jednog događaja iz Astlijevog cirkusa. Jedna krojačica je videla Džona Astlija kako se smeši gospođici Hani Smit i zaplakala tako snažno da je dobila napad. Filip Astli ju je polio vodom po licu i ošamario je. „Saberite se, dete moje, ili ćeš u *Bedlam*“, rekao je pre nego što su je ostale krojačke odvele. Astli se okrenuo Džonu Foksu, kucnuo se po čelu i namignuo.

Džem ponovo pogleda prozore i vide ruku kako leprša između rešetaka, kao da pokušava da uhvati kišu. Kad se krik začuo treći put,

rekao je: „Idemo“, okrenuo se na peti i pošao ka zapadu, kako mu se činilo, prema Sohau i Lambetu.

Megi i Mejsi pošle su za njim. „To je Londonski zid, znaš“, reče Megi i pokaza kameni zid desno od njih. „Ima delova posvuda. To je stari gradski zid. Tako sam prepoznala *Bedlam*. Tata me je jednom vodio ovuda.“

„Kojim putem onda da krenemo?“, upita Džem. „Sigurno znaš.“

„Naravno da znam. Ovuda.“ Megi nasumice skrenu levo.

„Ko-koga drže u *Bedlamu*“, promuća Mejsi.

„Luđake.“

„O, bože. Siroti ljudi. Mejsi naglo stade. „Čekajte – vidite!“ Pokazala je priliku u crvenoj suknji ispred njih. „Eno je Rozi! Rozi!“ povikala je.

„Mejsi, nismo ni blizu Svetog Egidija“, reče Megi. „Ne bi ona došla ovamo.“

„Možda jeste! Rekla je da radi svuda. Možda je došla ovamo!“ Mejsi potrča.

„Ne budi budala!“, viknu Megi za njom.

„Mejsi, mislim da ne...“, zausti Džem.

Sestra ga nije slušala, nego je potrčala brže, a kad je devojka naglo skrenula u bočnu uličicu, Mejsi je pošla za njom i nestala.

„Do đavola!“ Megi i Džem u korak potrčaše.

Kad su stigli do uličice, nije bilo ni Mejsi ni crvene suknje. „Do đavola!“ promrmlja Megi. „Kakva budala!“

Pohitali su u uličicu osvrćući se po prolazima levo i desno. U jednom su videli blesak crvenog u vratima kuće. Kad su videli lice devojke, bilo im je jasno da to nije Rozi, i da nije ni kurva. Devojka je zatvorila vrata za sobom, a Džem i Megi su ostali između nekoliko kuća, crkve, kotlarske radionice i radnje sa tkaninama.

„Mejsi je sigurno nastavila napred“, reče Megi. Otrčala je natrag u uličicu, s Džemom za petama, i nastavila dalje zalazeći u prolaze i staze. Kad su stigli do slepog kraja, skrenuli su jednom, pa još jednom, sve dublje zalazeći u lavirint ulica. Džem nije mnogo govorio, samo je jednom upozorio Megi da idu ukруг. Megi je mislila da je Džem besan na nju pošto se izgubila, ali on nije pokazivao ni gnev ni strah – samo smrknutu odlučnost.

Megi je samo mislila kako da pronađu Mejsi. Kad se za trenutak opustila i zamislila njih troje, izgubljene u ovim uskim uličicama nepoznatog dela ogromnog grada, bez predstave kako da se vrate kući, od straha je počela da se guši i činilo joj se da će morati da sedne. Ovoliko se uplašila samo jednom ranije, kad je srela čoveka na putu koji će kasnije poneti ime Staza ukoljica.

Trčeći jednim prolazom, mimoišli su se s čovekom koji se okrenuo i zlobno se nacerio: „Od čega begate?”

Megi vrisnu i odskoči kao preplašen konj, uplašivši obojicu; čovek je ustuknuo i nestao u sporednom prolazu.

„Megi, šta je?“ Džem uhvati drugaricu za ramena, ali ona se stresla, otrgla i okrenula. Naslonila se rukama na zid, trudeći se da dođe k sebi. Džem je stajao, posmatrao je i čekao. Najzad je duboko udahnula, drhtavo, i okrenula mu se; kiša joj je kapala sa zgnječenog slamnog šešira u oči. Džem je posmatrao njeno nesrećno lice i opazio odsutni, progonjeni izraz koji je video nekoliko puta ranije – i kad ona nije znala da gaje spazio, i sada, kad se, očajnički trudila da ga prikrije. „Šta je?“, upitao ju je ponovo. „Šta ti se desilo?”

Ona zatrese glavom; neće mu reći.

„To je zbog čoveka na Stazi ukoljica, zar ne?“, nagađao je Džem. „Uvek se čudno ponašao zbog toga.“

„Mejsi se smučilo, ne meni“, odvrati ona oštro.

„I tebi se smučilo“, nije odustajao Džem. „Smučilo ti se jer si videla suviše krvi na Stazi ukoljica. Možda si čak...“ Začutao je. „Videla si kad se to desilo, zar ne? Videla si kad je ubijen.“ Hteo je da je uteši zagrljajem, ali znao je da mu ona to neće dozvoliti.

Megi mu je okrenula leđa i ponovo se zagledala u prolaz. „Moramo da nađemo Mejsi“, promrmljala je samo.

Zbog kiše je malo sveta bilo napolju. Dok su tražili kiša se pojačala u poslednjem naporu da natopi svakoga na ulicama, a onda je naglo potpuno stala. Odmah su počela da se otvaraju vrata. Ovo je bio zbijen, stešnjen kraj Londona, pun malih mračnih kuća koje su preživlele raskoš, požare i bedu samo zato jer su bile čvrste. Ljudi koji su iz njih izlazili bili su jednako čvrsti i odlučni. Ovde nije bilo naglasaka iz Jorkšira, Lankešira ili Dorsetšira, već samo zvukova porodica koje mnogo naraštaja žive na istom mestu.

U takvom susedstvu nepoznati štrče kao rano procvetali kaćuni. Tek što su žitelji počeli da izlaze u ranu nedeljnu šetnju kad jedna žena pokaza iza sebe. „Tražite devojku s nabranom kapom, zar ne? Eno je tamo, pored Suknarskog vrta.“

Minut kasnije izašli su na otvoreno, pred još jedan ograđeni vrt, i spazili Mejsi kako stoji uz gvozdenu ogradu i čeka, očiju sjajnih od suza. Ništa nije rekla, samo je zagrlila brata i zagnjurila mu lice u rame. Džem je nežno potapša. „Sve je u redu, Mejsi.“

„Džeme, hoću kući“, reče ona prigušeno.

„Idemo kući.“

Odmakla se i pogledala ga. „Ne, mislim kući u Dorsetšir. Propašću u Londonu.“

Džem je mogao da kaže kako tata zarađuje više kod gospodina Astlija nego što je ikada zarađivao praveći stolice u Pidltrenthajdu. Ili joj je mogao reći kako mama više voli cirkus nego dorsetsku dugmad. Mogao je reći čak i: „A Džon Astli?“

Ali on je samo zaustavio jednog dečaka svojih godina koji je zviždućuci prolazio pored njih. „Izvinite, gospodine – gde je Temza?“

„Nije daleko. Odmah tamo.“ Dečak im je pokazao, pa su se uhvatili za ruke i krenuli na tu stranu. Mejsi je drhtala, a Megi je bila bleđa. Da ih rasonodi, Džem reče: „Znam novu pesmu. Hoćete da naučite?“ Ne čekajući odgovor, stao je da recituje:

*Na ulici svakoj pritešnjennoj planom,
Tu gde sa svih strana Temza grad opseda,
Ja na svakom licu, neznanom i znanom,
Pečat tuge gledam, pečat ljudskih beda.*

Tri puta su izrecitovali stihove koje je upamtio, a onda se uključili u gužvu pred Londonskim mostom. „Sad je sve u redu“, reče Džem. „Nismo zalutali. Reka će nas odvesti kući u Lambet.“

OKTOBAR 1792

VI

JEDAN

Mejsi je sa svog omiljenog sedišta posmatrala Džona Astlija na probi. Iskušala je sva sedišta u amfiteatru, i znala je gde joj se najviše dopada. Kelavejovi su na predstavama obično sedeli u parteru, blizu arene po kojoj su trčali konji, marširale vojske, prevrtači se prevrtali, a gospođica Lora Devin se vrtela i obrušavala. Ali za one koji vole pogled odozgo, najbolja mesta bila su na galerijama. S obe strane pozornice iznad arene, gledaoci u galerijama bili su iznad dešavanja u cirkusu i među posetiocima.

Danas je Mejsi sedela na galeriji desno od pozornice. Volela je da sedi tu jer je bilo ušuškano i povučeno, i zato što je jasno videla sve što radi Džon Astli, bilo na konju u areni ili s gospođicom Hanom Smit na pozornici. Gospođica Smit je bila sitna, imala je, kao sve profesionalne igraciće, stopala okrenuta napolje, plavu kosu i prefinjeno lice orhideje. Igrala je ljupku Kolombinu uz Džona Astlija kao Arlekina, i posetioci su je voleli. Mejsi ju je mrzela.

Tog popodneva Džon Astli je na konju uvežbavao s gospođicom Smit iznenađujuće finale koje će označiti kraj sezone. U tom trenutku sedeli su na konjima – on na svojoj smeđoj kobili, obučen u svetloplavi kaput, a ona u beloju haljini koja se isticala na njenom vrancu – i raspravljali o svojoj tački. Mejsi je uzdahnula; iako je mrzela gospođicu Smit, nije mogla da skine pogled ni s nje ni s Džona Astlija, jer su bili savršen par. Posle nekoliko minuta, Mejsi je otkrila da steže pesnice u krilu.

Ipak, nije otišla, iako bi majci dobro došla njena pomoć kod kuće; En Kelavej je kiselila kupus. Mejsi uskoro uopšte neće vidati Džona Astlija; dan nakon poslednje predstave u sezoni, družina će otputovati kočijama pravo za Dablin, gde će, kao i u Liverpulu, provesti zimsku sezonu. Sva oprema – scenografija, rekvizita, dizalice i koturače – poći će za njima brodom. Njeni otac i brat već sada su žurno pakovali scenografiju starih predstava i spremali je za prevoz koji još nije bio obezbeđen. Mejsi je to znala pošto je Filip Astli sedeo i obavljao poslove u loži pored njene, i upravo ga je čula kako s Džonom Foksom sastavlja oglas za novine:

*Potreban brod da preveze opremu u
Dablin.*

*Mora da isplovi 13, 14. ili
najkasnije 15.*

*Obratiti se gospodinu Astliju,
Astlijev Amfiteatar, Vestminsterski
put.*

Mejsi je o plovidbi znala malo, ali je bila sigurna da se brod za Dablin ne može naći za samo tri dana. Uzdahnula je i stegnula šake u krilu. Možda će, dok čekaju, gospodin Astli najzad zamoliti Tomasa Kelaveja i njegovu porodicu da pođu s njim u Dablin, kao što se ona molila tih poslednjih mesec dana.

Pljesak se zaorio iz čitavog amfiteatra; gospođica Hana je stajala na jednoj nozi na sedlu svog konja, a drugu je pružila iza sebe. Svi su ostavili posao da bi je gledali. Čak su i Tomas i Džem Kelavej izašli iza pozornice s ostalim stolarima i pljeskali. Ne želeći da štrči, i Mejsi je zapljeskala. Gospođica Smit se kruto osmehnula, trudeći se da joj ispužena noga ne zadrhti.

„Bravo, draga moja!“ , povika gospodin Astli iz lože pored Mejsine. „Podseća me na Pati“, rekao je Džonu Foksu. „Moram da dovedem ženu da vidi finale ove predstave. Šteta što tako malo žena hoće da nastupa na konju.“

„Imaju više pameti od muškaraca“, primeti Džon Foks. „Ova je, izgleda, svoju izgubila.“

„Ta devojka bi za Džona učinila sve“, reče Filip Astli. „Zato je sada tako gore.“

„Baš sve?“

„Pa, ne baš sve. Ne još.“ Obojica se nasmejaše.

„Zna ona šta radi“, nastavi Filip Astli. „Kroti ga vešto kao konja. Bravo, draga moja!“ , uzviknuo je ponovo. „Sada imamo veliko finale!“

Gospođica Smit uspori konja i spusti nogu. Kad se ponovo spustila u sedlo, Džon Astli se nagnuo i poljubio joj ruku, uz još pljeska i smeha. Gospođica Smit je porumenela.

Mejsi tada oseti kako tišina treperavo plovi do nje iz lože s druge strane arene. Pogledala je i videla jedinu osobu koja ne pljeska. Iz senki

je izronilo okruglo lice gospođice Lore Devin; piljila je odozgo u gospođicu Smit s više mržnje nego što je i sama Mejsi osećala prema scenskoj naivki. Lice gospođice Devin nije više bilo glatko i dobroćudno kao pre. Postalo je iznureno, izobličeno zgađenim grčem, kao da je upravo okusila nešto što ne voli. Izgledala je propalo.

Kad je gospođica Devin podigla pogled i susrela Mejsin, izraz joj se nije izmenio. Gledale su se u oči sve dok gospođica Devin nije ponovo utonula u senke, kao kad mesec nestaje iza oblaka.

DVA

U susednoj loži Filip Astli je s Džonom Foksom pregledao spisak imena. „Gospodin i gospođa De Kastro. Gospodin Johanot. Gospodin Lorens. Gospođa Henli. Gospodin Dejvis. Gospodin Krosmen. Gospodin Džefris. Gospodin Vitmor. *Monsieur* Riše. Gospodin Sanderson.”

„On stiže kasnije.”

„Do đavola, Fokse, treba mi odmah! Irci će hteti nove pesme, i to smesta. Mislio sam da se vozim u kočijama s njim, da ih sastavi usput.”

„Piše za neku predstavu za Hejmarket.”

„Baš me briga ako piše za samog kralja! Hoću da trinaestog bude u kočijama!”

Džon Foks je ćutao.

„Imaš li još iznenađenja za mene, Fokse? Ima li nešto što treba da znam? Reci mi odmah. Još malo pa ćeš mi kazati da su stolari ostavili alat i otišli u mornare.”

Džon Foks se nakašlja. „Nijedan stolar nije pristao da pođe, gospodine.”

„Šta? Zašto?”

„Većina ima posao negde drugde, i ne putuje im se. Znete kako je to.”

„Šta fali Dablinu? Jesi li pitao sve?”

„Sve osim Kelaveja.”

Mejsi je do tada samo napola slušala razgovor, ali sada se uspravila.

„Onda pošalji Kelaveja kod mene.“

„Razumem, gospodine." Posle kraće ćutnje Foks dodade: „A trebalo bi da razgovarate i s njom, gospodine."

„S kim?"

„S njom. Preko puta je. Zar je ne vidite?"

„Ah. Da."

„Zna li ona za gospodina Rišea?", upitao je Džon Foks.

„Ne zna."

„Trebada zna, gospodine. Da mogu da probaju."

Filip Astli uzdahnu. »U redu. Razgovaraću s njom posle Kelaveja. Zovi ga odmah."

„Razumem, gospodine."

„Nije lako biti upravitelj, Fokse."

„Mislim da nije, gospodine."

Kad se njen otac pojavio pred gospodinom Astlijem, Mejsi se sasvim umirila u svojoj loži; i pre nego što je progovorena ijedna reč, zapekla ju je savest što prisluškuje.

„Kelaveju, dobri čoveče, kako ste?", povika Filip Astli kao da je Tomas Kelavej s druge strane arene, a ne ispred njega.

„Dobro sam, gospodine."

„Lepo, lepo. Još pakujete scenografiju?"

„Da, gospodine."

„Ima mnogo posla da se družina spremi za put, Kelaveju. To iziskuje vrlo mnogo planiranja i pakovanja, pakovanja i planiranja, zar ne?"

„Tako je, gospodine. Podseća me na selidbu iz Dorsetšira u London."

„Pa, valjda ste u pravu, Kelaveju. Zato vam je sada lakše, pošto ste uvežbani."

„Uvežban za šta, gospodine?"

„Časti mi, malo sam požurio, zar ne, Fokse? Mislio sam na pakovanje i put u Dablin."

„U Dablin?"

„Znate da putujemo u Dablin, zar ne, Kelaveju? Na kraju krajeva, zbog toga i pakujete scenografiju."

„Da, gospodine, ali..."

„Šta ali?"

„Ja... Nisam mislio da i ja idem, gospodine."

„Naravno da idete! Mislite da nam neće trebati stolar u Dablinu?"

„Ja nisam stolar, gospodine. Ja pravim stolice."

„Ne, za mene ne pravite. Vidite li ovde neke stolice koje ste vi napravili, Kelaveju?“

„Osim toga“, dodade Tomas Kelavej, pošto Filip Astli nije nastavio, „u Dublinu sigurno ima stolara koji mogu da obave posao kako treba.“

„Nema onih koji poznaju scenografiju kao vi, Kelaveju. Šta vas muči? Mislio sam da ćete se radovati putovanju u Dublin. To je uzavreo grad – dopašće vam se, siguran sam. I topliji je zimi nego London. Kao i Liverpool, kuda idemo posle. Dajte, Kelaveju, želeli ste da odete iz Dorsetšira i vidite malo sveta, zar ne? Evo vam prilike. Polazimo za tri dana – to vam je dovoljno da se spakujete, zar ne?“

„Ja... A moja porodica?“

Sedište je škripnulo kad se Filip Astli promeškoltio. „Pa sad, Kelaveju, to je malo nezgodno. Moramo da se stisnemo na putovanju, znate – manja družina, nema mesta za mnogo ljudi. Žene su višak. Čak ni Pati ne ide u Dublin, zar nije tako, Fokse? Zato idete samo vi, Kelaveju.“

Mejsi uzdahnu. Srećom, nisu je čuli.

„Ali uskoro se vraćate, Kelaveju – već u martu.“

„To je pet meseci, gospodine.“

„I znate šta, Kelaveju? Porodica će vam se mnogo obradovati kad se vratite. Razdvojenost za Pati i mene čini čuda. Odsustvo pothranjuje ljubav, znate.“

„Ne znam, gospodine. Moramo bih da razgovaram s En o tome, i da vam odgovorim sutra.“

Filip Astli zausti da nešto kaže, ali ga Tomas Kelavej prekide, prvi put. „Moram nazad na posao, gospodine. Izvinite me.“ Mejsi je čula vrata kako se otvaraju i svog oca kako odlazi.

Iz susedne lože se začuo kikut. „O, ne počinji, Fokse!“

Kikotanje se nastavilo.

„Do đavola, Fokse, izradio me je, zar ne? On stvarno misli da odlučuje o ovome, je li? Ali ja ovde donosim odluke, a ne drvodeljce.“

„Zar ne bi trebalo da vaš sin donosi odluke, gospodine? Kao upravitelj?“

Filip Astli ponovo teško uzdahnu. „Misliš, Fokse? Ali pogledaj ga.“ Mejsi pogleda dole; Džon Astli je bio na konju i poigravao postrance po areni, a gospođica Hana Smit ga je posmatrala. „Ovo njemu najbolje

ide, a ne sedenje ovde gore i donošenje teških odluka. Kad smo već kod toga, idi i pozovi gospođicu Devin.”

TRI

Džon Foks je obišao galeriju i stigao do loža s druge strane. Iako ga je gospođica Devin sigurno videla kako prilazi, nije ustala da ga dočeka, niti mu je otvorila vrata kad je pokucao, nego je ostala da sedi i zuri preko puta u Filipa Astlija. Najzad je Džon Foks sam otvorio vrata, ušao u ložu, nagnuo se i šapnuo nešto o uho gospođici Devin. Onda je stao kraj vrata i čeka.

Ona se dugo nije ni pomerila, a nije ni on. Na kraju je ipak ogrnula šal oko ramena, ustala, protresla suknje, potapkala tamnu kosu umotanu u punđu na vratu i prihvatila pruženu ruku Džona Foksa. Foks ju je otpratio kao da je galerija puna uobičajili grubijana, pa mora daje zaštititi. Kad ju je isporučio u ložu Filipa Astlija, rekla je: „Ostani, Džone“, kao da će njegova učtivost ublažiti udarac koji sledi. Jer, ona je znala da je čeka udrac. Iščekivala gaje sedmicama.

Mejsi je takođe znala šta će se dogoditi. Ona i njena majka posmatrale su na poslednjoj predstavi gospođicu Devin kako sporije i nespretnije izvodi svoju tačku i pogodile šta nije u redu. Znala je takođe da prisustvo Džona Foksa neće nimalo izmeniti ishod, osim možda način na koji će gospodin Astli saoptiti svoju odluku.

„Gospođice Devin, dobro došli“, reče Filip Astli tonom sasvim lišenim šaljivosti s kojom je razgovarao s Tomasom. „Sedite, draga moja, sedite tu pored mene. Malo smo bleđi, zar ne, Fokse? Zamolićemo gospođu Konel da vam skuva malo supe. Meni kuva supu kad sam prehladen, i Pati se kune u nju, zar nije tako, Fokse?“

Ni Džon Foks ni gospođica Devin nisu rekli ništa na ove izjave, pa je Filip Astli nastavio da ćereta. „Gledali ste probu, zar ne, draga moja? Vrlo uzbudljivo, završno veče se primaklo. A onda ponovo krećemo za Dablin. Duše mi, koliko puta ćemo se još puta pakovati i preći Irsko more, a Fokse?“ Najzad je začutao, shvativši da to sada nije najprijatnija tema.

Zaista, činilo se da je Filip Astli za trenutak ostao bez reči. To je trajalo veoma kratko, ali dovoljno da slušaoci shvate kako mu je teško

da kaže ono što mora. Gospođica Lora Devin bila je u Astlijevom cirkusu deset godina, na krajeva krajeva, i bila mu je – našao je reći: „...Vi ste mi kao kći, draga moja, da, kao rođena kći. Zato znam kad se nešto promeni, zato što vas poznajem dobro kao što otac poznaje svoju kćer. A nešto se promenilo, draga moja, zar ne?“

Gospođica Devin je ćutala.

„Zar ste mislili da neću primetiti, Lora?“, upita je Filip Astli, a malo urođenog nestrpljenja uvuklo mu se u glas. „Polu gledalaca je pogodilo! Zar ste zaista mislili da neću opaziti da ste se ugojili, da ste sporiji? Pa vaša tačka prase na ražnju’ sada zaista zaslužuje to ime!“

Mejsi suspregnu uzdah pre nego što je odjeknuo u preneraženoj tišini koja je usledila za ovom svirepom primedbom. Filip Astli je osetio potrebu da ispuni tu tišinu. „Dajte, devojko, na šta ste mislili? Kako ste dozvolili da vam se to desi? Mislio sam da ste pametniji.“ Malo je ćutao, pa dodao: „On nije čovek za vas, Lora. To svakako znate.“

Gospođica Devin najzad progovori, mada odgovarajući na drugo pitanje. „Zato što moja porodica nije dovoljno dobra za vas, je li?“, rekla je s mekim škotskim pevuckanjem, tako tiho da je Mejsi morala da se nagne i gotovo izviri iz lože da bi čula. „Valjda je njena porodica prikladnija.“

Gospođica Smit je spokojno jahala duž ivice arene, u smeru suprotnom od Džona Astlija; kad god su se mimoišli, dodavali su jedno drugom čašu vina, otpijali i vraćali je pri sledećem susretu.

„Lóra, ja nemam nikakve vlasti nad ženama moga sina. To je njegova stvar. Ne želim da se raspravljam s njim oko toga zašto radi to što radi. To vi raspravite s njim. Moja jedina briga su predstava i izvođači. A kad vidim da član družine ne može da nastupa, onda moram nešto da preuzmem. Kao prvo, unajmio sam gospodina Rišea iz Brisela da se pridruži cirkusu.“

Usledila je kratka tišina. „Gospodin Riše je drhtavac“, reče gospođica Devin prezrivo. „Lakrdijaš na konopcu.“ Bilo je tačno da ovo dvoje umetnika na labavom konopcu imaju sasvim različite stilove. Za gospođicu Loru Devin bilo je pitanje časti i dobrog ukusa da ne podrhtava hodajući po konopcu. Njena tačka je bila glatka kao njena tamna kosa i bleđa koža.

„Kad Džon i gospođica Smit završe u areni“, nastavi Filip Astli kao da ona ništa nije rekla, „vi ćete s gospodinom Rišea probati tačku za

završnu predstavu, koja će upoznati gledaoce s njegovim darom i pripremiti ih za njegov *samostalni* povratak sledeće godine. Jer vi s nama ne idete u Dublin, gospođice Devin. Žao mi je, draga moja, zaista mi je žao, ali tako je. Možete ostati u svojim odajama još jedan mesec." Filip Astli ustade, očigledno spreman da ovaj razgovor privede kraju, sada kad je sve rečeno. „Sada imam posla. Ako mogu još nešto da učinim za vas", dodao je otvarajući vrata, treba samo da kažete Džonu Foksu, zar ne, Džone?"

Gotovo se izvukao, ali tihi glas gospođice Devin dobacivao je dalje i snažnije nego što je očekivao. „Kao da zaboravljate da će to klinče biti vaše unučč."

Filip Astli se ukopa u mestu i zakrklja. „Ne pokušavaj to sa mnom, curo!" urliknuo je. „Ta beba nema nikakve veze s Astli – jevima! Nikakve! Nije to moje unučč!"

Njegov glas, tako naviknut da nadjačava galamu predstave i gledalaca, čuo se u svakom uglu amfiteatra. Čule su ga krojačice, koje su umotavale zavežljaje odeće u sobici pored pozornice. Čuli su ga Tomas i Džem Kelavej, koji su pravili velike drvene podupirače da se između njih uglave delovi scenografije kako bi se zaštitili na putu za Dublin. Čula ga je gospođa Konel, koja je brojala prihod od prodaje ulaznica pred cirkusom. Čuli su ga čak i cirkuski dečaci koji su čekali napolju da Džon Astli i gospođica Hana Smit završe s konjima.

Mejsi ga je čula, i to je dovršilo slagalicu koju je premetala po glavi – poslednji komad bio je ono što je očekivala, ali se i nadala da nije tako, jer je značilo da zaista treba da mrzi gospođicu Devin.

Gospođica Hana Smit ga je svakako čula. Iako je nastavila da jaše oko arene, okrenula se prema loži i zagledala se, tek tada primetivši dramu koja se odvijala tik iznad njene glave.

Jedino Džon Astli kao da nije primetio izliv besa svoga oca. Bio je naviknut na viku Filipa Astlija i retko je slušao sadržaj. Kako je gospođica Smit i dalje držala ruku pruženu, dodao joj je čašu. Ali pogled joj je, kao i misli, bio usmeren negde drugde, pa je nije uhvatila; čaša je pala na tlo između njih i, uprkos piljevini, razbila se.

Džon Astli je odmah zaustavio konja. „Staklo!“, povikao je. Dečak koji je čekao u blizini da počisti konjsku balegu utrčao je s metlom u arenu.

Gospođica Hana Smit nije zaustavila svog konja. Nastavila je da jaše po areni, okrećući glavu da sve vreme vidi Filipa Astlija i Loru Devin. Samo što nije naletela na malog čistača, ali Džon Astli je zgrabio uzde njenog konja i zaustavio ga. „Hana, šta je s tobom?“, povikao je. „Pripazi kuda ti gazi konj – poseći će se na staklo.“

Gospođica Smit je, sedeći na konju, otrgla pogled od gospođice Lore Devin i uprla ga u Džona Astlija. Pobledele je, a ljupki osmeh kojim se smešila za vreme probe iščezao je. Sada je delovala kao da joj je muka.

Džon Astli je zurio u nju, a onda je pogledao ložu u kojoj su sedeli gospođica Lora Devin plamenog pogleda i njegov otac, još hukćući kao zadihan konj.

Onda je Mejsi čula nešto što nije ni sanjala da će čuti iz usta gospođice Hane Smit. „Džone Astli, vrećo govana!“ Ovo nije bilo glasno kao urlik Filipa Astlija, ali je bilo dovoljno glasno da čuju Mejsi i svi u loži do njene. Dečak koji je čistio staklo zafrekta. Džon Astli je zinuo, ali nije uspeo da smisli prikladan odgovor. Gospođica Smit je zatim skočila s konja i otrčala; zbog stopala okrenutih napolje njen odlazak delovao je još jadnije.

Kad je otišla, Džon Astli se besno zagledao u ložu, u kojoj je i dalje sedela Lora Devin; na sumornom licu joj je za trenutak zaigrao pobednički izraz. Mladi Astli je izgledao kao da želi nešto da kaže, ali zbog kikotačkog dečaka ispod sebe nije napravio scenu. Samo je brzo sjahao, bacio uzde obaju konja dečaku, popravio rukave svog plavog kaputa i pohitao za gospođicom Smit.

„Pa, nadam se da si zadovoljna, draga moja“, prosikta Filip Astli. „Jesi li ovo želela?“

„Vi ste taj koji pravi javnu dramu od svega“, odgovori Lora Devin. „Nikada niste umeli da čutite i ostanete mirni.“

„Napolje! Ne mogu da te gledam!“ Iako je Filip Astli ovo viknuo njoj, on sam je izleteo iz lože, pozvavši Džona Foksa da krene za njim.

Izašli su, a Lora Devin je ostala da sedi u loži; Mejsi je čutala u loži do nje. Ruke su joj se tresle u krilu.

„Dođi kod mene za trenutak“, čula je Mejsi gospođicu Devin kako mrmlja, i trgnula se shvativši da je naredba upućena njoj, i da ju je gospođica Devin videla u loži, i da zna da je sve čula. Mejsi je ustala i kliznula u susednu ložu, trudeći se da ne privlači pažnju na sebe –

mada, osim dečaka koji je odveo konje i vratio se da počisti ostatak stakla i balege, u blizini nije bilo nikoga.

Gospođica Devin nije podigla pogled kad je Mejsi ušla. „Sedi sa mnom, lutko“, bilo je sve što je rekla. Mejsi se spusti pored igračice na konopcu u stolicu iz koje je malopre ustao Filip Astli; još je bila topla. Zajedno su posmatrale arenu, osim dečakove metle najzad potpuno mirnu. Mejsi je jednolično grebuckanje metle umirivalo. Znala je da ne mrzi gospođicu Devin, šta god da se desilo. Nije je mrzela, nego sažaljevala.

Gospođica Lora Devin kao daje zapala u sanjarenje. Možda je mislila na sve one konopce po kojima je hodala, oko kojih se vrtela, s kojih je visila u ovoj areni. Ili je možda mislila o neobičnom finalu koje će izvesti kroz tri večeri. A možda je osluškivala svoje telo, u onom unutrašnjem razgovoru koji trudne žene ponekad vode same sa sobom.

„Žao mi je, gospođice Devin“, rekla je Mejsi najzad.

„Meni nije – ne mene same. Možda mi je žao tebe. I nje.“ Gospođica Devin zaklima glavom prisativši se gospođice Hane Smit kako jaše arenom. „Od sada pa do kraja života ješće se zbog njega i njegovih žena. Ja sam s tim završila.“ Pogledala je Mejsi krajičkom oka. „Koliko ti je godina, gospođice...?“

„Mejsi. Imam petnaest godina.“

„Znači, nisi više tako nevin. Ali još nisi iskusna, zar ne?“

Mejsi je htela da se pobuni – ko na ivici zrelosti voli da ga podsećaju kako je i dalje nevin – ali umorno lice gospođice Devin zahtevalo je iskrenost. „Imam vrlo malo iskustva“, priznala je.

„Onda mi dozvoli da te nečemu naučim. Ono što želiš nije vredno ni polovine onoga što još imaš. Upamti to.“

Mejsi klimnu glavom, mada nije sasvim shvatila ove reči. Spremila ih je negde da ih kasnije izvuče i prouči. „Šta ćete sada raditi, gospođice Devin?“ upitala je.

Gospođica Lora Devin se osmehnula. „Odleteću odavde, lutko. Eto šta ću.“

ČETIRI

Mejsi je obično ostajala duže u amfiteatru, gledala je probe čitavo popodne kad je mogla, ali posle razgovora s gospođicom Lorom Devin žudela je da ode što pre. Nije želela da ostane i vidi igračicu na konopcu kako proba sa sopstvenom zamenom. Štaviše, Džon Astli je nestao, i Mejsi je sumnjala da će on uspeti da ubedi gospođicu Hanu Smit da se vrati na konja. Osim toga, trebalo bi da pomogne majci da ukiseli kupus, ili da se prihvati šivenja kog su se ona i njena majka prihvatile umesto pravljenja dugmadi. Mejsi se iznenadila kad je njena majka pristala da se mane dugmadi, ali je En Kelavej bila odlučna. „Sada živimo u Londonu, ne u Dorsetširu“, rekla je. „Trebalo da ostavimo sve dorsetširsko iza sebe.“ Mejsi se u početku radovala promeni, ali u poslednje vreme su joj nedostajala njena dorsetširska dugmadi. Krpljenje tuđe odeće nije bilo prijatno kao uzbuđenje stvaranja nečeg novog ni iz čega – fine paučinaste dugmadi od prstena i komada konca, na primer.

Stajala je na prednjem stepeništu amfiteatra i zurila u maglu koja je gutala London. Kelavej ovi su mnogo slušali o ovom gustom zagušljivom plaštu, ali su imali sreće da izbegnu zloglasnu londonsku maglu sve do sada, zahvaljujući prolećnim i letnjim vetrovima koji nisu dali magli da se zgusne. Ali se u jesen u kućama po čitav dan ložio ugalj, dim se nad ulicama vio i tiho spuštao, prigušujući svetlost i zvuke. Bila je tek sredina popodneva, ali ulične svetiljke već su zapaljene – Mejsi je videla kako nestaju u tmuši Vestminsterskog mosta. Po navici je posmatrala ljude koji silaze s mosta i idu ka njoj, tražeći u svakoj prilici Rozi Vajtmen. Mejsi ju je čekala već čitav mesec, ali njena stara drugarica nije došla.

Oklevala je na stepenicama. Otkako se pre mesec dana izgubila u Londonu, Mejsi više nije išla sporednim uličicama od cirkusa do kuće, iako je znala put i nekoliko ljudi i radnji. Obično je išla Vestminsterskim putem, gde je bilo više sveta, a pravac je bio jasan. Otkako je stigla u amfiteatar, magla se tako zgusnula da se pitala da li da krene čak i tom utvrđenom putanjom. Upravo kad se okrenula da se vrati u amfiteatar i zamoli Džema da je otprati do kuće, Džon Astli je naglo izašao i naleteo pravo na nju.

„Oh!“, kriknula je Mejsi.

Džon Astli se naklonio. „Primate moje izvinjenje, gospođice.“ Krenuo je da je obiđe, ali mu je pogled slučajno pao na njeno lice; stao je. Džon Astli je na Mejsinom licu video ravnotežu između vatre

gospođice Lore Devin i suza gospođice Hane Smit. Mejsi je zurila u njega s potpunim obožavanjem devojke iz Dorsetšira. Ona ga nikad neće besno probadati pogledom, neće ga nazivati vrećom govana, neće ga ošamariti – što je gospođica Hana Smit upravo učinila kad je pošao za njom iza pozornice. Mejsi ga nikad neće grditi, nego će ga podržavati; neće mu postavljati zahteve, nego će ga prihvatiti; neće ga prezreti, nego će mu se otvoriti. Iako nije prefinjena kao gospođica Hana Smit – na kraju krajeva, ona je priprosta seoska devojka crvenog nosa, s nabranom kapićom – ali je sjajno i vitka, zbog čega se jedan deo Astlijevog tela već uzbudio. Ona je melem kakav treba muškarcu pošto je pretrpeo bes i ljubomoru.

Džon Astli namesti svoj najnežniji, najljubazniji izraz; što je još važnije, delovao je zainteresovano, čime se najlakše zavode devojke kakva je Mejsi. Pažljivo ju je posmatrao dok je oklevala na ivici guste sumporaste sveprožimajuće magle. „Mogu li nekako da vam pomognem?” upitao ju je.

„O, hvala vam, gospodine!”, uzviknu Mejsi. „Treba... treba samo da stignem do kuće, ali plašim se magle.”

„Da li živite u blizini?”

„Živim blizu, gospodine. Samo dve kuće dalje od vas u naselju Herkul.”

„A, susedi smo, znači. Učinilo mi se da vas odnekud znam.”

„Tako je, gospodine. Videli smo se letos, kad je bio požar – sećate li se? I – pa, moji otac i brat rade u cirkusu. Često dolazim, donosim im jelo i sve što treba.”

„I ja sam krenuo u naselje. Dozvolite mi da vas otpratim.” Džem Astli pruži ruku. Mejsi se zagledala u njega kao da joj nudi draguljima načićkanu krunu. Povučene devojke kao što je Mejsi retko kada u životu dobijaju tačno ono o čemu sanjare. Pružila je ruku i oprezno mu dodirnula mišiću, kao da očekuje da će mu se ruka istopiti. Ali tkanina njegovog plavog kaputa i mišići ispod nje bili su stvarni. Vidljivo se stresla od uzbuđenja.

Džon Astli položi drugu ruku preko njene i stegnu je, hrabreći Mejsi da ga uhvati ispod ruke. „Eto, gospođice...”

„Mejsi.”

„Na službi sam vam, gospođice Mejsi.” Džon Astli ju je poveo niz stepenice i u tminu Ulice Stengejt, a ne desno, na neznatno svetliji

Vestminsterski put. Mejsi je obavila njena sopstvena topla magla, pa mu je bez reči dozvolila da je povede prečicom koju je čitav mesec izbegavala. Mejsi zapravo nije ni primetila kuda su krenuli. To što je išla s najprivlačnijim, najsposobnijim i najelegantnijim muškarcem kog poznaje – i što ga čak dodiruje – prevazilazilo je sve njene snove. Lako je gazila uz njega kao da joj se magla spustila pod noge i odvojila je od tla.

Džon Astli je bio potpuno svestan utiska koji je ostavio na Mejsi, i bio je dovoljno pametan da ne govori previše. U početku ju je samo usmeravao kroz maglu – „Pazite na kola“, „Da vam pomognem da iskoračite iz slivnika“, „Zakoračite desno da ne zgazite u balegu“. Džon Astli je odrastao u londonskoj magli i umeo je da se snalazi u njoj, puštajući ostala čula da preuzmu komandu – nosem je njušio konje, krčme i smeće, stopalima' opipavao kosinu slivnika uz ivice puta i kaldrmu u prolazima. Iako je magla prigušila zvuke, mogao je da odredi da li nailaze jedan, dva ili četiri konja, i da razlikuje dvokolice od kočija. I tako je samouvereno koračao kroz maglu – polako, jer naselje Herkul je blizu, a treba mu vremena.

Kad je stekao Mejsino telesno poverenje, počeo je blago da usmerava razgovor. „Jeste li danas doneli ručak ocu i bratu?“ upitao ju je.

„Jesam, gospodine.“

„A šta ste im doneli? Ne, pustite me da pogodim. Pitu od mesa?“

„Da, gospodine.“

„Jeste li je kupili ili ste je sami napravili?“

„Pomogla sam mami. Ja sam načinila koricu.“

„Siguran sam da je to bila odlična korica, Mejsi, ako ste je vi napravili svojim finim prstićima – najlepšim u Lambetu.“

Mejsi se zakikota. „Hvala vam, gospodine.“

Prešli su još malo i stigli do *Kraljičine glave*, na uglu Ulice Stangejt i Lambet Marša; žuto svetlo iz krčme bojilo je maglu bojom ispljuvka. Niko po ovakvom vremenu nije pio ispred krčme, ali dok su prolazili, vrata su se naglo otvorila i jedan čovek se isteturio napolje, smejući se i psujući u isto vreme. „Oh!“ Mejsi stegnu mišiću Džona Astlija.

Spustio je drugu ruku preko njene, stegnuo je i povukao bliže sebi. „Nema razloga da se brinete, Mejsi. Sa mnom ste, na kraju krajeva. Ne bi vas on ni prstom takao.“ Zaista, čovek ih nije ni primetio, nego je

nesigurno krenuo jednim putem prema Lambet Maršu, a Džon Astli i Mejsi pošli su drugim. „Mislim da je krenuo u Lambet Marš da kupi povrće za svoju ženu. Šta mislite da će kupiti – broskvu ili repu?“

Mejsi se zakikota, uprkos nervozi. „Oh, broskvu, gospodine, rekla bih. Mnogo je lepša.“

„A praziluk ili kupus?“

„Praziluk!“ Mejsi se nasmeja kao da je napravila šalu, i Džon Astli joj se pridružio.

„To je rdava krčma“, reče on. „Nije trebalo da vas povedem ovuda, Mejsi. Izvinjavam se.“

„O, sve je u redu, gospodine. S vama sam potpuno bezbedna.“

„Odlično. Radujem se, draga moja. Naravno, nisu sve krčme ovakve. Neke su vrlo lepe. *Ananas*, na primer. Čak i dame mogu da odu tamo i da se osećaju kao kod kuće.“

„Pretpostavljam da je tako, gospodine, iako nikad nisam bila.“ Na pomen te krčme Mejsino ozareno lice se smrknilo, jer se setila kada je čekala ispred *Ananasa* i videla Džona Astlija kao izlazi s jednom krojačkom. Bez jasne namere malo je povukla ruku s njegovog savijenog lakta. On je to osetio i opsovao u sebi. Znači, ne *Ananas*, pomislio je – očigledno joj se ne sviđa. Možda to i nije najbolje mesto – iako je blizu štalama Astlijevih, gde je nameravao da završi, verovatno će krčma biti puna ljudi iz cirkusa koji je možda poznaju.

Pre nego što je Džon Astli spomenuo *Ananas*, Mejsi je mogla veselo da uživa u njihovom bezazlenom koketnom razgovoru. Naziv krčme ju je naterao da prizna sebi njegove namere. Na kraju krajeva, odlazak u krčmu s Džonom Astlijem je nešto stvarno. Oklevala je. „Baš sam vas gledala kako jašete s gospođicom Smit“, rekla je. „Lepo izgledate zajedno.“

Ovo nije bio pravac u kom je Džon Astli želeo da usmeri razgovor. Zeleo je da se vrati na povrće i smeh. „Gospođica Smit veoma dobro jaše“, rekao je jednostavno, pitajući se šta je sve Mejsi videla za vreme probe. Je li čula kako je njegov otac vikao na gospođicu Loru Devin?

I Mejsi je mislila na ono što je videla i čula, na komadić slagalice koji povezuje Džona Astlija i gospođicu Devin. Razmislila je i zaključila daje njegovo telesno prisustvo – široka ramena i vitki struk ispod dobro skrojenog plavog kaputa, vesele oči i spreman osmeh, laki sigurni korak i čvrsti stisak, čak i mesnati miris konja – mnogo moćnije

od bilo čega što je uradio bilo kome. Uz neznani osećaj krivice zbog dobrote koju joj je ukazala gospođica Devin i njenog upozorenja, Mejsi je izbacila iz glave prošlost Džona Astlija i mislila samo o sadašnjem trenutku. On možda obraća pažnju na mnoge žene, ali zašto da i ona ne dobije malo te pažnje? Želi je.

Čak mu je olakšala. Kad su izašli iz sporedne ulice u naselje Herkul, tik levo od kuće u kojoj Kelavejovi stanuju, rekla je što je tužnije mogla: „O, zar već?“

Džon Astli odmah prihvati. „Draga moja, mislio sam da ćete se radovati što ste bezbedno stigli kući! Čekaju li vas?“

„Ne“, odgovori Mejsi. „Ne još. Pomoći ću majci da ukiseli kupus, ali to zapravo nije tako težak posao.“

„Šta, nema broskve ni praziluka?“

Mejsi se osmehnula, ali on ju je već vodio preko ulice; stomak joj se stegnuo pri pomisli da će je uskoro ostaviti pred vratima, i da možda nikada više neće moći da razgovara s njim i da ga dodirne.

„Bilo mi je zadovoljstvo da vas dopratim kući, Mejsi, mada mi je mrsko da vas ostavim“, reče Džon Astli kad je stao pred kućom gospođice Pelam. „Možda bismo mogli nešto da popijemo pre nego što odete kući.“

„To... to bi bilo... vrlo lepo.“

„Možda bi krčma na vrhu ulice bila prikladna. Blizu je – nećemo morati daleko da idemo po ovoj magli – i ima jedan ušuškani ugao koji bi vam se, mislim, dopao.“

„Ja... U redu, gospodine.“ Mejsi je to jedva izgovorila. Na trenutak joj se zavrtelo u glavi od griže savesti pomešane sa strahom. Ipak, ponovo je čvrsto uhvatila Džona Astlija ispod ruke, okrenula leđa svom jedva vidljivom domu i krenula u pravcu kojim je on želeo – a i ona.

PET

Krčma *Herkul* zatvarala je niz kuća naselja Herkul na raskrsnici s Vestminsterskim putem; tačno na drugom kraju naselja bio je *Ananas*. *Herkul* je bio veća krčma, posećenija, jarko osvetljena, sa separeima. Džon Astli je bio tu nekoliko puta, ali više je voleo zavodjenje na tišim,

mračnijim mestima. No, ovde makar nije bilo ljudi iz cirkusa, niti je bilo ko podigao pogled kad su ušli.

Platio je jednom paru da se skloni i smestio Mejsi u separe u uglu, skriven drvenom pregradom visokom do ramena; to ih je donekle sakrilo od suseda u separima s obe strane, ali su jasno videli dvoranu. Onda je otišao do šanka i poručio joj rum punč, a sebi čašu vina. „Neka bude sladak i jak“, rekao je za punč. Šanker je pogledao Mejsi kako se osvrće na svom sedištu, ali nije rekao ništa.

Kad su seli jedno uz drugo, s pićem pred sobom, Džon Astli se nije želeo da usmerava razgovor, kao što je učinio na ulici. Zapravo, uopšte mu se nije govorilo. Postigao je prvi cilj – doveo je Mejsi u krčmu i dobila je piće. Smatrao je da je učinio dovoljno, a njegovo prisustvo i rum učiniće ostalo za ostvarenje drugog cilja. On zapravo nije uživao u razgovorima sa ženama, i činilo mu se da sada gotovo nema šta da kaže Mejsi. Ona je ljupka devojka, a njemu treba samo malo odmora od napornijih žena u njegovom životu.

Mejsi u početku nije govorila ništa, jer je prvi put sela u londonsku krčmu, i to s tako zgodnim muškarcem. Bila je ona u krčmama doline Pidl, naravno, ali one su mračne, zadimljene i bedne u poređenju s ovom. Iako je sam *Herkul* bio obična otrcana krčma za ljude iz susedstva, njegovi drveni stolovi i stolice bili su bolje načinjeni nego grubi polupani nameštaj u *Pet zvona* u Pidltrenthajdu, čiji je vlasnik kupovao polovne stolice od putujućih drvodelja, umesto da plati vrhunske proizvode Tomasa Kelaveja. U *Herkulu* je bilo i toplije jer je, uprkos veličini dvorane, vatra ložena ugljem bolje plamsala, a bilo je i više gostiju. Čak i kalajni vrčevi za pivo nisu bili toliko ulubljeni kao oni u Pidltrenthajdu, a čaše za vino i punč bile su bolje od posuđa koje je viđala u Dorsetširu.

Mejsi nikad nije bila u prostoriji s toliko lampi, i očarale su je pojedinosti koje je videla – šare na haljinama žena, bore na čelu muškaraca, imena i inicijali urezani u drvene oplatae na zidovima. Posmatrala je ljude kako idu tamo-amo kao što mačka motri na drvo prepuno ptica – gladno je pratila nekog, onda bi joj pažnju skrenuo neko drugi. Glava joj je šetala levo-desno. Ostali gosti su bili dobro raspoloženi. Kad je grupa s druge strane dvorane prsnula u smeh, Mejsi se osmehnula. Kad su dva muškarca počela da viču jedan na drugog,

podigla je obrve, a onda je s olakšanjem uzdahnula kad su se nasmejali i potapšali jedan drugog po leđima.

Nije imala predstavu o tome od čega se sastoji punč u šolji koju je Astli spustio pred nju – jedino što je do tada popila bilo je slabo pivo – ali hrabro je uzela solju i srknula. Olizala je usne. „Nisam mislila da su i pića u Londonu drugačija, kao sve ostalo. Ova krčma, na primer – mnogo je življa od *Pet zvona!*“ Otpila je još malo punča; mada joj se piće nije naročito dopalo, znala je da se to od nje očekuje.

Džon Astli je zapravo i nije slušao, nego je računao koliko će ruma morati da joj plati kako bi omekšala i pristala na sve.

Pogledao je kradomice njene zarumenjene obraze i bleskasti osmeh. Dva će biti dovoljno, pomislio je.

Iako Mejsi nije gledala dovoljno pažljivo da prepozna bilo koga, neko je prepoznao nju. U grupi muškaraca okupljenih oko šanka nije videla Čarlija Baterfilda kako čeka piće, čak ni kad se zabaljio u nju. Kad je Džon Astli seo pored nje, i kad je uzela da pije rum punč, Čarli se zgađeno okrenuo. Ipak, dok je spuštao pivo pred roditelje, nije odoleo da kaže: „Pogodite ko sedi u separeu pored nas. Ne, mama, nemoj!“ Povukao je Bet Baterfild nazad kad je počela da ustaje kako bi provirila preko ograde. „Nemoj da te vide!“

„Ko je tamo, dečko?“, upita Dik Baterfild, prinese kriglu usnama i otmeno otpi gutljaj. „Ah, divno!“

„Onaj ulickani Astli i mala gospojica Dorsetšir.“

„Dorsetšir? Nije valjda Mejsi?“, reče Bet Baterfild. „Šta će ona ovde? Ovo nije mesto za nju.“ Okrenula je uho prema susednom separeu da oslušne. Mejsi je sa svakim gutljajem ruma postajala sve bučnija, pa su Baterfildovi mogli da čuju makar jednu stranu razgovora – glas Džona Astlija ostao je tih, i on je govorio malo.

„Mama i ja idemo u cirkus dva puta nedeljno“, govorila je Mejsi. „Tako sam videla sve što izvodite, nekoliko puta. Sviđa mi se vaša kobila, gospodine. Tako lepo izgledate na njoj.“

Džon Astli samo nešto progundā. Nikad u krčmi nije govorio o poslu, niti su mu trebale njene pohvale, ali Mejsi nije bila dovoljno iskusna da to oseti. Zapravo, već mu je bila dosadna. U krčmi je opazio nekoliko žena s kojima bi se, mislio je, proveo lepše nego s Mejsi. Očigledno je bila devica, a njegovo iskustvo mu je pokazalo da su device bolje u teoriji nego u praksi. Razdevičenje zahteva izvesnu

strpljivost i odgovornost, a on nije uvek raspoložen za to; device često plaču, a on bi više voleo ženu koja bi s njim uživala. Samo gospođica Lora Devin pokazala je malo devičanskog oduševljenja, nije plakala nego se smejala za vreme čina, znajući kako žena može da zadovolji muškarca a da on ne mora da je poučava. Iznenadilo ga je što je devica; dalje ga je iznenadilo što je osim suza pokazala još jednu osobinu devica – uverenje da ima prava na njega. Posle nekoliko prijatnih sastanaka otarasio je se, i nije verovao da nosi njegovo dete sve dok ga gospođica Hana Smit po podne nije šamarom ubedila u to.

Ipak, šta god da je mislio o Mejsi, Džon Astli je već polagao pravo na nju time što ju je smestio u separe i nalivao je punčom pred očima svih. Žene u dvorani su jasno videle šta smeru, i nisu želele da budu njegova rezerva za taj dan.

Moraće makar da ubrza ovo. Čim je popila punč, ustao je da joj donese drugi, i vino za sebe. Na povratku je, s čašama u rukama, iskoračio u stranu da propusti momka s ožiljkom na obrvi. Momak se pomerio na istu stranu, zatim se vratio kao i Džon Astli, sve vreme isceren. Zaprečujući put Džonu Astliju još trenutak-dva, zakačio ga je ramenom; jahačeva čaša se trgnula i pola vina prosulo se po podu. „Nalickani“, prosiktao je u prolazu.

Džon Astli nije imao pojma ko je mladić, ali je poznao tu vrstu; dečko je verovatno bio na predstavi, pa je ljubomorani na slavu i veštinu Džona Astlija. Ljudi su ga ponekad zaustavljali na ulici ili u krčmi i zadirkivali ga; kad se zavist rasplamsa bilo je i tuča. Džon Astli se trudio da ovo izbegne kad god može, pošto je ponižavajuće da se neko tako nadmoćan bije s prostim svetom. Ali umeo je vešto da se odbrani, a naročito je odbijao napade na svoje zgodno lice. Uprkos tome što je padao s konja, i što su ga konj i nekoliko puta ritnuli, uspeo je da sačuva lice od udaraca i ožiljaka, i nije imao nameru da upropasti lepotu u običnoj tuči s pijanim mladim radnikom.

Mejsi nije primetila ovaj susret jer je slušala ženu bujnih grudi, ispucalih obraza i mesnatih mišica koja se nagnula preko ograde iz susednog separea.

„Tela sam da skoknem kod tebe i tvoje majke, znaš“, govorila je. „Jedna gospoja želi drugačiju dugmad za prsluk koji šije. Umeš li da praviš cilindre?“

„Naravno da umem!“, uzviknu Mejsi. „Ja sam iz Dorsetšira, je l’da? Dorsetska dugmad za dorsetsku devojku!“ Šalu je izgovorila glasno i pomalo oštro.

Bet Baterfild se namrštila – osetila je miris ruma. „Tvoja mama zna da si ovde, zar ne?“

„Naravno da zna“, umeša se Džon Astli. „Ali to se vas ne tiče, zar ne, gospođo Njuškalo?“

Bet Baterfild se nakostrešila. „Tiče me se. Mejsi je moja susetka, da, a mi ovde pazimo na susede – makar na neke.“ Pogledala ga je iskosa.

Džon Astli je razmislio kako da s Bet izađe na kraj; može da joj laska, a može da se drži ravnodušno i prezrivo. Nije uvek lako prosuditi koji način je prikladan za koju vrstu žene, ali morao je da odluči pre nego što izgubi Mejsi zbog susetke. Sada, zbog mogućnosti da mu isklizne, želeo ju je više. Spustio je piće na sto, okrenuo pralji leđa, uvukao se u separe pored Mejsi i odvažno je zagrlio. Mejsi se nasmešila, privila se uz njega i popila gutljaj rum punča.

Bet Baterfild je sumnjičavo posmatrala ovu ugodnu predstavicu. „Mejsi, jesi li...?“

„Sve je u redu, gospođo Baterfild, zaista. Mama zna da sam ovde.“

„Zna, je l’?“ Iako je Mejsi sve veštije lagala, bilo joj je potrebno malo napora da ubedi Bet Baterfild.

„Pusti ih, Bet“, progundā Dik Baterfild i cimnu ženu za suknju. Bio je kraj sedmice, on je bio umoran i želeo je samo da popije nekoliko pića s porodicom i prijateljima. Često mu se činilo da se njegova žena suviše petlja u tuđa posla.

Bet Baterfild se zadovoljila rečima: „Svratiću posle zbog te dugmadi, važi?“, kao da upozorava Džona Astlija kako će Mejsi uskoro biti kod kuće da je dočeka.

„Važi, ili sutra. Bolje što pre, pošto možda uskoro odlazimo.“

„Odlazite? Kuda – nazad u Dorsetšir?“

„Ne, naravno da se ne vraćamo u Dorsetšir.“ Mejsi mahnu rukom. „Ne, u Dablin sa cirkusom!“

Ova vest iznenadila je čak i Džona Astlija – ako ne i užasnula. „Je li?“

„Čula sam kako vaš otac poziva mog oca da krene. Naravno, vi ga možete ubediti da dozvoli tati da nas sve povede.“ Srknula je punč i s treskom spustila čašu. „Bićemo svi zajedno!“

„Ma nemoj." Bet Baterfield namršteno pogleda Džona Astlija. „Možda je bolje da odmah pođem s tobom kod tvoje mame."

„Bet, sedi i popij piće." Dik Baterfield progovorio je zapovednim tonom koji nije često koristio, i žena ga je poslušala; polako se spustila na sedište, i dalje namrštena.

„Nešta tamo nije u redu", promrljala je. „Sigurna sam."

„Tako je, i to te se ne tiče. Ostavi Kelavejove na miru. Ista si kao Megi; traži onog njihovog momka kad god može. Možda bi trebalo više da brineš o njoj, a ne o toj maloj iza zida. Gospojica Dorset je dovoljno velika da zna šta radi. Dobiće ona od Astlija ono što želi. Pazi, kad odeš kod gospođe Kelavej, svakako je pitaj šta će njen muž s onim silnim drvetom kad odu u Irsku. Reci mu da ću sve kupiti jeftino – i stolice, ako ima. Kad razmislim, možda je bolje da i ja pođem s tobom u posetu."

„Ko se sada petlja u njihova posla?"

Dik Baterfield se protegnu i uze kriglu. „Ovo nije njihov posao, maco – ovo je Baterfieldov posao! Tako ti čuvam krov nad glavom."

Bet Baterfield frknu. „Ove dve ga čuvaju." Ispružila je svoje odrane, zbrčkane ruke koje dvadeset godina barataju mokrom odećom; izgledale su mnogo starije od nje same. Dik Baterfield uze njenu ruku i poljubi je s mešavinom sažaljenja i ljubavi. Bet Baterfield se nasmeja. „Ti, lolo stara. Šta bi' ja bez tebe?" Naslonila se i zevnula; upravo je bila završila noćno pranje i nije spavala od juče. Smestila se udobnije na sedištu kao stena uz kameni zid i pustila da joj Mejsi izvetri iz glave. Neće se pomaći nekoliko sati.

Džon Astli je u međuvremenu razmišljao o Dablinu. Kod Mejsi je bilo privlačno i to što on odlazi za nekoliko dana, pa neće morati da se bori s devičanskim zahtevima koje bi mogla da mu postavi. „Šta si to rekla o Dablinu?“, upitao ju je. „Šta će tvoj otac tamo raditi?"

„Stolariju. On pravi stolice, ali gospodin Astli ga je pozvao da pođe sa cirkusom i pravi sve što im treba.“ Mejsi je profrljala poslednje reči; rum je proradio. U glavi joj se vrtelo i želela je daje položi na sto.

Džon Astli se opustio – njegov otac nikako neće dozvoliti stolaru da povede čitavu porodicu u Dablin. Iskapio je vino i ustao. „Hajde, idemo.“

Nije poranio, nimalo. Turobni momak koji mu je prosuo vino stajao je s grupom preko puta. Grupa je zapevala:

*Ljubavni par jednom se sastao,
Prelepa Kejt, i Dani Ljubavni par jednom se sastao
Da bi se igrao i zabavljao.
Da bi im dan brže prošao
On joj svog Malog Danija pokazao!*

Mejsi su obrazi sada bili vatrenocrveni, a delovala je malo omamljeno. „Hajde, Mejsi“, ponovio je Džon Astli besno gledajući pevače. „Otpратиću te kući.“

Ostali u krčmi prihvatili su pesmu.

*Dani je povede u očevu štalu,
Prelepa Kejt i Dani,
Povede on je u očevu štalu
Izvadi napolje spravicu malu
Duga ko ruka, manite šalu,
A zove je Mali Dani!*

Mejsi je bez žurbe nameštala šal oko ramena. „Hajde!“, siknuo je Džon Astli. Povukao ju je na noge, zagrlio je i poveo ka vratima. Bet Baterfild je doviknula preko pesme: „Ne zaboravi, mala moja – eto me uskoro kod tvoje mame!“

*Dani je povede na obalu dole,
Prelepa Kejt i Dani,
Povede on je na obalu dole
Razmače širom joj nožice gole,
Skakaše po njoj sve gore-dole
I ulete Mali Dani!*

Džon Astli je zatvorio vrata za njima uz talase smeha. Mejsi kao da ništa nije primetila, mada se od svežeg vazduha ispravila i protresla glavom da je razbistri. „Kuda idemo, gospodine?“, uspela je da izgovori.

„Malo da prošetamo, pa vas vodim kući.“ Džon Astli nije sklonio ruku s njenih ramena; poveo ju je ne levo i naniže, kroz naselje Herkul,

nego pravo, u Bastilju. Između dveju kuća bio je uski prolaz koji je vodio pravo do vile i njenih štala.

Od hladnog vazduha Mejsi je umesto veselog pijanstva odmah obuzelo mučno pijanstvo. Čim su ušli u Bastilju zaječala je i uhvatila se za stomak. Džon Astli ju je pustio. „Glupača“, promrmljao je kad je Mejsi pala na kolena i povratila u slivnik. Došlo mu je da je ostavi tu, pa neka se sama snalazi do kuće. Krčma nije bila daleko, ali magla se tako zgusnula da se ništa nije videlo.

U tom trenutku je jedna prilika istrčala iz magle ka njima. Bili su svega nekoliko koraka od kuće BATERFILDVIH, gde je Megi svratila nakratko posle posla da se presvuče. Sada je radila u fabrici sirćeta na obali, pored strugara severno od Vestminsterskog mosta; iako je mirisala kiselo, makar je nos više nije pekao, a oči su joj se razbistrile. Vlasnik fabrike ih je čak nedeljom po podne puštao ranije kući.

Megi se trgnula videvši Džona Astlija. Već godinu dana nije volela da sama ide po magli, mada je to činila kad je morala. Vratila se iz fabrike s jednom devojkom koja je živela u blizini, a krčma je bila tako blizu njene kuće da je smatrala kako nema razloga za brigu. Samo što nije vrisnula tako nenadano ugledavši konjanika, a onda je opazila pogrbljenu priliku podno njegovih nogu kako povraća u slivnik. Onda se zakikotala, prepoznavši Džona Astlija s novom žrtvom. „Zabavljate se, gospodine, je li?“ podrugnula mu se i otrčala pre nego što je stigao da joj odgovori. Od olakšanja zbog dobro poznatog prizora, zbog činjenice da Džon Astli nije opasan, i zbog žurbe da se sakrije u krčmi od magle i hladnoće, samo je ovlaš pogledala Mejsi i pohitala u *Herkul*.

ŠEST

„Tu si, Megs“, povika Dik BATERFILD. „Dođi i sedi“ – ustao je. „’Očeš pivo, je li?“ U poslednje vreme bio je blaži prema kćeri; kupila je bolje postupanje predajući mu nadnicu svake nedelje.

„I pite, ako je ostalo“, doviknu mu Megi sedajući na njegovo mesto pored majke. „Zdravo, mama.“

„Zdravo, luče.“ Bet BATERFILD zevnu. „Gotova si, a?“

„Jesam, a ti?“

„Za sada.“ Majka i kći sedele su jedna uz drugu, združene umorom.

„Je li Čarli tu?“, upita Megi trudeći se da suzbije nadu u glasu. „O, nema veze, eno ga.“ Iako ju je brat mučio manje nego ranije – još jedna dobrobit od nadnica bila je ta što je Dik obuzdao Čarlija – uvek je bila opuštenija nasamo s roditeljima.

„Šta ima novo?“, upitala je majku.

„Ništa. O, jesi znala da Kelavejovi idu u Dablin?“ Bet Baterfild je imala naviku da moguće pretvara u sigurno.

Megi se naglo uspravi. „Šta?“

„Jes’. Polaze sledeće nedelje.“

Megi zaškilji. „Nemoguće. Ko ti je to rekao?“

Bet Baterfild se promeškolji. Megina neverica ju je uznemirila. „Mejsi Kelavej.“

„Zašto mi Džem to nije kazao? Videla sam ga pre neko veče!“

Bet Baterfild slegnu ramenima.

„Ludi su ako idu! Nisu oni za putnike. Jedva su uspeli da dođu iz Dorsetšira, i još se nisu ni smestili kako treba. Zašto bi Džem to krio od mene?“ Megi se trudila da suzbije histeriju u glasu, ali Bet Baterfild ju je čula.

„Smiri se, lutko moja. Nisam znala da ti je toliko stalo. Šteta što nisi bila ovde pre pet minuta – mogla si i sama da pitaš Mejsi.“

„Bila je ovde?“

„Bila je.“ Bet Baterfild uze da se igra krajevima šala, podiže svoju kriglu, pa je ponovo spusti.

„Mejsi ne ide po krčmama. Šta je radila ovde, mama?“, bila je uporna Megi.

Bet Baterfild se namrštila u svoje pivo. „Bila je s onim cirkusantom. Znaš.“ Mahnula je rukom. „S onim što jaše konje. Džon Astli.“

„Džon Astli?“ Još dok je izvikivala njegovo ime, Megi skoči na noge. Gosti u blizini je pogledaše.

„Pazi, Megs“, reče Dik Baterfild; stao je pred nju s dve pune čaše i pitom naslonjenom na rubove čaša. „Nećeš valjda da prospeš pivo pre nego što ga okusiš.“

„Sad sam videla Džona Astlija napolju! Ali bio je s...“ Megi začuta, užasnuta što nije pogledala priliku nad slivnikom dovoljno pažljivo da u njoj prepozna Mejsi. „Kuda su pošli?“

„Reko je da je vodi kući“, promrmlja Bet Baterfild i spusti pogled.

„I ti si mu poverovala?“ Megi povisi glas.

„Ne mešaj se, mala“, reče Dik Baterfiled oštro. „To se tebe ne tiče.“

Megi pogleda majčinu pognutu glavu, pa očevo tvrdo lice, i shvati da su se već prepirali oko toga.

„Popij ti moje pivo“, reče Megi Diku Baterfiledu i stade da se gura kroz gužvu.

„Megi! Vraćaj se ovamo, curo!“, riknu Dik Baterfiled, ali Megi je već otvorila vrata i izletela u maglu.

Noć se potpuno spustila, ulične lampe prosecale su gustu maglu i bacale blede žučkastozielene barice svetla oko svojih stubova. Megi potrča pored mesta – sada pustog – gde je poslednji put videla Džona Astlija i Mejsi, i skrenu prema Bastilji. Prošla je pored svoje kuće, pa dve kuće dalje zaustavila suseda koji je upravo otvarao svoja vrata. Ne, nije video nikakav par. Kad je zatvorio vrata za sobom, Megi je ostala sama na ulici u magli.

Malo je oklevala, pa je potrčala dalje. Za minut je stigla do razmaka između kuća, odakle je prolaz vodio do polja oko vile Herkul i njenih štala. Stajala je i gledala niz mračni prolaz, jer na kući Filipa Astlija nije gorelo nijedno svetlo da se prema njemu snađe. Nije mogla da obiđe i uđe prolazom iz naselja Herkul s druge strane polja – put do tamo bio je dug i isto ovako mračan. Dok je neodlučno stajala, magla se uvijala oko nje ostavljajući joj na licu sjajnu sumporastu skramu znoja. Megi je gutala vazduh. Čula je kako joj se zvuk sopstvenog teškog disanja vraća u lice.

Onda je iz magle iza nje istupila jedna prilika. Samo što nije vrisnula – setila se čoveka koji joj je prilazio iz neke druge magle neke druge noći. Ali vrisak joj se zaglavio u grlu, i bila je zahvalna zbog toga jer ova prilika je bio njen brat, koji bi je doveka zadirkivao što mu je vrisnula u lice.

Megi ga uhvati za mišicu pre nego što je stigao da progovori. „Čarli, idemo, moramo tamo!“ Pokušala je da ga povuče u prolaz.

Kad se Čarli ukopa u mestu, teško ga je pomeriti, uprkos mršavosti, i Megi ga je uzalud vukla. „Čekaj malo, gospojice Ukoljice. Kuda me to vodiš?“

„Mejsi“, prošišta Megi. „Poveo je Mejsi ovamo, sigurna sam. Moramo da ih stignemo pre nego... pre nego...“

„Pre nego šta?“ Čarli kao da je uživao da joj izvlači reči.

„Znaš šta će joj uraditi. Stvarno želiš da je upropasti?“

„Jesi čula tatu kako kaže da se to tebe ne tiče? Svi u krčmi su ga čuli.“

„Naravno da nas se tiče. Tebe se tiče. Ona ti se dopada, znaš i sam.“

Čarlijevo lice otvrdnu. Nije želeo da iko – a posebno njegova sestra – misli da on ima osećanja.

„Čarli. Molim te.“

Čarli zatrese glavom.

Megi mu pusti ruku. „A što si me onda pratio ovamo? Nemoj mi reći da nisi – niko ovamo ne dolazi da šeta.“

„Teo sam da vidim šta te toliko muči.“

„Pa, sada znaš. A ako nećeš da mi pomogneš, onda idi.“ Da mu jasno stavi do znanja kako će ovo obaviti sama ako mora, Megi zakorači u mrak, iako su joj graške znoja ponovo izbile po gornjoj usni i čelu.

„Čekaj malo“, reče Čarli. „Idem s tobom ako mi prvo nešto kažeš.“

Megi se okrenu. „Šta?“ Čim je to rekla, stomak joj se stegnuo, jer je znala šta u vezi s njom jedino zanima njenog brata.

„Kako je to?“

„Kako je šta?“, upita ga ona, igrajući igru odugovlačenja, dajući mu vremena i prostora za kojima je čeznuo da izgovori rečenicu koju je pripremio.

„Kako je to ubiti čoveka?“

Megi nikad nije čula ove reči izgovorene glasno; zgrabile su je za zgrčeni stomak i uvrnule ga, isterale joj vazduh temeljno kao da ju je Čarli udario pesnicom.

Trebalo joj je malo da joj se vrati glas. Upotrebila je to vreme da smisli šta bi brzo zadovoljilo Čarlija, kako bi što pre krenuli. „Moćno“, odgovorila je, govoreći mu ono što je želeo da čuje, iako je bilo potpuno suprotno od onog što je tada zaista osetila. „Kao da mogu sve.“

Te noći pre godinu dana zapravo je osetila da je ubila deo sebe, a ne nekog drugog, jer ponekad joj se činilo da je od tada mrtva, a ne živa. No, znala je da to Čarli nikad ne bi shvatio; ni sama nije razumela. Gospodin Blejkbki razumeo, jer je to pripadalo carstvu suprotnosti. Jednog dana će ga zamoliti da joj objasni kako bi znala gde je. „Ništa posle toga nije bilo isto“, dodala je iskreno. „Ne znam hoće li ikada biti.“

Čarli klimnu glavom. Od njegovog osmeha Megi se stresla. „U redu“, rekao je. „Kuda idemo?“

SEDAM

Mejsi se osećala mnogo bolje pošto je povraćanjem izbacila rum iz sebe. Kad su se štale pojavile iz magle, već se dovoljno otreznila da upita Džona Astlija: „Vodite me da vidim vašeg konja?”

„Da.“

Zaista ju je vodio u odeljak u kom je smeštena njegova smeđa kobila; zapalio je sveću da bi videli kuda idu. Posle probe u amfiteatru kobilu su dečaci doveli ovamo, istimarili je, napojili i nahranili, pa je mirno stajala, žvakala i čekala da je povedu na večernju predstavu. Frknula je videvši Džona Astlija; pružio je ruku i potapšao je po vratu. „Zdravo, ljubavi”, promrmljao je, daleko nežnije nego što je govorio s ljudima.

Mejsi takođe pruži ruku i bojažljivo pomilova kobilu po njušci. „O, tako je lepa!”

„Jeste, lepa je.“ Džonu Astliju je bilo lakše što se Mejsi otreznila. „Uzmi”, reče i sagnu se da napuni kutlaču vodom iz vedra. „Sigurno si žedna.”

„Hvala vam, gospodine.” Mejsi uze kutlaču, napi se i obrisa usta.

„Dođi ovamo na trenutak.” Poveo ju je pored ostalih konja – među njima i kraj pastuva gospođice Hane Smit – do odeljka u dnu.

„Koji konj – oh!” Mejsi proviri unutra i ne vide ništa osim hrpe slame. Džon Astli spusti sveću na prevrnuto vedro, izvuče pokrivač iz ugla i raširi ga preko slame. „Dođi sedi malo sa mnom.” Miris konja ga je uzбудio, i kvrga među nogama mu se isticala.

Mejsi je oklevala, pogleda prikovanog za tu kvrgu. Znala je da će ovaj trenutak doći, mada sebi nije dopuštala da misli o tome. Na kraju krajeva, šta uopšte zna devojka na pragu zrelosti? Kao da ceo svet motri i čeka da devojka pređe s jedne obale na drugu. Mejsi je bilo neobično što se sve svodi na postelju od slame i prostirku što zaudara na konje, na nejasnu baricu svetla okruženu maglom, mrakom i Londonom. Nije to tako zamišljala. Ali tu je bio Džon Astli, pružao joj je ruku, i ona ju je uzela.

Dok su Megi i Čarli stigli do pregratka, Džon Astli joj je skinuo košulju, a steznik joj se olabavio i skliznuo pa su joj blede dojke iskočile. Sisao joj je bradavicu, ruku joj je zavukao pod suknju, a

drugom je držao njenu ruku sebi između nogu i učio je kako da ga miluje. Megi i Čarli su blenuli. Megi je bilo mučno koliko im vremena treba da shvate da su brat i sestra Baterfild tu i da prestanu – dovoljno za nju da shvati kako je neprijatno i neprikladno posmatrati ljubavnike koji toga nisu svesni. To nije osetila pre sedam meseci, kad su ona i Džem posmatrali Blejkove u letnjoj kućici, ali to je nekako bilo drugačije. Za početak, bili su mnogo dalje, a ne njima ispred nosa. A pošto ih Megi nije dobro poznavala, mogla je da ih gleda mnogo objektivnije. Sada ju je Mejsino stenjanje ispunjavalo stidom.

„Ostavi je!“, viknula je. Džem Astli jednim pokretom skoči unazad na noge, a Mejsi sede, opijena zadovoljstvom i zbunjenošću, tako izgubljena da nije odmah pokrila grudi, iako joj je Megi grozničavo mahala rukama. Čarli Baterfild je šetao pogledom od Džona Astlija do Mejsinog otkrivenog mesa, sve dok Mejsi najzad nije povukla steznik.

Na Megino iznenađenje, niko nije odgovorio onako kako je očekivala. Džon Astli nije pokazao ni kajanje ni stid, a nije ni pobegao. Mejsi nije zaplakala i pokrila lice rukama, nije se odmakla od svog zavodnika i prišla Megi. Čarli nije izazvao

Džona Astlija, nego je stajao otvorenih usta i spuštenih ruku. Sama Megi bila je skamenjena na mestu.

Džon Astli nije znao ko je Megi – nije imao naviku da opaža decu suseda – ali je prepoznao u Čarliju momka koji se sudario s njim u krčmi *Herkul*, i pitao se je li momak dovoljno pijan ili ljut da nasrne.

Konjanik je morao nekako da preuzme komandu. Nije ni pomislio da će biti tako teško obljubiti ovu devojkicu, ali sada, kad je ležala na slami pored njega, odlučno je želeo da se tome vrati. Nije imao ni mnogo vremena – cirkuski dečaci uskoro će doći po konje za večernju predstavu. Ali prepreke su uvek čeličile odlučnost Džona Astlija. „Šta radite ovde kog đavola? Gubite se iz moje štale!“

Megi se najzad pribrala i rekla, mada slabašno: „Šta joj to radiš?“

Džon Astli frknu. „Gubite se iz moje štale“, ponovio je, „ili ću vas poslati u Njugejt tako brzo da nećete stići guzice da obrišete!“

Na spomen Njugejta Čarli se preместio s noge na nogu. Dik Baterfild je proveo malo u tom zatvoru, i savetovao je sina da ga izbegne kako god zna i ume. Osim toga, nije mu bilo prijatno u štali, među konjima spremnim da ga ritnu.

Mejsi je zaplakala – let od jednog krajnjeg osećanja do drugog bio je previše za nju. „Zašto ne odeš?“, zavapila je.

Megi je trebalo malo vremena da shvati da su ove reči upućene njoj. Polako je shvatala da možda niko drugi osim nje ne smatra da je ovo što se dešava loše. Džonu Astliju, naravno, nije bilo ništa da legne s devojkom u štali; učinio je to ko zna koliko puta. Čarli je smatrao kako Astli prosto dobija ono što želi, a devojka mu to daje; zaista, delovao je gotovo poštiđeno što ih je prekinuo. Mejsi se nije bunila i, priznala je Megi sebi, izgleda da je uživala. Samo Megi je ovaj čin povezivala s čovekom na maglovitoj Stazi ljubavnika. Sada je ona postala zločinac, a ne taj čovek. Odjednom ju je sve gađenje napustilo, ostavivši je bez snage za borbu.

Čarli je neće podržati. Koliko god da je mrzeo Džona Astlija, plašio se njegovog ugleda, i brzo je izgubio ono malo samopouzdanja koje je imao da se suprotstavi takvom čoveku, sam, u štali usred magle, okružen tim odvratnim konjima, bez prijatelja da ga ohrabre. Kad bi samo Džem bio ovde, mislila je Megi. On bi znao šta da radi.

„Ajdemo, Megi“, reče Čarli i krenu iz štale vukući noge. „Čekaj.“ Megi je prikovala pogled za Mejsi. „Pođi s nama, gospojice Pidl. Ustani, pa idemo da nađemo Džema, važi?“ „Ostavi je na miru“, zapovedi Džon Astli. „Slobodna je da radi šta hoće, zar ne, mila?“

„To znači da je slobodna da pođe s nama ako želi. Ajde, Mejsi – ideš s nama ili ostaj eš?“

Mejsi je šetala pogledom od Megi do Džona Astlija i natrag. Zažmurila je kako bi lakše izgovorila ono što ima, mada joj se iza zatvorenih očiju činilo da pada. „Želim da ostanem.“

Čak i tada bi Megi možda ostala tu, jer oni svakako ne bi nastavili u njenom prisustvu. Ali Džon Astli je izvukao bič iz slame i rekao. „Napolje“, i to je odlučilo. Megi i Čarli su se povukli – Megi preko volje, Čarli prepun olakšanja. Konj i su zanjistali kad su brat i sestra prošli, kao da se rugaju njihovom bekstvu.

OSAM

Kad su izašli u dvorište, Čarli je skrenuo ka prolazu kojim su došli. „Kuda ćeš?“, upitala ga je Megi.

„Nazad u krčmu, naravno. Već sam ovde straćio dovoljno vremena, gospojice Ukoljice. Šta, ti ne ideš?“

„Idem da nađem nekoga s više petlje nego ti!“

Pre nego što je stigao da je zgrabi, Megi je potrčala drugim prolazom ka naselju Herkul. Magla je više nije plašila; bila je suviše besna da bi se ičega bojala. Kad je izašla na ulicu, pogledala je levo i desno. Dobro umotane prilike hitale su pored nje – magla i mrak nisu za šetnju. Potrčala je za jednom, vičući: „Molim vas, pomozite mi! Jedna devojka je u nevolji!“

Bio je to neki starac, koji je se otresao, gundajući: „Tako joj i treba – nije smela da izlazi po ovakvom vremenu.“

Pored njih je, dovoljno blizu da ovo čuje, prošla niska ženica sa žutom kapom i šalom. Kad je Megi opazila sitno lice kako proviruje, viknula je: „Šta gledaš, metlo matora!“, i gospođica Pelam je požurila ka svojim vratima.

„O, molim vas!“, zavapila je Megi drugom čoveku koji je išao na drugu stranu. „Trebalo mi vaša pomoć!“

„Gubi se, mačkice!“ podsmehnuo joj se čovek.

Megi je bespomoćno stajala na ulici, na ivici suza. Želela je samo da se pojavi neko s moralnim autoritetom i suprotstavi se Džonu Astliju. Gde je taj?

Došao je iz pravca reke, koraćao je kroz maglu s rukama na leđima, šesira širokog oboda nisko navučenog na masivno čelo, zamišljenog izraza lica. Ustao je protiv Filipa Astlija kad mu se učinilo daje detetu učinjena nepravda; usprotiviće se i Džonu Astliju.

„Gospodine Blejk!“, viknula je Megi. „Molim vas, pomozite mi!“

Izraz lica gospodina Blejka se u trenu izbistrio, i on se pažljivo usredsredio na Megi. „Šta je bilo, dete moje? Šta mogu da učinim?“

„Mejsi – u nevolji je.“

„Pokaži mi“, reče on bez oklevanja.

Megi potrča niz prolaz, a gospodin Blejk krenu tik za njom. „Mislim da ona ne zna šta radi“, dahtala je Megi usput. „Kao da je bacio čini na nju.“

Stigli su u štalu, i u odeljak. Džon Astli čučao je pored uplakane Mejsi; podigao je pogled. Kad je Mejsi spazila gospodina Blejka, zarila je lice u šake.

„Gospodine Astli, ustanite, gospodine.“

Džon Astli hitro ustade, s nečim nalik na strah na licu. Bili su iste visine, ali gospodin Blejk je bio širi, strogog izraza lica. Prikovao je pogledom Džona Astlija na mestu, i u odeljku se odigrala promena – jedan muškarac preuzeo je komandu od drugog koji se povinovao. Megi se nadala da će se to dogoditi kad su se združene pojavile njena i Čarlijeva sila, ali oni nisu imali iza sebe težinu iskustva. Sada je, u prisustvu gospodina Blejka, Džon Astli spustio pogled i upro ga na hrpicu slame u uglu.

„Mejsi, idi s Megi kod moje žene – ona će se pobrinuti za tebe.“ Ton gospodina Blejka bio je blag, ali i zapovednički, i Mejsi ga je poslušala. Protrljala je lice da ga obriše od suza, otresla slamu sa suknje, pažljivo izbegavajući pogled Džona Astlija. Nije morala da se trudi – on je netremice zurio u zemlju.

Megi čvršće umota šal Mejsi oko ramena, zagrlji je i povede iz pregratka. Dok su izlazile gospodin Blejk je govorio: „Stidite se, gospodine! Zgrožen sam!“

Napolju, u magli, Mejsi se srušila i zaplakala.

„Nemoj, gospojice Pidl, ne plači“, umirivala ju je Megi podižući je. „Idemo kući, a onda plači koliko 'oćeš. Daj, saberi se.“ Lako ju je prodrmusala.

Mejsi duboko udahnu i ispravi ramena.

„Tako. Idemo ovuda. Nije daleko.“

Dok su teturale ka naselju Herkul, iz magle se pojavilo prijatno iznenađenje – Džem je hitao ka njima. „Mejsi, gde si bila? Sad sam čuo da...“ Začutao je videvši kako se Megi mršti i odmahuje glavom, i nije rekao da je postao sumnjičav kad je čuo da Džon Astli prati Mejsi kući, pa je pošao da je nađe. „Idemo kući, mama te čeka.“

„Ne još, Džeme, molim te“, reče Mejsi tiho, ne gledajući ga. Drhtala je, zubi su joj cvokotali. „Neću da saznaju.“

„Vodim je kod gospođe Blejk“, izjavi Megi.

Džem ih je otpratio do vrata kuće Blejkovih. Pokucali su; dok su čekali, videli su blesak iza zaveses gospođice Pelam, a onda je kućepaziteljka opazila da je Megi i Džem besno gledaju, pa je ponovo navukla zaveses.

Gospođa Blejk se nije iznenadila kad ih je videla. Kad je Megi rekla: „Šalje nas gospodin Blejk, gospođo. Možete li da ugrejete Mejsi?“ Gospođa Blejk je širom otvorila vrata i pomerila se u stranu da ih

propusti, kao da to čini svakog dana. „Idite dole u kuhinju, deco – tamo gori vatra“, rekla je. „Uzeću pokrivač, pa dolazim da vam spravim šolju čaja.”

DEVET

Kelavejovi nisu prisustvovali poslednjoj predstavi Astlijevog cirkusa u sezoni. Uprkos brizi gospođe Blejk, Mejsi je dobila groznicu, i te večeri još je bila u postelji, a En Kelavej ju je negovala. Tomas i Džem Kelavej proveli su večer čisteći radionicu; zanemarili su je otkako su počeli da rade za Filipa Astlija. Sada su morali da je uredi, pošto je Tomas Kelavej saopštio Filipu Astliju da neće poći s njim u Dublin. Mejsi je bila suviše bolesna za putovanje, a Tomas je, iako nije znao uzrok njene bolesti, gajio neodređene sumnje – nešto što nije umeo da odredi niti opiše – da cirkus, ako ne i sam Astli, imaju s tim nekakve veze. Zapravo – iako je, naravno, bio prestravljen zbog bolesti svoje kćeri – Tomas Kelavej se radovao što ima čvrst izgovor da ne pođe u Dublin.

Megi je videla poslednju predstavu, i kasnije ju je prepričala Džemu, jer je, na svoj način, bila prepuna događaja. Gospođica Lora Devin odlučila je da svoju privatnu dramu učini veoma javnom. Izvela je novu tačku s *monsieur* Rišeom, kao što je obećala. Njih dvoje vrteli su se u suprotnim smerovima u tački „prase na ražnju“; gospodin Riše se brzo okretao u svom crnom fraku, a gospođica Devin malo sporije u podsuknjama duginih boja, tako da nisu ličile na raznobojnu mrlju. Dok je iz okreta izlazila u obrušavanje koje je tako očaralo En Kelavej kada ga je prvi put videla na Vestminsterskom mostu, gospođica Devin se pustila i poletela kroz vazduh. Pala je u parter i slomila gležanj, ali nije izazvala pobačaj koji je toliko priželjkivala. Dok su je nosili kroz gledalište, čvrsto je žmurila.

Pad gospođice Lore Devin izazvao je takvu galamu da je prvi nastup gospođice Hane Smit delovao beznačajno, pa je nagrađen mlakim pljeskom. Možda je za to donekle bio kriv i Džon Astli, koji je, kao izuzetno retko kada, načinio grešku. Dok su on i gospođica Smit dodavali čašu jedno drugom jašući u suprotnim smerovima duž ivice arene – posle svađe su se pomirli – Džon Astli je slučajno pogledao u

gledalište i video u parteru gospodina i gospođu Blejk. Oni nikada ranije nisu bili u cirkusu, a En Kelavej im je dala ulaznice kao znak zahvalnosti što su pronašli Mejsi u magli. Gospodin Blejk je prodorno posmatrao Džona Astlija. Kad je gospođica Smit pružila ruku, Džon Astli se spetljao, čaša je pala na tlo i razbila se.

DECEMBAR 1792.

VII

JEDAN

Megi je retko dobijala slobodno popodne. U fabrikama je rad počinjao u šest ujutru; radilo se do podneva, kad su radnici dobijali sat vremena za ručak, pa su nastavljali s radom do sedam uveče. Ako neko ne odradi puno radno vreme, otpuste ga, kao što je Megi bila otpuštena iz fabrike senfa kad je otišla da odrema u bašti Blejkovih. Zato, kada je gospodin Bofoa, vlasnik, objavio da radnici njegove fabrike sirćeta ne moraju da ostanu na poslu posle ručka, Megi nije povikala „Ura!“ i zapljeskala s ostalima. Bila je sigurna da im je gazda nešto prečutao „Odbiće nam od nadnice“, promrmljala je devojci do sebe.

„Baš me briga“, odgovorila je ova. „Pružiću noge ispred vatre i spavaću celo popodne.“

„A sutra nećeš ništa jesti zbog tih šest penija manje“, odvrati Megi.

Ispostavilo se da su izgubile i spavanje uz vatru i šest penija. U podne, kad su radnici seli da jedu, gospodin Bofoa je objavio još nešto. „Vi ste bez sumnje svesni“, rekao je obraćajući se dugačkom stolu punom žena i muškaraca koji su nasrtali na kobasice i kupus, „stalnih zverstava s druge strane Kanala, u Francuskoj, i otrova koji se izbacuje kako bi zagadio naše obale. Takvi ljudi ne mogu sebe nazivati Englezima, jer su prihvatili taj bezumni revolucionarni poziv i šire buntovničke laži kako bi potkopali našu slavnu monarhiju.“

Niko nije podigao pogled, niti pažljivo slušao njegovu govoranciju; više ih je zanimalo da što pre pojedu obrok, pre nego što se gospodin Bofoa predomisli u vezi s podarenim slobodnim popodnevom. Gospodin Bofoa je začutao; škrgutao je zubima tako da su mu se vilice mrdale. Odlučio je da ubedi svoje radnike kako je on, uprkos francuskom imenu, pravi Englez do srži. Odbacio je zamršeni jezik. „Naš kralj je u opasnosti!“ zagrmeo je i zaustavio viljuške. „Francuzi su zatočili svog kralja i ponudili pomoć onima koji to isto žele da izvedu ovde. Ne smemo dozvoliti da se takvo izdajstvo širi. Brzo jedite kako biste pošli sa mnom – odreći ćemo se popodnevne nadnice da bismo prisustvovali javnom skupu i pokazali našu odanost kralju i otadžbini. Oni koji ne dođu“, dodao je dižući glas preko prigovora, „oni koji ne dođu ne samo da će izgubiti posao i nadnicu, nego će biti stavljeni na

spisak osumnjičenih za buntovništvo. Znete li šta je to buntovništvo, dobri ljudi? To je podsticanje na nered. Štaviše, to je prvi korak na putu izdaje! A znate li kakva je kazna za buntovništvo? U najboljem slučaju dobar dug boravak u Njugejtu, ali mnogo verovatnije je prebacivanje u Zemlju Van Dimena. A ako nastavite tim putem izdaje, završićete na vešalima."

Sačekao je da galama zamre. „Izbor je jednostavan – pođite sa mnom u Vokshol da izrazite svoju odanost kralju, ili idite kući i suočite se sa zatvorom ili nečim još gorim. Ko želi da ode? Ja vam ne stojim na putu. Idite i pustite nas da vam viknemo: 'Izdajice!'"

Megi pogleda okolo. Niko se nije pomerio, iako se nekoliko radnika mrštilo u tanjire zbog pretnji gospodina Bofoa. Zatrešla je glavom, preneražena time što joj nekakvi događaji u Francuskoj smanjuju nadnicu. To nema smisla. Svet je čudo, pomislila je.

Pa ipak, pošla je s još tridesetak radnika smrznutim ulicama duž Temze, pored Vestminsterskog mosta i Astlijevog amfiteatra – sada zakovanog daskama i beživotnog – zatim pored palate Lambet s tornjevima od cigle do Kamberlendskih vrtova u

Voksholu, odmah pored suparničke fabrike sirćeta. Megi je iznenadila velika okupljena masa; čudila se što je toliko ljudi pristalo da stoji na mrazu i sluša mnoštvo drugih ljudi kako govori o svojoj ljubavi prema kralju i mržnji prema Francuzima. „Kladim se da on njuši sopstveni prdež!“, šapnula je Megi devojci do sebe za svakog govornika, i svaki put su obe prsnule u smeh.

Srećom, gospodin Bofoa je izgubio zanimanje za svoje radnike kad su stigli u vrtove i poslužili svrsi, odnosno uvećali broj okupljenih. Požurio je da se priključi grupi koja je vodila skup, kako bi dodao svoj gromki glas onima koji su žudeli da izraze odanost. Vremenom su se i njegovi pregradnici razišli. Kad su radnici fabrike sirćeta shvatili da ih niko ne nadzire, počeli su da se razilaze.

Iako joj nije bilo pravo što neće dobiti nadnicu za popodne, Megi se radovala promeni i svojoj sreći – moći će u blizini da pronade Džema i svog oca. Dik Baterfild je danas vodio Tomasa i Džema Kelaveja da upoznaju čoveka u strugari *Devet brestova*, na obali blizu Vokshola. Nadali su se da će tamo naći jeftinije drvo, kao i kupce za svoje stolice – vlasnik strugare je trgovao i nameštajem. Prvi put u životu, na nagovor svoje žene, Dik Baterfild obaviće upoznavanje besplatno.

Pralja je nekoliko puta posetila Kelavejove za vreme Mejsine bolesti, podstaknuta neizgovorenom grižom savesti što nije učinila ništa da spreči devojku da ode u maglu s Džonom Astlijem. Poslednji put je na trenutak opazila kulu neprodatih stolica i retku čorbu koju je skuvala En Kelavej, pa je posle naredila mužu da im pomogne. „Trebalo da preboliš to s malom, curo“, rekao je na to Dik Baterfeld. Ali nije odbio. Na svoj način, i njemu je bilo krivo zbog Mejsi.

Megi je mislila da su do sada završili posao u strugari i otišli na piće u krčmu, gde će Dik Baterfeld bez sumnje na račun Tomasa Kelaveja popiti krigli koliko god bude mogao. Išunjala se iz mase na ulicu i ušla prvo u *Kraljevski hrast*, najbližu krčmu. Kao što je i očekivala, krčma je bila prepuna ljudi koji su došli sa skupa da se zagreju, ali oca i Kelavejove nije našla. Onda je krenula ka Lambetu; svratila je u *Belog lava* i *Crnog psa* pre nego što ih je našla kako piju pivo za stolom u uglu krčme *Kraljev grb*. Srce joj je zalupalo jače kad je videla Džema; trenutak-dva pre nego što su je primetili, posmatrala mu je kovrdže oko ušiju, komadić bele kože na vratu, snažna ramena, sada mnogo šira nego kad su se upoznali. Toliko je žudela da mu priđe s leđa, obgrli ga oko vrata i njuška mu uho, da je zaista načinila korak napred. Ali Džem je upravo tada podigao pogled pa je izgubila hrabrost i stala.

Trgnuo se videvši je. „Bar dan. Jesi dobro?“ Iako je to rekao nehajno, očigledno se obradovao što je vidi.

„Šta ćeš ti ovde, Megs?“, upitao ju je Dik Baterfeld. „Bofoa te u'vatio kako kradeš bocu sirćeta pa te oterao?“

Megi skrsti ruke na grudima. „Zdravo i tebi. Moraću sama da uzmem pivo, je l' da?“

Džem joj pokaza svoju stolicu i kriglu. „Uzmi – doneću ja drugo.“

„Ne, tata, Bofoa me nije otpustio“, prasnu Megi i sede na Džemovu stolicu. „Da sam htela da kradem njegovo pišljivo sirće, ne bi me nikad uhvatili. Ne, dobili smo slobodno popodne da odemo na skup lojalista tamo dole.“ Opisala je skup u Kamberlendskim vrtovima.

Dik Baterfeld klimnu glavom. „Videli smo ih kad smo prolazili. Zastali smo nakratko, ali do tada smo već jako ožedneli, zar ne, gospodine?“ Pitanje je uputio Džemovom ocu. Tomas Kelavej je klimnuo glavom, mada je njegova krigla još bila gotovo puna. Malo je pio preko dana.

„Osim toga, ti skupovi su za mene budalaština“, nastavi Dik Baterfild. „Sva ta priča o opasnosti iz Francuske je glupost. Francuzi imaju pune ruke posla sa sopstvenom revolucijom i bez toga da pokušavaju da je prenesu ovamo. Šta vi kažete, gospodine?“

„Ne znam da li to dobro razumem“, odgovori Tomas Kelavej – to je bio njegov uobičajeni odgovor na ovakva pitanja. Dok je radio u Astlijevom cirkusu, slušao je razgovore drugih stolara o francuskoj revoluciji, ali kao kad se u *Pet zvona* raspravljalo o važnim pitanjima, obično nije izražavao svoje mišljenje. Tomas Kelavej nije bio glup – daleko od toga. Jednostavno je lako uviđao razloge za obe strane, pa nije stajao ni na jednu. Prihvatao je kralja kao opipljiv izraz engleskog duha i duše, koji ujedinjuje i uzdiže zemlju i koji je prema tome suštinski važan za njenu dobrobit. Takođe se slagao s onima koji govore da je kralj Džordž teret za državnu blagajnu, i da bi Engleskoj bilo bolje bez njegovog neuravnoteženog, mušičavog, tvrdoglavog prisustva. Iskidan protivrečnim stavovima, više je voleo da čuti.

Džem se vratio s novom kriglom i stolicom, pa se stisnuo uz Megi tako da su im se kolena dodirivala. Osmehnuli su se jedno drugom i retkoj prilici da sede zajedno u ponedeljak po podne; setili su se kada su prvi put bili zajedno u krčmi, kad je Džem upoznao Dika Baterfilda. Za devet meseci, koliko je od tada proteklo, Džem je naučio da nađe stolicu i kako da se ponaša u krčmi.

Dik Baterfild je posmatrao ovu razmenu osmeha i sam se cinično osmehujući. Njegova kći je premlada da očijuka s ovim dečkom – i to dečkom sa sela, mada uči dobar zanat.

„Jeste li prodali stolice?“, upita Megi.

„Možda“, odgovori Džem. „Ostavili smo jednu. A i nabaviće nam tikovinu jeftiniju od one druge strugare, zar ne, tata?“

Tomas Kelavej klimnu glavom. Otkako je Filip Astli otišao za Dablin, Tomas je ponovo pravio vindzorske stolice, ali je prodavao malo, pošto nije bilo vlasnika cirkusa da mu šalje kupce. Ipak je pravio stolice, da ispuni dane, koristeći komadiće drveta iz cirkuskog otpada. Zadnja soba se punila vindzorskim stolicama koje čekaju kupce. Tomas Kelavej je čak dve stolice poklonio Blejkovima u znak zahvalnosti za pomoć koju su pružili Mejsi onog maglovitog oktobarskog popodneva.

„O, proći ćete mnogo bolje s čovekom iz *Devet brestova*, momče", umeša se Dik Baterfild. „Mogao sam to da vam kažem pre nekoliko meseci, kad ste otišli po drvo kod onog Astlijevog čoveka."

„On je bio u redu neko vreme" usprotivi se Džem.

„Daj da pogodim – dok cirkus nije otišao iz grada? Astlijevi poslići traju samo dok ih on drži na oku.“

Džem ne reče ništa.

„Tako je uvek s njim, momče. Filip Astli te obasipa pažnjom, nalazi ti kupce, dobre ponude, poslove, šalje ti karte – dok ne ode. A odlazi na pet meseci, to je skoro pola godine, dečko, pola tvog života, ode i ostavi te na cedilu. Jesi primetio kako je u Lambetu tiho kad njega nema? Tako je svake godine. On dođe i pomogne, donese posla, ljudi se smire, srećni su, a onda dođe oktobar i puf! – za jedan dan ode i ostavi sve bez ičega. Sagradi ti zamak, pa ga onda sruši. Konjušari, prodavci pita, stolari, kočijaši i kurve – dešava se svima. Nastane gužva kad ima posla, a ljudi se posle razidu – kurve i kočijaši odu u druge krajeve Londona, neki sa sela vrata se kućama." Dik Baterfild prinese kriglu usnama i otpi dobar gutljaj. „Onda dođe mart i sve krene iz početka, kad veliki iluzionista ponovo podigne zamak. Ali neki od nas imaju više pameti, pa ne posluju s Filipom Astlijem. Znamo da to ne bi potrajalo."

„U redu, tata, dokazao si da si u pravu. Kako ume da rastegnete 1' da?“, reče Megi Džemu. „Ponekad zaspim otvorenih očiju dok priča."

„Bezobraznice mala!" viknu Dik Baterfild. Megi se smejući izmicala dok je zamahivao ka njoj.

„A gde je Čarli?", upitala je kad su se smirili.

„Nemam pojma – reko je da ima neka posla." Dik Baterfild zavrte glavom. „Voleo bi' da jednog dana taj momak dođe kući i kaže da je sklopio posao i pokaže mi pare."

„Načekaćeš se, tata."

Pre nego što je Dik Baterfild stigao da joj odgovori, jedan visoki čovek širokog četvrtastog lica, koji je do tada stajao za šankom, progovori dubokim čujnim glasom i ućutka krčmu. „Gradani! Slušajte!" Megi gaje prepoznala kao jednog od dosadnijih govornika na skupu u Kamberlenskim vrtovima. Podigao je nešto nalik na računsku knjigu uvezanu u crnu kožu. „Zovem se Roberts, Džon Roberts. Upravo dolazim sa sastanka Lambetskog udruženja – sastanka stanovnika ovog

kraja odanih kralju i protivnih nevoljama koje prave francuski agitatori. Trebalo je i vi da budete tamo, umesto da ovde traćite popodne u piću.“

„Neki od nas su bili tamo!“, viknu Megi. „Već smo te čuli.“

„Odlično“, reče Džon Roberts i priđe njihovom stolu. „Onda znaš zašto sam ovde, i prva ćeš potpisati.“

Dik Baterfild šutnu Megi ispod stola i besno je odmeri. „Ne slušajte je, gospodine, samo je bezobrazna.“

„Je li to vaša kći?“

Dik Baterfild namignu. „Kazna za grehe moje – ako me razumete.“

Čovek ne pokaza ni trunke smisla za humor. „Postarajte se da drži jezik za zubima, sem ako ne čezne za posteljom u Njugejtu. Ovo nije nimalo smešno.“

Dik Baterfild podiže obrve, a čelo mu se pretvori u uzoranu njiivu. „Možda biste bili tako dobri da mi kažete šta je to čemu ne treba da se smejem, gospodine.“

Džon Roberts se zabljuje u njega, ne znajući da li mu se Dik Baterfild ruga ili ne. „Ovo je izjava odanosti kralju“, rekao je najzad. „Idemo od krčme do krčme, od kuće do kuće, i tražimo od stanovnika Lambeta daje potpišu.“

„Treba da znamo šta potpisujemo, zar ne?“, reče Dik Baterfild. „Pročitajte nam je.“

Krčmom je zavladao potpuna tišina. Svi su posmatrali Džona Roberta kako otvara knjigu. „Možda biste vi voleli da pročitate izjavu naglas, za svačije dobro, pošto vas toliko zanima“, rekao je Roberts i gurnuo knjigu Meginom ocu.

Ako je želeo da ga ponizi, razočarao se. Dik Baterfild je uzeo knjigu i počeo da čita prilično tečno, čak i s osećanjem koje možda nije bilo iskreno, sledeće:

Mi, žitelji Lambetske parohije, duboko svesni blagoslova sadašnjeg, divljenja i zavisti vrednog oblika vladavine koji čine Kralj, Gornji i Donji dom, smatramo svojom dužnošću u ovom nemirnom trenutku ne samo da izrazimo svoju iskrenu i vatrenu odanost tom obliku vladavine, nego i savršeni prezir prema svim drskim i neskrivenim pokušajima da se potrese i potkopa naš dragoceni poredak, koji se viševekovnim iskustvom pokazao najčvršćim temeljom nacionalne sreće.

Bez izuzetka rešeni

W&N

Da osnujemo Udruženje preko kog ćemo se, koliko je u našoj moći, suprotstaviti buntovničkim i tajnim sastancima zlonamernih i pokvarenih ljudi, i usvojiti najprobitačnije mere koje su nam na raspolaganju za suzbijanje svih podrivačkih publikacija, očigledno sračunatih da zbune i zavedu umove ljudi i uvedu bezvlašće i smutnju u ovo kraljevstvo.

Kad je Dik Baterfild završio s čitanjem, Džon Roberts je spustio na sto bocu mastila i pružio mu pero. „Hoćete li da potpišete, gospodine?”

Megi se prenerazila kad je njen otac uzeo pero, otvorio mastilo, umočio i počeo da se potpisuje ispod prethodnih potpisa. „Tata, šta to radiš?”, prosiktala je. Gadilo joj se preteče ponašanje Džona Roberta i njenog poslodavca, gospodina Bofoa, i svih ljudi koji su govorili na skupu, pa je pretpostavila da će se gaditi i njenom ocu.

Dik Baterfild zastade. „Kako to misliš? Šta fali da potpišem? Slučajno se slažem s ovim – mada su ove reči malo suviše otmene za moj ukus.”

„Ali upravo si rekao da misliš da nam Francuzi nisu pretnja!” „Nije reč o Francuzima – reč je o nama. Ja podržavam starog kralja Džordža – meni je on dobar.” Ponovo je oslonio pero na papir. Čitava krčma se u tišini usredsredila na škripu po stranici. Kad je dovršio, Dik Baterfild je pogledao naokolo glumeći

iznenađenje zbog tolike pažnje. Okrenuo se Džonu Robertsu. „Želite još nešto?”

„Napišite i gde živite.”

„U kući broj šest u Bastilji.” Dik Baterfild se zacereka. „Ali možda je kvart Jork bolji za ovakav dokument, a?” Napisao je to pored svog imena. „Eto. Nema potrebe za posetom onda, a?”

Megi se prisetila nekoliko sanduka porta koji su se pre nekoliko dana pojavili niotkuda u njihovoj kući i završili skriveni ispod kreveta njenih roditelja. Osmehnula se; Dik Baterfild je spremno potpisao jer nije želeo da mu ovi ljudi dolaze u Bastilju.

Kad je dobio potpis i adresu Dika Baterfilda, Džon Roberts je gurnuo knjigu Tomasu Kelaveju. „Sada vi.”

Tomas Kelavej se zagleda u stranicu s pažljivo sastavljenom izjavom, i velikim recima opterećen, gotovo nerazumljiv tekst sačinjen

na ranijem, manjem skupu, a koji su glasnici s knjigama poneli po lambetskim krčmama i tržnicama još pre kraja skupa u Kamberlendskim vrtovima, i na iskrzane potpise, neke sigurne, neke drhtave, oko nekoliko znakova X i adresa dodatih iza rukom Džona Robertsa. Sve to za njega je bilo suviše zamršeno. „Ne razumem – zašto moram ovo da potpišem?”

Džon Roberts se nagnu nad njega i kucnu zglobovima prstiju po stolu pored knjige. „Potpisujete podršku kralju! Izjavljujete da želite da vam on bude kralj i da ćete se boriti protiv onih koji žele da ga se otarase.” Zapiljio se u stolarevo zbunjeno lice. „Jeste li vi budala, gospodine? Zar ne zovete kralja svojim kraljem?”

Tomas Kelavej nije bio budala, bio je zabrinut. Uvek se trudio da potpisuje što je manje moguće dokumenata, a i to samo vezano s poslom. Nije potpisivao čak ni pisma koja je Mejsi pisala Semu, i nije voleo da o njemu piše bilo šta. Tako, smatrao je, ostaviće za sobom malo traga na svetu, osim svojih stolica, i neće biti pogrešno shvaćen. Ovaj dokument, osećao je iznenađujuće jasno, stvoren je za nesporazume. „Nisam siguran da je kralj u opasnosti”, rekao je. „Ovde Francuza nema, zar ne?”

Džon Roberts zažmirka. „Iznenadili biste se na šta su sve gotovi pogrešno obavešteni Englezi.”

„A šta podrazumevate pod publikacijama?” nastavi Tomas Kelavej, pošto naizgled nije čuo šta mu je Džon Roberts rekao. „Ja ne znam ništa ni o kakvim publikacijama.”

Džon Roberts pogleda po krčmi. Dobra volja koju je podstakao potpis Dika Baterfilda polako je gasnula sa svakom promišljenom reči Tomasa Kelaveja. „Nemam ja vremena za ovo“, prosikta Roberts. „Ima ih mnogo koji čekaju da potpišu. Gde živite, gospodine?” Okrenuo je stranicu, podigao pero i sačekao da zapiše adresu. „Neko će vas kasnije posetiti da vam sve objasni.”

„Naselje Herkul, kuća broj dvanaest”, odgovori Tomas Kelavej.

Na ime naselja Džon Roberts se ukrutio. „Živite u naselju Herkul?”

Tomas Kelavej klimnu glavom. Džem oseti kako mu se stomak steže u čvor.

„Poznajete li Vilijema Blejka, štampara koji tamo živi?”

Džem, Megi i Dik Baterfield shvatiše u isto vreme, delimično zahvaljujući tome što je Tomas Kelavej spomenuo publikacije. Megi

šutnu Tomasovu stolicu i namršti mu se, a Dik Baterfild odglumi napad kašlja.

Na nesreću, Tomas Kelavej je umeo da bude tvrdoglav kad smatra da je u pravu. „Da, poznajem gospodina Blejka. On je naš sused." A pošto mu se nije dopao neprijateljski izraz Džona Roberta, odlučio je da razjasni svoj stav. „On je dobar čovek – pomogao je mojoj kćeri pre mesec-dva."

„Je li?" Džon Roberts se osmehnu i s treskom zatvori knjigu. „Pa, nameravamo da posetimo gospodina Blejka večeras, a doći ćemo i kod vas. Želim vam prijatan dan." Uzeo je mastilo i pero i otišao za sledeći sto. Dok je sakupljao potpise po krčmi – Džem je primetio da su svi osim njegovog oca potpisali – Džon Roberts se s vremena na vreme osvrtao prema Tomasu Kelaveju, s istim onim cerekom na licu. Džemu se stezao stomak od toga. „Idemo, tata“, rekao je tiho.

„Da popijem pivo.“ Tomas Kelavej nije voleo da ga iko požuruje, ne kad mu ostane pola krigle, pa makar pivo bilo razvodnjeno. Sedeo je čvrsto na stolici, ruku oslonjenih s obe strane krigle, pogleda uperenog u njen sadržaj, misli obuzetih gospodinom Blejkom. Pitao se da li ga je uvalio u nevolju. Iako ga nije poznao dobro kao njegova deca, bio je uveren da je gospodin Blejk dobar čovek.

„Šta ćemo da radimo?“, Džem tiho upita Megi. I on je mislio na gospodina Blejka.

„Ne mešaj se“, upade Dik Baterfild. „Blejk će verovatno potpisati“, dodao je i pogledao Tomasa Kelaveja krajičkom oka. „Kao i većina."

„Upozorićemo ga“, izjavi Megi ne slušajući oca. „Eto šta ćemo.“

DVA

„Gospodin Blejk radi, mili moji“, reče gospođa Blejk. „Ne smemo da ga uznemiravamo."

„O, ali važno je, gospođo!", povika Megi i nestrpljivo zakorači u stranu kao da će je obići. Gospođa Blejk je sasvim zatvarala vrata telom, i nije se ni makla.

„Pravi ploču, a to voli da uradi odjednom", objasni gospođa Blejk. „Ne smemo ga prekidati."

„Bojim se da je zaista važno, gospođo", reče Džem.

„Onda recite meni, a ja ću preneti gospodinu Blejku.“

Džem je pogledao naokolo i prvi put požalio što nema umrtvljujuće magle da ga sakrije od radoznalih prolaznika. Od susreta s Džonom Robertsom činilo mu se da ih neke oči odasvud motre dok idu ulicom. Očekivao je da se zavese gospođice Pelam trgnu svakog trenutka. Slučajno je jedan čovek vozeći se na kolima punim cigle pogledao grupu na vratima, i pogled kao da mu se malo zadržao.

„Možemo li da uđemo, gospođo? Reći ćemo vam sve unutra.“

Gospođa Blejk pažljivo pogleda njegovo ozbiljno lice, zatim zakorači u stranu da ih propusti; zatvorila je vrata ne pogledavši prethodno levo i desno, kao što bi neko drugi učinio. Stavila je prst na usta i povelala ih hodnikom, pored prednje sobe sa štamparskom presom, pored zatvorenih vrata radne sobe gospodina Blejka, niz stepenice u podrumsku kuhinju. Džem i Megi su već poznavali tu prostoriju, jer su tu sedeli s Mejsi da se ona zagreje posle susreta s Džonom Astlijem. Bila je mračna i mirisala je na kupus i ugalj, jedino slabo svetio dopiralo je s prednjeg prozora, ali vatra je gorela i bilo je toplo.

Gospođa Blejk im pokaza da sednu za sto; Džem primeti da su stolice vindzorske, delo njegovog oca. „Pa, o čemu je reč, mili moji?“, upita gospođa Blejk i nasloni se na plakar.

„Čuli smo nešto u krčmi“, reče Megi. „Imaćete posetu večeras.“ Opisala je skup u Kamberlendskim vrtovima, i njihov susret s Džonom Robertsom, izostavivši da je njen otac potpisao izjavu odanosti.

Između obrva gospođe Blejk pojavi se duboka bora. „Da li je taj skup vodilo Udruženje za očuvanje slobode i imovine od republikanaca i boraca za jednakost?“ Izgovorila je ovaj naziv brzo, kao da joj je blizak.

„Spomenuli su to“, odgovori joj Megi, „ali su ga zvali mesni ogranak Lambetskog udruženja.“

Gospođa Blejk uzdahnu. „Onda je najbolje da odmah kažemo gospodinu Blejku. Dobro je što ste došli.“ Obrisala je ruke o kecelju kao da je nešto prala, iako su joj ruke bile suve.

Radna soba gospodina Blejka bila je veoma uredna; na jednom stolu stajali su svežnjevi i hrpe papira i knjiga, a za drugim, uz zadnji prozor, sedeo je sam gospodin Blejk, pogrbljen nad metalnom pločom veličine njegove šake. Nije podigao pogled čim su ušli, nego je nastavio da lupka četkicom po ploči zdesna nalevo. Megi je prišla vatri da se ugrije,

a Džem je prišao gospodinu Blejku i gledao ga kako radi. Trebao mu je minut da razazna da gospodin Blejk ispisuje reči slikajući ih četkicom na ploču. „Pišete naopačke, gospodine, zar ne?“, izletelo mu je, iako je znao da ne sme da ga prekida.

Gospodin Blejk nije odgovorio dok nije stigao do kraja reda. Onda je podigao pogled. „Tako je, dečko moj, tako je.“

„Zašto?“

„Pišem rastvorom koji će ostati na ploči kad ostatak izjede kiselina. Onda će reći, kad ih odštampam, izaći kako treba, a ne naopačke.“

„Suprotno nego što su sada.“

„Da, dečko moj.“

„Gospodine Blejk, izvinite što vas prekidamo“, umeša se njegova žena, „ali Džem i Megi su mi rekli nešto što treba da čujete.“ Gospođa Blejk je kršila ruke; da li zbog onoga što su joj Džem i Megi rekli, da li zato što se plašila da uznemirava muža, Džem nije znao.

„U redu je, Kejt. Kad sam već stao, donesi mi još malo terpentina, molim te. Ima malo u susednoj sobi. I čašu vode, ako ti nije teško.“

„Naravno, gospodine Blejk.“ Gospođa Blejk izađe iz sobe.

„Kako ste naučili da pišete tako naopačke?“ upita Džem. „Pomoću ogledala?“

Gospodin Blejk pogleda ploču. „Vežbom, dečko moj, vežbom. Lako je kad to ponoviš dovoljno puta. Sve što graver radi štampa se naopačke. Graver mora da vidi i ovako i onako.“

„Sa sredine puta.“

„Tako je. „Pa, šta to imate da mi kažete?“

Džem ponovi ono što je Megi rekla dole u kuhinji. „Mislili smo da treba da vas upozorimo da će doći večeras kod vas“, završio je. „Gospodin Roberts je bio neprijatan“, dodade Džem pošto gospodin Blejk nije nikako reagovao na vesti. „Mislili smo da će vam možda praviti nevolje.“

„Hvala vam za to, deco moja“, odgovori gospodin Blejk. „Ovo me ne iznenađuje. Znao sam da će doći.“

Upšte nije odgovorio onako kako je Megi očekivala. Mislila je da će skočiti i učiniti nešto – spakovaće se da ode iz kuće, sakriće sve knjige i letke i sve što je odštampao, ili će zakovati prednja vrata i prozore. Ali on im se samo osmehnuo, a onda je umočio četkicu u nešto nalik na lepak i uzeo da ispisuje naopačke još reči po metalnoj ploči.

Megi je htela da mu šutne stolicu i vikne: „Slušajte nas! Možda ste u opasnosti!" Ali nije se usudila.

Gospođa Blejk se vratila u sobu s bocom terpentina i čašom vode, pa je sve spustila pred muža. „Rekli su ti da Udruženje dolazi večeras, je li?“ Makar je ona delovala uznemireno zbog onoga što su im Džem i Megi rekli.

„Jesu, mila.“

„Gospodine Blejk, zašto žele naročito da dođu kod vas?“

Gospodin Blejk se namršti, spusti četkicu i okrenu stolicu tako da ih gleda pravo u lice. „Reci mi, Džeme, šta misliš, o čemu ja pišem?“

Džem je oklevao.

„O deci", reče Megi.

Gospodin Blejk klimnu glavom. „Tako je, draga moja – o deci, o bespomoćnima i o siromašnima. O deci koja su zalutala, kojoj je hladno, koja gladuju. Vlast ne voli kad joj se prigovori da ne vodi računa o svom narodu. Misle da predlažem revoluciju kakva je izbila u Francuskoj.“

„A predlažete li?“ , upita Džem.

Gospodin Blejk pomeri glavu pokretom koji je mogao značiti i da i ne.

„Tata kaže da su se Francuzi prozlili, da ubijaju mnogo nevinih ljudi", reče Megi.

„To nije iznenađenje. Zar krv ne teče pre suda? Treba samo da pogledate u Bibliju. Potražite u Knjizi otkrovenja krv koja teče ulicama. Ovo Udruženje koje namerava da me poseti večeras želi pak da zaustavi svakoga ko sumja u one na vlasti. Ali neobuzdana vlast vodi u moralnu tiraniju.“

Džem i Megi su ćutali i trudili se da ga prate.

„Vidite, deco moja, zato moram da nastavim da pišem pesme, i ne smem da bežim od onih koji bi da me učutkaju. Pa to i radim." Okrenuo je stolicu stolu i ponovo uzeo četkicu.

„Šta je to na čemu radite?", upita ga Džem.

„Je li to još jedna pesma koja im se neće svideti?“ , dodade Megi.

Gospodin Blejk je gledao njihova žudna lica i smešio se. Još jednom je spustio četkicu, zavalio se i počeo da recituje:

U doba bajno,

*U leto trajno,
Mladost je čila
Na suncu bila,
I tu se gola veselila.*

*Jednom mlad je par
Ispunio žar,
U sam cik zore
Baš kad je gore
Svetlost prošla kroz noćne prozore.*

*Pa se igraju
U lepom kraju,
Daleko od svih,
Roditelja tih;
I ubrzo strah napusti njih.*

*Složiše se tad
Da se nađu kad
Na taj lepi dan
Tih se spusti san,
Kad lutači umorni traže stan.*

Megi oseti da joj lice gori, tako je jako pocrvenela. Nije gledala Džema. Da ga je pogledala, videla bi da ni on ne gleda nju.

„Možda je vreme da krenete, mili moji“, prekide ih gospođa Blejk pre nego što je njen muž uspeo da nastavi. „Gospodin Blejk je vrlo zauzet, zar ne, gospodine Blejk?“ On tržnu glavom i sede; očigledno ga je retko kada ko prekidao kad recituje.

Megi i Džem podoše unazad ka vratima. „Hvala vam, gospodine Blejk“, rekoše uglas, iako nije bilo sasvim jasno na čemu mu zahvaljuju.

Gospodin Blejk kao da se pribrao. „Mi treba vama da zahvalimo“, reče. „Hvala vam pošto ste nas upozorili na večerašnju posetu.“

Dok su izlazili iz radne sobe, čuli su gospođu Blejk kako mrmlja: „Zaista, gospodine Blejk, nije trebalo onako da ih zadirkujete, da im

recitujete tu pesmu umesto one na kojoj radite. Nisu spremni. Videli ste kako su pocrveneli." Nisu čuli njegov odgovor.

TRI

Dok su Tomas i Džem Kelavej bili u strugari s Dikom Baterfildom, En i Mejsi Kelavej su ostale u naselju Herkul. S dolaskom zime En Kelavej više nije radila u bašti, nego je ostajala u kući, kuvala, spremala, šila i pronalazila razne načine da otera hladnoću. Pošto Kelavejovi do tada nisu iskusili pravu londonsku zimu, nisu znali kako se slabo greje njihova kuća u Lambetu, niti su dovoljno cenili svoju ušuškano kućicu u Dorsetširu s debelim zidovima od naboja, malim prozorima i prostranim ognjištem. Zidovi od cigle u naselju Herkul bili su upola tanji, a kamini u svim prostorijama mali i trošili su skupi ugalj umesto drveta koje su u Dorsetširu mogli da naseku i dovuku besplatno. En Kelavej je zamrzela velike lambetske prozore na kojima je do tada provela toliko vremena gledajući napolje; gurala je krpice i slamu u pukotine i ušila postavu na zavese.

U kući ju je često zadržavala i magla. Sada kad je ugalj goreo po čitav dan u većini londonskih kuća, magla je bila neizbežna. Naravno, i u dolini Pidl je ponekad bilo magle, ali nikad ovako guste i prljave koja je danima odbijala da ode poput nezvanog gosta. Za maglovitih dana je bilo tako malo svetla da je En Kelavej navlačila zavese i palila lampe, delimično i zbog Mejsi, koja se uznemirila kad god pogleda napolje u tminu.

Mejsi gotovo nije ni izlazila iz kuće. Čak i za sunčanih dana ostajala je u kući. Za dva meseca otkako je zalutala u magli – jer to su Džem i Megi naveli njene roditelje da misle – izašla je iz kuće broj 12 samo dva puta, kad je išla u crkvu. U početku je bila suviše bolesna; hladnoća i vlaga ispunile su joj grudi, pa je u postelji morala da provede dve nedelje pre nego što je ojačala tek toliko da siđe u nužnik. Kad je najzad ustala, nije bila rumena kao ranije, nego je ličila na belo okrečen zid koji počinje da žuti – i dalje svetao, ali bez sjaja novine. Postala je i ćutljivija, nije više bilo veselih primedaba koje su Kelavejovi i nesvesno očekivali.

En Kelavej je ranije tog dana donela kupus i malo kasne šargarepe iz sada puste bašte Filipa Astlija, a od mesara je dobila kost za supu. Skuvala je supu, iseckala i usula povrće u lonac i počistila za sobom. Sada je obrisala ruke o kecelju i sela preko puta Mejsi. En Kelavej je videla da joj se kćer izmenila, ne samo zbog nedavne bolesti, ali je sedmicama odlagala da pita o čemu je reč, dok Mejsi ne ojača i ne smiri se. Sad je odlučila da otkrije šta se desilo.

Mejsi je zastala kad joj je majka sela, igla joj je lebdela iznad dugmeta koje je pravila za Bet Baterfeld – pralja ju je unajmila da pravi dorsetske cilindre. Bet na njima nije mnogo zarađivala, ali to je bilo najmanje što može da učini za Mejsi.

„Biće divan dan“, započe En Kelavej.

„Aha“, saglasi se Mejsi i bojažljivo pogleda kroz prozor u blistavu ulicu. Ispod njih prodoše kola s velikom svinjom, koja je otmeno njuškala lambetski vazduh. Mejsi se preko volje osmehnu.

„Nema one magle. Da sam znala da je u Londonu ovakva maglušтина, nikad se ne bih preselila ovamo.“

„A zašto si odlučila, mama?“ Jedna promena koju je En Kelavej opazila kod Mejsi bila je da su joj pitanja ponekad nosila oštricu prekora.

Umesto da prekori kćer, En Kelavej pokuša da odgovori iskreno. „Kad je Tomi umro, mislila sam da je dolina Pidl za nas uništena, i da ćemo ovde biti srećniji.“

Mejsi izvede bod na dugmetu. I, jesi li srećnija?“

En Kelavej je izbegla odgovor na ovo pitanje odgovorivši na drugo. „Prosto se radujem što ti je bolje.“ Uvrtala je čvor na kecelji. „Onog dana u magli – jesi li se uplašila?“

Mejsi ostavi šivenje „Prestravila sam se.“

„Nikad nam nisi ispričala šta se dogodilo. Džem je rekao da odlutala i da te je našao gospodin Blejk.“ Mejsi mirno pogleda majku. „Bila sam u amfiteatru i odlučila da se vratim kući da ti pomognem. Ali nisam mogla da nađem Džema da me povede kući, a kad sam pogledala napolje učinilo mi se da se magla razredila, pa sam krenula sama. Išla sam Vestminsterskim putem i sve je bilo u redu, pošto je napolju bilo ljudi a svetiljke su gorele. Kad sam stigla do skretanja u naselje, nisam skrenula dovoljno oštro, pa sam ušla u Bastilju, tako da mi je krčma *Herkul* bila ostala desno, a ne levo.“ Mejsi je namerno pomenula krčmu

kao da će je imenovanjem omalovažiti, pa njena majka neće nikad posumnjati da joj je kći bila u krčmi. Glas joj je neznatno zadržtao kad je izgovorila ime. Posle nekog vremena shvatila sam da nisam u našem naselju, pa sam se okrenula, ali magla je bila tako gusta, i padao je mrak i nisam znala gde sam. Onda me je gospodin Blejk našao i poveo me kući. “Mejsi je pričala priču pomalo mehanički, osim imena gospodina Blejka, koje je izgovorila s poštovanjem, kao da govori o anđelu.

Gde te je našao?”

„Ne znam, mama, zalutala sam. Trebaš njega da pitaš.“ Mejsi je ovo rekla samouvereno, sigurna da njena majka nikada neće pitati gospodina Blejka – suviše ga se pribojavala. On i gospođa Blejk posetili su Mejsi kad se malo oporavila, i En Kelavej su uznemirile njegove prodorne oči i bliskost s kojom se ophodio prema Mejsi i Džemu. Onda je rekao nešto vrlo čudno kad mu se zahvalila što je doveo Mejsi kući. „Poslednji, najbolji nebeski dar“ odgovorio je. „O, zavedena, slaba i vrlo nesrećna Evo’.“ Na potpunouno zbunjen pogled En Kelavej, Ketrin Blejk se nagnula napred i rekla joj: „To je iz *Izguljenog raja*, jeste. Gospodin Blejk rado navodi stihove odatle, zar ne, gospodine Blejk? U svakom slučaju, radujemo se što vam se kćer oporavlja.”

Džem je, što je bilo još čudnije, promrmljao sasvim tiho: „Izlomljeni kraj“, a En Kelavej je osetila dobro poznati ubod u srce, glas Tomijeve smrti – osećaj koji je suzbijala mesecima, sve do odlaska cirkusa. No, vratio se, snažan kao uvek, uhvatio ju je nespremnu i naterao je da oštro udahne od tuge za sinom.

Sada je En Kelavej gledala kćer i znala daje ona laže o magli. Mejsi joj je uzvraćala pogled. Kako je tako naglo odrasla, pitala se En Kelavej. Posle trenutak-dva je ustala. „Idem da vidim da se hleb nije ubajatio“, reče. „Ako jeste, skoknuću po još.”

ČETIRI

Kad su se on i Džem vratili kući i doveli Megi, Tomas Kelavej ništa nije rekao ženi i kćeri o onome što se dogodilo između njega i Džona Robertsa. Umesto da ode kući, Megi je provela čitavo popodne s njima, učeći s Mejsi pored vatre kako se pravi dugmad dok su Džem i njegov otac pravili sedište u radionici, a En Kelavej šila, mela kuću i održavala

vatru. Iako Mejsi nije naročito dobro pravila dugmad, više je volela da nešto radi s ovom porodicom nego da sa svojom dokoliči u krčmi.

Radili su, i čekali su, čak i oni koji nisu znali da čekaju, a vreme ih je pritiskalo kao kamen. Kad je počeo da se spušta mrak i En Kelavej upalila lampe, Džem je počeo često da izlazi iz radionice i gleda kroz prednji prozor sve dok ga majka nije upitala šta to radi. Onda je ostao u radionici, ali je pažljivo osluškivao i krišom upućivao Megi poglede kroz otvorena vrata, žaleći što nisu skovali nekakav plan.

Počelo je kao tiha tutnjava, gotovo neprimetna zbog bližih zvukova – kloparanja konjskih kopita, dečje vike, povika prodavača što na ulici nude sveće, pite i ribu, glasa noćobdije kad objavi vreme. Uskoro su ipak topot brojnih nogu po ulici i mrmljanje glasova postali jasniji. Kad je ovo čuo, Džem je izašao iz radionice i ponovo prišao prozoru. „Tata“, pozvao je oca posle nekoliko trenutaka.

Tomas Kelavej je stao, zatim je spustio dleto kojim je dubio sedlasti oblik sedišta stolice, i pridružio se sinu na prozoru. Megi je skočila i razbacala dugmad s krila.

„Šta je, Tome?“ oštro upita En Kelavej.

Tomas Kelavej se nakašlja. „Imam neka posla dole. Neću dugo.“

En Kelavej se namršti i priđe prozoru. Kad je opazila kako se grupa okupljena pred vratima kuće Blejkovih povećava, pobledela je.

„Šta vidiš, mama?“ upita je Mejsi sa stolice. Pre nekoliko meseci prva bi ustala i otrčala da vidi šta se dešava.

Pre nego što je iko stigao da odgovori čuli su kucanje na ulaznim vratima gospođice Pelam, a masa na ulici je narasla i proširila se i pred kuću broj 12. „Tome!“ viknu En Kelavej. „Šta se dešava?“

„Ništa ne brini, Eni. Sve će biti u redu za tren oka.“

Čuli su otvaranje vrata u prizemlju i zvonki svadljivi glas gospođice Pelam, ali nisu mogli da razaznaju šta govori.

„Idem ja dole“, reče Tomas Kelavej.

„Nemoj sam!“ En Kelavej izađe s njim iz sobe; na vrhu stepeništa se okrenula i doviknula: „Džeme, Mejsi, ostanite tu!“

Džem je nije poslušao; on i Megi su strčali za njima. Mejsi je ostala nekoliko trenutaka da sedi sama u sobi, a onda je ustala i takođe sišla.

Kad su stigli do ulaznih vrata, gospođica Pelam se potpisivala u knjigu sličnu onoj Džona Robertsa. „Naravno, rado ću potpisati ako će to da pomogne“, govorila je starijem čoveku grbavih leđa koji joj je

držao knjigu. „Ne mogu ni da zamislim da ti revolucionari dođu ovamo!“, stresla se. „Ipak, nimalo mi se ne sviđa svetina pred mojom kućom – prikazuje me u lošem svetlu pred susedima. Želim da odvedete svoje... svoje prijatelje drugde!“ Prosede kovrdže gospođice Pelam drhtale su od uvređenosti.

„O, masa nije tu zbog vas, gospođo“, ohrabrujuće joj odgovori čovek. „Tu su zbog vašeg suseda.“

„Ali niko to ne zna!“

„Zapravo, želimo da vidimo i...“ – pogledao je u svoju knjigu – „i Tomasa Kelaveja, koji je danas oklevao da potpiše. On živi ovde, verujem.“ Pogledao je pored gospođice Pelam u hodnik. „To ste vi, gospodine, zar ne?“

Gospođica Pelam okrenu glavu i zabljuje se u Kelavejove okupljene iza nje.

„Oklevao si?“, prosikta En Kelavej svom mužu. „Kad je to bilo?“

Tomas Kelavej se odmače od svoje žene. „Oprostite, gospođice Pelam, ako me pustite da prođem, izaći ću da ovo sredim.“

Gospođica Pelam zurila je u njega kao da je silno osramotio njenu kuću. Onda je opazila Megi. „Vodite tu malu iz moje kuće!“, vrisnula je. Tomas Kelavej je morao da se provuče pored svoje gazdarice kako bi stao na prag pored grbavog čoveka.

„Dakle, gospodine“, reče grbavi, mnogo učtivije nego Džon Roberts po podne. „Vi ste Tomas Kelavej, je li tako? Verujem da ste danas pročitali izjavu odanosti za koju skupljamo potpise svih žitelja Lambeta. Jeste li spremni da je potpišete sada?“ Pružio mu je knjigu.

Pre nego što je Tomas Kelavej stigao da odgovori, iz mase se digao krik i skrenuo svima pažnju natrag na kuću broj 13. Grbavac se odmakao od vrata gospođice Pelam da bi video ono što, na kraju krajeva, i jeste bilo najprivlačnije. Tomas Kelavej i gospođica Pelam pošli su stazom za njim.

PET

Vilijem Blejk je otvorio vrata svoje kuće. Nije rekao ni reč – nikog nije pozdravio, nije opsovao, nije pitao šta žele. Samo je stajao, u crnom

kaputu, ispunjavajući okvir vrata. Nije imao šešira, smeđa kosa bila mu je zamršena, usne čvrsto stisnute, oči raširene i budne.

„Gospodine Blejk!“ Džon Roberts se popeo do vrata; vilice su mu radile kao da žvaće komad tvrdog mesa. „Lambetsko udruženje za očuvanje slobode i imovine od republikanaca i boraca za jednakost zahteva od vas da potpišete ovu izjavu odanosti britanskoj monarhiji. Hoćete li da potpišete, gospodine?“

Usledila je duga tišina; Džem, Megi, En Kelavej i Mejsi progurali su se iz kuće da vide i čuju šta se dešava. En Kelavej se pridružila mužu, a deca su se odšunjala do kraja staze.

Megi i Džem je prenerazio broj okupljenih ljudi; potpuno su ispunili ulicu. Poneko je držao buktinju ili fenjer, i ulične svetiljke su gorele, ali većina lica još je bila u senkama, pa su izgledala nepoznato i preteče, iako su to verovatno bili susedi koje Džem i Megi poznaju, izašli iz radoznalosti, bez želje da izazivaju nevolje. Ipak, masom je vladala napetost i pretila da preraste u nasilje.

„O, Džeme, šta da radimo?“ šapnu Megi.

„Nemam pojma.“

„Je li gospodin Blejk u nevolji?“

„Jeste.“

„Onda moramo da mu pomognemo.“ Rekla je to tako čvrsto da se Džem zastideo.

Megi se namrštila. „Ajde“, kazala je najzad, uzela ga za ruku, otvorila kapiju gospođice Pelam i izašla u gužvu. Mejsi uhvati brata za drugu ruku, pa sve troje polako krenuše između okupljenih radoznalaca, probijajući se sve bliže kapiji gospodina Blejka. Otkrili su rasep u masi. Muškarci, žene i deca na ulici su prosto gledali, dok se s druge strane ograde gospodina Blejka mala grupa okupila na prednjem travnjaku; bili su to sve muškarci, i Megi je većinu prepoznala sa skupa u Kamberlendskim vrtovima. Megi se prenerazila videvši među njima Čarlija Baterfilda; istina, stajao je na ivici, kao da je pridošlica kog ostali još nisu sasvim prihvatili. „Skot jedan! Šta će on tu?“, promrmlja Megi. „Idem da im odvučem pažnju“, šapnula je Džemu. Pogledala je naokolo. „Imam ideju. Ovuda!“ Krenula je kroz svetinu vukući Džema za sobom.

„Mejsi, vrati se kod mame i tate“, viknu Džem. „Nije trebalo da izlaziš ovamo.“

Mejsi mu nije odgovorila; možda ga nije ni čula. Posmatrala je gospodina Blejka, koji je nemo stajao na vratima, ne odgovarajući na pitanja Džona Robertsa: „Vi ste štampar, gospodine Blejk. Šta štampate? Da li pišete o francuskoj revoluciji, gospodine Blejk? Nosili ste *bonnet rouge*, zar ne, gospodine Blejk? Jeste li čitali Tomasa Pejna, gospodine Blejk? Imate li primerke njegovih dela? Jeste li ga upoznali? Da li u svojim radovima dovodite u pitanje kraljevsku vlast, gospodine Blejk? Da li ćete potpisati ovu izjavu ili nećete, gospodine Blejk?”

Za vreme ovog ispitivanja lice gospodina Blejka ostalo je ravnodušno, a pogled uperen u horizont. Iako se činilo da sluša, nije delovao kao da se smatra obaveznim da odgovori; nije bilo sigurno ni da je svestan da su pitanja upućena njemu.

Njegovo ćutanje razjarilo je Džona Robertsa više od bilo čega drugog. „Hoćete li odgovoriti, ili ćete svoju krivicu kriti iza ćutanja?” zaurao je. „Ili moramo dimom da isteramo istinu iz vas?” S ovim recima bacio je baklju u prednji vrt gospodina Blejka. Taj dramatični potez pretvorio se u nešto manje dramatično tinjanje kad se malo suve trave i lišća zapalilo, pa se ugasio uz tanki stub dima.

Tomas Kelavej je sa susednih vrata posmatrao dim kako se izvija iznad njih na večernjem nebu. To mu je pomoglo da odluči. Video je on šta se dešava porodicama kojima požar oduzme sredstva za život. Kakvi god bili razlozi druge strane, niko nema prava da pali tuđu imovinu. To je sasvim jasno. Okrenuo se grbavcu, koji je još držao otvorenu knjigu. „Ništa ja ne potpisujem”, izjavio je.

ŠEST

Mejsi je, i dalje stojeći na ulici, u rascepu preko puta ljudi iz Udruženja, takođe gledala u nebo, već potamnelo do boje mastila. Bio je onaj večernji čas kada se pojavljuju prve zvezde. Našla je jednu kako sija tačno iznad nje. Ona je počela da recituje:

*Na ulici svakoj pritešnjennoj planom,
Tu gde sa svih strana Temza grad opseda,
Ja na licu svakom, neznanom i znanom,
Pečat tuge gledam, pečat ljudskih beda.*

Iako je poslednja dva meseca provela uglavnom u postelji ili sedeći uz vatru, glas joj je bio snažan i poleteo je kroz masu na ulici; svi su se odmakli od nje, pa je stajala sama. Njen glas je dopro do grupe okupljene pred vratima kuće gospodina Blejka, i do Čarlija Baterfilda koji je iskolačio oči kad je video ko to govori. Glas joj je dopro do roditelja na baštenskoj stazi, i do gospođice Pelam koja je uznemireno drhtala na pragu. Doleteo je do gospodina Blejka; on ju je pogledao kao da je blagosilja i neprimetno joj klimnuo glavom, što ju je ohrabrilo da duboko udahne i započne drugu strofu:

*U svakom kriku čoveka što kuka,
U kriku deteta sluđenog od strave,
U svakom glasu, usred svakog zvuka,
Čujem zveket lanca što okiva glave.*

Sada su je čuli i Džem i Megi, koji su, izdvojeni od mase, čučali iza živice preko puta kuće broj 13. Megi proviri da pogleda. „Do đavola! Šta to ona radi?“

Džem takođe virnu i vide sestru. „Neka joj je bog na pomoći“, promrmljao je.

„Šta je ovo? Ućuti, devojko! Neka je neko ućutka!“, povikao je Džon Roberts.

„Ostavite je na miru“, usprotivi se neki čovek.

„Brzo“, šapnu Megi. „Moramo sada. Pazi koga udaraš i spremi se za bekstvo.“ Sagnula se i čeprkala dok nije iskopala komad smrznute konjske balege – čistači ulica često su bacali otpatke preko živih ograda. Pažljivo je naciljala, pa hitnula balegu preko glava okupljenih, preko Mejsi; pala je u grupu ljudi oko gospodina Blejka.

„Au!“, povikao je jedan. Iz gomile radoznalaca razlegao se kikot.

Džem baci drugi komad i pogodi jednog čoveka u leđa.

„Hej! Ko se to gađa?“

Iako nisu videli lica ljudi, znali su da su izazvali pometnju, jer grupa se ustalasala, ljudi su okretali leđa gospodinu Blejku i škiljili u mrak. Bacili su još balege i kvrgavih šargarepa, ali hici su padali preblizu, u jaz između ljudi i ulice, a jedan suviše jako bačen komad balege

pogodio je prozor gospodina Blejka, mada ga nije razbio. „Pazi!“ prosikta Džem.

Sada je umesto Mejsi progovorio gospodin Blejk, zvučnim glasom od kog su se ljudi na njegovim vratima skamenili.

*Krik dečka slušam – čistača dimnjaka
Do crne crkve što strašan dopire,
I bolni vapaj nesrečnog vojaka
Što na zid dvorski sa krvcom navire.*

*A najčešće psovke što u ponoć lete
Sred puste ceste sa usta bludnice
Kad kune plačno tek rođeno dete,
I kugom truje cvet bračne ložnice.*

Megi srećno pogodi polutrulom glavicom kupusa Džona Robertsa u glavu, upravo kad je gospodin Blejk izgovorio poslednji stih. Smeh i povici „Ura!“ zaoriše se iz mase. Džon Roberts zatetura od udarca i povika: „Hvatajte ih!“

Jedna grupa se izdvoji od ljudi iz Udruženja i poče da se gura kroz masu prema živici. Ostali su pogrešno shvatili odakle dolaze hici, pa su napali posmatrače. Čarli Baterfild, na primer, zgrabio je jednu loptu smrznute balege i bacio je na ćelavog krupnog čoveka koji je radosno urliknuo u odgovor i probio se kroz prednju ogradu Blejkovih, šutirajući je nogama kao da je od slame. Odabrao je Džona Robertsa kao najglasnijeg, i prema tome najverovatnijeg neprijatelja, i odmah ga udario glavom. Ovo je bio znak svima koji su došli, nadajući se tuči, da počnu da udaraju svime što su dohvatili – pesnicama, ako ničim drugim. Uskoro su Blejkovi prozori porazbijani, kao i okna susednih kuća Džona Astlija i gospođice Pelam, a muškarci su vikali i rvali se po ulici.

Usred meteža stajala je Mejsi; njihala se od straha i slabosti. Pala je na kolena u trenu kad je Čarli Baterfild stigao do nje. Uhvatio ju je ispod miški i napola odneo a napola odvuкао do Blejkovih vrata; gospodin Blejk je i dalje stajao tu i gledao tuču, koja se makar preselila iz njegove bašte. Mejsi se slabašno osmehnula. „Hvala ti, Čarli“, promrmljala je. Čarli je klimnuo glavom, posramljen, i odšunjaо se, psujući svoju bojažljivost.

Kad je Megi videla grupu ljudi kako se približava živici, zgrabila je Džema za mišicu. „Beži!“, prošistala je kroz zube. „Za mnom!“ Poletela je preko crnog polja iza njih, spoticala se preko smrznute balege i brazda, trčala po starim lejama povrća, gazila uvele trnjake i žbunje, nabijala nožne prste na cigle, saplitala se preko mreža koje štite polje od ptica i zečeva. Čula je kako Džem dahće iza nje, a još iza, viku potere. Smejala se i plakala u isto vreme. „Sredili smo ih, je 1’ da?“, šapnula je Džemu. „Udesili smo ih.“

„Jesmo, ali oni ne treba da udese nas!“ Džem ju je sustigao i uhvatio je za ruku da je povuče napred.

Stigli su do doma Karlajl, vile na ivici polja opasane gvozdеном оградом, obišli je i izašli na stazu ispred doma koja vodi na Kraljevski put načičkan kućama; krčma *Kenterberijski grb* blede je sijala u tami.

„Ne smemo tamo – videće nas“, reče Megi zadihano. Pogledala je levo i desno, zatim preskočila živicu, psujući trnje koje ju je grebalo i ubadalo. Ona i Džem pretrčali su ulicu i bacili se iza živice na drugoj strani. Čuli su psovke i povike potere, sada bliže, i to ih je nagnalo da ponovo potrče preko novog polja, većeg i mračnijeg, bez kuća da im osvetle put – zapravo, tu nije bilo ničega osim polja koje se spuštalo sve do skladišta na obali.

Usporili su, trudeći se da ne jure bezglavo, nego da napreduju tiho kako ih potera ne bi čula. Iznad njih zvezde su bušile sve više rupa u plavocrnom nebu. Džem je udisao ledeni vazduh i činilo mu se da mu neko prevlači nož po grlu. Da se nije toliko plašio rulje iza sebe, više bi uživao u lepoti večernjeg neba.

Megi je ponovo vodila, ali sve sporije. Kad je naglo stala, Džem je naleteo na nju. „Šta je bilo? Gde smo?“

Megi čujno proguta knedlu. „Blizu Staze ukoljica. Tražim nešto.“

„Šta?“

Oklevala je, pa rekla vrlo tiho: „Ovde negde je stara peć za cigle. Možemo da se sakrijemo u nju. Ja sam... To je dobro skrovište. Evo je.“ Naleтели su na četvrtastu građevinu od grube cigle, nalik na pravougaonu kutiju visoku do pojasa, trošnu na jednom kraju.

„Ajde – možemo oboje da se uvučemo unutra.“ Megi se sagnu i upuza u mračnu rupu.

Džem čučnu, ali ne pođe za njom. „Šta ako nas tu nađu? Bićemo pritešnjeni kao lisice u rupi. Ako ostanemo napolju, makar možemo da bežimo.“

„Uhvatiće nas ako budemo bežali – veći su i ima ih više.“ Džem je odlučio kad je čuo topot nogu preko polja. Uvukao se u preostali tesni mračni prostor i stisnuo se uz Megi. Rupa je mirisala na glinu i dim, i na sirće s Megine kože.

Zbili su se u hladnoj rupi trudeći se da smire disanje. Posle minut-dva utišali su se, a disanje im se prirodno uskladilo u jednoličan ritam.

„Nadam se da će s Mejsi biti sve u redu“, reče Džem tiho. „Gospodin Blejk neće dozvoliti da joj se išta desi.“

„Šta misliš da bi nam uradili da nas uhvate?“

„Neće nas uhvatiti.“

Osluškiivali su. Potera je sada zvučala udaljenije, kao da se okrenula i vratila ka palati Lambet.

Megi se zakikota. „Kupus.“

„Aha“, osmehnuo se Džem. „Dobar pogodak.“

„Hvala, dorsetski dečko.“ Megi se čvršće umota u šal i pribi se uz Džema. Osećao je kako drhturi.

„Priđi da te zagrejem.“ Zagrlio ju je; dok ju je privlačio sebi, pružila je ruku i uhvatila ga za drugo rame, pa su sedeli zagrljeni, a ona mu je zagjurila lice u vrat. Džem kriknu: „Nos ti se smrzo!“

Mejsi se odmaknu i nasmeja se. Dok ga je gledala, Džem opazi sjaj njenih zuba. Usne su im se spojile, i taj topli meki dodir rasterao je sav strah.

SEDAM

Poljubac nije trajao koliko su oboje želeli ili se nadali, jer se iznenada pojavila zapaljena buktinja, a jedno lice nadnelo se nad njih iz mraka. Megi vrisnu, ali uspe da suzbije krik, tako da nije dobacio dalje od metar-dva.

„I mislio sam da ću vas naći ovde, ušuškane.“ Čarli Baterfild čučnu i zagleda se u njih.

„Čarli, usrala sam se od straha!“, viknu i Megi i istovremeno se odmače od Džema.

Čarli je zapažao svaki njihov pokret, blizinu, razdvajanje, stid. „Našli ste sebi rupicu, a?“

„Šta ćeš ti ovde, Čarli?“

„Pazim na tebe, seko. Ko što bi svako drugi.“

„I šta ćeš s onim ljudima kod gospodina Blejka? Tebe to ništa ne zanima. I zašto si gnjavio gospodina Blejka? On ti nije ništa učinio.“ Megi se brzo pribrala, i sad se trudila da stekne prednost nad bratom.

Čarli nije slušao njena pitanja, i nije odstupio; vratio se na temu za koju je znao da joj je najneprijatnija. „Vratila si se ovamo, je l', gospojice Ukoljice? Čudno mesto da dovedeš dragog – nazad na mesto zločina. A opet, ovo je nekada bila Staza ljubavnika, zar ne? Pre nego što sije ti promenila!“

Megi se trže. „Začepi labrnju!“ vrisnu.

„Šta – 'oćeš da kažeš da mu nisi rekla, gospojice Ukoljice?“ Čarli je izgleda silno uživao u ponavljanju ovog nadimka.

„Prestani, Čarli“, zaurala je, ne misleći na poteru.

Džem oseti kako joj telo drhti u tesnom prostoru u koji su se zbili. Obratio se Čarlju: „Zašto ne...“

„Možda bi 'teo da pitaš svoju devojkicu šta se to desilo ovde“, prekide ga Čarli. „Ajde, pitaj je.“

„Zaveži, Čarli. Zaveži, zaveži, zaveži!“, ponavljala je Megi vrišteći. „Ubiću te!“

Čarli se nasmeši; svetlost buktinje izobličila mu je lice. „I bi, sestrice mila. Već si mi pokazala svoju tehniku.“

„Začepi“, reče Džem.

Čarli se nasmeja. „O, sad i ti počinješ. Znae šta – ostaviću drugima da odluče šta će s vama.“ Ustao je i povikao: „Ej – ovamo!“

Džem ne razmislivši ni trenutka skoči, zgrabi jednu ciglu i udari Čarlju u slepoočnicu. Čarli se zabalji u njega. Onda mu ruka kojom je držao baklju počeo da klizi naniže, i Džem je uhvati taman pre nego što se Čarli zateturao. U padu je udario glavom u stranu peći, tako da je bilo sigurno da neće ustati.

Džem je nepomično stajao i stezao buktinju. Oblizao je usne, nakašljao se i trupnuo nogama, nadajući se da će se Čarli pomeriti. Ali pomerio se samo potočić krvi niz Čarlijevo čelo. Džem ispusti ciglu, čučnu i prinese buktinju Čarlijevom licu; stomak mu se stezao od

straha. Posle nekoliko trenutaka video je na svetlu baklje da se Čarlijeve grudi lako dižu i spuštaju.

Džem se okrenuo Megi. Čučala je u plitkoj rupi, rukama je obavila kolena, protresali su je siloviti drhtaji. Ovog puta Džem se nije pribio uz nju, nego je stajao, držeći baklju, i posmatrao je odozgo. „Kakav zločin?“, upitao ju je.

Megi čvršće stisnu kolena pokušavajući da umiri grčeve koji su je obuzimali. „Sećaš se kad smo izgubili Mejsi u Londonu i tražili je, a ti si me pitao jesam li videla kako ubijaju čoveka na Stazi ukoljica?“

Džem klimnu glavom.

„Pa, bio si u pravu. Jesam. Ali to nije sve.“ Megi duboko udahnu. „To je bilo pre godinu i nešto. Vraćala sam se s obale pored palate Lambet. Kopala sam po blatu za vreme oseke. Našla sam srebrnu kašikicu. Toliko sam se obradovala da nisam sačekala ostale, s kojima sam bila, da završe. Krenula sam da nađem tatu, da ga pitam koliko kašikica vredi. On zna te stvari. Sedeo je u *Artičoki* – znaš, ona krčma na Louer Maršu gde sam te povela da upoznaš tatu i“ – pokazala je glavom ispruženog Čarlija – „i njega. Bila je magla, ali ne tako gusta da ne vidiš kuda ideš. Krenula sam prečicom, Stazom ljubavnika, jer je tuda brže. Nisam ni razmišljala o tome – išla sam tuda mnogo puta. Ovog puta, kad sam skrenula, iza krivine bio je – neki čovek. Išao je u istom pravcu kao ja, ali sporo, tako sporo da sam ga sustigla. Nije bio ni star ni ništa, prosto jedan čovek. Nije mi ni na pamet palo da zaostanem za njim – prosto sam htela da stignem u *Artičoku* i pokažem tati kašikicu. Prošla sam pored njega, jedva sam ga i pogledala. A on je rekao: 'Od čega bežiš?' Okrenula sam se, a on je – zagrbio me i prineo mi nož uz grlo.“ Megi proguta knedlu, kao da još oseća tvrdi metal na mekoj koži vrata.

„Prvo me je pitao šta imam, i dala sam mu peni – sav novac koji sam imala. Nisam htela da mu dam kašikicu, dugo sam kopala po blatu. Ostavila sam je skrivenu, ali on mi je opipao džepove i našao je. A trebalo je odma' da mu je dam, nije trebalo da je krijem, to je bilo tako glupo, jer se naljutio, i to ga je...“ Megi zastade i ponovo proguta knedlu. „Dovukao me je – ovamo.“ Potapšala je trošne zidove peći.

Čarliju su zatreperili kapci; podigao je ruku do glave i jeknuo. Džem premesti baklju u drugu ruku i uze ciglu. Zapravo se obradovao što ne mora da gleda u Megi; radovao se i što Čarli nije teško povređen. Nije

mislio da će morati ponovo da ga udari, ali s ciglom u ruci osećao se bolje.

Čarli se prevrnu na bok, pa ustade, stenjući i trzajući se. „Gospode, glava!" Pogledao je oko sebe. „Skote jedan!", jeknuo je videvši Džema s ciglom.

„Zaslužio si, Čarli. Makar je Džem spreman da me brani.“ Megi pogleda Džema. „Čarli me je našao, znaš, s tim čovekom. Išao je stazom i video nas ovde. Prošao je i nije učinio ništa! Samo je stajao i kezio se!“

„Nisam znao da si to ti!“, povika Čarli, pa se uhvati za glavu; zaboleda ga je od vikanja. „Nisam znao da si to ti“, ponovio je tiše. „U početku nisam znao. Video sam samo blatnjavu haljinu i tamnu kosu. Mnogo devojaka ima tamnu kosu. Nisam video da si to ti sve dok nisi...“

„Znači, ne bi pomogao nijednoj devojci u nevolji, a? Kao što nisi pomogao Mejsi u štali – prosto si otišao, kukavice jedna!“

„Nisam ja kukavica!“, zaurla Čarli, ne obazirući se više na stravičnu glavobolju. „Malopre sam joj pomogao!“

Džem se na spomen svoje sestre setio kako je recitovala stihove gospodina Blejka u masi. „Idemo nazad kod Mejsi“, objavi, „da se uverim da je sve u redu.“ Gurnuo je baklju Megi u šake; ona se zburnjeno zagleda u njega.

„Nećeš da čuješ priču do kraja?“, upitala ga je.

„Znam sve – znam koji je to bio zločin.“

„Ne, ne znaš! Nije to! Nije uspeo to da mi uradi, znaš? Sprečila sam ga! Imao je nož, i kad je legao na mene – petljao je po sebi, ispustio je nož, ja sam ga zgrabila i – i...“

„Zarila mu ga u grlo“, dovrši Čarli umesto nje. „Pravo u grlo, kao svinji. Onda ga je zaklala. Trebalo je da vidiš tu krv.“ Govorio je s divljenjem.

Džem se zabalji u Megi. „Ti – ti si ga ubila?“

Megi stegnu zube. „Branila sam se, isto kao ti od Čarlija malopre. Nisam sačekala da vidim je li mrtav – pobegla sam. Morala sam da bacim odeću sa sebe, i da ukradem drugu, toliko sam bila krvava.“

„Ja sam video“, promrmlja Čarli. „Gledao sam ga kako umire. Trebalo mu je mnogo, pošto je moro da iskrvari do smrti.“

Megi se zagleda u brata i nešto joj kvrcnu u glavi. „Uzeo si mu kašikicu, zar ne?“

Čarli klimnu glavom. „Mislio sam daje njegova. Nisam znao daje tvoja.“

„Je l'još kod tebe?“

„Prodo sam je. Mala čajna kašikica, iz servisa. Dosta sam dobio za nju.“

„To su moje pare.“

Udarac u glavu kao da je izbio svu borbenost iz Čarlija. Nije se pobunio, samo je rekao: „Nemam sada, ali dugujem ti.“

Džem nije mogao da poveruje da raspravljaju o kašičicama i novcu posle ovakve priče. Megi se smirila i prestala da drhti, ali je Džem zato počeo da se tresse. „Bolje da se vratim“, ponovio je. „Možda trebam Mejsi.“

„Čekaj, Džeme“, reče Megi. „Zar nećeš...“ Zurila je u njega, molećivo. Grizla je usne, i Džem se stresao pomislivši kako ih je pre nekoliko minuta ljubio – kako je ljubioubicu.

„Moram da idem“, reče, ispusti ciglu i izvera se u mrak.

„Čekaj, Džeme! Idemo mi s tobom!“, viknu Megi. „Nećeš ni baklju?“

Ali Džem je pronašao Stazu ukoljica i potrčao; pustio je stopala da pronađu put do kuće, jer mu je um bio prazan.

OSAM

Kad je stigao do naselja Herkul, svetina se razišla, mada su se svuda videli tragovi nedavne tuče – cigle, balega, štapovi i svašta drugo ležalo je naokolo, a svi prozori na kućama zjapili su porazbijani. Stanovnici su se organizovali i u grupama šetali gore-dole da spreče one koji bi želeli da iskoriste lak pristup u kuće kroz razbijene prozore. Ispred kuće gospodina Blejka čekale su kočije.

Kuća gospođice Pelam bila je jarko osvetljena kao da je krčma, kao da stanodavka pokušava da istera senke sumnje iz svake prostorije. Kad je Džem upao, čuo je očev glas iz njene prednje sobe, i nju kako ga piskavo prekida.

„Žao mi je zbog zdravlja vaše kćeri, ali ne mogu da držim pristalice revolucionara u ovoj kući nijednu noć duže. Iskreno, gospodine Kelavej, da nije ovako hladna zimska noć, već biste bili na ulici.“

„Ali kuda da idemo?“, čuo se molećivi glas Tomasa Kelaveja.

„Trebalo je da mislite na to kad ste odbili da potpišete izjavu, i to pred svima. Šta će susedi misliti o meni?“

„Ali gospodin Blejk...“

„Gospodin Blejk nema nikakve veze s tim. I on će platiti svoje. Niste potpisali i ne možete ostati ovde. Želim da odete do sutra u podne. Ujutru ću otići do Udruženja, i sigurna sam da će mi oni vrlo rado pomoći ako vas zateknem kad se vratim.“

Očekujem da ću ih naći, da neće juriti bandite. A gde vam je sin, ako smem da pitam?“

Pre nego što je Tomas Kelavej stigao da izmrmlja odgovor, Džem je otvorio vrata i ušao. Gospođica Pelam, poput ljutite kokoši, s trzajem okrete glavu i besno ga pogleda. „Ovde sam“, reče on tiho. „Zašto želite da znate?“ Više nije video razloga da bude ućtiv prema njoj.

Gospođica Pelam je osetila ovu promenu, i ponašala se uplašeno i prkosno. „Izlazi, dečače – niko ti nije dozvolio da uđeš!“ Sama je pohitala ka vratima, kao da sluša sopstvenu zapovest. Plašila ga se, Džem je to video i to ga je za trenutak ispunilo osećajem moći. Ali iz toga neće izvući nikakvu korist osim kratkog zadovoljstva da je gleda uplašenu – i dalje ih je terala iz kuće.

Okrenuo se ocu. Tomas Kelavej je stajao pognute glave. „Tata, mama te zove na sprat“, reče Džem i pruži mu laž neophodnu da pobegne iz sobe.

Tomas Kelavej pogleda sina; plave oči su mu bile umorne, ali kao retko kada usredsređene na ono što je pred njim, a ne na nešto u daljini. „Oprosti, sine“, reče. „Zabrljao sam.“

Džem zastruga nogama. „Ne, tata, nisi“, rekao je, svestan da ih gospođica Pelam pohlepno sluša. „Samo nam trebaš na spratu.“ Okrenuo se i progurao pored gospođice Pelam, znajući da će otac poći za njim. Dok su trupkali uz stepenice, En Kelavej proturi glavu kroz vrata na spratu, odakle je slušala. Njihova gazdarica, ohrabrena leđima koja se udaljuju, izađe u predvorje i doviknu: „Do sutra u podne da ste otišli! Do podneva, čujete li me? A to znači i vaša kćer. Sama je kriva

što se uvalila u nevolju. Trebalo je da je izbacim pre dva meseca, kad je...“

„Zaveži!“, Džem se naglo okrenuo i zaurlao. Osetivši da će se višemesečno nakupljeno virenje kroz zavese prosuti, morao je da upotrebi oštre reči da je učutka. „Začepi labrnju, kučko boginjava!“

Gospođica Pelam se skamenila, razjapljenih usta, iskolačenih očiju. Onda je, kao da ju je neko naglo cimnuo za uzicu svezanu oko struka, poletela unazad u svoju prednju sobu i zalupila vrata.

En i Tomas Kelavej zagledali su se u sina. En se vratila u sobu, zakoračila u stranu, propustila muža i sina i čvrsto zatvorila vrata pred svetom.

Pogledala je po sobi. „Šta ćemo sada? Kuda ćemo?“

Tomas Kelavej se nakašlja. „Kući. Idemo kući.“ Kad je ovo izgovorio, učinilo mu se da je to najvažnija odluka koju je doneo u životu.

„Ne možemo!“, usprotivi se njegova žena. „Mejsi nije dovoljno jaka da putuje po ovakvom vremenu.“

Svi su pogledali u Mejsi, koja je umotana sedela pored vatre, kao i tokom poslednja dva meseca. Oči su joj sijale od večernjih uzbuđenja, ali nisu bile grozničave. Pogledala ih je ovlašno, zatim se ponovo okrenula vatri. En Kelavej je zurila u kćer, tražeći odgovore na pitanja koja su podstakle reči gospođice Pelam. „Mejsi...“

„Ostavi je na miru, mama“, prekide je Džem. „Samo je ostavi na miru. Dobro je ona, je l' da, Mejsi?“

Mejsi se osmehnu bratu. „Da. O, Džeme, gospodin Blejk mnogo zahvaljuje. Rekao mi je da zahvalim tebi i Megi – vi znate zbog čega. I meni je zahvalio.“ Porumenela je i spustila pogled na ruke sklopljene u krilu. U tom trenutku En Kelavej je osetila, kao što joj se često događalo u Londonu, da njena deca žive drugačijim životom nego njihovi roditelji.

„Imam ideju“, reče Džem iznenada. Zakloparao je u prizemlje i stigao do kočija upravo kad su Blejkovi ulazili u nju.

JUL 1793.

VIII

JEDAN

Megi je bila sigurna da je ovog svirača već čula; zbilja, uništavao je istu pesmu koju je upropastio kad je poslednji put svirao pred vilom Herkul, čak je i grešio na istim mestima. Ipak, pevušila je uz *Jamu za jadnog Robina* sedeći uza zid na Astlijevom polju. S deset dovršenih dorsetskih točkova u krilu, mislila je da li da započne cilindre. Pre nego što je otpočela novu dugmad, zevnula je i protegnula se, jer je probdela čitavu noć pomažući majci da opere rublje. Iako je Megi konačno odlučila da ostavi senf i sirće zarad pranja i dugmadi, nije bila sigurna da će se toga i držati. Za razliku od Bet Baterfield, nije dobro spavala danju, jer se uvek budila s osećanjem da je propustila nešto važno – požar, pobunu ili nekog gosta. Više je volela da ostane makar napola budna.

Muzičar je zasvirao pesmu *Prelepa Kejt i Dani*, i Megi je prosto morala da se pridruži.

*Dani je povede na obalu dole,
Prelepa Kejt i Dani,
Povede on je na obalu dole
Razmače širom joj nožice gole,
Skakaše po njoj sve gore-dole
I ulete Mali Dani!*

Kad je završila, Megi je odšetala do svirača koji je sedeo na stepenicama ispred vile.

„To si ti, malena maco!“, povikao je kada ju je video. „Stalno se šunjaš ovuda, a?“

„A ti stalno upropaštavaš iste pesme“, odvrati mu Megi. „I zar ti niko nije rekao da više ne sviraš te pesme? Samo ti nastavi s *Lepom Kejt*, pa će te Udruženje odvesti.“

Svirač se namršti. „Kako to misliš?“

„Gde ti živiš? Ne smeš da sviraš raspusne pesme, nego one obavezne, o kralju i tako to. Nisi znao?“ Megi se uspravi i snažno zapeva *Bože, čuvaj kralja*.

*Pevajmo velikom Džordžu u slavu
Dignimo glasove, dignimo glavu
Uz ove svečane rime.
Engleska svakom je ponešto dala
Štedro, od srca, ne tražeć hvala
Nek nas Bog čuva od sviju zala
Sveto je Njegovo ime.*

„Ili ovo?“ Zapevala je Vladaj, Britanijo:

*Otkako prvi Džordž ponese krunu
I usreći podanike svoje...*

Prekinula je i nasmejala se sviračevom izrazu. „Znam, glupo je, zar ne? Ali ne znam što se uopšte trudiš da sviraš. Zar ne znaš da gospodin Astli nije ovde? Otišao je u Francusku da se bori. Vratio se zimom iz Liverpula kad je francuski kralj pogubljen, a Engleska objavila Francuskoj rat, i odmah otišao da ponudi svoje usluge otadžbini.“

„Od kakve je koristi igra na konju protiv Francuza?“

„Ne, ne – stari Astli, ne njegov sin. Džon Astli je još ovde, vodi cirkus. I da ti kažem nešto, ne unajmljuje muzičare s ulice kao njegov otac, tako da možeš slobodno da se odmoriš.“

Sviračevo lice se opusti. „Šta će stari Astli tamo? Predebeo je da jaše i da se bori.“

Megi slegnu ramenima. „Hteo je da pođe – rekao je da mu je to dužnost, kao starom konjičkom oficiru. Osim toga, šalje izveštaje iz bitaka, a Džon Astli ih postavlja ovde. Niko ne razume ništa, ali su silno zabavni.“

Čovek skide traku instrumenta s vrata.

„Čekaj – odsviraj mi nešto pre nego što odeš, hoćeš?“ zamoli ga Megi.

Čovek stade. „Pa, ti si mala razbojnica, ali pošto si me spasila da ne sedim i ne sviram ovde čitav dan za badava, odsviraću ti jednu. Šta želiš?“

„*Toma Boulinga*“, reče Megi, iako je znala da će je ta pesma pozneti na Mejsi kako peva dole kod skladišta, onda kad je Megi jedva poznavala Džema.

Dok je čovek svirao, Megi je gutala knedle i pevušila s njim, iako nije znala reči. Sećanje na Mejsi i njenu pesmu podstaklo joj je tupi bol u grudima koji nije nestao za nekoliko meseci od Džemovog odlaska.

Megi nikad ranije niko nije nedostajao. Jedno vreme je ugađala tom osećanju, vodila zamišljene razgovore sa Džemom, obilazila mesta gde su zajedno bili – niše na Vestminsterskom mostu, Trg Soho, čak i peć za cigle gde ga je poslednji put videla. U fabrici je upoznala jednu devojkicu iz Dorsetšira i rado razgovarala s njom samo da bi slušala naglasak. Kad god je mogla, spominjala je Džema i Kelavejove majci ili ocu, samo da bi mogla da mu izgovori ime. Ali ništa od ovoga nije ga dozvalo natrag, i uvek se posle setila njegovog užasnutog lica one noći u peći.

Usred druge strofe zapevala je neka žena divnog glasa. Megi je nagnula glavu da je sluša; činilo joj se da pesma dopire iz bašte Blejkovih ili iz vrta gospođice Pelam. Nije verovala da je pevačica gospođica Pelam – nije bila od vrste koja voli da peva. A Megi nikad nije čula gospođu Blejk kako peva. Možda je to služavka gospođice Pelam, mada je ta devojkica bila tako sramežljiva da je Megi nikad nije čula ni da govori, a kamoli da peva.

Dok je dokotrljala Astlijevo bure da preskoči zid, svirka i pesma su stale. Ipak se popela na bure i preskočila da se prišunja po baštama.

Bašta gospođice Pelam je bila prazna, ali je u bašti Blejkovih neka žena klečala u povrtnjaku pored kuće. Na sebi je imala svetlu haljinu i kećelju, a od sunca ju je štitila kapa širokog oboda. Megi se u prvi mah učinilo da je to gospođa Blejk, ali prilika je bila niža i kretala se nezgrapnije. Megi je čula da su Blejkovi uzeli služavku, ali još je nije videla, jer je gospođa Blejk i dalje odlazila u kupovinu i obavljala sve u gradu. Megi mesecima nije bila u kući broj 13 u naselju Herkul; otkako je Džem otišao bilo joj je neprijatno da sama kuca na vrata Blejkovih, mada bi joj gospođa Blejk uvek klimnula glavom i kad se sretnu na ulici pitala je kako je.

Dok je gledala služavku kako radi, čula je topot konjskih kopita u prolazu prema štalama vile Herkul. Služavka je stala i okrenula glavu da oslušne, a Megi se prvi put prenerazila. Bila je to Mejsi.

„Mejsi!“, povikala je.

Mejsi naglo okrenu glavu, a Megi se uspenra uza zid i pohrli ka njoj. Za trenutak se učinilo da će Mejsi skočiti i pobeći u kuću. No, očigledno se predomislila i ostala da kleči na zemlji.

„Mejsi, otkuda ti ovde?“, povika Megi. „Mislila sam da si u Dorsetširu! Zar nisi – čekaj malo!“ Promislila je pažljivo, pa povikala: „Ti si služavka Blejkovih! Nisi ni otišla u Pidldidi, zar ne? Bila si ovde sve vreme!“

„Tako je“, promrmlja Mejsi. Spustila je pogled na plodnu zemlju i iščupala korov iz leje sa šargarepama.

„Ali – zašto mi nisi rekla?“ Megi je došlo da je prodrmusu. „Zašto si se skrivala? I zašto si pobjegla tako bez reči? Znam da vas je ganjala ona stara metla Pelamova, ali mogla si makar da se oprostiš. Posle svega što smo prošli zajedno. Mogla si da me nađeš i da mi kažeš zbogom.“ Negde za vreme ove govorcije poče da priča o Džemu i suze joj navreše.

Mejsi je oduvek bila osetljiva na suze. „O, Megi, tako mi je žao!“, zajecala je, uspravila se i zagrlila drugaricu. Tada se Megi drugi put prenerazila, jer ju je u stomak guralo nešto što se nije videlo dok je Mejsi klečala – beba koju je Mejsi nosila.

Grudva među njima pouzdano je zaustavila Megine suze. I dalje grleći Mejsi, zabacila je glavu i pogledala njen stomak. Kao retko kada u životu nije znala šta da kaže.

„Vidiš, kad su mama i tata odlučili da se vrate u Pidltrenthajd“, započe Mejsi, „bilo je tako hladno da su se plašili da neću izdržati tako dugačak put. Onda su gospodin i gospođa Blejk rekli da će me primiti kod sebe. Prvo smo otišli kod njihovih prijatelja Kamberlendsovih, da pobegnemo od onih strašnih ljudi što su im dolazili na vrata. Kamberlendsovi žive na selu – u Egamu. Čak i od te kratke vožnje sam se razbolela, pa smo morali da ostanemo čitav mesec. Svi su bili tako dobri prema meni. Onda smo se vratili i od onda sam ovde.“

„Zar nikad ne izlaziš? Nisam te uopšte nijednom videla!“

Mejsi zatrese glavom. „Nisam htela – makar u početku. Bilo je hladno i bila sam bolešljiva. A onda nisam htela da gospođica Pelam i ostali njuškaju, naročito kad je postalo primetno. Nisam htela da im pružim zadovoljstvo.“ Spustila je ruku na stomak. „A oni ljudi iz Udruženja pretili su da će goniti tatu. Mislila sam da je bolje da

mirujem ovde. Nisam htela da se krijem od tebe, stvarno nisam! Kad smo se vratili iz Egama, došla si jednom na vrata da pitaš gospodina Blejka za Džema, sećaš se? Htela si da saznaš gde je on i kad je otišao. Bila sam na spratu i čula sam te, i tako sam želela da strčim dole da te vidim. Ali mislila sam da je bolje – i bezbednije – da se krijem čak i od tebe. Izvini."

„Ali šta radiš ovde?" Megi pogleda kroz zadnji prozor u radnu sobu gospodina Blejka, i učini joj se da nazire glavu pognutu nad radnim stolom.

Mejsi se ozari. „O, radim sve i svašta! Zaista, divni su prema meni. Pomažem u kuvanju i pranju, i u bašti sada kad je toplije. I, znaš“ – spustila je glas – „mislim da je i njima dobro što sam tu, pošto gospođa Blejk ima više vremena da pomaže gospodinu. On nije isti kakav je bio od one noći kad su došli po njega i kad je izbila tuča. Susedi su čudni prema njemu, čudno ga gledaju. To ga uznemirava, pa ne radi dobro. Gospođa Blejk mora da ga umiruje, a kad sam ja tu, ona to može. A pomažem i gospodinu Blejku. Znaš onu štamparsku presu u prednjoj sobi? Pomagala sam njemu i gospođi Blejk da rade na njoj. Znaš, pravili smo knjige. Knjige! Mislila sam da u životu neću ni dotaći knjigu osim molitvenika u crkvi, a kamoli da ću ih praviti. I gospodin Blejk me je naučio da čitam – mislim, stvarno da čitam, ne samo molitve i to, nego prave knjige! Uveče nam ponekad čita iz knjige koja se zove *Izguljeni raj*. To je priča o satani i Adamu i Evi, i tako je uzbudljiva! O, ne razumem uvek sve, pošto govori o ljudima i mestima za koje nikad nisam čula, i ima nekih čudnih reči. Ali divno mi je kad slušam."

„Izlomljeni kraj", prošaputa Megi.

„A ponekad nam naglas čita svoje pesme. O, to mnogo volim." Mejsi začuta da se priseti. Onda sklopi oči i započne:

*Tigre, tigre, sjaš ko plam
Usred noćnih gora sam!
Ko to večan, čiji rad
Tvoj jezivi stvori sklad?*

*Iz ponora, neba kog
On žar uze oka tvog?*

*I kakav mu beše let
Kad te vatre zgrabi splet?*

*Je l' mu snaga kao grom
Kad puls dade srcu tvom?
Je l' on strašan kao zmaj
Kad izdrža prizor taj.*

„Ima još, ali upamtila sam samo ovo.“

Megi se stresla iako je dan bio topao. „Sviđa mi se“, reče posle trenutak-dva. „Ali šta znači?“

„Čula sam jednom gospodina Blejka kako objašnjava nekom gostu da je to pesma o Francuskoj. Ali drugom je rekao da je to pesma o tvorcu i njegovom delu.“ Mejsi je ponovila rečenicu istim ritmom kojim je govorio gospodin Blejk. Strela ljubomore probode Megi pri pomisli na to kako Megi provodi prijatne večeri uz vatru čitajući s Blejkovima i slušajući gospodina Blejka kako recituje poeziju i razgovara s obrazovanim posetiocima. Ali ljubomora je iščezla kad je Mejsi pritisnula rukom leđa da olakša pritisak bebine težine, a Megi se prisetila da ovo milostivo vreme za Mejsi neće potrajati. Ljubomoru je brzo smenila griža savesti.

„Nisam shvatila...“ – Megi je govorila s oklevanjem – „pa, da ste ti i Džon Astli sasvim – znaš. Mislila sam da smo se vratili na vreme, ja i gospodin Blejk. Brzo sam se vratila u štalu. Došla sam što sam pre mogla.“

Mejsi spusti pogled na tlo, kao da proučava šta je oplevila. „Nije dugo ni trajalo, na kraju.“

„Zna li Džem? I tvoji roditelji?“

Mejsi se zgužva lice. „Ne!“ Ponovo je zaplakala, snažni jecaji su protresali njeno krupno telo. Megi je zagrlila i povede do stepeništa letnje kućice, položi Mejsinu glavu sebi u krilo i pusti je da plače dugo, kao što je mesecima žudela ali se nije usudila pred Blejkovima.

Najzad su jecaji utihnuli, Mejsi je sela i obrisala oči keceljom. Lice joj je oteklo, a bilo je šire i mesnatije nego pre nekoliko meseci. Na glavi je imala, po svemu sudeći, staru kapu gospođe Blejk, pa se Megi zapitala šta je bilo s Mejsinom starom luckastom dorsetširskom

nabranom kapicom. „Šta ćemo onda s tom bebom?“, upitala ju je, iznenadivši i samu sebe množinom koju je upotrebila.

Mejsi nije ponovo zaplakala – izlila je jezero suza i sada je bila isušena i iscrpljena. „Mama i tata me stalno zovu da se vratim – kažu da će poslati Džema po mene.“ Megi stade dah na pomisao da će Džem možda doći. „Ja stalno odlažem“, nastavi Mejsi, „mislim da je bolje da se porodim ovde. Gospođa Blejk mi je rekla da mogu da ostanem i ovde da rodim. Onda mogu – mogu da nekome dam bebu i vratim se kući da niko ništa ne zna. Ako bude devojčica odneću je iza ugla u sirotište i... i...“

„A ako bude dečak?“

„Ne – ne znam.“ Mejsi je uvirtala krajičak kecelje. „Naći ću neko mesto da...“ Nije mogla da dovrši rečenicu, pa je započela novu. „Teško mi je ovde, vrata do vrata s njim.“ Bojažljivo je pogledala prozore kuće Džona Astlija, a onda se okrenula i navukla kapu tako da niko odande ne može da je prepozna. „Ponekad ga čujem kroz zid, i dođe mi...“ Stresla se.

„Da li on zna za ovo?“, pokaza Megi glavom Mejsin stomak.

„Ne! Neću da zna!“

„Ali mogao bi da ti pomogne – makar da ti da malo para.“ Još dok je ovo izgovarala, Megi je shvatila koliko je malo verovatno da bi Džon Astli učinio makar to. „Šteta što gospodin Astli nije ovde – on bi možda učinio nešto za tebe, pošto će mu to biti unuče.“

Mejsi se ponovo stresla na ovu reč. „O, ne bi. *Znam* da ne bi. Čula sam kako je razgovarao s gospođicom Devin. Znaš, s onom igračicom na labavom konopcu. Bila je u istom stanju kao ja – i s istim čovekom. Gospodin Astli je bio grozan prema njoj – izbacio ju je iz cirkusa. Ne bi on meni pomogao.“ Zagledala se u zid od cigle između vrta Blejkovih i vrta gospođice Pelam.

„Gospođica Devin je bila jednom ljubazna prema meni. Pitam se šta je bilo s njom.“

„Ja mogu da ti kažem“, reče Megi. „Čula sam da se vratila u Škotsku da rodi dete.“

„Stvarno?“ Mejsi se malo razvedri na ovu vest. „Sigurno?“

„Da li ti to želiš – da se vratiš u Dorsetšir?“

„Da. Da, želim. Gospodin i gospođa Blejk bili su tako dobri prema meni, i zahvalna sam im do groba, ali nedostaju mi mama i tata, a posebno Džem. Strašno mi nedostaje.“

„I meni“, reče Megi bez razmišljanja, srećna što se nečija osećanja poklapaju s njenima. „I meni strašno nedostaje.“ Malo je oćutala, pa dodala: „Onda treba da ideš kući. Tvoji će te primiti, je li tako?“

„Mislim da hoće. O, ali kako da stignem tamo? Nemam novca, a i ne mogu da putujem sama, treba uskoro da se porodim. Ne usuđujem se da molim Blejkove, toliko su zauzeti u poslednje vreme, a osim toga, iako imaju veliku kuću, zapravo nemaju para. Gospodin Blejk ne prodaje mnogo onoga što uradi jer je sve tako... tako... Pa, teško se shvata. Mislim da čak ni gospodin Blejk ne razume uvek šta sám misli. O, Megi, šta ćemo da radimo?“

Megi je nije slušala, nego je razmišljala. Činilo joj se da je pred nju izložena priča s jasnim početkom i sredinom, i da je ona sada odgovorna za bezbedan kraj. „Ne brini, Mejsi“, rekla je. „Ja znam šta ćemo.“

Megi nije bila sigurna koliko vredi srebrna kašičica za čaj iz servisa, ali je pretpostavljala da bi donela više nego dovoljno za dva mesta u kočijama za Dorčester, i da bi nešto ostalo da se nađe Mejsi.

Odlučila je da otvoreno stane pred Čarlija. Pošto je ostavila Mejsi u vrtu Blejkovih, krenula je po krčmama u koje Čarli svraća; počela je od *Ananasa* i *Herkula*, nastavila u *Krunu* i *jastuk*, *Stari doverski zamak* i *Artičoku*, a onda joj je palo na pamet da se vrati u *Kenterberijskigrb*. Čarli Baterfild je bio slab prema jednoj tamošnjoj sluškinji, koja ga je previla kad ga je Megi povela u tu krčmu sa Staze ukoljica prošlog decembra. *Kenterberijski grb* je bio takođe i neupadljivo stecište protivnika Udruženja; zaposleni u krčmi puštali su članove Udruženja da čekaju vrlo dugo, a onda su im donosili prokislo pivo. Čarli se klonio Udruženja od onog sukoba pred Blejkovom kućom.

Megi ga je našla za šankom kako ćaska sa šankericom. „Moram da razgovaram s tobom“, rekla mu je. „Važno je.“

Čarli se iscerio i zakoloutao očima, ali je dozvolio sestri da ga povede u jedan tihi ugao. Od one noći na Stazi ukoljica bolje su se slagali, posle prećutnog sporazuma postignutog zahvaljujući Džemovom udarcu, a zapečaćenog time što je Megi izvela svog brata, okrvavljenog i omamljenog, iz mrklog mraka prema svetlima krčme. Megi ga više nije

krivila za događaj na Stazi ukoljica, a on više nije bio svirep prema njoj. Zaista, koliko god da je ispovest Džemu te noći bila bolna, posle se Megi osećala starijom i lakšom, kao da je ispraznila džepove pune kamenja.

„Trebaju mi one pare od kašikice“, rekla je Megi kad su seli. U poslednje vreme otkrila je da s Čarlijem ne treba okolišati.

Čarli podiže obrve, sada obe obeležene ožiljcima, jer je Džemov udarac ostavio trag. „Šta će ti?“

„Mejsi.“ Megi mu objasni šta se dogodilo.

Čarli s treskom spusti kriglu na sto. „Kopile jedno. Trebalo je da mu iščupam zube one noći.“

„Pa, sad je prekasno za to.“ Megi se čudila tome kako se Čarli brzo razbesni zbog svega. Čak i njegovi pokušaji udvaranja bili su začinjeni nasiljem – obično se hvalisao kog bi devojčinog udvarača mogao da prebije i kako snažno udara.

Čarli se zavalio i otpi gutljaj piva. „Osim toga, sada nemam para.“

„Nabavi.“

Kad se nasmejao, ponovila je: „Nabavi, Čarli. Baš me briga kako, ali želim pare sutra ili prekosutra. Molim te“, dodala je, iako je znala da ta reč za njega ne znači ništa.

„Zašto tako brzo? Bila je ovde toliko – može da sačeka još malo.“

„Hoće da se porodi kod kuće. Hoće da to bude beba iz Pidla, bog joj pomogao.“

„U redu. Daj mi dan-dva, naći ću koliko ti treba za kočije.“

„I malo preko toga za Mejsi.“

„I malo preko.“ Iako Mejsi više nije zanimala Čarlija – prizor usana Džona Astlija na njenim grudima izlečio ga je – senka nekadašnje privlačnosti kao da ga je podstakla da prvi put bude velikodušan.

„Hvala ti, Čarli.“

On slegnu ramenima.

„Još nešto – nemoj reći mami i tati. Neće razumeti, pokušaće da me spreče, reći će da je to bacanje para i da me se ne tiče. Kad odem, reci im kuda sam otišla i zašto.“

On klimnu glavom. „I kad se vraćaš?“

Megi je zatim rezervisala dva mesta u kolima od Londona do Vejmuta – kočije su polazile za dva i po dana – i nadala se da će Čarli nabaviti novac na vreme. Onda je otišla kod Blejkovih da im kaže,

pošto nije želela da Mejsi krišom napusti njihovu kuću posle svega što su za nju učinili. Gospođa Blejk kao da je shvatila da Megi dolazi ozbiljnim poslom, pa ju je povelu u prednju dnevnu sobu na spratu, gde Megi nikada nije bila. Kad je gospođa Blejk otišla da pozove muža i donese čaj, Megi je zagledala zidove, gotovo prekrivene slikama i gravirama, uglavnom delima gospodina Blejka. Pre toga je samo letimično videla njegove crteže u beležnici, i poneku iscrtanu stranicu knjige.

Slike su uglavnom prikazivale ljude; neki su bili nagi, mnogi su nosili halje koje su im tako obavijale tela da su izgledali nagi. Šetali su, ležali na zemlji i gledali jedni druge, a malo ko je delovao srećno ili zadovoljno, kao prilike koje je Megi videla u *Pesmama nevinosti*; uglavnom su bili zabrinuti, prestrašeni, ljuti. Megi oseti kako i nju samu obuzima uznemirenost, jer su je ovi ljudi podsećali na odjeke osećanja i ostatke snova, kao da je njen um sklonište u koje se gospodin Blejk uvukao i pretražio ga, a zatim sadržinu napola izvukao napolje.

Kad su Blejkovi ušli, sa sobom su doveli Mejsi, mada je sama gospođa Blejk nosila poslužavnik s čajnikom i šoljom; spustila ga je na stočić pored naslonjača koji je gospodin Blejk ponudio Megi. Megi nije znala da li treba sama da naspe čaj, pa ga je ostavila da stoji sve dok se gospođa Blejk nije sažalila na nju i nasula joj šoljicu.

„Vi nećete ništa, gospođo?1*, upita je Megi.

„O, ne. Gospodin Blejk i ja ne pijemo čaj – to je samo za goste.“

Megi se zagleda u smeđu tečnost, suviše nesigurna da je prinese usnama.

Gospodin Blejk je razvejao nelagodu nagnuvši se napred u naslonjači preko puta i zagledavši se u Megi svojim krupnim sjajnim očima – očima koje je Megi sada prepoznala s mnogo lica na slikama po zidovima. Činilo joj se da je istovremeno posmatra desetak pari očiju Vilijema Blejka. „Pa, Megi“, rekao je, „Kejt mi reče da imaš nešto da nam kažeš.“

„Tako je, gospodine.1' Pogledala je krajičkom oka Mejsi, koja je stajala naslonjena na vrata, a oči su joj se već punile suzama iako nisu ni počeli da govore o njoj. Onda je Megi izložila svoj plan Blejkovima. Slušali su je učtivo, gospodin Blejk gledajući netremice u nju, gospođa Blejk posmatrajući hladno ognjište, bez vatre usred leta.

Kad je završila – a nije joj trebalo dugo da im kaže kako će otpratiti Mejsi kočijama u Dorsetšir, i da polaze za dva dana – gospodin Blejk je klimnuo glavom. „Pa, Mejsi, Kejt i ja smo znali da ćeš nas jednom napustiti, zar ne, Kejt? Trebaće vam novac za kola, zar ne?“

Gospođa Blejk se promeškolljila i stegnula nabore kecelje, ali nije rekla ništa.

„Ne, gospodine“, objavi Megi ponosito. „To je sređeno. Ja sam nabavila novac.“ Nikada pre nije mogla da kaže ništa o nečemu tako značajnom kao što su dve funte za kočije. Megi je retko imala više od šest penija; čak i novac zarađen u fabrikama senfa i sirćeta davala je roditeljima, osim ponekog penija. Odbijanje novca gospodina Blejka bilo je nešto u čemu će dugo uživati.

„Dobro, devojko. Sačekaj me malo, idem da donesem nešto odozdo. Odmah se vraćam, Kejt.“ Gospodin Blejk skoči na noge i izađe pre nego što je Mejsi stigla i da se pomeri, ostavivši devojke sa svojom ženom. „Popij čaj, Megi“, reče gospođa Blejk blago, i Megi je otkrila da to može, sada kad uporni pogled gospodina Blejka više nije počivao na njoj.

„O, Megi, stvarno možeš da platiš vožnju?“ Mejsi kleknu pored drugarice.

„Naravno. Rekla sam ti, zar ne?“ Megi nije dodala da još čeka novac od Čarlija.

Gospođa Blejk je krenula duž zidova, ispravljajući slike i grafike. „Bićete oprezne, devojke, zar ne? Ako ti bude loše ili ako počnu bolovi, Mejsi, odmah kaži kočijašu da stane.“

„Hoću, gospođo.“

„Jeste li često putovali kočijama, gospođo Blejk?“, upita je Megi.

Gospođa Blejk se zakikota. „Nikad nismo bili van Londona, draga moja.“

„O!“ Megi nije na pamet palo da će možda uraditi nešto što daleko iskusniji Blejkovi nisu nikad učinili.

„Išli smo pešice u okolinu, naravno“, nastavi gospođa Blejk brišući uzglavlje naslonjača svoga muža. „Ponekad daleko, ali uvek na pola dana hoda od Londona. Ne mogu da zamislim kako je to ići tako daleko. Gospodin Blejk zna, naravno, pošto on putuje nadaleko u mislima. Zapravo, on je uvek negde drugde. Ponekad ga retko viđam.“ Oslonila je prste na ivicu uzglavlja naslonjača.

„Teško je“, mrmrljala je Mejsi, „biti na jednom mestu, a misliti na drugo.“ Suze su joj klizile niz obraze. „Tako se radujem što ću ponovo videti dolinu Pidl, nema veze šta će misliti o meni kad se pojavim.“ Brzo je obrisala oči krajičkom kecelje kad je čula gospodina Blejka na stepenicama.

Ušao je noseći dva jednaka pljosnata paketića uvijena u smeđi papir i svezana uzicom. „Ovo je za tebe, a ovo daj Džemu kad ga vidiš“, rekao je. „Zato što mi je pomogao kad mi je pomoć najviše trebala.“ Kad je pružio pakete Megi, ona začu kako gospođa Blejk oštro udiše.

„O, hvala vam, gospodine Blejk!“, prošaputa Megi zbunjeno pružajući obe ruke. Nije u životu dobila mnogo darova, a svakako ne od čoveka kakav je gospodin Blejk, pa nije znala treba li da ih otvori ili ne.

„Dobro se staraj o tome, draga moja“, reče gospođa Blejk napeto. „Dragoceno je.“

To je pomoglo Megi da odluči – neće sada otvoriti pakete. Sastavila ih je i spustila u džep kecelje. „Hvala vam“, ponovila je. Plakalo joj se, a nije znala zašto.

ČETIRI

Na ulici je Megi čekalo još jedno izenađenje. Otkako Kelavejovi nisu živeli u kući broj 12, jedva da bi je i pogledala u prolazu. Sada pak čula je povišeni glas gospođice Pelam i pogledala ko ovog pita dobija grdnju. Bila je to devojka Mejsinih godina, odrpana, u iscepanoj satenskoj suknji zategnutoj preko stomaka jedva nešto manjeg od Mejsinog.

„Gubi se!“, vikala je gospođica Pelam. „Napolje iz moje bašte! Ta porodica je samo stvarala nevolje dok je bila ovde, i vidi – čak i sad kaljaju moje dobro ime. I ko ti je rekao da dođeš ovamo?“ Megi nije čula odgovor, ali gospođica Pelam uskoro je dopunila obaveštenja. „Razgovaraću ja s gospodinom Astlijem. Kako se usuđuje da mi šalje ovakvu drolju! Njegov otac nikad ne bi učinio tako nešto. A sad idi. Odlazi, devojko!“

„Ali kuda da idem?“ zavapi devojka. „Niko neće da me primi ovaku!“ Kad se okrenula od vrata Megi ju je bolje pogledala; iako ju je videla samo jednom, prepoznala je kosu boje slame, blede lice i

nepogrešivi jad Rozi Vajtmen, Džemove i Mejsine drugarice iz Dorsetšira.

„Rozi!“ prošišta Megi kad je devojka stigla do kapije. Rozi je belo pogleda, nesposobna da izdvoji Megino lice iz duge povorke ljudi s kojima se sreća od njihovog jedinog susreta pre nekoliko meseci.

„Rozi, tražiš Mejsi Kelavej?“ bila je uporna Megi.

Rozi se razvedri. „O, da!“ povikala je. „Rekla mi je da dođem u cirkus, i sad sam bila, ali Kelavejovi više nisu tamo. I ne znam šta da radim.“

Gospođica Pelam je sad opazila i Megi. „Ti!“ zakreštala je. „Naravno, nije iznenađenje što se vucaraš s bednim smećem kao što je ova. Ona je dobar primer onoga što ćeš i ti postati!“

„Ššš!“ prosikta Megi. Prolaznici su ih sada primećivali, a Megi nije htela da skreće pažnju na još jednu trudnu devojku.

Ali niko ne može da učutka gospođicu Pelam. „Ti to meni kažeš da ćutim, đubre jedno?“, povikala je gotovo pevajućim tonom. „Postaraću se da te odvedu i prebiju tako da ćeš proklinjati dan kad si se rodila! Ja ću tebe...“

„Samo sam rekla ššš, gospođo“, glasno je prekide Megi, naprežući se da smisli nešto, „zato što ne bi trebalo da skrećete na sebe još više pažnje. Upravo sam čula kako neko govori da ste imali gošću – svoju nećaku.“ Pokazala je glavom Rozi Vajtmen. Neki čovek na ulici, s korpom račića na glavi, zastade na Megine reči i isceri se gospođici Pelam i Rozi. „Baš liči na vas, gospođo!“, reče na Megino oduševljenje i zgražanje gospođice Pelam. Stanodavka je bojažljivo pogledala da li je još neko ovo čuo, a onda uskočila u kuću i zalupila vrata.

Zadovoljno se okrenuvši, Megi je odmerila svoje poslednje iznenađenje i uzdahnula. „Smiluj nam se, bože, Rozi Vajtmen, šta ćemo s tobom?“

Rozi je mirno stajala. Za nju je bilo previše i to što je došla ovako daleko, makar i deset meseci kasnije. Kao s muškarcima s kojima je odlazila, kad se stvari pokrenu, bila je voljna da se preda. „Imaš nešto za jelo?“, zevnula je. „Baš sam gladna.“

„O, bože“, uzdahnu Megi ponovo, uze Rozi za mišicu i povede je u kuću u kojoj se upravo rastala od Mejsi.

PET

Baterfildovi su retko sedali zajedno za večeru kod kuće. Za Megi je bilo pravo čudo što se to dogodilo veče pre polaska kočijama za Vejmut. Sama bi tako udesila, samo da je mogla. Ovako je samo nameravala da rano ode na spavanje i išunja se iz kuće pre zore da pokupi devojke. Pripremila je nekoliko laži, za slučaj da mora da objasni zašto ne može s majkom na noćno pranje rublja (devojka iz fabrike sirćeta zamolila ju je da je zameni sutra), ili s ocem u krčmu (boli je stomak). Na kraju joj laži nisu zatrebale; Bet Baterfild nije imala rublja za noćno pranje, a Dik Baterfild je objavio da ostaje kod kuće i da za večeru očekuje pitu od mesa i bubrega.

Miris pite dozvao je Čarlija i sve ih okupio oko stola; Bet Baterfild je spustila tanjir s pitom na sredinu. Nekoliko minuta nije se čulo ništa osim gutanja. „Ah“, uzdahnuo je Dik Baterfild posle nekoliko zalogaja. „Savršeno, srce. Mogla bi da kuvaš za kralja.“

„Zadovoljila bi' se da mu perem posteljinu“, odgovori Bet Baterfild. „Zamisli kol'ke pare zarađuju te pralje na dvoru, a, Dik?“

„Šta je, Megs, ne jedeš pitu koju se tvoja majka potrudila da napravi? Je li to zahvalnost?“

„Izvini, mama, malo me boli stomak.“ Megi je ipak upotrebila jednu spremljenu laž. Bilo joj je teško da guta, a stomak joj se uznemirio zbog sutrašnjeg dana. Od majčinog spominjanja novca osetila se još gore; stalno je krajičkom oka gledala Čarlija, koji joj još nije dao novac od kašičice. Nadala se da će kasnije moći da ga povede u stranu. Čarli je uživao ne obraćajući pažnju na nju dok je uzimao drugi komad pite.

„Pa, kakva šteta“, reče Dik Baterfild. „Možda će ti kasnije biti bolje.“

„Možda.“ Megi ponovo pogleda Čarlija. Sisao je parčence govedeg loja, mast mu je sijala na usnama. Želela je da ga ošamari.

Čarli joj se osmehnu. „Šta je, Megs? Nije ti valjda gadno, a? Ne osećaš se valjda *bedno*!“

„Zaveži“, promrmlja Megi, čudeći se Čarlijevom raspoloženju; teško da će ovakav ispuniti obećanje.

„Šta je, šta je ovo?“, reče Dik Baterfild. „Vas dvoje prestanite i pustite nas da jedemo na miru.“

Kad su večerali, Dik Baterfild se zavalio i obrisao usta rukavom. „Sutra idem u Smitfild“, objavio je. „Idem da vidim neku jagnjad doteranu iz – odakle ono beše, Čarli?“

„Iz Dor-set-ši-ra“, odgovori Čarli razvlačeći svaki slog.

Megi se grlo tako stegnulo da nije mogla da progovori.

„Hoćeš sa mnom, Megs?“ Dik Baterfild se okrenu ka njoj. „Lakše ti je da Dorsetšir dođe kod tebe nego da ti potežeš u Dorsetšir, zar ne?“

„Čarli, skote jedan!“, uspela je Megi da procedi, shvativši da nije ni nameravao da joj da novac.

„Megs“, umeša se Dik Baterfild, „ne krivi ga. On samo pazi na tebe. Ne misliš valjda da bi te pustio u seosku pustolovinu a da mi ne kaže?“

„Ja – molim te, tata, samo želim da joj pomognem.“

„Najbolja pomoć jeste da ostaneš s majkom i rubljem, a ne da jurčaš po Dorsetširu i tražiš onog momka pod izgovorom da pomažeš njegovoj sestri.“

„Nije to! Samo hoću da je odvedem kući, ona želi tamo da ode iz ovog... iz ovog nužnika!“

Dik Baterfild se zacereka. „Ako misliš daje ovo nužnik, curo moja, onda sačekaj da izađeš iz grada. Tamo je loše kao i ovde – ponekad i gore, pošto nema toliko ljudi da te čuvaju. Zaboravljaš da smo tvoja mama i ja sa sela – znamo o čemu govorimo, jel’ da, Bet?“

Megina majka je za vreme ovog razgovora ćutala i raspremala sto. Na trenutak je podigla pogled sa poslednjeg parčeta pite koje je nosila na policu. „Tako je, dušo“, saglasila se beživotnim glasom. Megi pažljivo pogleda majčino namršteno lice i pronade u njemu iskru nade, uprkos tome što je njen otac govorio: „Ostaješ s nama, Megs. Ti si Londonka, znaš. Ovde ti je mesto.“

Megi je probdela veći deo noći smišljajući kako da ipak nabavi novac za put. U obzir je dolazilo i da proda jedan poklon gospodina Blejka, ako je vredan, iako to nikako nije želela.

Onda je došla nada. Posle kratkog dremeža Megi se probudila i zatekla majku pored svoje postelje. „Ššš. Nećemo nikog da probudimo. Obuci se i spremi za put. I tiho.“ Bet Baterfild pokaza drugi krevet u kom je Čarli spavao na stomaku, otvorenih usta.

Megi se brzo presvukla i uzela nekoliko potrebnih stvarčica; pre svega se postarala da bezbedno smesti pakete gospodina Blejka u džep.

Kad je sišla u kuhinju, Bet Baterfild joj je pružila vreću s hlebom i ostatkom pite, i šaku novčića uvezanih u maramicu. „Ovo će vas odvesti u Dorsetšir“, šapnula je. „To je sitniš koji sam skupljala nekoliko meseci – novac od dugmadi i još ponečega. Pošto si mi pomagala, nešto je tvoje. Tako ja to gledam.“ Rekla je to kao da se već sprema za raspravu koju će voditi kada njen muž sutradan otkrije da nema ni Megi ni novca.

„Hvala ti, mama.“ Megi zagrlji majku. „Zašto mi ovo činiš?“

„Dužna sam toj devojci nešto, što sam je pustila da se nađe u ovoj nevolji. Bezbedno je odvedi kući. I vrati se, molim te.“

Megi ponovo zagrlji Bet Baterfild, udišući miris rublja i pite, pa se išunja iz kuće dok joj sreća još traje.

ŠEST

Megi je upamtila svaki trenutak putovanja u Dorsetšir, i dugo zatim volela je da ponovo prelazi taj put u mislima. Novac Bet Baterfild bio je dovoljan samo za dva mesta u kolima, pa je ubeđivanje dugo trajalo pre nego što je kočijaš pristao da primi Megi pored sebe za manje para. Najzad su ga ubedili stomaci Mejsi i Rozi, i Megina tvrdnja da je babica i da će, ako je ne povede, kočijaš morati sam da ih porodi.

Mejsi i Rozi su izazivale radoznalost gde god su se pojavile zajedno – u krčmama gde su menjali konje, za trpezom, na ulicama kad bi prošetale da protegnu noge, i u samim kolima, stisnute s ostalim putnicima. Jedna trudnica nije redak prizor, ali dvostruka količina plodnosti najednom mestu privlačila je pažnju; neki su bili uvređeni, većina oduševljena. Mejsi i Rozi su se tako radovale jedna drugoj da su jedva opazale coktanja i osmehe, nego su sedele u kočiji čvrsto ušuskane jedna uz drugu, sašaptavale se i kikitale na ulici. Zato je ispalo dobro što Megi sedi na kolima. Osim toga, odatle je mnogo bolje videla živahni nepoznati krajolik južne Engleske.

Prvi deo puta nije doneo iznenađenja, kočija je prošla kroz niz sela načičkanih uz Temzu koja su život crpla iz Londona – Vokshol, Vandsvort, Patni, Barns, Šin. Tek posle Ričmonda i prve zamene konja Megi je osetila da je zaista izašla iz Londona. Okolina se pretvorila u dugačka talasasta brda, u telesni ritam stran nekome naviknutom na

iseckane ulice velikog grada. U početku je Megi gledala samo napred, preko naslaganih brda u horizont, dalji nego što je ikad videla. Kad se privikla na prostranstvo, bila je u stanju da se usredsredi na bližu okolinu, da osmotri polja izdvojena živicama, poprskana ovcama i kravama, na kuće slavnih krovova čije su joj čupave krivine bile smešne. Kad su stali radi večere u Basingstouku, čak je pitala kočijaša za nazive cveća, što je nikad ranije nije zanimalo.

Sve bi to bilo previše za mladu Londonku da nije sedela na krovu truckavih kočija, izdvojena iz onoga što gleda, prolazeći, ali ne učestvujući. Megi se na svom mestu osećala bezbedno, stisnuta između kočijaša i konjušara, i uživala je u svakom trenutku putovanja – čak i kad je sredinom popodneva počela kiša, i kočijašev šušor joj se cedio pravo na glavu.

Prenoćili su u krčmi u Stokbridžu. Megi je malo spavala zbog buke; kočije su dolazile do kasno, a krčma je radila gotovo do jutra. Delila je postelju s dve trudnice, što je značilo da svaki čas jedna ustaje na noćnu posudu. Megi nikad nije spavala van kuće osim, kratko, u letnjoj kućici Blejkovih. Nije bila naviknuta da spava u nepoznatoj sobi, s još tri kreveta i ženama koje čitavu noć odlaze i dolaze.

Mirno ležeći posle čitavog dana na putu Megi je najzad mogla da razmisli o tome šta radi, i da brine. Za početak, imala je veoma malo novca. Obrok u krčmi stajao je pola krune po osobi, uz još jedan šiling za poslugu, i stalno su iskrsavali novi troškovi – šest penija za sobaricu koja im je pokazala sobu i dala im čaršave i pokrivače, dva penija dečku koji je tvrdio da mora da im očisti obuću, peni nosaču koji je uporno tražio da im odnese na sprat torbe koje su lako mogle i same da ponesu, jer su imale vrlo malo stvari. Količina šilinga i penija brzo se smanjivala, pa Megi neće ostati ništa dok stignu u dolinu Pidl.

Mislila je i na svoju porodicu; kako će se njen otac razbesniti kad otkrije da je pobjegla, koliko će majka morati od njega da istrpi što joj je pomogla. Iznad svega, pitala se gde je Čarli sada, i da li će je jednog dana naći i kazniti je zbog osвете koju mu je priredila. Tog jutra, kad je s devojkama stigla u *Belo srce* u Glavnoj ulici, odakle su polazile kočije za Vejmut, Megi je uočila jednog vojnika, odvela ga na stranu i rekla mu da u naselju Bastilja ima jedan mladić pun besa koji bi rado iskalio na Francuzima. Vojnik joj je obećao da će odmah otići u tu kuću – vojska je stalno tražila sposobne mladiće da ih šalje u rat – i dao joj

šiling. To nije bilo ni blizu cene srebrne kašičice, ali je nebeski prijalo – a još je više prijala pomisao na Čarlija kog šalju u Francusku.

Uprkos nepomičnoj vlazi od jučerašnje kiše, Megi je ujutru jedva čekala da krenu – mnogo više od Mejsi i Rozi; one su bile umorne, izujedale su ih buve i sve ih je bolelo od jučerašnjeg truckanja u kočijama. Naročito je Mejsi bila ćutljiva za brzim doručkom od hleba i piva, i za vreme zamene konja ostala je u kočijama. Malo je jela za večerom u Blandfordu – što je bilo dobro, pošto je Megi imala novca samo za dve oskudne večere koje su devojke podelile dok je ona jela majčinu pitu. „Jesi dobro?“, upitala ju je Megi kad je ova gurnula tanjir Rozi koja je veselo smazala netaknute krompire i kupus.

„Beba mi je teška“, odgovorila je Mejsi. Progutala je knedlu. „O, Megi, ne mogu da verujem da ću stići kući za nekoliko sati. Kući! Čini mi se da godinama nisam videla Pidltrenthajd, iako je prošlo samo godinu i nešto.“

Megi se stegnu stomak. Do sada je toliko uživala u putovanje da je uspela da iz misli istisne ono čemu put vodi. Sada se pitala kako će joj biti kad zaista vidi Džema, jer on je znao njenu najdublju tajnu i pokazao joj šta misli o tome. Nije bila sigurna da on želi da je vidi. „Mejsi“, započela je, „možda – pa, sad više nije daleko, zar ne?“

„Ne, nije daleko. Ostaviće nas u Pidltaunu – to je deset kilometara odavde. Odande možemo pešice – još jedno osam kilometara.“

„Možda onda vas dve možete dalje i bez mene. Ostaću ovde da uhvatim kočije za London.“ Megi nije rekla Mejsi o nevoljama s novcem, ali gledajući po Blandfordu – užurbanom gradu, najvećem kroz koji su prošle od Basingstouka – mislila je da će lako naći negde posla i zaraditi za povratak. Valjda nije toliko teško biti sobarica u krčmi na putu, mislila je.

No Mejsi je stegnu. „O, ne, ne možeš da nas ostaviš! Trebaš nam! Kako ćemo bez tebe?“ Čak je i malodušna Rozi uznemireno podigla pogled. Mejsi spusti glas. „Molim te, ne ostavljaj nas, Megi. Ja – mislim da će beba brzo.“ Trgnula se još dok je ovo izgovarala, napetog ukrućenog tela, kao da savladava jak bol. Megi iskolači oči. „Mejsi!“, prosiktala je. „Koliko to već traje?“ Mejsi je preplašeno pogleda. „Od jutros“, reče. „Ali još nije strašno. Molim te, možemo li dalje? Neću da rodim ovde!“ Prošetala je pogledom po bučnoj, pretrpanoj, prljavoj

krčmi. „Hoću kući.“ „Pa, makar još nisi počela da urlaš“, reče Megi. „Možda porođaj neće još satima. Daj da vidimo kako ćemo dalje.“

Mejsi joj zahvalno stisnu ruku.

Megi nije uživala u poslednjem delu puta; brinula je za Mejsi, smeštenu dole u kočijama, ali se nije usudila da zamoli kočijaša da stane kako bi je obišla. Mogla je samo da se nada da će Rozi lupati u krov kočija ako se nešto desi. A okolina – uprkos zelenim poljima, prijatnom talasanju brda i dolina, vedrom plavom nebu i suncem obasjanim poljima i živicama – delovala je preteče sada kad je znala da će uskoro krenuti tuda pešice. Počela je da opaža kako usput ima sve manje kuća. Šta ćemo da radimo?, pitala se. Šta ako se Mejsi porodi negde nasred polja?

SEDAM

Pidltaun je bio veliko selo, s nekoliko ulica punih kuća pokrivenih slamom, nekoliko krčmi i pijačnim trgom, na kom su se iskrcale. Megi se oprostila od kočijaša, a on joj je poželeo sreću, nasmejao se i pukao bičem. Kad su kočije otišle i odnele kloparanje, zveketanje i drmusanje s kojima su živele protekli dan i po, tri devojke su ostale nemo da stoje na ulici. Za razliku od Londona, gde ih prolaznici ne bi ni primetili, ovde se Megi činilo da svako na ulici zuri u pridošlice.

„Rozi Vajtmen, šta si to napravila?“, reče jedna mlada žena s korpom punom zemičaka i nasloni se na zid kuće. Rozi, koja je imala mnoštvo razloga za suze u te dve godine otkako je napustila dolinu Pidl, ali nije nikad zasuzila, sada brižnu u plač.

„Ostavi je na miru, kujo krivonoga!“, viknu Megi. Na njeno zaprepašćenje, devojka se gromko nasmejala. Megi se okrenu Mejsi radi prevoda.

„Ona te ne razume“, objasni joj Mejsi. „Ovde nisu navikli na londonsko ponašanje. Nemoj.“ Povukla je Megi za rukav da je zaštiti od smeha koji su prihvatili i drugi. „Nije važno. Meštani su uvek bili takvi prema nama. Idemo.“ Povala ju je ulicom, i za nekoliko trenutaka izašle su iz sela na put prema severozapadu.

„Jesi sigurna da želiš da izađeš iz sela?“, upita Megi. „Ako moraš da staneš i porodiš se, sad je pravi trenutak da mi kažeš.“

Mejsi odmahnu glavom. „Neću da se porodim u Pidltaunu. Biće sve u redu. Bolje preštao." Zaista, Mejsi je vedro gazila stazom držeći Rozi za ruku i mašući njome dok su ulazile u prisni krajolik brda koji će ih dovesti u dolinu Pidl. Mejsi i Rozi su jedna drugoj pokazivale vidljive usputne oznake i ponovo razgovarale o raznim žiteljima sela, kao što su stalno činile već dva dana.

U početku su brda bila dugačka i blago talasasta, nebo je ličilo na prevrnutu plavu činiju, a kilometrima naokolo videli su se zeleni i smeđi brežuljci išarani šumarcima i živicama. Staza je vodila pravo pored visoke žive ograde od magličaste mačje šapice visoke do ramena. Bilo je toplo i bez vetra. Od sunca s neba, zujanja i kuckanja buba i lepršanja mačje šapice, Megi se činilo da je u snu. Na okolnim poljima nije bilo ovaca ni krava, a ni ljudi. Megi se osvrtna sve vreme, ali nije videla kuće, štale, plugove i korita, čak ni ogradu. Osim izbrazdane staze ništa nije pokazivalo da ljudi uopšte postoje, a kamoli da ovde i žive. Odjednom je videla sebe nasred ovih polja kao što bi je videla ptica s velike visine, kao usamljenu belu tačkicu na zelenom, smeđem i žutom. Pustoš ju je plašila, osećala je kako joj strah steže stomak i penje se uz grudi i grlo, steže je i preti da je uguši. Stala je, progutala knedlu i pokušala da dozove devojke koje su sve dalje odmicale stazom.

Megi zažmuri i duboko udahnu; u mislima je čula oca kako joj govori: „Saberu se, Megs. Ovako ne valja.“ Kad je otvorila oči, videla je jednu priliku kako silazi s brda ispred njih. Olakšanje koje ju je preplavilo obuzdala je zabrinutost, jer, kao što je Megi dobro znala, usamljen čovek i jeste opasnost koja prazninu čini tako pretečom. Požurila je da sustigne devojke, koje su takođe opazile čoveka. Nisu izgledale zabrinuto – zapravo, pružile su korak. „Pa to je gospodin Kejs“, povika Mejsi. „Ide iz Pidlsa. Dobar dan!“ – mahnula mu je.

Susrele su se s njim u najnižem delu doline, uz potok između dva polja. Gospodin Kejs je bio otprilike vršnjak Tomasa

Kelaveja, visok i žilav; nosio je ranac na leđima i hodao dugim sigurnim koracima čoveka koji mnogo pešači. Prepoznao je Mejsi i Rozi i podigao obrve. „Vas dve krenule kući?“, upitao ih je. „Ništa nisam čuo u Pidlsu. Očekuju vas?“

„Ne, ne znaju – ništa“, odgovori Mejsi.

„Vraćate se zauvek? Nedostajala si nam. Neki kupci traže dugmad koju si baš ti pravila, znaš.“

Mejsi porumene. „Zadirkujete me, gospodine Kejs.“ „Moram dalje, ali vidimo se sledećeg meseca, je 1' da?“

Ona klimnu glavom, a on se okrenu i pođe usponom s kog su devojke upravo sišle.

„Ko je to bio?“, upita Megi zureći za njim.

Mejsi se s ljubavlju osvrnu prema poznaniku, zahvalna što nije rekao ništa niti pokazao zapanjenost zbog bebe koju ona nosi. „Putujući posrednik za dugmad – dolazi svakog meseca da prikuplja dugmad. Krenuo je u Pidltaun. Zaboravila sam da uvek dolazi ovamo ovog dana u mesecu. Čudno je kako zaboravljamo takve stinice, zar ne?“

Devojkama je trebalo dosta da se popnu uzbrdo, dahtale su i duvale, često se zaustavljale, a Megi je nosila sve stvari. Kad su stale da se odmire, Megi je videla kako se Mejsi rečito trza i steže zube, ali je odlučila da ne kaže ništa. Niz sledeće brdo sišle su brzo, a onda su se opet sporo uspinjale. Ovako su, ubrzavajući i usporavajući, napredovale kroz dolinu Pidl. Megi je saznala da je onaj izuvijani potočić zapravo reka Pidl, koju je letnje sunce smanjilo do uske tračice vode. Ovo obaveštenje joj je povratilo malo nekadašnjeg smisla za humor. „Reka. Reka! U Temzu bi moglo da se smesti sto ovakvih potočića!“, uzviknula je i prešla reku u dva koraka preko kamenja.

„Šta misliš, kako mi je bilo kad sam videla Temzu prvi put?“, odvrati Mejsi. „Mislila sam da je neka strašna poplava!“

Vremenom su prešle brdo i naišle na raskrnicu pravog puta sa stazom kojom su putovale; put je vodio naniže, među kuće zbijene oko crkve s četvrtastim tornjem s jedne strane obojenim u zlato zalazećeg sunca.

„Najzad!“ reče Megi vedro da prikrije nervozu.

„Ne baš“, ispravi je Mejsi. „To je Pidlhinton – poslednje mesto pre Pidltrenthajda. Znaš, to je dugačko selo, ali uskoro stižemo.“ Uхватила se za ogradu pored koje su stale i naslonila se, lako ječeći.

„U redu je, Mejsi“, reče Megi i potapša je po ramenu. „Uskoro ćemo naći pomoć.“

Kad su trudovi minuli, Mejsi se ispravila i čvrsto zakoračila na put. Rozi ju je pratila manje samouvereno. „O, Mejsi, šta će nam reći – zbog...“ Pogledala je svoj stomak.

„Mi tu ne možemo ništa, je l' tako? Samo glavu gore. Evo uzmi me ispod ruke." Mejsi i Rozi se uhvatiše ruku pod ruku i krenuše naniže u Pidlhinton.

OSAM

Dok su išle stazom srele su samo trgovca dugmadima, i videle još dva čoveka – jednog s ovcama na udaljenom brdu, i drugog kako ore s konjem. Na pravom putu pak bilo je više sveta – radnici su se vraćali s polja, konjanici su jahali za Dorčester, jedan seljak je terao krave u štalu, deca su trčala kućama posle popodnevne igre na obali. Devojke su zašle među ljude, nadajući se da neće privući ničiju pažnju, što je, naravno, bilo nemoguće. I pre nego što su stigle do prvih seoskih kuća, deca su stala da se pojavljuju i da ih prate. Svaki put kad su zastale da sačekaju Mejsi, deca su takođe zastajala, malo podalje. „Kladim se da nisu imali ovoliko uzbuđenja čitave sedmice", primeti Megi. „Čak ni čitavog meseca."

Kad su prišle *Novoj krčmi* – prvoj krčmi u selu – jedna žena je s vrata povikala: „Je f to Mejsi Kelavej, a? Nisam znala da se vraćaš. I to tak'a."

Mejsi se trgnu, ali je grč natera da stane.

„I ti, Rozi Vajtmen", dodade žena. „Imala si posla u Londonu, a?"

„Možete li nam pomoći, gospođo?", prekide je Megi, trudeći se da obuzda bes. „Mejsi se porađa."

Žena pažljivo odmeri Mejsi. Iza nje se pojaviše dva dečaćića i proviriše u pridošlice. „A 'de joj je muž? I tebi?"

U tišini koja je sledila Mejsi je zinula, pa zatvorila usta; lakoća laganja koju je stekla u Londonu kao da ju je napustila.

Megi nije imala teškoća. „U Francuskoj", izjavila je. „Otišli su da se bore s Francuzima. Mene su zadužili da odvedem žene kući." Da uguši sumnju u ženinom pogledu, dodala je. „Ja sam sestra Mejsinog muža. Čarli – Čarli Baterfiled, tako mu je ime." Govorila je gledajući Mejsi pravo u oči, želeći da je ova podrži. Mejsi otvori usta, očuta malo, pa reče; „Tako je. Ja sam sada Mejsi Baterfiled. A Rozi je..."

„Rozi Blejk“, dovrši Megi umesto nje. „Udala se za Bilija Blejka istog dana kad i Mejsi za mog brata, upravo pre nego što su obojica otišli za Francusku.“

Žena ih je gledala; pogled joj se zadržao na Rozinoj prljavoj satenskoj haljini. Najzad je ipak rekla jednom od dva dečkića koji su virili iza nje. „Edi, trči u *Pet zvona* – ne svraćaj u *Krunu*, oni danas nemaju kola. Pitaj mogu li da pošalju kola da povezu devojkicu, pošto se porađa, do Kelavejevih u Pidltrenthajd.“

„Poći ćemo kolima u susret“, promrmlja Mejsi kad je dečkić otrčao. „Neću da stojimo ovde da nas svi gledaju.“ Uхватила je Rozi pod ruku i krenula putem, Megi je pošla za njima noseći sav prtljag, a seoska deca su ih pratila. Osvrnuvši se preko ramena, videla je onu ženu kako preko ulice prilazi drugoj ženi koja je upravo izašla iz svoje kuće i govori joj nešto dok posmatraju trojku.

Usput Mejsi tiho reče Megi: „Hvala ti.“

Megi se osmehnu. „Zar nisi jednom rekla da si oduvek želela sestru?“

„A Rozi udata za gospodina Blejka! Zamisli samo!“

„Šta li bi gospođa Blejk rekla na to?“, zakikota se Megi.

Izašle su iz Pidlhintona i ušle u Pidltrenthajd, iako to Megi ne bi ni shvatila da joj Mejsi nije rekla, pošto nije bilo ni razmaka ni promene u dugom nizu kuća pored puta. Ona sama osećala se kao da je dorsetširsko selo sve dublje usisava; iako je ovde bilo bolje nego na pustim poljima, sve oko nje bilo joj je nepoznato – blato na sve strane, kuće s neobičnim slamnim krovovima, prazne oči kojima su ih meštani posmatrali – pa se osećala neugodno. Neki su ih pozdravili, ali većina nije govorila ništa, nego je samo zurila u devojkicu, mada ih je prepoznala. Megi se pitala ne bi li možda ipak bilo bolje da je Mejsi ostala u Lambetu i tamo rodila dete.

Mejsi je vodenjak pukao ispred *Kruna*; morale su da stanu jer su trudovi postajali sve češći i sve bolniji. Povele su Mejsi do klupe pored vrata krčme. „O, gde su kola?“, dahtala je Mejsi. Onda je krčmareva žena izašla, kriknula i zagrlila i Mejsi i Rozi. Činilo se da je potrebna samo jedna ljubazna osoba da preokrene opšte raspoloženje od optužbe na radost. Ljudi su pohrlili iz krčme i obližnjih kuća, i devojkicu iz Pidltrenthajda okružili su iznenađeni susedi i stari prijatelji. Mejsi je prvi put izgovorila svoju novu laž; nazivala je sebe gospođom BATERFIELD

tako nehajno i lako da je Megi poželega da joj čestita. Biće s njom sve u redu, pomislila je i izmakla se iz gužve.

Najzad su stigla i kola; dovezao ih je gospodin Smart, čovek koji je odvezao Kelavejove u London, i koji je sad igrao ulogu u novoj mesnoj pustolovini koju će kasnije prepričavati po krčmama. Nekoliko žena podiglo je Mejsi, koja je sada jaukala, na postelju od slame prostrtu pozadi, a Rozi i krčmareva žena popele su se s njom. Mejsi se okrenula da zamoli Megi da joj doda nešto iz zavežljaja i otkrila da njihova drugarica nije s njima u kolima. „Megi!“, viknula je kad su kola krenula. „Gospodine Smart, čekajte Megi!“ Ipak, morala je da prekine kad je snažan grč njen povik pretvorio u vrisak.

Jedini znak Meginog prisustva bili su zavežljaji koje je nosila umesto devojaka, ostavljeni na klupi pred krčmom.

DEVET

Džem je osetio da se nešto dešava mnogo pre nego što su se kola pojavila. Radio je pred kućom s ocem, bojili su sedište stolice koju je njegov brat Sem upravo izravnao, i čuo udaljeno brujanje, onakvo kakvo se čuje kad se ljudi okupe da o nečemu raspravljaju, isprekidano povremenom vrisikom uzbuđene dece. Ništa mu nije bilo čudno, jer je to već čuo pre podne, kad je trgovac dugmadima prošao kroz selo; iako je davno otišao, njegova poseta je možda izazvala neko novo uzbuđenje. Možda se dve žene svađaju oko kvaliteta koji je agent dodelio njihovim dugmetima, da li su vrhunska, uobičajena ili loša. Svaka žena iz doline Pidl ponosila se svojim ručnim radom, i nije volela kad je ocene niže od uobičajenog.

Džem se osmehnuo na ovu pomisao, ali ne zadovoljno, nego pomireno sa sudbinom. Od povratka iz Londona seoski život mu je delovao mnogo drugačije, jer je sada imao sa čim da ga uporedi. Nije mogao ni da zamisli svoje susedke iz Lambeta kako se svađaju oko toga čija su dugmad lepša, na primer. Iako to nikome nije rekao, ponekad mu se Pidltrenthajd, kao i reka Pidl, činio skućenim i malim posle Lambeta i Temze. Ponekad bi otvorio vrata i pogledao napolje, i srce bi mu klonulo od prizora u kom se ništa nije promenilo od juče. Nije bilo kola s ananasom, nije bilo neoplavih traka puštenih niz leđa devojaka.

Na ovo bi se možda požalio Mejsi da je bila tu. Nedostajala mu je, i zavelo joj je na mesecima koje provodi s Blejkovima.

Kelavejevima nije bilo lako da se naviknu na život u Pidltrenthajdu, iako su odsustvovali manje od godine. Stigli su usred snežne oluje, pa niko nije izašao na put da ih dočeka. Peške su došli u svoju staru kuću i zatekli Sema Kelaveja i njegovu ženu Lizi u krevetu, iako je bilo prošlo podne. To nije bio prijatan povratak, i neki članovi porodice nisu se sasvim oporavili.

Tomas Kelavej je uskoro zauzeo svoje staro mesto u radionici; sin mu ga je preko volje prepustio, jer je ovo kratko vreme uživao da bude svoj gazda. Otac je po njegovom mišljenju stolice pravio presporo, i Sem je na to ukazivao češće nego ranije. Iako nijedan nije rekao ništa, Tomas Kelavej se ponekad pitao da li je zaista i dalje gazda u svojoj radionici.

En Kelavej se takođe teško prilagođavala, jer je na svom mestu zatekla snahu. Ranije su se En Kelavej i Lizi Miler lepo slagale, jer je Lizi bila povučena devojka, uvek pokorna prema budućoj svekrvi. Ali sa udajom i sopstvenim domom, Lizi je postala samouverenija, i nije se radovala da preda gazdovanje kad su se Kelavejovi pojavili u kući od koje je počela da stvara svoj dom. Promenila je ponešto, donela je neki komad nameštaja od roditelja, okačila nove zavese, premestila sto s jedne strane sobe na drugu. Sat vremena posle dolaska, En Kelavej je vratila sto gde je i bio, a Lizi se nadurila i to ju je držalo već sedam meseci. Ishod ovoga bio je da su snaha i svekrva izbegavale da budu nasamo u istoj prostoriji – što nije bilo lako, pošto ih je posao često dovodio u istu prostoriju. Upravo sada je En Kelavej trebalo da pomaže Lizi da opere zavese, ali je odlučila da malo radi u bašti iza radionice. Nije osetila ono što Džem jeste – nevidljivu struju uzbuđenja koja teče kroz selo kad se dogodi nešto novo. Plevila je praziluk trudeći se da ne misli na panj kruškovog drveta u dnu vrta. Godina i po je prošla od Tomijeve smrti, a ona je i dalje mislila na njega nekoliko puta dnevno. Tako je to kad si roditelj, shvatila je; tvoja deca ostaju s tobom, bila živa ili mrtva, blizu ili daleko. Brinula je i za Mejsi, zaglavljenu u Lambetu. Moraju naći načina da je dovedu.

Onda je čula Mejsine krike.

En Kelavej je stigla do pročelja kuće u istom trenutku kad i kola. „Gospode bože“, promrmljala je opazivši stomak svoje kćeri, i potražila muževljev pogled.

Tomas Kelavej je Mejsino stanje prihvatio ne trepnuvši. Licem mu je prešao odlučan izraz – stekao ga je u mesecima života u Lambetu. Zagledao se u svoju ženu. Onda je, naočigled suseda koji su izašli da vide kakav je to metež, Tomas Kelavej prišao kolima, pozvao Džema i Sema da mu pomognu, i podigao kćer s kola.

Uprkos potezu svoga muža, En Kelavej je znala da će susedi motriti šta će ona učiniti, i od nje preuzeti znak. Pogledala je oko sebe i videla Lizi, svoju snahu, kako posmatra Mejsi s jedva prikrivenim gađenjem. En Kelavej je zažmurila, i u glavi joj se pojavila slika gospođice Lore Devin kako se vrti na konopcu. Klimnula je glavom samoj sebi, otvorila oči i pridružila se mužu zagrlivši Mejsi oko ramena dok ju je Tomas Kelavej pridržavao s druge strane. „U redu je, Mejsi“, mrmljala je. „Sad si kod kuće.“

Dok su je vodili u kuću, Mejsi doviknu preko ramena: „Džeme, moraš da nađeš Megi – ne znam gde je nestala!“

Džem se trgnu, širom razrogačenih očiju. „Megi je ovde?“

„O, da, ne bismo stigle bez nje. Bila je tako dobra prema Rozi i meni – sve je uredila i pazila je na nas. Ali onda je nestala!“

„Gde si je videla poslednji put?“

„Pored *Krune*. Popele smo se na kola, okrenula sam se, a nje nije bilo. O, Džeme, nađi je, molim te! Nema novca i uplašena je.“ Mejsi su uveli u kuću pre nego što je stigla da vidi koliko brzo se njen brat okrenuo i potrčao.

DESET

Pidltrenthajd je dugačko i usko selo s više od trideset kuća, po kojima je prvobitno nazvano, i pruža se uz reku Pidl skoro dva kilometra. *Kruna* se nalazila na kraju sela, odmah ispred Pidlhintona. Kad je stigao do krčme, Džem je jedva disao. Kad se malo oporavio, raspitao se naokolo, ali niko nije video Megi. Ipak, znao je da stranac ne može daleko da odmakne dolinom, a da ga ljudi ne zapaze.

U *Novoj krčmi* Džem je razgovarao s nekom decom koja su se tu muvala; rekla su mu da je Megi prošla tuda pre pola sata. Nešto dalje jedan starac mu je potvrdio da ju je video pored crkve. Džem potrča u suton.

Pored crkve je opazio blesak belog iza zida koji odvaja crkveno dvorište od puta, i srce mu je brže zakucalo. Ali kad je provirio, video je devojku iz Pidla kako sedi naslonjena na zid i uživa u poslednjim zracima sunca; ona je bila neka dalja rođaka njegove snahe. U krilu je držala nešto i brzo ga pokrila keceljom kad joj je Džem prišao.

„Bro veče“, reče Džem i čučnu do nje. „Reci mi, jesi videla neku devojku da je prošla ovuda? Nije odavde, starija od tebe. Iz Londona je.“

Devojka se zabljuje u njega razrogačenim očima u kojima je blesnulo tajno znanje. „Ti si od Milerovih, je l’ da?“, nastavio je Džem. „Od Milerovih iz Plaša.“

Posle nekog vremena devojka klimnu glavom.

„Tvoja rođaka Lizi živi s nama, znaš. Udala se za mog brata Sema.“

Devojka razmisli o ovome. „Kazala mi je da nađem Džema“, reče najzad.

„Ko, Lizi? Sad idem od kuće.“

„Gospođa iz Londona.“

„Videla si je? Šta je rekla? Gde je ona?“

„Rekla je...“ Devojka se zagleda sebi u krilo, očigledno rastrzana između tajanstvenosti i otvorenosti. „Rekla je – da ti dam ovo.“ Ispod kecelje je izvukla tanku knjigu boje pečurke, ranije umotanu u sada raspakovan smeđi papir. Pogledala gaje bojažljivo. „Nisam ’tela da je otvorim, ali uzica se razvezala i papir je skliznuo pa sam videla slike i onda nisam odolela. Samo sam ’tela da vidim. Nisam nikad videla ništa slično.“

Još dok je posezao za knjigom, Džem je pomislio kako tačno zna kakva je. Ipak, kad je otvorio naslovnu stranu, video je da je knjiga drugačija od one koju je ranije držao u rukama. Umesto dece u majčinom krilu, crtež u boji prikazivao je mladića i devojku sagnute nad telima muškarca i žene položenih na odar, što ga je podsetilo na kamene statue po grobovima u Vestminsterskoj opatiji. Iznad slike su bila slova ukrašena letećim figurama i prepletenim cvećem. Listao je knjigu, gledajući odsutno stranice i stranice reči i slika, isprepletenih i

obojenih u plavo, žuto, crveno i zeleno. Bilo je ljudi, odevenih i nagih, drveća, cvetova, grožđa, tamnih nebesa, kao i životinja – ovaca, krava, žaba, pataka, lavova. Kako je Džem okretao stranice, devojka mu se prikrala da mu viri preko ramena.

Zaustavila mu je ruku. „Šta je ovo?"

„Tigar, mislim. Da, tako piše." Okrenuo je stranicu i došao do naslova *London* ispod slike deteta koje vodi starca ulicom; reči je dobro znao i ponekad ih je recitovao ispod glasa.

*Na ulici svakoj pritešnjennoj planom,
Tu gde sa svih strana Temza grad opseda*

Džem zatvori knjigu. „Gde je otišla – devojka iz Londona?"

Devojka proguta knedlu. „Mogu li da vidim još nešto iz knjige?"

„Kad pronađem Megi. Gde je krenula?"

„U Pidltaun, rekla je."

Džem ustade. „Pa, dođi jednom rođaki u posetu pa ćeš gledati knjigu. Važi?"

Devojka klimnu glavom.

„Idi sada kući. Pada mrak." Nije sačekao da vidi je li ga poslušala, nego je pohitao uzbrdo iz Pidlhintonu.

JEDANAEST

Megi je sedela na prečki ograde iznad prve doline kroz koju staza vodi. Džemu se učinilo tako neprikladno što je vidi da se gotovo nasmejao. Ipak, progutao je smeh i tiho je pozvao po imenu, da je ne uplaši. Naglo je okrenula glavu. „Džeme“, rekla je, ukrućene šiljaste brade, „ko bi rekao da ćemo se ovde sresti, zar ne?“ Džem priđe ogradi i nasloni se. „Baš čudno“, saglasio se gledajući u dolinu, sada gotovo prekrivenu purpurnim senkama od zalaska sunca.

Megi se ponovo okrenu dolini. „Došla sam dovde i nisam mogla dalje. Sedim ovde i skupljam hrabrost da siđem, ali ne mogu. Vidi, nema žive duše oko nas. To nije prirodno.“

„Navikli bi se. Nisam o tome ni razmišljao – osim kad smo se preselili u London, pa mi je nedostajalo. U Londonu nisam mogao da se sklonim od ljudi.“

„Samo ljudi i postoje, zar ne? Čega ima još?“

Džem se zakikota. „Svega ostalog. Polja, drveća i neba. Mogao bih ceo dan da provedem ovde i bio bih srećan.“

„Ali sve je to ništa ako nema ljudi u blizini.“

„Možda.“ Nastavili su da gledaju u dolinu, a ne jedno u drugo. „Zašto nisi došla kod nas?“, najzad upita Džem. „Prešla si toliki put, i onda se okrenula na samom kraju.“

Megi mu na pitanje odgovori sopstvenim pitanjem. „Jesu devojke dobro stige?“

„Jesu.“

„Mejsi se nije porodila nasred puta?“

„Ne, ušla je u kuću.“

Megi klimnu glavom. „Odlično.“

„Kako si našla Rozi?“

„Ona je našla nas, odnosno onu matoru metlu.“ Ispričala je Džemu kako je pronašla Rozi pred kućom gospođice Pelam.

Džem zagunđa. „Ona mi sigurno ne nedostaje.“ Po načinu na koji je ovo izgovorio bilo je jasno da mu ponešto nedostaje. Megi oseti stezanje u grudima.

„Hvala ti što si ih dovela kući“, dodade Džem.

Megi slegnu ramenima. „Htela sam da vidim taj slavni Pidldidi. A u njihovom stanju trebao im je neko da ih dovede.“

„Ja... ja nisam znao za Mejsi.“

„Znam. Samo što se nisam srušila kad sam je videla, toliko sam se zaprepastila.“ Zastala je. „Moram nešto da ti kažem, Džeme. Mejsi je sada Mejsi Baterfild.“

Džem je pogleda tako užasnuto da se zakikotala. „Znam da je Čarli đubre“, rekla je, „ali dobro nam je poslužio.“ Objasnila mu je svoju izmišljotinu. „Rozi je udata za gospodina Blejka.“

Džem se nasmeja, a Megi mu se pridruži gromkim smehom koji joj je nedostajao svih ovih meseci otkako su se rastali.

„Kako je gospodin Blejk?“ upita je on kad su se smirili. „I gospođa Blejk?“

„Udruženje ga i dalje proganja. Niko ne sme da kaže ništa o kralju, o Francuskoj, ni da izgovori bilo šta neobično a da oni ne poskaču. A znaš da gospodin Blejk govori svašta neobično. Mnogo se muči. Mejsi može da ti priča o tome – najviše je bila s njim.“

„Je li mi on ovo dao?“ Džem izvadi knjigu iz džepa.

„Jeste. Pa, na neki način.“ Kad ju je Džem čudno pogledao, dodala je: „Ne, nisam je ukrala! Kako možeš da pomisliš tako nešto? Nikad ne bih uzela ništa gospodinu Blejku! Ne, samo – dao mi je dve knjige iste veličine, umotane u smeđi papir. A ja sam – pa, pomešala sam ih u džepu. Ne znam koja je tvoja, a koja je moja.“

„Nisu iste?“

„Nisu.“ Megi skoči s ograde – sad je bila na jednoj strani, a Džem na drugoj. Uzela je svoj zavežljaj i izvukla drugu knjigu. „Vidiš?“ Otvorila je naslovnu stranu, na kojoj su dva deteta čitala knjigu na majčinim kolenima. „*Pesme nevinosti*“, rekla je. „Sećam se od pre. Nisam znala šta piše na drugoj, pa sam odabrala ovu. Kako se tvoja zove?“

„*Pesme iskustva*.“ Džem otvori naslovnu stranu i pokaza joj.

„Ha! Suprotnosti, znači.“ Osmehnuli su se jedno drugom. „Ali šta misliš, koja je tvoja, a koja je moja? Mislim, koju je gospodin Blejk kome namenio? Naročito mi je rekao da je jedna za tebe, a druga za mene.“

Džem zatrese glavom. „Možeš da ga pitaš.“

„O, ne bi' to mogla. Razočarao bi se što sam ih pobrkala. Moraćemo sami da odlučimo.“

Razmišljali su o knjigama u tišini. Onda je Mejsi ponovo progovorila. „Džeme, zašto si otišao bez zbogom, tamo u Lambetu?“

On slegnu ramenima. „Morali smo brzo da odemo zbog gospođice Pelam.“

Megi mu je posmatrala profil. „Mogao si da me nađeš i da se oprostiš. Je l' to bilo zato što nisi mogao – što ne možeš – da mi oprostiš što sam – što sam ono uradila, ono što sam ti pričala, ono na Stazi ukoljica? Jer kad mi se to desilo... Pa, mislila sam da na svetu više nikad ništa neće biti kako treba. Jednom kad uradiš tako nešto, ne možeš da se vratiš i budeš kakav si bio. Nešto izgubiš i teško je to povratiti. Ali onda ste se pojavili ti i Mejsi i gospodin Blejk, i bilo mi je lakše kad sam ti rekla – osim što se bojim mraka i kad sam sama.“

„U redu je“, odgovori Džem najzad. „Iznenadio sam se, to je sve. Naterala si me da drugačije mislim o tebi. Ali sve je u redu.“

Gledali su svoje knjige po sve gušćem mraku. Onda se Megi nagnu nad stranicu Džemove knjige. „Je l' to tigar?“

Džem klimnu glavom i zažmirka u reči. „Tigre, tigre...“

„Sjaš ko plam“²⁶, pridruži mu se na njegovo iznenađenje Megi.

Usred noćnih gora sam!

Ko to večan, čiji rad,

Tvoj jezivi stvori sklad?

„Mejsi me je naučila“, reče ona. „Ja ne znam da čitam – još.“

„Mejsi te je naučila?“ Džem se zamisli; pitao se koliko je njegovu sestru promenio boravak u Londonu. „Šta je 'sklad'?“

„Nemam pojma – moraćeš nju da pitaš.“

Džem zatvori knjigu i nakašlja se. „Kuda si pošla, sama po mraku?“

Megi kucnu knjigom po dlanu. „Htela sam da stignem trgovca dugmadima u Pidltaunu, i da mu ponudim da pravim dugmad dok ne zaradim za povratak u London.“

Džem nabra čelo. „Koliko to košta?“

„Kočije funtu ako sedim pored kočijaša, manje ako nađem obična kola.“

„Megi, moraćeš da napraviš bar hiljadu dugmeta da platiš prevoz!“

„Je l'? Smiluj mi se, bože!“ Megi se priključi njegovom smehu. To ih je oslobodilo, i uskoro su se smejali tako glasno da su se hvatali za stomak.

Kad je smeh najzad zamro, Džem reče: „I šta si htela da uradiš zalepljena za tu ogradu – da ostaneš ovde čitavu noć?“

Megi pređe prstima po koricama knjige. „Znala sam da ćeš doći.“

„O.“

„Ako sam ja s ove strane ograde, a ti s one strane, šta je u sredini?“

Džem spusti ruku na prečku. „Mi.“ “ Posle nekoliko trenutaka Megi spusti ruke na njegovu; ruke su im ostale tako priljubljene neko vreme, grejući jedna drugu.

Dolina pred njima bila je sve mračnija, reka i drveće u dnu više se nisu videli.

„Ali ja ne mogu da ostanem ovde, Džeme“, reče Megi tiho. „Ne mogu.“ Pošle su joj suze, ali brzo ih je obrisala.

„Otpratiću te u Pidltaun ako hoćeš“, reče Džem posle kratkog ćutanja.

„Kako ćeš? Vidi kako je mračno!“

„Uskoro će izgrejati mesec – on će nam osvetliti put.“

„Je l’? Otkud ti to znaš?“

Džem se osmehnu. „Takve stvari se znaju ovde. Mi nemamo fenjerdžije da idu po ulicama.* Pružio joj je svoju knjigu i prešao preko ograde. Kad mu je Megi pružila natrag *Pesme iskustva*, odmahnuo je glavom. „Zadrži obe. Vidi kako ti se lepo uklapaju u ruci. Potpuno su iste veličine.“

„O, ne, ne mogu! Ne, ti ih zadrži, inače ih više nikad nećeš videti.“

„Mogu da dođem u London da ih vidim.“

„Ne, to nije pošteno. Ne, ti ih zadrži, a ja ću doći u posetu u Pidldidi.“

Džem se nasmeja i uze je za ruku. „Onda ćeš morati da naučiš da pređeš polje sama.“

„Ne ako ti dođeš po mene kočijama.“

Raspravljali su o tome čitavim putem do Pidltauna.

IZJAVE ZAHVALNOSTI

Izvora o Vilijemu Blejku na svetu ima mnogo – i previše. Po mom mišljenju najkorisniji su:

Alexander Gilchrist, *The Life of William Blake* (1863. i nedavno ponovljeno izdanje)

Peter Ackroyd, *Blake* (1995)

G. E. Bentley Jr, *The Stranger from Paradise: A Biography of William Blake*(2004)

Robin Hamlyn et al, *William Blake* (Tate Britain exhibition catalogue 2001), naročito odeljak o Lambetu, autor Michael Phillips

Kathleen Raine, *William Blake* (1970)

Michael Phillips, *William Blake: The Creation of Songs* (2000)

Michael Phillips, „Blake and Terror! 1792-1793, *Library*, šesta serija, tom 14, br. 4 (decembar 1994), str. 263-297.

Michael Phillips, „No. 13 Hercules Buildings, Lambeth: William Blake's Printmaking Workshop and Etching-Painting Studio Recovered", *British Art Journal*, tom 5, br 1. (proleće/leto 2004), str. 13-21.

Najsveobuhvatniji izvor o Blejku na internetu je, bez sumnje, *William Blake Archive* na adresi www.blakearchive.org/blake
<http://www.blakearchive.org/blake>

Navešću samo najzanimljivije od hiljada radova koji su mi pomogli da dočaram London 18. veka, kao i izvore korisne za uže teme:

The Autobiography of Francis Place, urednik Mary Thale (1972), kao i arhiv o Trgu Frensis u *Britanskoj biblioteci*

M. Dorothy George, *London Life in the 18th Century* (1925)

Graham Gibberd, *On Lambeth Marsh* (1992)

A to Z of Regency London (1985): izuzetno podrobna mapa Londona koju je 1792-1799. načinio Richard Horwood (s kasnijim dopunama); dostupna na internet adresi www.motco.com <<http://www.motco.com/>>

The Shadow of the Guillotine: Britain and the French Revolution, urednik David Bindman (1989)

Marius Kwint (doktorska teza), *Astleys Amphitheatre and the Early Circus in England, 1768-1830*; takođe i arhiv novinskih isečaka o Astliju u *Britanskoj biblioteci* Mervyn Bright, *Buttony* (1971)

Bernard D. Cotton, *The English Regional Chair* (1990)

Interpunkcija koju je Blejk koristio u štampanju svojih pesama bila je nedosledna i zbunjujuća; uzela sam slobodu da je odbacim kako bi čitanje naglas bilo lakše. Čitaocce koji vole tačke i zareze kako ih je on smeštao upućujem na *The Complete Poetry and Prose of William Blake*, redaktor Dejvid V. Erdman (1988). Takođe sam svesna da bi Džem na Banhil Fildsu verovatno čuo raniju verziju Blejkove pesme *London*, ali sam upotrebila konačnu verziju kako ne bih zbunila čitav svet.

Želim da zahvalim sledećim ljudima koji su mi pomogli u stvaranju ove knjige:

Robinu Hamlinu, kustosu galerije *Tejt* u Londonu, Krisu Flečeru njegovom nasledniku Džemiju Endrusu iz *Britanske biblioteke*, koji su mi ne trepnuvši dozvolili da uzmem u ruke Blejkovu beležnicu; Gregu Džekmenu iz *Nacionalne umetničke galerije* u Vašingtonu i Danijelu de Simonu iz *Kongresne biblioteke* u Vašingtonu; Šejli O'Konel iz Sale grafika i crteža *Britanskog muzeja*; Tomu Hitu, predsedniku *Blejkovog udruženja* (Velika Britanija);

Marijusu Kvintu, stručnjaku za Filipa Astlija, koji će, nadam se, napisati i njegovu biografiju, pošto je Astli verovatno bio još gnusniji nego što sam ga prikazala;

Majku i Sali Hauard-Trip, koji su me prvi upoznali s radostima Pidltrenthajda;

Telmi Džons iz *Stare prodavnice dugmadi* u Litčet Minsteru, što mi je stavila na raspolaganje svoje znanje i svoju dorsetširsku dugmad;

Gaju Smitu iz Dorčestera za pomoć s imenima krčmi u dolini Pidl;

Lindzi Jang i Alekandriji Loranes za veštu pomoć; Zoi Klark za stručno obavljenu lekturu; Džoniju Geleru i Debori Šnajder, vrhunskim agentima, i urednicima Sjuzan Vat i – nova je u ekipi, i šta bih ja bez nje – Kerol de Santi, što su me terale da naprežem mišiće za koje nisam ni znala da postoje;

Lori Devin, što je pravo da po njoj nazovem jedan lik hrabro (ili nesmotreno) kupila na aukciji za prikupljanje sredstava za Medicinsku fondaciju za lečenje žrtava mučenja (Velika Britanija).

Najveću zahvalnost ipak dugujem naučniku i stručnjaku za Blejka Majklu Filipsu, čiji me je pionirski, prilježni i blagosloveno zdravorazumski rad o Blejku za vreme boravka u Lambetu nadahnuo da se usredsredim na to razdoblje, a naročito na 1792. i 1793. Njegova biografija Blejka za vreme antijakobinskog terora u Engleskoj uskoro će se pojaviti, i mnogo će nam pomoći da shvatimo ovog vrlo složenog i neobičnog čoveka. Jedva čekam.